

Katja Pyötsiä

Näytelmä hirsipuun varjossa.

Nürnbergin oikeudenkäynti Suomen sanomalehdissä 1945–1946.

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Lokakuu 2017

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Katja Pyötsiä	
Työn nimi – Title Näytelmä hirsipuun varjossa. Nürnbergin oikeudenkäynti Suomen sanomalehdissä 1945–1946.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 185 sivua + 1 sivu liitteitä
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tämä pro gradu –tutkielma käsittelee toisen maailmansodan jälkeen 20.11.1945–1.10.1946 järjestetyn Nürnbergin kansainvälisen sotarikosoikeudenkäynnin kuvaamista Suomen sanomalehdissä. Sisällönanalyysillä analysoitu tutkimusaineisto koostuu oikeudenkäyntiä koskevasta kirjoittelusta yhdessätoista sanomalehdessä, joihin kuuluu sekä pääkaupunkiseudun valtalehtiä että pienempiä maakuntalehtiä. Johtavan sanomalehdistön ja maakuntalehtien kirjoittelun aktiivisuudessa oli suuria eroja, joten oikeudenkäynnistä ei syntynyt Suomessa yhtenäistä kuvaa. Eri puoluekantoja edustaneista lehdistä porvarilehtien kannoissa ei ollut suuria eroja mutta äärivasemmiston lehdissä suhtauduttiin muita jyrkemmin natsismiin ja suopeammin Neuvostoliittoon.</p> <p>Liittoutuneiden järjestämässä oikeudenkäynnissä sodan hävinneen Saksan johtajia syytettiin salaliitosta, rikoksista rauhaa vastaan, sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista. Syytetyistä huomion saivat osakseen Suomessa ennestään tunnetut henkilöt. Valtakunnanmarsalkka Hermann Göring oli Suomesta katsoen oikeudenkäynnin keskeisin henkilö, jonka puolustus ja etenkin muutama tunti ennen kuolemantuomion toimeenpanoa tapahtunut itsemurha herättivät laajaa huomiota. Ulkoministeri Joachim von Ribbentropin oikeudenkäynnistä huomio kohdistui Saksan ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen salaiseen lisäpöytäkirjaan. Oikeudenkäynnin yhteydessä seurattiin mielenkiinnolla Suomen asioiden käsittelyä, kuten aseveljeyden alun taustoitusta ja Saksan suhtautumista Suomeen. Sotasyllisyysoikeudenkäyntiin liittyneessä kirjoittelussa äärivasemmisto vertaili prosesseja toisiinsa ja vahvisti käsitystään Suomen ja Saksan yhteistoiminnasta sodan käymiseksi Neuvostoliittoa vastaan. Muilla oikeudenkäynnit eroteltiin, mikä korosti tapausten eroja ja aseveljen petollinen toiminta vahvisti käsitystä Suomen lähtemisestä sotaan omien päämääriensä vuoksi.</p> <p>Oikeuden paljastusten myötä Saksa hyväksyttiin toisen maailmansodan aloittajaksi. Hallinnon sotainnon, sotarikosten, miehityspolitiikan raakuuden ja juutalaisvainojen kokonaisuuden paljastuminen järkyttivät Suomessa ja näiden myötä asenne oikeudenkäyntiä kohtaan muuttui hyväksyvämmäksi. Ennen prosessin alkua siltä oli toivottu hyökkäyssotien tuomitsemista, lopulta tähän löytyi uskoa lähinnä äärivasemmiston lehdissä. Muille liittoutuneiden erimielisyyksien kärjistyminen kylmän sodan alussa johtivat käsitykseen, että tuomitseminen oli mahdollista vain hyökkääjän tappion myötä. Osin tuomiot tulkittiin sodan häviäjän rankaisemiseksi. Tuomioistuimen työtä kuitenkin kiitettiin ja tuomioihin oltiin valtaosin tyytyväisiä. Prosessin tärkeimmäksi merkitykseksi tulkittiin Saksan toimeenpanemien hirmutekojen julkituominen ja varoittava esimerkki natsismin seurauksista. Äärivasemmiston kannanotoissa prosessista toivottiin laajemmin fasismin tuomitsevaa oikeudenkäyntiä ja kapitalismin lopun alkua.</p>	
Asiasanat – Keywords 1940-luku, Nürnberg, oikeudenkäynti, sanomalehdistö, sotarikokset, sotasyllisyys, holokausti	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. JOHDANTO	1
1.1 Haasteellinen oikeudenkäynti	1
1.2 Aiempi tutkimus	4
1.3 Tutkimuksen tavoitteet	7
1.4 Tutkimuslähteet ja -menetelmät	8
2. SANOMALEHDISTÖ SUOMESSA 1945–1946	19
2.1 Toimintaympäristö	19
2.2 Uutisvälitys	23
3. ODOTETTU OIKEUDENKÄYNTI.....	28
3.1 Potsdamin ja Lontoon kautta Berliiniin.....	28
3.2 Kuitenkin länsimaista oikeutta	30
4. GANGSTERIKOKOELMA	36
4.1. 16 kukistunutta natsisuuruutta.....	36
4.1.1 Göring: natsihierarkian toinen.....	37
4.1.2 Kyseenalaiset syytetyt	43
4.1.3 Epäpätevä ulkoministeri von Ribbentrop	45
4.1.4 Kansanmurhan keskiössä	46
4.1.5 Vähäpätöiset	49
4.2 Pankkiirit ja poliitikot.....	52
4.3 Upseerikunta	56
5. KOLMANNEN VALTAKUNNAN KULISSEISSA	59
5.1 Salaliittolaiset.....	59
5.1.1 Anastetut	60
5.1.2 Hyökkäyssodan suunnittelu.....	62
5.2 Kotimaan valloitus	64
5.3 Kavaluutta ja petosta	68
6. LAITONTA SODANKÄYNTIÄ.....	72
6.1 Natsivallan alainen Eurooppa.....	72
6.2 Rikoksia sodan lakeja vastaan.....	78
6.2.1 Armeija syytettynä	78
6.2.2 Sotavangit.....	82
6.2.3 Kiistelty Katyn	84

6.2.4 Orjakauden paluu	86
7. TEURASTUKSIA JA HELVETINLEIREJÄ.....	89
7.1 Vainojen tilinteko.....	89
7.2 Holokausti	90
7.3 Teloituskomppanioita ja kaasukamareita	95
7.4 Hirmuvallan takuumiehet.....	101
7.4.1 Ihmishirviöt	101
7.4.2 Verisen vyöryn valtuuttajat	104
8. ASEVELJEYDEN JÄLKISELVITYS	109
8.1 Natsisympaattinen STT	109
8.2 Sotasyyllisyysoikeudenkäynti	112
8.2.1 ”Taantumuksen” tuomio	113
8.2.2 Varovainen valtavirta	120
8.3 Aseveljet.....	122
8.3.1 Yhteistoiminnan alku	122
8.3.2 Petollinen aseveli.....	127
8.3.3 Salainen lisäpöytäkirja	130
9. NATSIJOHTAJAT POISTUVAT NÄYTTÄMÖLTÄ.....	134
9.1 Oikeuden päätös	134
9.2 Vapautetut	136
9.3 Esirippu laskeutuu	141
9.4 Silmukasta livahtanut	148
10. OIKEUDENKÄYNNIN TILINPÄÄTÖS.....	153
10.1 Oikeutta oikeudettomille	153
10.2 Häviäjän tuomio	158
10.3 Prosessin merkitys.....	161
10.3.1 Hyökkäyssodan tuomio	161
10.3.2 Raakuuksien paljastaminen	166
10.3.3 Fasismien epilogi	168
11. KAUFUJA, SISÄPOLITIikka JA MAAILMANSODAN JÄLKINÄYTÖS	173
LÄHTEET	178
LIITTEET	186

1. JOHDANTO

1.1 Haasteellinen oikeudenkäynti

Lokakuussa 1946 Nürnbergin kansainvälinen sotarikosoikeudenkäynti huipentui tuomioiden julistamiseen ja toimenpanoon. Näin *Keskisuomalainen* tiivisti tuntemukset läheslyhyneestä loppuhuipennuksesta, 12 natsijohtajan hirttämisestä:

Nürnberg jää maailmanpolitiikan valokiilojen keskipisteen ulkopuolelle muutamia päiviä sen jälkeen kun hirttosilmukat ovat kiristyneet tuomittujen kauloissa. Jälkimainingit kuitenkin vierivät kauan maapallon eri puolilla. Voidaan kysyä, mitä tämä kaikki hyödyttää? Yksikään toisen maailmansodan miljoonista uhreista ei herää elämään, vaikka sotaan syylliset tekevätkin heille seuraa ristien tuolle puolelle. Rikos on rangaistava, mutta jollakin tavalla ällöttävältä tuntuu tässä kaikessa juuri se, että kaikki tapahtuu ikäänkuin näyttämölle asetettuna.¹

Oikeudenkäynti oli antanut lähes vuoden ajan Suomen lehdille aihetta uutisiin ja kannottoihin, kun liittoutuneiden järjestämää oikeudenkäyntiä seurattiin toisinaan ristiriitaisin tuntein. Pro gradussani selvitän, miten Suomen erilaisia puoluekantoja edustanut sanomalehdistö suhtautui tähän prosessiin.

Toisen maailmansodan jälkimainingeissa pidetty Nürnbergin kansainvälinen sotarikosoikeudenkäynti alkoi 20.11.1945, jolloin oikeuteen saapui Saksan 22 poliittista, taloudellista ja sotilaallista johtajaa. Korkea-arvoisimpina syytettyinä olivat valtakunnanmarsalkka Hermann Göring ja ulkoministeri Joachim von Ribbentrop. Lisäksi syytettyinä oli kuusi järjestöä, muun muassa SS² ja armeijan pääesikunta. Oikeus antoi tuomionsa 1.10.1946, vapauttaen kolme syytettyä, tuomiten seitsemän vankeuteen ja 16. lokakuuta prosessi huipentui 12 tuomitun hirttäjäisiin.

Vaikka Nürnbergin oikeudenkäyntiä pidetään nykyisin yhtenä kansainvälisen oikeudenkäytön merkkipaaluista, ei oikeusprosessi ollut alkujaan itsestäänselvyys. Liittoutuneet pohtivat vuodesta 1942 Saksan johdon kohtelua ja Moskovan julistuksessa vuonna 1943

---

¹ Keskisuomalainen 14.10.1946 Nürnberg- kansallissosialismin viimeinen näytös.

² Schutzstaffel, alkujaan kansallissosialistisen puolueen puolisotilaalliset iskujoukot.

Yhdysvaltojen, Iso-Britannian ja Neuvostoliiton ulkoministerit ilmoittivat rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden toimittamisesta tapahtumapaikoille tuomittaviksi voimassa olleiden lakien mukaan. Ne henkilöt, joiden rikokset eivät olleet maantieteellisesti sijoitettavia, saivat toisenlaisen kohtelun. Mitä tämä tarkoitti, jätettiin avoimeksi. Julistuksessa rikokset jaoteltiin perinteisiin sotarikoksiin ja uutuutena poliittisiin rikoksiin. Parhaana keinona sotarikollisten käsittelemiseksi pidettiin liittoutuneiden parissa pitkään summittaisia teloituksia tai näytösoikeudenkäyntejä. Lopulta huoli Saksan denatsifikaatioprosessista ja tuomittujen marttyyrimaineesta, Versailles'n rauhansopimuksen ongelmien toistumisesta, oikeudenmukaisuuden toteutumisesta ja länsiliittoutuneiden huoli omien kansalaisten reaktioista summittaisiin teloituksiin johtivat suunnan kääntymiseen. San Franciscon kokouksessa toukokuun alussa 1945 Yhdysvallat, Iso-Britannia, Neuvostoliitto ja Ranska sopivat oikeudellisesta ratkaisusta.³

Oikeudenkäynnistä päätettiin lopullisesti 17.7.1945–2.8.1945 pidetyssä Potsdamin konferenssissa, jossa Yhdysvaltojen presidentti Truman, Neuvostoliiton Stalin ja Iso-Britannian pääministeri, ensin Churchill ja vaalien jälkeen Attlee, sopivat yhteisistä poliittisista ja taloudellisista periaatteista, joilla Saksa pyrittiin saamaan pysyvän rauhan ja demokratian tielle sekä irrottamaan militarismista. Oikeudenkäynnistä sovittiin niiden syyttämistä, jotka olivat syyllistyneet sotarikoksiin, osallistuneet julmuuksiin sekä laatineet ja toteuttaneet sotarikoksiin johtaneet suunnitelmat. Samalla päätettiin ulkoministerineuvoston perustamisesta sodan päättävän rauhansopimuksen laatimiseksi.⁴

Vaikka oikeudenkäynnin pitämisestä päästiin sopuun, käytännön ongelmat olivat ratkaisematta. Haasteina olivat angloamerikkalaisten ja mannermaisten oikeudenkäyntitapojen yhdistäminen, taannehtiva lainkäyttö sekä järjestöjen syyttäminen. Prosessin oikeudellinen tausta lepäsi pitkälti vuoden 1928 Kellogg-Briandin sopimuksessa, jossa sovittiin sodankäynnin hylkäämisestä kansallisen politiikan välineenä, vaikka sotaa ei itsessään kriminalisoitu. Oikeudenkäytön rakenteet suunniteltiin Potsdamin konferenssin aikoihin Lontoossa 26.6.1945–8.8.1945, jossa kokoustivat Yhdysvaltojen, Iso-Britannian, Neuvostoliiton ja Ranskan lakiasiantuntijat. Kun valtiopäämiehet olivat periaatteellisesti hyväksyneet oikeudenkäynnin, poistui viimeiset esteet yhteistyöltä ja Lontoon sopimuksessa sovittiin kansainvälisen sotilastuomioistuimen (International

³ Gellately 2004, 10–17; Tarkka 2009, 25; Tusa & Tusa 1984; 24–27, 50–67, 84.

⁴ Polvinen 1981, 28–36; Tarkka 2009, 78.

Military Tribunal, IMT) perustamisesta suursotarikollisten tuomitsemiseksi. Samalla vahvistettiin oikeuden peruskirja, jossa oikeudenkäynnin muoto, syytekohtat ja tuomiovalta ilmoitettiin.⁵

Lontoon sopimuksessa sovittiin alustavasti kolmesta syytekohtasta. Ensimmäinen syyte käsitti rikokset rauhaa vastaan, toinen perinteiset sotarikokset ja kolmas rikokset ihmiskuntaa vastaan⁶. Ensimmäinen syytekohta jaettiin myöhemmin, jolloin Nürnbergissä syytettiin myös salaliitosta hyökkäyssodan käymiseksi. Hyökkäyssota tulkittiin Lontoon sopimuksessa ensimmäistä kertaa rikolliseksi toiminnaksi.⁷

Oikeudenkäynnin edistymistä seuranneessa Suomessa poliittinen tilanne vuosina 1945–1946 oli sängen kireä. Liittoutuneiden valvontakomissio LVK valvoi välirauhansopimuksen toteutusta ja ulkopoliittinen linjaus vaihtui pyrkimykseen hyvien suhteiden muodostamiseksi Neuvostoliittoon. Puoluekenttä mullistui oikeiston toiminnan päätyttyä ja äärivasemmiston paluun myötä.

Suomen sanomalehdistö seurasi Nürnbergin oikeudenkäyntiä mielenkiinnolla. Saksa oli ollut Suomen aseveli, jonka avulla pärjättiin jatkosodassa, joten oikeudenkäynnistä odotettiin selvitystä yhteistyön taustoista. Toisaalta Neuvostoliiton kanssa solmittu välirauhansopimus oli velvoittanut saksalaisjoukkojen häätämiseen maasta, jolloin vaalesotana alkanut toimenpide johti Lapin sotaan ja Pohjois-Suomen hävitykseen. Lapin sota ja saksalaisten suorittamien hirmutekujen paljastuminen miehitettyillä alueilla johtivat mielipiteen muuttumiseen saksalaisia vastaan, mikä lisäsi odotusarvoa Nürnbergiä kohtaa. Lisäksi oikeudenkäynnin seuraamiseen ja suhtautumiseen vaikuttivat muutokset Suomen sisäpoliittisessa tilanteessa.

Suomen kannalta Nürnbergin oikeudenkäynti oli mielenkiintoinen myös suhteessa ko-toiseen sotasyyllisyysoikeudenkäyntiin. Lontoon sopimuksessa poliittinen sotasyyllisyys oli tulkittu rikolliseksi toiminnaksi, mikä oli lisäpontena Neuvostoliiton vaatimuksille Suomen poliittisen johdon saattamisesta oikeuden eteen. Välirauhansopimuksen 13. artiklan sisältö jäi epäselväksi, sillä siinä mainittiin vain sotarikoksiin syyllistynei-

---

⁵ finlex.fi 25/1929; Gellately 2004, 17–19; Tusa & Tusa 1984, 24–28, 50–65, 75–88.

⁶ Neljäs syytekohta käännettiin lehdissä vaihtelevasti, käytettyjä ilmauksia olivat muun muassa rikokset ihmisyyttä, inhimillisyyttä ja ihmiskuntaa vastaan, rikokset humanisuuden tai inhimillisyyden lakeja vastaan. Olen valtaosin käyttänyt nykykieleen vakiintunutta ilmausta rikokset ihmiskuntaa vastaan.

⁷ Gellately 2004, 19–20; Tusa & Tusa 1984, 86–87.

den henkilöiden tuomitseminen, joiksi miellettiin perinteisesti kansainvälisten sopimusten, lähinnä Haagin ja Geneven sopimusten rikkojat. Lisäksi Nürnbergin ja Suomen oikeusprosessit alkoivat samoihin aikoihin, joten Saksan oikeudenkäynti varjosti Säätytalon odotuksia, kun Nürnbergissä arvailtiin, selviäisikö kukaan syytetyistä ilman kuolemantuomiota. Pelkoja lisäsivät myös aiemmin syksyllä seuratut Ranskan ja Norjan oikeudenkäynnit. Vichyn hallituksen presidentti, marsalkka Petain selvisi vankeustuomiolla, mutta pääministeri Pierre Laval päätyi teloituskomppanian eteen, samoin Norjan nukkehallituksen johtaja Vidkun Quisling.⁸

Nürnbergin oikeudenkäyntiä on pidetty tärkeänä edistysaskeleena kansainvälisessä lainkäytössä, vaikka voittajien jakama oikeus, taannehtivan ja uuden lain käyttö sekä manereurooppalaisittain vieraan salaliitto –ajatuksen sovellus ovat antaneet aihetta arvosteluun. Tärkeänä edistysaskeleena oli yksilöiden kantama vastuu valtion tekemistä rikoksista. Prosessi oli tärkeä myös holokaustin kokonaiskuvan rakennuksessa ja maailmansodan päätepiste. Oikeudenkäynti vaikutti kansainvälisen lain kehitykseen, Geneven sopimuksen uudistamiseen vuonna 1949 ja monien mutkien kautta Haagin kansainvälisen sotarikostuomioistuimen perustamiseen vuonna 2002.⁹

1.2 Aiempi tutkimus

Suomen suhde kolmanteen valtakuntaan on ollut vilkkaan tutkimuksen kohteena. Yleensä painotus on ollut sotilaallisessa yhteistyössä, jonka alkua Mauno Jokipii klassikoteoksessaan *Jatkosodan synty* selvitti. Viimeaikaisissa teoksissa Mikko Uola tutki Suomen ohella muiden Saksan kanssasotijoiden toimintaa kirjassaan *Eritahtiset aseveljet*, kun taas Markku Jokisipilä ja Janne Könönen tarkastelivat Suomen ja Saksan välisiä suhteita sotilasyhteistyön ohella muun muassa kulttuuri- ja urheiluyhteistyön kautta. Suomen ja Saksan suhteita vuosina 1933–1939 tutkineista Vesa Vares teki tutkimuksensa *Hakaristin kuva* sanomalehtiaineistolla. Myös Osmo Hyytiä käytti sanomalehtiä tukevana lähdemateriaalina. Jatkosodan ajalta Saksan kuvaamista Suomessa on tutkinut Touko Perko väitöskirjassaan *Aseveljen kuva* ja Risto Peltovuori Saksan näkökulmasta

---

⁸ Laughland 2008, 80–88, 98–102; Tarkka 2009, 42–49, 122–126, 147.

⁹ Blumenthal & McCormack 2008, 47–48, 73–77, 101, 104, 115–116; Sands 2003, 28–30; esimerkiksi Bloxham 2001.

teoksessaan *Sankarikansa ja kavaltajat*.¹⁰ Kuitenkin tutkimukset päättyvät yleensä joko jatkosodan tai Lapin sodan päättymiseen. Se miten Suomessa suhtauduttiin kolmannen valtakunnan savuaviin raunioihin, on jäänyt vähäiselle tutkimukselle.

Jatkosodan päätyttyä tutkimus Suomessa vuosien 1944–1948 osalta on ollut vilkasta mutta keskittynyt politiikan muutoksiin. Tämä on ymmärrettävää, sillä vaaran vuosina tunnettu ajanjakso oli merkittävä itsenäisyyden säilymiselle, mitä leimasi uuden ulkopolitiittisen suunnan hakeminen, sisäpoliittinen murros ja sodista toipuminen. Pelko Neuvostoliiton miehityksestä ja kommunistien paluu politiikan näyttämöille mullistivat poliittista elämää. Vaaran vuosien aikainen sanomalehtitutkimus on ollut vilkasta ja lehdistötutkimuksen osalta Esko Salmisen väitöskirja *Aselevosta kaappaushankkeeseen: sensuuri ja itsesensuuri Suomen lehdistössä 1944–1948* on alansa klassikko.¹¹

Nürnbergin kansainvälinen sotarikosoikeudenkäynti, sekä myöhemmät 12 oikeudenkäyntiä ovat olleet kansainvälisesti tutkijoiden mielenkiinnon kohteena pitämisestään lähtien. Oikeudenkäynnin yleisesityksenä olen käyttänyt Ann ja John Tusan teosta *The Nuremberg Trial*. Suomessa akselivaltojen johdon oikeudenkäynnit ovat kuitenkin jääneet vähälle huomiolle, kun sotasyllisyysoikeudenkäyntiä on ruodittu runsaasti, etenkin Jukka Tarkan ja Hannu Rautkallion voimin. Näin myös Nürnbergiä on käsitelty vähän, joskin tutkimus on ollut kiitettävän monitieteistä. Oikeustieteissä Tapio Kuosma on kirjoittanut suppean yleisesityksen ja Anna-Maria Wassman gradussaan tarkasteli kansainvälisten rikostuomioistuinten toiminnan pohjalta esimiesten vastuuta, missä Nürnberg oli yksi tutkimuskohteista. Teologian gradussa Sirkku Paananen tutki syyllisyyttä ja sovintoa Nürnbergissä ja valtio-opin puolella Markku Harju salaliittoa sotarikollisuutta rakentaneena käsitteenä.¹²

Historian tutkimuksessa Nürnberg tulee yleensä esiin sotasyllisyysoikeudenkäynnin yhteydessä, kun Säätytalon prosessi on perinteisesti tulkittu pyrytyksen saamaan nopeasti päätökseen, ettei Nürnbergin tuomioiden perusteella vaadittaisi Suomessa ankarampia

---

¹⁰ Hyytiä 2012; Jokipii 1987; Jokisipilä & Könönen 2013; Peltovuori 2000; Perko 1971; Uola 2015; Vares 1986.

¹¹ Salminen 1979; esimerkiksi Auvinen 2005; Lohi 2003.

¹² Yhdysvaltojen järjestämissä 12 myöhemmässä oikeudenkäynnissä 9.12.1946–28.10.1948 syytettyinä oli lääkäreitä, tuomareita, sotamarsalkka Erhard Milch, SS:n ja Einsatz-ryhmien jäseniä, teollisuuskonserneja, natsihallinnon ministereitä ja päämaja. Heller 2011, 50, 85–105. Harju 2012; Kuosma 2013; Paananen 2003; Tusa & Tusa 1984; Wassmann 2007; esimerkiksi Rautkallio 1981; Tarkka 2009.

tuomioita. Itsenäisenä tapahtumana Nürnbergiä on tutkittu lähinnä yleisen historian puolelta. Pro gradujen aiheena se on ollut Martti Kovalaisen työssä *Versailles'n rauhansopimus ja Nürnbergin oikeidenkäynti* sekä Sirpa Tuomiston *Marsalkka Wilhelm Keitelin ja kenraaliversti Alfred Jodlin oikeudenkäynnit Nürnbergissä 1945–1946*.¹³

Lehdistön kautta, tai ylipäänsä Suomen näkökulmasta, oikeudenkäyntiä on holokaustin kuvaamisen kautta tutkinut Antero Holmila. Hänen käyttämänsä aineisto on osin sama kuin tässä, mutta lehtikirjoittelua on vertailtu muihin maihin. Artikkelissa “Portraying Genocide: The Nuremberg Trial, the Press in Finland and Sweden and the Holocaust, 1945 – 1946”, Holmila käsitteli Suomen ja Ruotsin valtaalehtien kautta juutalaisiin kohdistuneiden ihmiskunnan vastaisten rikosten kuvaamista oikeudenkäynnin uutisoinnissa. Tarkastelun kohteeksi valikoitui kahdeksan oikeudenkäynnin tapahtumaa: syyttäjien avauspuheet, Varsovan gheton hävitys, Otto Ohlendorfin, Dieter Wislicenyn, Rudolf Hössin, Marie Vaillant-Couturierin ja Abraham Suzkeverin todistukset sekä oikeudenkäynnin päätöspuheenvuorot. Holmilan mukaan uutisointi ihmiskuntaa vastaan tehdyistä rikoksista erosi hieman muiden syytekohtien uutisoinnista, koska niissä kulminoitui natsien rikollisen toiminnan laajuus. Lisäksi rikokset ihmiskuntaa vastaan pysyivät esillä oikeudessa koko pitkäksi venyneen käsittelyn ajan ja kammottavat tiedot olivat lehdistölle hyviä uutisten aiheita.¹⁴

Teoksessaan *Reporting the Holocaust in the British, Swedish and Finnish Press, 1945–1950* Holmila tarkasteli holokaustin kuvaamista Suomen, Ruotsin ja Iso-Britannian sanomalehdissä keskitysleirien vapautuessa, Nürnbergin oikeudenkäynnin ja Israelin valtion perustamisen yhteydessä. Tutkimuksesta selvisi oikeudenkäynnin uutisoinnin olleen suurelta osin kansallisista tarpeista lähtevää ja Suomessa suhtautumisen olleen huomattavasti positiivisempaan kuin sotasyllisyysoikeudenkäyntiin. Toisin kuin Britanniassa, jossa huomio kiinnittyi saksalaisten tulevaisuuden pohdintoihin, niin Suomessa ja Ruotsissa paino oli hirmutekojen kuvaamisessa. Suomessa nostettiin juutalaisten kansanmurha erityisen painokkaasti esille, vastakohtana keskitysleirien vapautumisen suppealle uutisoinnille. Suomessa holokaustitutkimus on yleensä kummunnut

---

¹³ Kovalainen 1982; Tuomisto 1993;

¹⁴ Vuoden 2005 tutkimuksessa Holmilan käyttämät lehdet olivat Helsingin Sanomat, Uusi Suomi, Suomen Sosialidemokraatti ja Ilta-Sanomat, 2011 näiden lisäksi Vapaa Sana ja Aamulehti. Holmila 2005; Holmila 2011.

kansallisista lähtökohdista, joten tutkimuksissa on poikkeuksellisesti tarkasteltu aihetta aikalaisten näkökulmasta.¹⁵

1.3 Tutkimuksen tavoitteet

Pro gradu –tutkielmassa selvitän, miten suomalainen sanomalehdistö suhtautui Nürnbergin sotarikosoikeudenkäyntiin. En suoranaisesti tutki siis itse Nürnbergin oikeudenkäyntiä, vaan sitä, millaista kuvaa siitä Suomen sanomalehdissä rakennettiin. Aikakausi oli vielä poliittisesti sitoutuneiden sanomalehtien aikaa, joten samalla tarkastelussa on ollut, miten eri puoluetustaisten lehtien kirjoittelu ja asennoituminen erosivat, erityisesti äärivasemmiston lehdet muista. Olen kiinnittänyt myös huomiota lehtien maantieteellisistä ja panostuksellisista taustoista kumpuaviin eroihin; kuinka pääkaupunkiseudun valtalehtien, joilla oli paremmat edellytykset uutishankinnalle, ja pienempien maakuntalehtien kirjoittelu erosi toisistaan.

Itse oikeudenkäynnin kuvaamisesta tutkin, mitä asioita nostettiin esille ja miten syytetyihin ja oikeuden paljastuksiin suhtauduttiin. Arviot oikeudenkäynnin onnistumisesta ja sen merkityksestä ovat olleet erityisen huomion kohteena runsaan kommentoinnin ansiosta. Myös Suomen yhteinen menneisyys Saksan kanssa, sen kuvaaminen ja arviointi, sekä toisaalta sotasyllisyysoikeudenkäynti ovat olleet lehtikirjoittelun osalta mielenkiinnon kohteena. Vertailtiinko kahta oikeudenkäyntiä vai vältettiinkö vertauksia tietoisesti?

Tutkimuksen ajallinen rajaus alkaa elokuusta 1945, jolloin päättyi Potsdamin konferenssi, jossa voittajavaltioiden ylin johto sopi hävinneiden valtioiden, lähinnä Saksan kohtelusta. Elokuussa solmittiin myös Lontoon sopimus, jossa määritettiin kansainvälisen sotarikostuomioistuimen valtuudet ja alustavat syytekohtat. Lisäksi valtaosa Nürnbergissä syytetyistä oli jo liittoutuneiden hallussa. Näin lehdistö pystyi aloittamaan spekulatiivisen tulevastakin prosessista jonkinlaiselta tietopohjalta, joten saa myös kuvaa siitä, millaisia odotuksia prosessille asetettiin ennen sen alkua 20. marraskuuta 1945. Aikarajaus päättyy vuoden 1946 loppuun. Oikeuden istunnot päättyivät syyskuussa, tuomiot

---

¹⁵ Holmila 2011.

annettiin lokakuun alussa ja hirttotuomiot laitettiin täytäntöön 16.10.1946. Jatkamalla rajausta vuoden loppuun selvisi prosessin päätyttyä esiin nousseet aiheet.

Temaattisesti olen rajannut tutkimuksen kattamaan vain Nürnbergin kansainvälistä sotarikosoikeudenkäyntiä koskevan lehtikirjoittelun. Suomen sotasyllisyysoikeudenkäyntiin liittyvä kirjoittelu on sisältynyt tutkimukseen vain niiltä osin, jos se oli kannanotto myös Nürnbergin oikeudenkäyntiin. Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu muu Saksaan liittynyt kirjoittelu, jollei oikeudenkäyntiin ole viitattu.

1.4 Tutkimuslähteet ja -menetelmät

Sanomalehtien tehtävinä pidetään uutisten ja ilmoitusten välitystä, mielipiteisiin vaikuttamista ja viihdyttämistä, joten tehtävät ovat sekä yhteiskunnallisia että journalistisia. Yhteiskunnallisina tehtävinä tiedon välitys ja arvoihin ja asenteisiin kohdistuva mielipidevaikutus vaikuttavat maailmankuvan kehitykseen. Ihmisethän muodostavat mielipiteensä osin sen pohjalta, mitä asiasta julkisuudessa kerrotaan. Lehtien toiminta on asioita esille nostettaessa ja tulkittaessa kuitenkin representointia ja näin arvovalintoja siitä, mitä esitetään, mitä korostetaan ja mistä vaietaan. Mahdollisuudet vaikuttaa lukijan tapaan vastaanottaa viesti ovat kuitenkin rajalliset, koska tulkinnat tehdään aina omista lähtökohdista käsin. Näin lehtikirjoittelun perusteella ei voi suoranaisesti tehdä päätelmiä lukijoiden käsityksistä, joskin lehtien pitää kirjoittelussaan pyrkiä vastaamaan lukijakuntansa odotuksiin pitääkseen lukijansa.¹⁶

Yleiseen tarkasteluun tarkoitetut sanomalehdet poikkeavat useista historiantutkimuksen perinteisistä lähteistä julkisuutensa ja tiedonvälitysroolinsa vuoksi. Myös sanomalehtien keskinäinen kilpailu, kun ne vastaavat tehtäviinsä ja lukijakunnan toiveisiin, on selkeä ero. Toiminnan julkisuus tekee sanomalehdistä myös vallankäytön välineen ja kohteen, jolloin ulkoapäin tuleva vaikutus voi olla suuri, yleensä valtion taholta.¹⁷ Tutkimusjaksoilla Suomessa oli vielä voimassa sensuuri, mikä osaltaan rajoitti lehtien kirjoittelua ja kannanottoja.

---

¹⁶ Fairclough 1999, 10, 13, 28, 30, 136; Teikari 1981a, 58–70; Teikari 1981b, 87–89.

¹⁷ Boberg 2004, 40.

Tutkimusaineistoksi ovat valikoituneet yhdentoista eri puoluekantoja edustaneen sanomalehden uutiset, pääkirjoitukset, pakinat, artikkelit, pilapiirroksiset ja valokuvat. Virallisena kannanottona pääkirjoitusta pidetään lehden mielipiteen hyvänä ilmentäjänä. Kuitenkin yksi tapa kiertää sensuuria oli pääkirjoituksen kanssa ristiriidassa olevan aiheen uutisoinnin korostaminen tai välttäminen. Kevyemmällä otteella hauskuuttamaan pyrkiessä pakinassa lehden mielipide tuotiin esiin huumorin ja vertauskuvien keinoin. Faktapohjaisina ja ajankohtaisina todellisuuden kuvauksina uutiset ovat lähtökohtaisesti sangen neutraaleja, mutta uutisoinnin valikoinnilla, sijoittelulla ja otsikoinnilla tuotiin kantoja esiin ja vaikutettiin asian tulkintaan.¹⁸ Sanomalehtien aineiston pohjalta syntyntä kuvaa on vielä täydennetty Kansainvälisen sotarikostuomioistuimen pöytäkirjoilla, Valtioneuvoston tiedotuselinten aineistolla ja kirjeenvaihtajana Nürnbergissä olleen Jarno Pennasen aineistolla Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta.

Pilapiirroksia; itsenäisiä ja kantaaottavia pilakuvia julkaisivat tutkimusaiheesta lähinnä äärivasemmiston *Vapaa Sana* ja *Työkansan Sanomat*. Vaikka sensuurin aikana varovaisuus ja rajoitukset ylsivät pilakuviin, niin äärivasemmistolle ne olivat tärkeitä kuvattaessa kärjistetysti yhteiskunnan kahtiajakoa ja kritisoitaessa ”taantumuksen” edustajia. Ajankohtaisena aiheena Nürnbergistä ja sen vanhastaan tutut syytetyt olivat lukijoiden taustatiedoissa, jolloin sanoma oli helppo välittää kuvin. Suosikkiahmo oli Göring, joka oli esiintynyt Suomessa pilakuvissa jo 30-luvulla. Göringin suosioon vaikuttivat värikäs luonne ja korkea asema, mikä helpotti pilakuvien kehittelyä lukijoille tutusta hahmosta. Göring oli otollinen kohde äärivasemmistolle myös pyöreän olemuksensa vuoksi: äärivasemmiston kuvastossa kapitalistit kuvattiin lihavina, laihojen työläisten raadannalla hyvinvointinsa hankkineina laiskureina. Suuri vatsa edusti näin varallisuutta, ahneutta ja laiskottelua, mitä Göring luonnostaan ilmensi.¹⁹

Tutkimuksen yhtenä haasteena oli tiedonvälityksen yksipuolisuus: useimmat lehdet saivat valtaosan oikeudenkäyntiä koskevista uutisista Suomen Tietotoimiston (STT) kautta, joka sai ne lähinnä englantilaiselta Reuterilta. Muista uutistoimistoista amerikkalaiset Associated Press (AP) ja United Press (UP) olivat käytetyimmät, joten uutisvälitys oli valtaosin läntisten uutistoimistojen varassa, mikä vaikutti lehtien suhtautumiseen. Tutkimuksen kannalta uutisvälityksen yksipuoleisuus johti siihen, että lehdissä oli samoja

¹⁸ Salminen 1979, 14; Kuutti 2006, 77–78.

¹⁹ Pilke 2011, 255, 258, 271; Ylönen 2001, 15–19, 197, 219–220, 225–226, 241–247.

uutisia, jolloin erot olivat otsikoinnissa ja siinä, mitä oli jätetty pois, jolloin mielipiteiden selvittäminen oli hankala. Pääkirjoitukset ja pakinat olivatkin pilakuvien ohella mielipiteiden esityksessä tärkeämpiä.²⁰

Tutkimuksessa käytetyt lehdet edustavat sitoumuksiltaan laajasti Suomen silloista puoluekenttää ja virallisesti sitoutumattomia lehtiä. Sanomalehdistö oli vielä 40-luvulla poliittisesti sitoutunutta, joten varsinaisesti puolueetonta lehdistöä ei ollut, kun sitoutumattomuus ei tarkoittanut täydellistä irtiottoa puolueista. Näin eri puolueitaustaisia lehtiä tarkastelemalla saa parhaimman kuvan lehtikirjoittelusta ja yleisistä asenteista. Käytetyt lehdet eivät ole vain Suomen johtavia sanomalehtiä, vaan mukana on myös maakunta- ja kaupunkilehtiä, joten otanta edustaa Suomea maantieteellisesti sangen kattavasti.

Oikeistolaisista lehdistä mukana ovat *Hämeen Sanomat* ja *Uusi Suomi*. Perustamisestaan vuodesta 1879 lähtien *Hämeen Sanomat* (HäS) nojasi isänmaalliseen linjaan, pyrkien lujittamaan kansallishenkeä ja maanpuolustustahtoa, joten lehden kommunisminvastaisuus oli sisäänrakennettua. 30-luvulta Isänmaallinen kansanliike (IKL) ja kokoomus taistelivat lehden hallinnasta, IKL:n viedessä voiton, joten *Hämeen Sanomat* oli maan oikeistolaisimpia lehtiä. Valtataistelun tuoksinassa vuonna 1941 lehti kuitenkin julistettiin riippumattomaksi, vaikka linja säilyi. Itsenäisyyttä murentavien liikkeiden vastustaminen, kansallisen olemassaolon ja vapautta ylläpitävän ulkopolitiikan tukeminen olivat vuodesta 1945 Etelä-Hämeen maakuntalehden tärkeimpiä tavoitteita. Uuden päätoimittajansa, kokoomustaustaisen Mauri Kittelän johdolla lehti siirtyi puolueen suuntaan, vaikka sitoutumattomana ja oikeistoporvarillisena säilyi. Kannanotoissaan hämeenlinalainen lehti oli sangen varovainen ja 10–12,000 levikillään se oli tutkimuksen pieni.²¹ Nürnbergin oikeudenkäyntiin liittyvän aineistonsa *Hämeen Sanomat* sai STT:n kautta ja kirjoittelu aiheesta oli suppeaa.

Kokoomuksen virallisena pää-äänenkannattajana toimi vuoden 1918 perustamisestaan lähtien *Uusi Suomi* (US). Huoli laillisesta yhteiskuntajärjestelmästä, kansallisesta voimasta ja kommunismin vaikutusvallan kasvusta olivat oikeistolehden toiminnan perusvaikuttimia. Vuosina 1940–1956 päätoimittajana toimi Lauri Aho, joka virassaan kuului puolueen hallitukseen. Aho kehitti lehden uutispalvelua ja valvoi poliittiset kannanotot.

²⁰ Pääkirjoitusten, pakinoiden, artikkelien ja muiden kannanottojen määrästä, katso liitteet.

²¹ Halla 1978, 28–36, 74, 79, 134–135, 168; Niemi 2003, 115–124, 161; Perko 1988, 112–118; Tommila toim. 1988a, 160–162.

Maltillinen Aho suhtautui rauhallisesti uuteen poliittiseen tilanteeseen, mihin vaikutti hyvät välit J.K. Paasikiveen, jonka uuden linjan mainostamisessa *Uudella Suomella* oli tärkeä rooli. Vaikka Paasikivi päätoimittajalle toisinaan kiukkuisena soitteli, oli lehti maltillisen linjansa ja itesesensuurinsa vuoksi harvoin sensuurin hampaissa. Kantansa lehti kertoi lukijoilleen usein epäsuorin keinoin; arkojen aiheiden varovaisella uutisoinnilla ja sosialismin arvostelussa muualla paitsi Neuvostoliitossa. Seitsenpäiväisen lehden levikki oli tutkimusjaksolla noin 100,000.²²

Oikeudenkäyntiä koskevat uutisensa *Uusi Suomi* sai vaihtelevista lähteistä, tärkeimpinä STT ja AP, mutta myös Tukholman ja Lontoon kirjeenvaihtajilta tuli tietoja. Prosessin alusta joulukuuhun lehti julkaisi pitkäaikaisen yhteistyökumppaninsa, konservatiivisen ruotsalaislehden *Stockholms Tidningenin* kirjeenvaihtaja Hugo Björkin raportteja. Björkillä oli erityisen hyvä käsitys Saksan hirmuteoista, olihan hän vierailut Buchenwaldin keskitysleirillä ja haastatellut norjalaisia internoituja.²³

Edistyspuolueen lehdistä mukana on oululainen *Kaleva*. Vuonna 1899 perustetulla lehdellä oli kiinteät yhteydet puolueen paikallistoimistoon ja Helsingin puolue toimistoon, vaikka liberaalilla puolueella ei tiukkaa lehdistökuria ollutkaan. Vuosina 1945–1966 päätoimittajana oli puolueaktiivi Valde Näsi ja levikki tutkimusjaksolla noin 25,000. Pohjois-Suomen ja kotimaan asioita painottanut Kaleva käsitteli ulkomaan tapahtumia vähän, vuonna 1945 ulkomaan uutisten osuus oli alle 10 %.²⁴ Tämä näkyi luonnollisesti myös kirjoittelun vähäisyytenä Nürnbergin oikeudenkäynnistä, vain prosessin pääkohdat päätyivät lehteen. Uutiset tulivat valtaosin STT:ltä, mutta toisinaan lehti julkaisi *Helsingin Sanomien* ja *Iltasanomien* uutisia.

*Päivälehd*en jatkajana vuonna 1904 aloittanut *Helsingin Sanomat* (HS) oli julistautunut vuonna 1932 riippumattomaksi edistyspuolueesta, mikä ei tarkoittanut puolueettomuutta, toimihan lehtikonsernin pääjohtaja Eljas Erkko puolueen ministerinä. Yhdysvaltoihin myönteisesti suhtautunut Erkko pyrki hyvään uutislehteen ja vastasi lehden suurista kysymyksistä ja poliittisista linjanvedoista. Lehden päivittäisestä pyörittämisestä vastasi vuosina 1938–1961 linjaltaan varovaisempi päätoimittaja Yrjö Niiniluoto. Sensuurin

---

²² Perko 1988, 85–86; Salminen 1979, 29–32; Tommila toim. 1988b, 204–207; Vesikansa 1997, 246, 260–267, 294, 411, 417–418, 431–432.

²³ Holmila 2011, 43, 97; Vesikansa 1997, 432.

²⁴ Suistola 1999, 19, 109–118, 208, 219, 541; Tommila toim. 1988a, 246–249.

hampaissa ja Paasikiven kiukkusoittojen kohteena lehti oli toisinaan värikkään kirjoittelun vuoksi. Lehdeltä löytyi aluksi hieman ymmärrystä kommunismia kohtaan, mutta selkeimmin sitä leimasi länsimaihin nojaaminen ja pohjoismaisen yhteistyön kannatus. Länsisuuntaus oli lehdessä pitkäaikainen linjanveto, kun kirjeenvaihtajia oli jo 30-luvulla lähetetty Berliiniin ja Lontooseen, missä Niiniluotokin oli ollut. Lehdellä oli myös sopimuksia ulkomaisten lehtitalojen kanssa, joilta se sai uutisia ja artikkeleja, sekä amerikkalaisen uutistoimisto UP:n ja Bullin lehdistöpalvelun kanssa. Jo tutkimusaikana *Helsingin Sanomat* oli Suomen suurin lehti, kun levikki vuonna 1945 oli 146,000 ja seuraavana vuonna 136,000.²⁵

Nürnbergin prosessiin *Helsingin Sanomat* panosti tutkimuksen lehdistä eniten. Lukijoilleen lehti pystyi tarjoamaan muista poikkeavaa aineistoa, kiitos yhteistyönsä UP:n ja Bullin kanssa. Muita tärkeitä uutislähteitä olivat AP ja STT. Myös Lontoossa ja Tukholmassa olleet kirjeenvaihtajat lähettivät muutamia uutisia ja lehti julkaisi Nürnbergistä kirjeenvaihtaja Jarno Pennasen raportteja.

Vuonna 1864 perustettu *Hufvudstadsbladet* (HBL) oli ruotsinkielisten valtalehti, jonka merkitys ruotsinkielisen väestön mielipiteen muodostukseen oli tärkeä. Jokseenkin riippumattomalla lehdellä oli hyvät suhteet RKP:hen, johon pohjoismainen demokratia, liberalismi ja ääri liikkeiden vastustus sitä yhdistivät. 73,000 levikillään sen ei tarvinnut liiemmin kilpailla muiden ruotsinkielisten lehtien kanssa ja puolueen tasainen kannatus lukijakunnan keskuudessa mahdollisti pysyttelyn maltillisella linjalla, joten sillä ei ollut edes poliittista pakinoitsijaa. Lehden omistaja Amos Anderson vaikutti linjaan, mutta päivittäisestä toiminnasta vastasi vastaava päätoimittaja Egidius Ginström. *Hufvudstadsbladetin* toiminnassa korostui erityisesti pohjoismainen yhteistyö, varsinkin Ruotsiin, josta se sai kirjeenvaihtajansa lisäksi uutisia ja artikkeleita ruotsalaisilta lehdiltä, muun muassa *Stockholms Tidningeniltä*.²⁶

Nürnbergin oikeudenkäynnin yhteydessä *Hufvudstadsbladet* sai uutisensa pääosin STT:ltä ja AP:ltä, lisäksi Tukholmasta tuli kirjeenvaihtajalta yksittäisiä uutisia. Oikeu-

---

²⁵ Blåfield 148–159; Perko 1988, 85–86; Salminen 1979, 39–43; Suistola 1994, 72–73, 140–141; Tommila toim. 1988a, 130–133.

²⁶ Salminen 1979, 37–39; Tommila toim. 1988a, 143–147.

denkäynnin alussa lehdessä julkaistiin Hugo Björkin raportteja. Prosessiin *Hufvudstadsbladet* otti kantaa pääkirjoituksissaan.

Maalaisliiton lehdistä mukaan ovat valikoituneet *Ilkka* ja *Keskisuomalainen*. Puolueen teoreetikon Santeri Alkion vuonna 1906 Vaasaan perustama *Ilkka* oli puolueen epävirallinen pää-äänenkannattaja, jolle syrjäinen sijainti pääkaupunkiseudun poliittisista taisteluista antoi muita päälehtiä enemmän liikkumavaraa.²⁷ Sijainnistaan huolimatta *Ilkka* oli ahkerimpia Nürnbergin oikeudenkäynnin kommentoijia pääkirjoituksissa ja toimitussihteeri Veikko Pirilän Vikke –nimimerkin pakinoissa²⁸. Uutisensa, joiden julkaisussa lehti ei ollut niin ahkera, se sai lähinnä STT:n ja AP:n sekä muutaman UP:n kautta.

Alkion seuraajana päätoimittajana vuosina 1929–1958 toimi kansakoulunopettaja ja kirjailija Artturi Leinonen, jolle kansansivistys ja maanpuolustushengen ylläpito olivat tärkeitä. *Ilkka* oli pitkälti Leinosen lehti, kun hän kirjoitti artikkeleita, pakinoita ja pääkirjoituksia, tai ainakin tarkasti ne. Maalaisliiton keskushallitukseen kuulunut Leinonen oli myös kahdesti kansanedustajana. Vanhana kalterijääkäriä Leinonen suhtautui sympaattisesti Saksaan, mutta ääri liikkeitä hän ei hyväksynyt. Kommunistien toiminnan rajoittamista laeilla 30-luvulla toivonut Leinonen jätti Lapuan liikkeenkin, kun toiminta alkoi rikkoa lakeja. Leinosen kiinnostus ulkopoliittikkaan, mikä vaikutti myös Nürnberg-komentointiin, oli 30-luvulla ilmennyt varoitteluna uudesta suursodasta. Sodan päättyttyä *Ilkka* siirsi linjaansa puolueen oikeistosiiveltä maltillisempaan suuntaan, pyrki rauhoittelemaan mielialoja ja luomaan uskoa tulevaan, hyväksyen valtaosin uuden ulkopoliittikan, vaikka sensuurin kanssa välillä ongelmassa olikin. Seitsenpäiväisen lehden levikki oli vuonna 1945 noin 23,500 ja seuraavana vuonna 27,000.²⁹

Keski-Suomen maakuntalehti *Keskisuomalaisen* (KSML) historia yltää vuoteen 1871. Edistyspuolueen lehti vaihtoi hiljalleen kantaansa, kun se vuonna 1932 myytiin maalaisliittolaiselle *Saarijärven Paavolle*. Puoluekannan vaihtumisen taustalla oli henkilökunnan ja johdon maalaisliittolaisuus, myös *Ilkassa* aiemmin työskennellyt päätoimittaja Anttoni Takala oli maalaisliiton aktiiveja ja innokas kansansivistäjä. Monista päätoimittajista poiketen Takala kirjoitti itse vähän, antaen jokseenkin vapaat kädet alaisilleen,

---

²⁷ Salminen 1979, 32–35. Tommila toim. 1988a, 173–175.

²⁸ Hirvonen 2000, 611.

²⁹ Hokkanen 2006, 101, 115–119, 123; Mikkilä 2000, 61, 78–103, 146–154; Pirilä 1978, 140–142; Salminen 1979, 32–35; Tommila toim. 1988a, 173–175.

kunhan he noudattivat lehden varovaista linjaa. Puoluekanta näkyi *Keskisuomalaisessa* vähän, kun lehti pyrki puolueettomaan linjaan ja hyvään uutispalveluun. Seitsenpäiväisen lehden levikki oli tutkimusjaksolla 30–32,000, joten se oli puolueen epävirallista äänenkannattajaa *Ilkkaa* suurempi.³⁰

Vaikka maalaisliittolaisuus näkyi *Keskisuomalaisessa* sangen vähän, julkaisi lehti paljon maalaisliiton sanomalehtikeskuksen kautta tulleita artikkeleita ja pakinoita. Kannanotot Nürnbergin oikeudenkäynnistä olivatkin valtaosin tätä kautta tulleita. Sanomalehtikeskuksen johtaja ja Helsingin kirjeenvaihtaja, kansanedustaja Urho Kittilä otti Urmakan ja Tompan Tuomon pakinoissa kantaa oikeudenkäyntiin.³¹ Itse prosessia lehti seurasi STT:n uutisten pohjalta sangen vähän.

SDP:hen sidoksissa olleista lehdistä vuonna 1918 *Työmiehen* jatkajana perustettu *Suomen Sosialidemokraatti* (SS) oli puolueen virallinen pää-äänenkannattaja ja käytännössä puolueen omistama lehti. Vastaavana päätoimittajana vuosina 1945–1947 toimineen Atte Pohjanmaan johdolla lehdestä tuli äärivasemmiston vastaisen taistelun tärkeä työkalu. Työväenliikkeen asian ohella lehti puolusti länsimaista demokratiaa, pohjoismaista yhteiskuntajärjestystä ja sananvapautta, vaikka Paasikiven ulkopolitiikkaa tukikin. Suorasukainen kirjoittelu niin sodan aikana kuin sen jälkeenkin herätti kuitenkin palautetta sensuurilta ja Paasikiveltä. Seitsenpäiväisen lehden levikki oli tutkimusaikana noin 21,000.³²

Nürnbergin oikeudenkäynnin yhteydessä *Sosialidemokraatti* sai uutisensa lähinnä STT:n kautta. Ruotsin sosialidemokraattinen lehdistö sai oikeussaliin kirjeenvaihtajan, joten yhteistyön tuloksena myös *Sosialidemokraatti* julkaisi Eric Lindqvistin raportteja. Pääkirjoituksissa lehti otti oikeudenkäyntiin kantaa muutaman kerran, mutta prosessin ahkera kommentoija oli pakinoitsija Muste-Maalari, Ano Airisto, jonka kannanotoissa vastenmielisyys fasismia kohtaan ja äärivasemmiston nokitus tulivat esiin. Muste-Maalarin humoristinen ja kärjekäs kirjoittelu, jolla hän puolusti niin Väinö Tanneria

---

³⁰ KSML 8.11.1945 Anttoni Takala; Kangas 2007, 10, 114, 136–148, 174–181; Tommila toim. 1988a, 323–326.

³¹ Kangas 2007, 153; Pirilä 1981, 185–187.

³² Pohjanmaa 1948, 120, 208–209; Salminen 1979, 44–48. Tommila toim. 1988b, 61–64.

kuin kritisoi kommunisteja, oli yksi suurimpia ongelmia *Sosialidemokraatin* ja sensuurin suhteessa³³.

SDP:n tamperelainen kaupunkilehti *Kansan Lehti* (KL) oli perustettu vuonna 1899. Lehti oli pitkään työväenliikkeen keskustassa, toivoen ettei liike hajoaisi sosialidemokraatteihin ja kommunisteihin, mutta tämän tapahduttua jatkoi SDP:n kannattajana, kritisoiden niin äärivasemmistoa kuin oikeistoa kansanvallan ja työväenliikkeen nimissä. *Kansan Lehti* pyrki jo 20-luvulta lähtien hyvään uutisjournalismiin puolueasian ohella. Ulkopoliittisissa kannanotoissaan varovaisella lehdellä oli sensuurin kanssa vähän ongelmia ja pula paperista johti Wilenin mukaan sodan jälkeen siihen, että ulkomaan uutiset päätyivät usein roskakoriin. Vuosina 1942–1949 lehden päätoimittaja oli Jalmari Leino ja tutkimusaikana lehden levikki oli noin 13,000.³⁴

Huomioiden ongelmat paperin kanssa ja ulkomaan uutisten sivuosan agendalla, julkaisi *Kansan Lehti* yllättävän paljon natsijohtajien oikeudenkäynnistä. Lehdessä prosessia pidettiin ilmeisesti tärkeänä varoittavana esimerkkinä fasismista. Valtaosan uutisistaan lehti sai STT:n kautta, mutta niitä tuli myös Ruotsista, jossa työväenlehtien yhdistetty Tukholman toimitus paransi SDP:n lehtien uutispalvelua, olihan toimistolla hyvät suhteet Suomen Työväen Sanomalehtien Tietotoimistoon.³⁵ Yhteistyöstä ruotsalaisten kanssa seurasi myös Eric Lindqvistin raportit lehteen, joita se *Sosialidemokraatista* poiketen julkaisi ahkerasti. Tästä johtuen *Kansan Lehti* pystyi aluksi tarjoamaan lukijoilleen ajankohtaisia, laajoja ja muista lehdistä eroavia tietoja. Itse oikeudenkäyntiin lehti ilmaisi mielipiteensä muutamassa pääkirjoituksessa.

Äärivasemmiston lehdistä mukaan ovat valikoituneet merkittävimmät: *Vapaa Sana* ja *Työkansan Sanomat*. Vuonna 1940 perustettu ja pian äärivasemmistolaisen propagandan vuoksi lakkautettu *Vapaa Sana* (VS) palasi lehdistökentälle marraskuussa 1944. Se oli alkujaan SDP:n oppositioryhmä kuutosten lehti, sittemmin Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) virallinen äänenkannattaja. Maineikkaista äärivasemmiston edustajista lehden toiminnassa olivat mukana muun muassa Yrjö Räisänen pakinoitsija Sasu Punaisena ja Hertta Kuusinen poliittisena toimittajana. Vaikka osalla oli kokemusta

---

³³ Holmila & Mikkonen 2015, 178.

³⁴ Tommila toim. 1988a, 264–266; Wilen 1949, 66, 76, 81–82, 108.

³⁵ KL 11.8.1945 Lehemme uutispalvelu paranee; KL 21.10.1945 Lehemme ulkomainen uutispalvelu paranee.

toimittajan työstä, oli äärivasemmiston lehtien yleisenä ongelmana toimittajien kokeamattomuus, joten paino oli aluksi poliittisissa kannanotoissa uutisten ollessa vähemmälä. *Vapaa Sana* kävi fasismin vastaista taistelua ja suhtautui muita positiivisemmin Neuvostoliittoon, joten sensuurin hampaissa se oli Yhdysvaltoja ja Iso-Britanniaa loukanneesta kirjoittelusta. Vuonna 1945 lehti oli kuusipäiväinen ja levikiltään 67,000. Seuraavana vuonna lehti muuttui seitsenpäiväiseksi, mutta levikki putosi 38,000. Tämä kuvasti sekä puolueen että lehden kannatuksen muutosta mutta myös muiden äärivasemmiston lehtien ilmestymistä markkinoille.³⁶

Vapaan Sanan päätoimittajana kesäkuusta 1945 vuoteen 1952 oli Raoul Palmgren. Hän osallistui SKDL:n ohjelmien laatimiseen ja kuului puolueen liittotoimikuntaan ja työvaliokuntaan. Vaikka puolue vaikutti lehden linjaan, niin Palmgrenin johdolla siitä pyrittiin tekemään vasemmistolaisia ja edistyksellisiä yhdistävä lehti, mikä näkyi panostuksena kulttuuriin ja ajankohtaisuuteen, joskin kirjoittelu taantumusta ja fasismia vastaan oli jyrkkää. Palmgren ei vaikuttanut lehden linjaan pelkästään suuntaviivoja vetämällä, vaan hän kirjoitti ahkerasti pääkirjoituksia, pakinoita ja artikkeleita.³⁷

Vapaa Sana kirjoitti Nürnbergin oikeudenkäynnistä vilkkaasti. Uutisista valtaosa oli STT:n ja AP:n välittämiä, muutamia tuli Ruotsista ja Nürnbergistä Pennasen raporteja. Lehti myös kommentoi prosessia niin pääkirjoituksissa kuin pakinoissa, kuutosten Kai-su-Mirjami Rydberg otti Uteliaana ja päätoimittaja Palmgren Hapan –nimimerkillään useasti kantaa³⁸. Muista poiketen lehti julkaisi useita pilakuvia ja hyödynsi itänaapurista tullutta aineistoa, kuten Tassin uutisia, neuvostojournalisti Ilja Ehrenburgin artikkeleita ja Moskovan radion kannanottoja.

Jos *Vapaa Sana* teki pientä irtiottoa perinteisestä äärivasemmistolaisesta kirjoittelusta, oli *Työkansan Sanomat* (TKS) Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) oma lehti, taistel- ja propagandaväline. Täten kirjoittelu oli aatteellisempaa ja kannanotot jyrkkiä, joten sensuuri toisinaan huomautteli linjasta. Lehden ensimmäinen näytenumero ilmestyi 12.12.1945 ja vuoden 1946 alusta kuusipäiväisen lehden levikki oli noin 18,000. Lehden päätoimittaja oli SKP:n valistussihteeri ja puoluetöimikunnan jäsen Aili Mäki-

---

³⁶ Leppänen 2007, 12; Salminen 1979, 49–53; Tommila toim. 1988b, 235–236.

³⁷ Kalemaa 1984, 152–159, 165–166, 180–181; Perko 1988, 119–121.

³⁸ Kalemaa 1984, 166.

nen, joka heinäkuussa palasi päätoimiseen puoluejohtajaksi, puolueen radikaaliin siipeen kuuluneen poliitikko Mauri Ryömän siirtyessä päätoimittajaksi. Ryömä oli jo 30-luvulla työskennellyt toimittajana ja ollut välirauhan aikana perustamassa Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuraa sekä sodan päätyttyä valittu Suomi-Neuvostoliitto-seuran varapuheenjohtajaksi.³⁹

Työkansan Sanomille Nürnbergin oikeudenkäynti oli tärkeä osa fasismin vastaista taistelua, mistä osoitti aiheen saama palstatila jo ensimmäisessä näytenuumerossa. Uutisointi tosin väheni lähes olemattomaksi fasismin propagandana pidetyn syytettyjen puolustuksen alkaessa. Uutisensa lehti sai STT:n ja AP:n kautta sekä Pennasen raporteista. Lehti julkaisi myös pilakuvia ja *Vapaan Sanan* tavoin hyödynsi neuvostoliittolaista materiaalia. Pakinoissa tapaukseen kantaa otti Pentti Pouttu, toimitussihteeri Pentti Lahti⁴⁰.

Lehdistön puoluesidonnaisuus kääntää huomion siihen, millaisena lehdistön merkitys nähtiin. Lehdistöteoriat ovat kuvauksia yhteiskunnan valtajärjestelmien vaikutuksesta sanomalehdistöön ja lehdistön vaikutuksesta valtasuhteisiin ja ihmisten käsityksiin. Fred S. Siebertin, Theodore Petersonin ja Wilbur Schrammin klassikkoteoksessa *Four Theories of the Press* (1971), lehdistöteoriat on jaettu neljään luokkaan. Autoritaarisessa teoriassa lehdistö tukee valtaapitävien toimintaa, jotka asettavat lehdistön toiminnalle rajat. Liberalistinen lehdistöteoria nojaa liberalismiin ja sananvapauteen, jolloin lehdistö toimii vallan vahtikoirana. Tälle tutkimukselle olennaisimmat ovat neuvostokommunistinen ja sosiaalisen vastuun teoriat. Neuvostokommunistinen nojasi autoritaariseen teoriaan, jossa lehdistö oli yhden puolueen toiminnan tukipilari, puolueen ja lehdistön etujen ollessa yhtenevät. Lehdistön roolina oli kasvattaa ihmisiä oikeaoppiseen totuuteen. Suomen osalta koko 1900-lukua voidaan Wiion mukaan pitää sosiaalisen vastuun leimaamana. Se nojaa liberalistiseen teoriaan, poiketen siitä lehdistön vastuulla yhteiskuntaansa kohtaan, jotta kaikki saavat äänensä kuuluviin ja vaatimuksella kirjoittelun asianmukaisuudesta. Nykyisin lehdistöteorioita pidetään vanhentuneina ja niitä on kritisoitu enemmän paradigmakuvauksiksi kuin varsinaisiksi teorioiksi. Sosiaalisen vastuun teoriaa on pidetty enemmän ympäristön vaikuttaman soveliaan käytöksen normina ja

---

³⁹ TKS 1.3.1946 Rynnistys; VS 6.7.1946 Tri Mauri Ryömä; Kalemaa 1984, 112, 122, 140, 156, 184; Katainen 2007, 45; Leppänen 1994, 71–72; Perko 1988, 122; Salminen 1979, 53–54; Tommila toim. 1988b, 153–154.

⁴⁰ Hirvonen 2000, 442.

neuvostokommunistista on moitittu yksipuoliseksi ja läntiseltä katsannolta laadituksi. Kritiikistä huolimatta ne on havaittu hyviksi apuvälineiksi yhteiskunnan ja median suhteen kuvaajina.⁴¹

Tutkimuksen alkuperäisaineisto koostuu sanomalehdistä. Sanomalehtitutkimus on kuitenkin enemmän alkuperäisaineiston valinnan kautta kumpuava lähestymistapa aiheeseen, joten se ei itsessään anna välineitä lehtikirjoittelun analysointiin. Varsinainen analyysi on tehty sisällönanalyysin avulla, mikä soveltuu hyvin tekstissä tuotettujen merkitysten tutkimiseen. Krippendorfin mukaan sisällönanalyysin voi tehdä joko aineisto-, ongelma- tai teorialähtöinen. Yhdistävänä piirteenä on kuitenkin sisällönanalyysin luonne, jossa aineistoa tulkitaan systemaattisesti huomioiden sen alkuperäinen tarkoitus ja konteksti.⁴²

Tämä tutkimus pohjaa ongelmakeskeiseen lähtökohtaan, jossa tutkimuskysymyksiin on etsitty niihin vastaava aineisto. Aineiston valinnan jälkeen tutkimusjaksolta on käyty läpi kaikki lehdet Nürnbergin oikeudenkäyntiin liittyvän kirjoittelun osalta aineiston kokoamiseksi. Kirjoitukset on sen jälkeen jaettu teemoittain aihepiiriensä mukaan. Nämä teemoja muodostivat muun muassa Suomea, Pohjoismaita, holokaustia, oikeudenkäynnin merkitystä ja odotuksia käsitelleet kirjoitukset. Teemoista on otettu mukaan selkeimmät kokonaisuudet muodostavat, painottuen siihen, kuinka ne vastaavat tutkimuskysymyksiin. Tämän jälkeen keskityin yksittäisten teemakokonaisuuksien tarkasteluun, katsoen mitä aiheesta lehdissä kirjoitettiin ja mistä näkökulmasta, jaotellen samalla alakategorioihin, etsien tuotettuja samankaltaisuuksia, eroja ja tekstistä ilmeneviä merkityksiä. Etenkin erojen suhteen olen katsonut, ovatko ne olleet toistuvia, tai esiintyivätkö ne joidenkin tiettyjen lehtien kirjoittelussa. Näiden erojen, yhteneväisyyksien, merkitysten ja aihepiirien pohjalta on koottu lopullinen analyysi, jossa on katsottu, millaisessa kontekstissa kirjoittelu kulloinkin tapahtui ja miten se vaikutti kirjoitteluun.⁴³

---

⁴¹ Neuvonen 2005, 53–56, 118–121; Nordenstreng 1995, 50–53; Siebert, Peterson & Schramm 1971, 1–5, 110–111; Wiiio 2006, 26, 28–29.

⁴² Krippendorff 2013, 24, 27–31, 35–45, 83, 199, 355.

⁴³ Krippendorff 2013, 35–41, 53–57; 83–86, 357–370; Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–93, 101–102, 104, 108–113.

2. SANOMALEHDISTÖ SUOMESSA 1945–1946

2.1 Toimintaympäristö

Jatkosodan päättyminen syksyllä 1944 merkitsi Suomessa poliittisen kurssin täyskään-
nöstä. Sodanaikaiset johtavat poliitikot siirtyivät syrjään ja tilalle tulleiden toiminnan
ohjenuorana oli hyvien ja luottamuksellisten suhteiden solmiminen Neuvostoliittoon.
Uuden linjan takuumies J.K. Paasikivi nousi pääministeriksi ja keväällä 1946 presiden-
tiksi. Kurssinmuutosta vahvasti myös Neuvostoliiton johtaman LVK:n saapuminen val-
vomaan välirauhansopimuksen toteutusta. Suhteensa Saksaan Suomi katkaisi välirauhan
solmimiseen ja asenteet vaihtuivat vastaisiksi Lapin sodan vuoksi, kun saksalaisten toi-
minnalle löytyi vähän ymmärrystä⁴⁴.

Suomen poliittinen kenttä koki mullistuksen välirauhansopimuksen myötä: äärioikeiston
toiminta lakkasi, kokoomus joutui poliittiseen paitsioon ja kommunistit sekä SDP:stä
erotettu oppositioryhmä kuutoset nousivat poliittiseen eliittiin. SKP perustettiin uudel-
leen ja SKDL luotiin vasemmistodemokraatteja yhdistäväksi kattojärjestöksi. Kevään
1945 eduskuntavaaleissa poliittinen käänös vahvistui SKDL:n vaalivoiton ja hallituk-
sen muodostuksen myötä SDP:n ja maalaisliiton kanssa. Tosin muiden tarkoituksena oli
integroida kommunistit yhteistyöhön ja hallitusvastuuseen ja siten hillitä heidän toimin-
taansa. Kun LVK ja SKP:n johto jarruttelivat intomielisimpiä vallankumouksellisia,
äärivasemmiston tavoitteeksi muodostui kansanrintaman muodostaminen. Tämä kuiten-
kin epäonnistui, sillä rintamalinja kulki vasemmiston halki: SDP ja keskusta-
oikeistolaiset puolueet kannattivat pohjoismaista demokratiaa ja yhteiskuntajärjestystä.
SDP:n asevelisiiven vastarinta muodostuikin äärivasemmiston suurimmaksi haasteeksi
kilpailtaessa työväestön kannatuksesta.⁴⁵

Nürnbergin oikeudenkäyntiä koskevaa kirjoittelu oli sidoksissa kansalliseen kontekstiin,
mihin vaikutti olennaisesti sotasyllisyysoikeudenkäynti. Oikeudenkäynnin toteutus
eteni Suomessa keväästä 1944 hitaasti verrattuna muihin Saksan rinnalla taistelleisiin:
pidätykset ja kansantuomioistuimet Romaniassa ja Unkarissa vaikuttivat yleiseen mieli-
piteeseen syksyn 1945 Norjan ja Ranskan oikeudenkäyntien ohella. LVK aloitti vaati-

⁴⁴ Auvinen 2005, 120–129; Salminen 1979, 89–93.

⁴⁵ Rentola 1994, 467–468, 481–497, 504–506, 518–530.

malla sotarikollisten tuomitsemisella, mutta käänsi pian huomionsa sotasyllisiin poliittikkoihin, vedoten Lontoon sopimukseen. Myös ääri vasemmisto oli aktiivinen, ajaen tuomitsemista eduskunnassa ja torikokouksissa osana fasismien ja taantumuksen vastaista taistelua. Lopulta sotasyllisyyslaissa sovittiin sotaan liittymisestä ratkaisevasti vaikuttaneiden, hallitusvastuussa olleiden tai rauhan estäneiden henkilöiden syyttämisestä virka-aseman väärinkäytöstä valtion vahingoksi. 13. artiklan tulkintaerojen ohella taannehtiva lainkäyttö ja oikeudenkäynnin poliittisuus herättivät vastustusta. Syytettyinä olivat presidentti Risto Ryti, pääministerit Jukka Rangell ja Edwin Linkomies, useita ministerinvirkoja hoitanut Väinö Tanner, Berliinin lähettäjä T.M. Kivimäki, ulkoministeri Henrik Ramsay, valtionvarainministeri Tyko Reinikka ja opetusministeri Antti Kukkonen. Oikeudenkäynti pidettiin 15.11.1945–20.2.1946, tuomioiden vaihdellessa Rytin 10 vuoden kuritushuonetuomiosta muiden 2–6 vuoden vankeustuomioihin.⁴⁶

Kaikkiaan 1940-luku oli lehdistön toiminnalle poikkeavaa aikaa. Poikkeusoloista kasvanut uutisnäkökulma lisäsi lehtien merkitystä, kun yhteiskuntaan vaikuttaneet tapahtumat kiinnostivat ja loivat tarvetta kirjoittaa niistä. Näin levikit kasvoivat vaikka toimitustyön edellytykset huononivat. Myös odotukset lehtien kirjoittelusta muuttuivat: tiedotuksen ja taustoituksen lisäksi odotettiin yhä enemmän tapahtumien tulkintaa, arviointia ja tulevan ennustamista. Uutisvälityksen kehityksen ja sodan syttymisen myötä myös maakuntalehdet alkoivat seurata ulkopoliittikkaa aiempaa tarkemmin.⁴⁷

Jatkosodan päätyttyä lehdistön tilanne muuttui jälleen, kun rintamalla tai tiedotustoimissa olleet työntekijät palasivat toimituksiin. Toisaalta välirauhansopimus vaikutti myös lehdistöön, kun 21. artikla velvoitti fasistimielisiksi luokiteltujen järjestöjen lakkauttamiseen, joiden joukossa olivat niin IKL kuin suojeluskunnat ja lottajärjestöt. Järjestöjen toiminnan loppuessa myös lehdet lopettivat toimintansa, mikä harvensi oikeistolehtiä. Sama artikla edellytti Yhdistyneiden Kansakuntien ja erityisesti Neuvostoliiton vastaisen propagandan kitkemistä, mikä yksistään riitti perusteeksi sensuurin jatkumiselle. Välirauhansopimuksen 20. artikla puolestaan vapautti poliittiset vangit, mikä johti ääri vasemmiston ja sen lehdistön elpymiseen. Vaikka lehtien kehitys sitoutumattomaksi oli

---

⁴⁶ Salminen 1979, 119–123, Tarkka 2009, 49–57, 75–93, 121–131, 172–194, 221, 274.

⁴⁷ Perko 1988, 13–15, 85–86; Suistola 1999, 159.

alkanut ennen sotaa, uudessa tilanteessa puoluelehdistön merkitys kasvoi, kun lehtiä käytettiin omien poliittisten kantojen esittämiseen.⁴⁸

Suomelta vaaditut sotakorvaukset pitivät maan talouden tiukoilla, mikä heijastui lehdistöönkin. Vaikka paperin tuotanto pääsi vauhtiin, säännöstely kiristyi paperia myytäessä ulkomaille ja käytettäessä sotakorvauksiin. Vuosi 1946 oli säännöstelyn kirein, kun edellisvuoden sivumäärästä pyrittiin vähentämään 20 %. Säännöstelystä huolimatta lehdet saivat jokseenkin vapaasti päättää, mihin paperinsa käyttivät, vaikka suosituksia annettiin otsikoiden pienentämisestä ja kuvien vähentämisestä. Paperin vähäisyys pakotti kuitenkin priorisoimaan, mitä lehdet lukijoilleen kertoivat.⁴⁹

Tutkimusajanjaksolla lehdistön toimintaan vaikutti vielä voimassa ollut sensuuri. Vuoden 1919 painovapauslaki oli perinteisesti taannut vapauden ennakkosensuurista, mutta sotatilalaki antoi valtuudet perusoikeuksien rajoittamiseen ja tasavallan suojelulaki mahdollisti sensuurin käytön turvallisuuden ylläpidossa. Sodanaikaisesta sensuurista vastasi pääministerin alainen Valtion Tiedotuslaitos (VTL), tehtävänäään määritellä sananvapauden rajoittamisesta maan turvallisuuden ja edun vuoksi sekä torjua maata vastaan suunnattu propaganda. Varsinaisesti sensuuri koski Suomen ulkosuhteita tai sisäistä yhtenäisyyttä vaarantaneita ja maanpuolustusta tai ulkomaiden oloja käsitelleitä kirjoituksia. Sensuuri vaikutti rajoituksin, julkaisumääräyksin ja poistokäskyin. Tiedotuskomppanioiden materiaalilla annettiin puolestaan sopivaa kuvaa sodan tapahtumista. Vaikka Saksasta valitettiin sodan aikana useamman kerran Suomen liian sallivasta sensuurista, oli maata käsitelleissä kirjoituksissa kehoitettu erityiseen varovaisuuteen, kun Suomi oli riippuvainen Saksan ase- ja elintarvikeavusta. Yleensäkin pyrittiin karsimaan muita maita loukkaavaa kirjoittelua. Sensuuri kiristyi sotamenestyksen huonontuessa vuoden 1943 jälkipuoliskolla, mikä näkyi ohjeiden ja julkaisukieltojen lisääntymisenä ja sensuurin kritiikin kasvuna. Sensuurin varjopuolena olikin, että vaietuista asioista levisi helposti huhuja, jotka olivat todellisuutta pahempia.⁵⁰

Sensuuri pyrittiin hoitamaan yhteistyössä lehtien kanssa, jolloin lehdistön ja viranomaisten luottamuksellinen suhde korostui ja lehdille pidetyillä informaatiotilaisuuksilla

---

⁴⁸ Perko 1988, 11; Salminen 1979, 26–28, 55,61; Salminen 1996, 19; Uola 1999, 29, 202–206.

⁴⁹ Perko 1988, 53–63; Suistola 1999, 239.

⁵⁰ Pilke 2011, 266, 270–274; Rusi 1982, 39–47, 108–124, 207–208, 315–317, 329–330, 364; Vilkkuna 1962, 19, 99, 107–110.

vaikutettiin kirjoitteluun jo etukäteen. Etenkin pääkaupunkiseudun suurten lehtien ohjeistus oli tärkeää, koska ne näyttivät pienemmille esimerkkiä linjasta. Yhteistyö toimi hyvin, kun 98 % sota-aikaisista kirjoituksista hyväksyttiin sellaisenaan. Neuvottelevalla linjalla luotiin pohja myös sodan jälkeiselle sensuurille, mikä siirtyi sisäministeriön alaisen Valtioneuvoston tiedotuskeskuksen vastuulle. Sensuurin merkitys väheni ja ohjaus tapahtui lähinnä informaatiotilaisuuksien ja kiertokirjeiden avulla. Paikalliset tarkastustoimistot suljettiin vuoden 1944 lopulla STT:tä ja Helsinkiä lukuun ottamatta, mikä kasvatti itsesensuurin merkitystä, kun maakuntalehdet saivat päättää, mitä alistivat puhelimitse sensuurin tarkastettaviksi. Sensuuri painottui edelleen ulkopoliittiseen kirjoitteluun, jossa Neuvostoliitosta tuli silkkihansikkain käsitelty kohde. Muiden maiden oloihin, maanpuolustukseen ja välirauhansopimuksen ehtoihin liittyvä kirjoittelu oli myös tarkkailussa. Sotasyllisyysoikeudenkäynnin päätyttyä sensuuri höllentyi ja loppui lokakuussa 1947.⁵¹

Sensuurin höllentyessä itsesensuurin merkitys kasvoi. Itsesensuuri oli lehtien ja toimitajien oma, vapaaehtoinen kontrollijärjestelmä, jolla pyrittiin välttämään aroiksi koettuja aiheita ja näkökulmia, tai ainakin pehmentämään kritiikin terävintä kärkeä. Pyrkimyksenä oli olla hankaloittamatta virallisen politiikan toimintaedellytyksiä. Erityisesti ulkopoliittisesti arkojen asioiden kirjoittelu oli varovaista, koskien sekä virallista politiikkaa että muiden maiden sisäisiä oloja. Sodan aikana tämä näkyi erityisesti Saksaa koskeudessa kirjoittelussa, sodan päätyttyä Neuvostoliitto sai tämän aseman.⁵²

Virallisen sensuurin ja oman itsesensuurin lisäksi lehdistöä valvoi myös uuden ulkopoliitiikan takuumies J.K. Paasikivi. Jos informaatiotilaisuuksien oppi oikeasta linjasta ei mennyt perille, Paasikivi soitti kyseisen lehden toimitukseen ja ilmaisi suoran sanoin mielipiteensä linjasta lipsumiselle. Erityisesti maalaisliiton *Ilkka* ja kokoomuslehdistö aiheuttivat Paasikivelle mielipahaa. Paasikiven toiminnan taustalla oli LVK:n painostus, joka löydettyään lehdistä jotain sopimatonta kertoi sen Paasikivelle tai muille hallituksen edustajille. LVK tutki lehtiä lähinnä Neuvostoliiton näkökulmasta, missä lehdistö tuki valtion politiikkaa, joten kirjoittelu tulkittiin helposti maan viralliseksi mielipiteeksi. Huolena oli myös lehtikirjoittelun tulkitseminen välirauhansopimusta loukkaavaksi.

---

⁵¹ Perko 1988, 23–36, 48–51; Rusi 1982, 360–361; Salminen 1979, 26–28, 55–63, 125–128, 147–148; Salminen 1996, 31; Tommila & Salokangas 1998, 233–243; Viikuna 1962, 55, 85, 178–179.

⁵² Perko 1988, 129; Salminen 1979, 10–11; Salminen 1996, 20–21.

LVK:n silmissä esimerkiksi kommunismin yleinen arvostelu laajennettiin helposti Neuvostoliiton kritiikiksi.⁵³

2.2 Uutisvälitys

Suomen lehdistö sai Nürnbergin oikeudenkäyntiin liittyvät uutisensa pääosin uutistointojen kautta, jotka ovat uutisia ostavia ja myyviä yrityksiä. Uutisten hankinta ja välitys sekä siihen käytetty tekniikka on uutisvälitystä, mihin laajemmassa merkityksessä kuuluu myös uutisten julkaisijoiden, kuten sanomalehtien, uutishankinta. Uutistointoista käytetyin oli luonnollisesti kotimainen STT, ulkomaisista tärkeimmät brittiläinen Reuter ja amerikkalainen AP. Useimmiten STT:kin sai uutisensa Ruotsin Tidningarnas Telegrambyrå:n välityksellä Reuterilta. Vuonna 1915 perustettu STT oli yksityisten lehtitalojen ja sijoittajien omistama, mutta teki valtion kanssa laajaa yhteistyötä. Vuonna 1920 STT sai yksinoikeuden valtioneuvoston uutisten ja tiedonantojen levittämiseen, sitoutuen samalla noudattamaan pääministerin ohjeita ja levittämään ulkomaille Suomen uutisia ja ulkoministeriön tiedonantoja. Tämän järjestelyn avulla STT pääsi valtiononavan piiriin ja sai puolivirallisen aseman.⁵⁴

Sotien aikana STT säilyi riippumattomana VTL:n yhteistyökumppanina ja oli yksi kanava lähettää tiedotukset ja ohjeet lehdille. Kun STT välitti valtaosalle lehdistä niiden ulkomaan uutiset, STT:n uutisten tarkistaminen sensuurilta säästi aikaa ja rahaa. Näin lehtien liian rohkeat kannanotot ulkomaiden asioihin STT:n tietojen pohjalta saatiin estettyä ennakolta, joten tämä järjestely säilyi sodan päätyttyä.⁵⁵ Näin ulkomaiselta uutistointimistolta STT:lle ja sensorien kautta sanomalehdille levinnyt uutinen saattoi käydä neljä arviointia lävitse, ennen päätymistä lukijalle. Lopultahan lehdet päättivät, jos uutinen julkaistiin ja minkä pituisena. Tähän päätökseen vaikuttivat lehtien käsitykset lukijoiden odotuksista ja lehtien mielipiteet asioista, joista lukijoille oli hyvä kertoa.

Virallisen tarkkailun ohella STT harjoitti itsesensuuria poistamalla tai sensuroimalla uutisia. Tämä oli kuitenkin tavallinen toimenpide, kun valtaosa uutismateriaalista jää

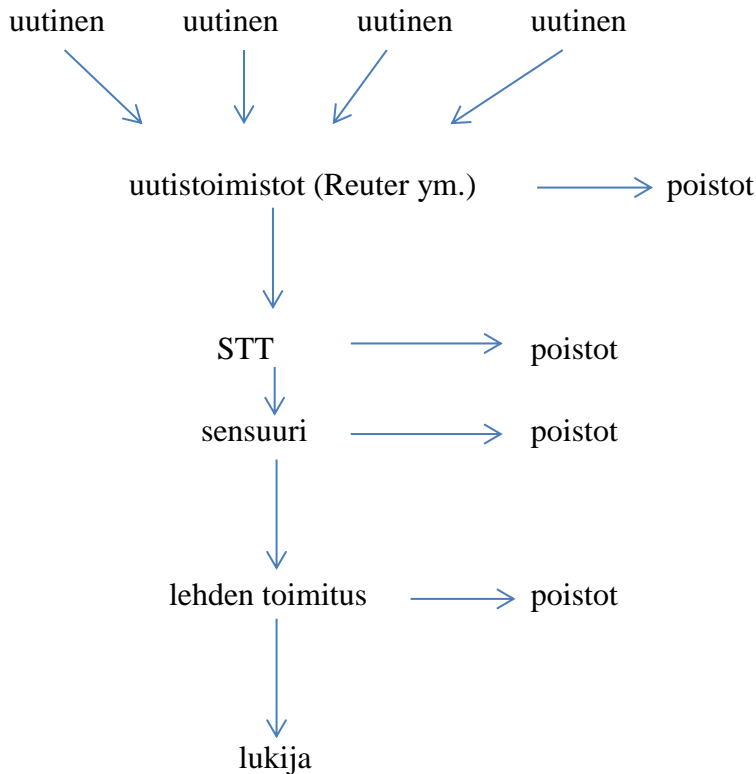
⁵³ Paasikivi 1985, 277–278; Perko 1988, 48–49; Salminen 1979, 69–79; Salminen 1996, 18.

⁵⁴ Jussila 2007, 13, 37–39, 82–87, 101–105; Perko 1988, 85–86; Rantanen 1987, 9, 14–16, 25–26, 31, 78, 83–85.

⁵⁵ Jussila 2007, 110, 136–137, 153; Salminen 1979, 147–148.

välittämättä asiakkaille. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, ettei STT:tä olisi kritisoitu: äärivasemmiston lehdet valittivat Neuvostoliittoon liittyvistä uutisista.⁵⁶

Kaavio 1. Ulkomailta tulevan uutisen kulku.

Uutistoimistojen ohella monilla puolueilla oli lehdistölleen omia uutiskanavia. Maalaisliitolla oli sanomalehtikeskuksensa, SDP:n lehdet tekivät laajaa pohjoismaista yhteistyötä ja SKDL päätti oman uutistoimiston perustamisesta kesällä 1946. Uutispalvelujen lisäksi suurimmilla lehdillä oli kirjeenvaihtajia ulkomailla, etenkin Tukholmassa, jossa oli suurimpien uutistoimistojen toimistot ja monien suurlehtien kirjeenvaihtajia.⁵⁷

Nürnbergin oikeudenkäynnin uutisensa Suomen lehdistö sai lopulta lähinnä ulkomaisilta uutistoimistoilta. Kuitenkin ennen prosessin alkua lehdistö oli ollut toiveikas, kun luultiin Suomen edustajien saaneen kolme paikkaa oikeussalista⁵⁸. Näin vakuuteltiin lukijoille, että he pysyisivät lehtiä seuraamalla varmasti mukana maailmanhistorian dramaattisimman oikeudenkäynnin mielenkiintoisissa tapahtumissa. Tilanne oli toki lehdille mielenkiintoinen, kun toiveena oli saada oma edustaja seuraamaan vuosisadan

⁵⁶ Jussila 2007, 153–159, 166, 170; Rantanen 1987, 25–26; Salminen 1979, 14, 62.

⁵⁷ Perko 1988, 88, 126. Rantanen 1987, 39.

⁵⁸ Esimerkiksi US 12.11.1945 Nürnbergin oikeudenistunnossa.

oikeudenkäyntiä. Kuitenkin prosessin alkaessa niin lukijat kuin lehdet kokivat pettymyksen: Nürnbergissä ei ollut yhtään suomalaista kirjeenvaihtajaa, vaikka yksi paikka oli varattu. *Uuden Suomen* ja *Hufvudstadsbladetin* kirjeenvaihtaja Hugo Björk oli ruotsalaisen *Stockholms Tidningenin* toimittaja ja SDP:n lehtien kirjeenvaihtaja Eric Lindqvist oli Ruotsin sosialidemokraattisen lehdistön edustajana oikeussalissa.

Ensimmäisenä lukijoilleen tilannetta selitti ja pettymystään purki *Helsingin Sanomat* 30.11.1945, puolitoista viikkoa oikeudenkäynnin alusta. Kannanotto oli ilmeisen onnistunut, sillä *Ilkka* julkaisi sen seuraavana päivänä ja myös *Vapaa Sana* tarttui aiheeseen. Pääkirjoitussivun kirjoituksessa lehti kertoi lukijoilleen kolmen sanomalehden jo hyvässä ajoin halunneen lähettää edustajan oikeudenkäyntiä seuraamaan ja lupauksia saadun ainakin yhden kirjeenvaihtajan pääsemisestä Nürnbergiin. Lehti kertoi kuitenkin ilmeisen; suomalaisista riippumattomista syistä paikka jäi täyttämättä. Tällä oli lehden mukaan suuri merkitys uutisointiin, koska Suomessa kiinnostaviin asioihin ulkomaiset kirjeenvaihtajat eivät osanneet kiinnittää huomiota, mikä olisi korjaantunut jo yhdellä suomalaisella kirjeenvaihtajalla. Lehti myönsi suurimman mielenkiinnon oikeudenkäyntiin kohdistuvan Suomen ja Saksan yhteistyön taustoittajana:

Sillä seikalla, että suomalaiset kirjeenvaihtajat olisivat voineet suomalaista yleisöä silmälläpitäen esitellä tätä kansainvälisesti tärkeitä prosessia, olisi ollut oma merkityksensä propagandistisesti ja poliittisestikin. Nykyisestä asiantilasta aiheutuu myös suoranaisia haittoja, jotka jo tähän mennessä ovat käyneet ilmeisiksi. Suomen nimi mainitaan oikeuden asiakirjoissa tuon tuostakin, vieläpä sellaisissa yhteyksissä, jotka täällä ovat ennen tuntemattomia.⁵⁹

Lopulta tilanne korjautui tammikuussa 1946, kun *Vapaa Sana*, *Helsingin Sanomat*, *Työkansan Sanomat* ja Yleisradio lähettivät yhteisenä kirjeenvaihtajana Jarno Pennasen Nürnbergiin. Vasemmistoälymystöön kuuluneella toimittaja-kirjailija Pennasella oli takanaan mittava toimittajanura, muun muassa kokoomuksen *Aamulehdessä* ja *Uudessa Suomessa*, sosialistisen kulttuurilehti *Kirjallisuuslehden* julkaisijana ja *Suomen Sosialidemokraatin* sekä *Helsingin Sanomien* pakinoitsijana. Pennasella oli hyvät suhteet *Vapaan Sanan* päätoimittaja Palmgreniin ja *Työkansan Sanomien* Mauri Ryömään. Vaikka

---

⁵⁹ HS 30.11.1945 Suomi ja Nürnbergin oikeudenkäynti; VS 30.11.1945 Suomi ja Nürnbergin oikeudenkäynti; Ilkka 1.12.1945 Suomi ja Nürnbergin oikeudenkäynti.

Pennanen oli sosialisti, hänellä oli tuttavuuksia kommunistisessa puolueessa ja oli istunut jatkosodan aikana vankilassa maanpetoksesta tuomittuna, ei hän kuulunut kommunistiseen puolueeseen. Kirjeenvaihtajaksi hän ei ollut toimeksiantajiensa ensisijainen vaihtoehto, mutta hänet kaikki hyväksyivät.⁶⁰

Pennanen lähettämisellä Nürnbergiin pyrittiin saamaan selvyys Suomen asioiden esiintymisestä oikeudessa, mistä etenkin *Vapaa Sana* iloitsi, kertoen lukijoidensa voivan seurata edustajansa välityksellä oikeudenkäyntiä, saaden kuvauksen ”esille tulevista Suomea koskevista paljastuksista.” Odotukset vaihtuivat kuitenkin pettymykseen, kun Pennanen pian sähköitti, että Suomea käsittelevää aineistoa oli esillä vähän. Hän valitteli myös venäläisdelegaation yhteistyöhaluttomuutta, kun hän ei päässyt haastattelemaan pääsyyttäjä Roman Rudenkoa tai todistajana ollutta itävaltalaisista tiedustelumenestyksistä Erwin Lahausenia Suomea koskevista tiedoista.⁶¹

Pennanen toimeksiantajat toivoivat mielenkiintoisia nostoja oikeudesta, eivät päivittäisiä raportteja. Pennanen vastusti tätä, pitäen oikeudenkäyntiä poliittisesti ja kulttuurisesti tärkeänä, mitä Suomessa ei ymmärretty. Odotukset nopeasta prosessista näkyivät Pennanen toiveissa olla Nürnbergissä kesäkuussa arvioituun loppuun asti. Kirjeessään Yleisradion pääjohtaja Hella Wuolijolle hän kuitenkin valitti olevansa oikeudessa sen kuolleimpaan aikaan helmi-maaliskuussa, vaikka Ranska ja Neuvostoliitto kävivät tuolin läpi syytöksiä sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista, odottaen syytettyjen puolustusta mielenkiinnolla. Suomeen Pennanen palasi huhtikuun lopussa.⁶²

Helsingin Sanomien ryhtyminen yhteistyöhön äärivasemmiston lehtien ja Wuolijoen johtaman Yleisradion kanssa lähettämällä maanpetoksesta tuomitun toimittajan kirjeenvaihtajaksi, herätti epäilyksiä lehden linjasta. Pennasta oli 30-luvulla kehoitettu poliittisen kantansa vuoksi eroamaan *Uudesta Suomesta*, joten Suistolan mukaan päätoimittaja Aho arveli johtokunnalleen *Helsingin Sanomien* siirtyvän linjassaan vasemmalle. Saman päätelmän esitti julkisuudessa *Sosialidemokraatin* pakinoitsija Muste-Maalari.

---

⁶⁰ Radion vaikutusta ei ole huomioitu tutkimuksessa, vaikka sen merkitys uutisvälitykseen ja näin mielipiteiden kehitykseen kasvoi jatkuvasti 40-luvulla. VS 4.1.1946 Jarno Pennanen; TKS 8.3.1946 Nürnbergin oikeudenkäynti; Kalemaa 1984, 55, 84–87, 112; Pennanen 1970a, 110, 117–118; Pennanen 1970b, 73, 80–82, 109–110, 162, 214–217, 309, 347–402; Vesikansa 1997, 418, 464.

⁶¹ SKS, 20.2.1946 Pennanen sähkö; VS 4.1.1946 Jarno Pennanen.

⁶² SKS Pennanen, 3.3.1946 Pennanen kirje päätoimittaja Palmgrenille; SKS Pennanen, 4.3.1946 Pennanen kirje pääjohtaja Wuolijolle; SKS Pennanen, 6-7.4.1946 Pennanen sähkö Helsingin Sanomille.

Myös kirjeenvaihtaja ja *Helsingin Sanomien* päätoimittaja Niiniluoto tiedostivat syntyvän vaikutelman ja Pennanen ilmoitti pyrkivänsä välttämään kommunistista sävyä. Kirjeessään Niiniluodolle hän toi julki huolensa sekä työnsä laadusta, olihan hän ollut pois toimittajan työstä vuosia, että poliittisesta tilanteesta:

En tiedä aiheuttaako poliittinen kantani Teille epäilyksiä. Mutta muillakin suurilla lehdillä on radikaaleja kirjeenvaihtajia. Luulisin että minun suhtautumiseni alkaa olla siinä määrin persoonallista että Teidän ei tarvitsisi pelätä palstojenne joutumista jonkun puolueen propagandan käytettäväksi.⁶³

Niiniluoto puolestaan myönsi, että porvarillinen toimittaja olisi ollut maltillisempi, mutta tunnusti Pennasen hankalan aseman, olihan hänellä useampia työnantajia, joiden linja oli raporteissa huomioitava. ”Siitä huolimatta emme ole muuttaneet niissä riviäkään, jo siitä syystä, että tyylinne pääsisi oikeuksiinsa. Sitä paitsi ei meillä ole mitään aihetta lieventää sitä tuomiota, mitä natsijohtajat saavat.” Esimerkkinä hieman radikaalista linjasta oli Pennasen toteamus Göringistä, jota puolustuksen todistaja oli pitänyt viimeisenä renessanssi-ihmisenä: ”Tämän viimeisen renessanssi-ihmisen harteilla istuu pikku-porvarin takki”, mikä *Helsingin Sanomien* lukijakunnan korvaan saattoi hieman särähtää. Toisaalta kirjeessään *Vapaan Sanan* Palmgrenille Pennanen puolusti kuvaustaan Göringistä. Raporttien pohjalta piirryi kuva rohkeasta, turhamaisesta, tunnottomasta ja älykkäästä syytetystä, ei pelkästä roistosta. Roistokuvausta Pennanen olisi pitänyt propagandana, peläten sen vieraannuttavan ihmisiä ja vääristävän käsityksiä.⁶⁴

---

⁶³ SKS Pennanen, 4.3.1946 Pennasen kirje päätoimittaja Niiniluodolle; SS 1.2.1946 Muste-Maalarin naputuksia: Eero kehvelijahdissa; Pennanen 1970b, 99, 123; Suistola 1994, 73.

⁶⁴ SKS Pennanen, 21.3.1946 päätoimittaja Niiniluodon kirje Pennaselle; SKS Pennanen, 8.4.1946 Pennanen kirje päätoimittaja Palmgrenille; HS 26.3.1946 Pennanen: Göringin todistajanosa päättynyt.

3. ODOTETTU OIKEUDENKÄYNTI

3.1 Potsdamin ja Lontoon kautta Berliiniin

Liittoutuneiden ylimmän johdon Potsdamin konferenssissa 17.7.1945–2.8.1945 yhtenäistettiin Saksan kohtelun poliittiset ja taloudelliset periaatteet. Kaksi päivää kokouksen päätyttyä lehdistötiedotteessa kerrottiin Saksan tulevaisuuden periaatteista, jossa mainittiin sotarikollisten pidättäminen ja liittoutuneiden lupaus luovuttaa oikeudelle ”suuremmat sotarikolliset, joiden rikokset eivät ole paikallisesti määriteltävissä”. Päättöslausemassa toivottiin Lontoon konferenssin yksimielisyyttä ja oikeudenkäynnin nopeaa alkua. Syytettyjen listan toivottiin olevan valmis syyskuun alkuun mennessä, joten elokuun 30. päivänä Suomessakin julkaistiin Nürnbergin 24 syytetyn lista.⁶⁵

Potsdamin konferenssi otettiin Suomessa vastaan positiivisin mielin. J.H. Tunkelon artikkelissa ”Voittajavaltioiden lopullinen tulikoe”, näkymiä pidettiin lupaavina, kun päätökset määrittäisivät, saataisiinko aikaiseksi oikeamielinen ja pysyvä rauha. *Hämeen Sanomissa* ensisijaisena tavoitteena pidettiin Saksan maailmanherrsuspyrkimysten ehkäisemistä, ei kostoaa. Tämä heijastui luonnollisesti myös sodassa pienemmässä roolissa olleeseen Suomeen, joten samalla luotiin uskoa pienen kotimaan tulevaisuuteen. *Helsingin Sanomat* oli samoilla linjoilla, pitäen tärkeänä miehittäjien menettelytapojen yhtenäistämistä. Suomen osalta tulkittiin positiiviseksi ulkoministerineuvoston perustamisen rauhankonferenssin pohjustamiseksi. *Ilkka* piti konferenssin päätöksiä eräänä kaikkien aikojen merkittävimpanä asiakirjana, kun Saksan tulevaisuus näytti myönteiseltä militarismien ja natsismien kitkemisen sekä kansan elinmahdollisuuksien myötä. Kaikkiaan kannanotoissa korostui liittoutuneiden yhteistyö, ristiriidat liittoutuneiden johto piti vielä tuolloin poissa julkisuudesta. Ainoana poikkeuksena huhuttiin Iso-Britannian vastustavan Puolan rajojen siirtoa länteen.⁶⁶

Lontoon kokouksen päätteeksi 8.8.1945 allekirjoitettu Lontoon sopimus, jossa sovittiin kansainvälisen sotilastuomioistuimen perustamisesta ja vahvistettiin oikeudenkäynnin

---

⁶⁵ Esimerkiksi SS 4.8.1945 Yhteisin poliittisin ja taloudellisin periaattein; Kaleva 30.8.1945 Ensimmäinen luettelo sotarikollisista; Tusa & Tusa 1984, 84

⁶⁶ HäS 5.8.1945 J.H. Tunkelo: Voittajavaltioiden lopullinen tulikoe; HäS 8.8.1945 Kostonajatusta Saksaa kohtaan ei USA:ssa ole; HS 4.8.1945 pk: Potsdamin tiedonanto; Ilkka 4.8.1945 pk: Potsdamin päätökset; esimerkiksi HS 2.8.1945 Potsdamin kokous päätynyt; KSML 3.8.1945 Potsdamin konferenssi päätynyt; SS 4.8.1945 Maailma vastaanottaa.

muodon, syytekohtat ja tuomiovallan määritellyt peruskirja, jäi Saksan tulevaisuudenarvioiden varjoon. Suomessa uutisointi nojasi STT:n tiedonantoon, jossa kuvattiin sopimuksen sisältö ja syytettyjen määrittely niihin ”joiden rikokset eivät ole maantieteellisesti paikallistettuja, joko heitä syytetään henkilökohtaisesti tai järjestöjen tai ryhmien jäseninä”. Toimintaperiaatteista nostettiin esiin rikosten järjestäjien vastuu, josta ei edes valtiollinen vastuuasema vapauttanut ja korostettiin länsivaltojen pyrkimystä kunnolliseen oikeudenkäyntiin.⁶⁷

Vaikka Lontoon sopimus jäi Potsdamin konferenssin varjoon, ymmärrettiin oikeudenkäynnin merkitys hetimiten ja sen historiallisuus korostui lehdissä. *Uusi Suomi* ennakoiki oikeudenkäynnin tulevan ”tärkeimmäksi ja dramaattisimmaksi maailmanhistoriasa”. Yleisesti hyökkäyssodan kriminalisointi nostettiin esiin saavutuksena. Alkuhuuman jälkeenkin kirjoitettiin oikeudenkäynnin olevan sotarikollisjutuista suurin ja syytekirjelmä ihmiskunnan historian laajin. Oikeudenkäyntiä arveltiin myös kustannuksiltaan historian kalleimmaksi, kun se maksaisi yli kaksi miljardia markkaa.⁶⁸

Oikeuden ensimmäinen tapaaminen oli Berliinissä 18.10.1945 syytekirjelmän julkaisun myötä, jossa oli eritelty syytetyt ja heidän syytteensä. Syytteet olivat yleinen suunnitelma tai salaliitto, rikokset rauhaa vastaan, sotarikokset ja ihmiskunnan vastaiset rikokset. Samalla tuli julki järjestöjen: Saksan hallituksen, kansallissosialistisen puolueen johdon, armeijan yleisesikunnan ja päämajan sekä SS:n, Gestapon⁶⁹ ja SA:n⁷⁰ syyttäminen. Tilaisuudessa tuomarit vannoiivat valansa ja oikeudenkäynnin aloituspäivä vahvistettiin.⁷¹

Berliinissä oikeuden puheenjohtajaksi nimitettiin Iso-Britannian Sir Geoffrey Lawrence, joka henkilöityi oikeuden kasvoina arvovaltaisella ja tasapuolisella toiminnallaan, ollen suuri syy tuomioistuimen nauttimaan arvonantoon ja oikeuden jakamisen tunnustukseen. Neuvostoliiton tuomari oli kenraalimajuri Nikitšenko, Yhdysvaltojen Francis Biddle ja Ranskan Henri Donnedieu de Vabres. Syyttäjäistä suurimman huomion sai Yhdysvaltojen pääsyyttäjä Robert Jackson. Iso-Britannian pääsyyttäjä Sir Hartley Shawcross

---

⁶⁷ Esimerkiksi KL 10.8.1945 Kansainvälinen sota-oikeus sotarikollisten tuomitsemiseksi.

⁶⁸ US 4.8.1945 Suurten sotarikollisten jutusta; esimerkiksi Ilkka 10.8.1945 Hyökkäyssota tai sota; Häs 18.10.1945 Sotarikollisjutuista; Häs 19.10.1945 Kansainvälisen sotatuomioistuimen; HBL 30.10.1945 Historiens dyraste rättegång.

⁶⁹ Geheime Staatspolizei, Saksan salainen valtionpoliisi.

⁷⁰ Sturmabteilung, vuodesta 1921 lähtien natsipuolueen taistelujärjestö.

⁷¹ Tusa & Tusa 1984, 112–114, 116–121.

kävi työkiireiltään esittämässä delegaationsa avaus- ja päätöspuheet, joten käytännössä työtä johti apulaissyöttäjä Sir David Maxwell-Fyfe. Ranskan pääsyyttäjä Francois de Menthon valittiin Ranskan kansalliskokouksen perustuslakivaliokunnan puheenjohtajaksi, hänet korvasi Champetier de Ribes. Neuvostoliiton pääsyyttäjänä toimi kenraali Roman Rudenko.⁷²

Oikeudenkäynti alkoi lopulta 20.11.1945. Amerikkalaisten syytäjät aloittivat syyttämisen salaliitosta, briteille vuoro siirtyi rauhan vastaisista rikoksista 4.12. Syytökset Länsi-Euroopassa tapahtuneista sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista Ranskan delegaatio aloitti 17.1.1946 ja Neuvostoliitto käsittelyn Itä-Euroopassa 8.2, syyttäjien vuoron päättyessä 4.3.1946. Yksittäisten syytettyjen puolustus alkoi 8.3, ja päättyi 4-25.7 pidettyihin asianajajien päätöspuheisiin. Syyttäjät pitivät puheensa niiden jälkeen, joten järjestöjen puolustus alkoi 30.7. Syytettyjen lyhyiden päätöspuheiden vuoro oli 31.8, jonka jälkeen tuomarit vetäytyivät pohtimaan päätöstä. Oikeus palasi työhön ja tuomarit summasivat prosessia ja tuomioiden perusteita 30.9. Seuraavana päivänä, 1.10 syytetyt kuulivat syyllisyytensä syytteisiin ja lopulta tuomionsa. Kuolemaan tuomitut hirtettiin 16.10.1946.⁷³

3.2 Kuitenkin länsimaista oikeutta

Suomessa kiinnostus oikeudenkäyntiin heräsi syytekirjelmän julkaisun myötä. Lehtikirjoittelussa korostui prosessin länsimaisia normeja noudattava toimintatapa, kun syytetyt saivat kuukauden aikaa tutustua syytteisiin, puolustuksen valmisteluun ja asianajajan käyttöönsä. Täten heille annettaisiin ”kaikki mahdollisuudet taistella henkensä puolesta länsimaisen oikeusjärjestyksen vaatimusten mukaan”, kuten *Helsingin Sanomat* asian ilmaisi. Totuttujen oikeuskäytänteiden korostamisesta huolimatta useat lehdet julkaisivat Reuterin lakiasiantuntijan huomiot poikkeavuuksista. Eroina mainittiin järjestöjen tutkiminen, jossa ei huomioitu yksilöiden toimia, tätä yhteisvastuullisuutta pidettiin juridisena uutuutena. Samoin hyökkäyssodan kriminalisointi oli uutta, eihän sitä ollut ai-

---

⁷² Esimerkiksi Ilkka 3.12.1945 Göring luottaa sotasyllisyysoikeuteen; Tusa & Tusa 1984, 67, 94–95, 110–112, 117–118, 190, 208–210.

⁷³ Tusa & Tusa 1984, 188, 194, 204, 247, 412, 431, 441, 443, 466–472, 482.

emmin missään rikoslaissa tehty. Tosin asiantuntijan mukaan ongelmaa ei ollut, olihan Saksan johtajia varoiteltu sodan aikana edesvastuuseen asettamisesta.⁷⁴

Suomessa tätä oikeudellista koetta ei ennen prosessin alkua liiemmin kommentoitu. Vain SKDL:n *Vapaa Sana* ja maalaisliiton *Ilkka* huomioivat poikkeavan oikeudenkäytön, kun kaikki ei mennyt kirjoitettujen lakien mukaan. Tosin suhtautumisessaan lehdet olivat vastakkaisilla kannoilla. Saksalaismyönteinen *Ilkka* oli huolissaan yhden valtion kansalaisten syyttämisestä, kun tuomarit olivat toisen, jolloin ”oikeudenkäynti on tavallaan sodan jatko, jossa voittajat sanelevat tuomioita voitetuille”, mikä kyseenalaisti prosessin uskottavuuden. Samoin tuli julki huoli oikeuden juridisista perusteista ja uutta uraa luovista käytänteistä:

Ei ole myöskään mitään valmista lainsäädäntöä tällaista oikeudenkäyntiä varten, vaan lienee meneteltävä niin, että laki säädetään osittain samanaikaisesti kuin oikeudellinen käsittely tapahtuu. Sillä tähänastiset kansainväliset säädökset eivät riitä nyt alkavan oikeusjutun oikeudellisen käsittelyn pohjaksi, koska tämänkaltaista tapausta ei ole ennen esiintynyt. Sotasyllisyys siinä muodossa ja niin pitkälle ulotettuna on uusi asia kansainvälisessä yhteistyössä.⁷⁵

Vaikka *Ilkka* oli huolissaan oikeudenkäynnin juridisista perusteista, fasismin vastainen *Vapaa Sana* piti lain hengen noudattamista kirjaimen seuraamista tärkeämpänä, kun tuomittiin ennenkuulumattoman laaja rikosvyyhti. Kaikkiaan lehti piti prosessia uuden aikakauden alkuna, sodan tuomitsemisen myötä sen olevan ”oikeamielisen ja edistysellisen ajatustavan koetinkivi”, jonka suhteen ihmiset paljastaisivat ”syvimmät sympatiansa”. Samalla pääkirjoituksesta tuli esiin, että julkitulleet raakuudet olivat taustalla vaikuttamassa suhtautumiseen:

Tämä on uusi rikos, jonka edistynyt ihmiskunta asettaa tuomittavaksi Nürnbergissä. Miten naurettavan mitättömältä tuntuukaan tuon rikoksen rinnalla sen tuomitsemista vastaan esitetty väite, ettei ole olemassa lakia, joka kieltäisi tällaisen rikoksen. Arvasiko kukaan, että ihmisaivoissa syntyisi ajatus kokonaisten kansojen tuhoamisesta, niiden sivistyksen hävittämisestä, aseettomien ihmisten suunnitel-

---

⁷⁴ HS 19.10.1945 Syypäitä miljoonien kuolemaan; esimerkiksi *Ilkka* 20.10.1945 Natsijohtajat.

⁷⁵ *Ilkka* 23.10.1945 pk Suuren draaman loppunäytöksiä.

mallisesta tappamisesta, maailman alistamisesta ja kaikkien keinojen luvallisuudesta tämän määränpään tavoittamisessa?⁷⁶

Vähäinen kommentointi ennen oikeudenkäyntiä johtui todennäköisesti varovaisuudesta sanomasta aiheesta liikaa, kun hajanaisten tietojen kera odotettiin mihin suuntaan prosessi kehittyisi. Muita ongelmia, kuten osan syyttäjien ja tuomarien toimiminen peruskirjan laatijoina, ei huomioitu. Suurin syy varovaisuuteen oli kuitenkin lähestyvä sotasyllisyysoikeudenkäynti, joka vei huomion, kun eduskuntakäsittelyjä, asiantuntijalausuntoja ja tulevaa prosessia seurattiin lehdissä tarkasti pääkirjoituksia myöten, Saksan tapahtumien jäädessä toissijaisiksi. Nürnbergiä fasismin tuomitsemisen merkkipaaluna pitänyt *Vapaa Sana* soimasikin porvarilehtiä vähäisestä kommentoinnista:

Meidän lehdistömme on tyytynyt tähän asti passiivisiin kuvauksiin. Eikö suomalainen omatunto ole vielä kukaan kokonaisuudessaan herännyt? Eikö meillä tahdotaan yhtyä edistyksellisen maailman esittämään syytteeseen ja tulevaan tuomioon?⁷⁷

Vaikka muissa lehdissä tulevaa prosessia ei juurikaan kommentoitu, ei se tarkoittanut, etteivät lehdet olisi tuoneet esiin kantojaan. *Uusi Suomi* ja *Helsingin Sanomat* tekivät sen julkaisemalla englantilaisten ja neuvostoliittolaisten lehtien kannanottoja. Tällä väistettiin sensuurin valvova katse, kun pyrittiin kritisoimaan liittoutuneiden toimia ja tuomaan esiin demokraattisen lännen ja kommunistisen Neuvostoliiton eroja. Neuvostoliiton kannanotoista nostettiin esiin yleinen koston vaatimus, joka puettiin oikeuden valeasuun, kuten *Pravda* ja *Isvestija* olivat asian esittäneet. Tämä tiivistyi *Uuden Suomen* julkaisemassa *Trudin* kannanotossa: ”Hitlerin liigan johtajien rankaiseminen ei ole vain kostotoimenpide. Se on oikeuden riemuvoitto”. *Kaleva* mainitsi Moskovan radiossa jo vaaditun kaikkien kuolemantuomioita. Vastakohtana tälle oli Iso-Britannian lehtien reaktiot, joissa toivottiin nopeaa ja oikeudenmukaista kohtelua, kuten *Daily Telegraph* oli tehnyt. *Daily Mail* oli jopa toivonut oikeudenkäynnin välttämistä ja syytettyjen sijoittamista johonkin varmaan paikkaan, kuten Napoleonille tehtiin. *Sosialidemokraatti* kirjoitti prosessin saaneen hyväksynnän paaviltakin, joka oli toivonut nopeaa

---

⁷⁶ VS 22.10.1945 pk Nürnberg – koetinkivi.

⁷⁷ VS 22.10.1945 pk Nürnberg – koetinkivi; esimerkiksi *Kaleva* 25.8.1945 pk Sotasylliset; KL 13.9.1945 pk Suurempi avomielisyys tarpeen; US 7.11.1945 pk Syytteet; Tusa & Tusa 1984, 95.

rankaisua jo viattomien saksalaisten vuoksi, jotta he voisivat jatkaa elämäänsä ja saada apua.⁷⁸

Vaikka oikeudenkäynnin laillinen pohja oli kyseenalainen, uskottavuutta puolustettiin todisteilla. Aineistoa arvioitiin olevan 240 tonnia, joukossa valtion salaisia asiakirjoja, joissa ”puhutaan satojentuhansien ihmisten joukkomurhasta kuin olisi kysymys hyönteisten tappamisesta”. Aineiston korostettiin koostuvan valtaosin natsihallinnon omista asiakirjoista. Kahden istuntopäivän jälkeen *Kansan Lehti* kertoi valtavaa asiakirjamateriaalia hipaistun ja Pennanen vertasi myöhemmin asiakirjojen käsittelyssä tuomioistuinten työskentelyä tehtaaseen. Kuitenkin suunnattomat asiakirjamäärät leimasivat kirjoittelua prosessin alussa, kun syyttäjät nojasivat kertomansa niihin:

Lehdistön huoneessa sanomalehtimiehet hukkuvat asiakirjajäljennöksiin. Oikeuden puheenjohtaja, lordi Lawrence sen sijaan värähtämättä näkee paperipinojen edessään kohoavan korkeuksiin. Pelkästään perjantai-aamuna jaetuissa asiakirjoissa oli 80 000 sanaa.⁷⁹

Natsien mieltymystä asiakirjoihin ihmetteli *Vapaa Sana*, kertoen heidän laatineen tarkkoja suunnitelmia hyökkäyksistään ja kansojen hävittämisestä, mitä eivät häviön hetkellä sitten pystyneet tuhoamaan. Tätä lehti piti oikeudenkäynnin etuna, kun joukkomurhat ”voidaan täysin pätevästi todistaa”, mikä oli tärkeää, jotta ”itsepintaisimmatkin natsien ihailijat uskomaan minkälaisesta järjestelmällisestä epäinhimillisyydestä ja väkivalta politiikasta tässä on ollut kysymys.” Asiakirjojen käsittely oli kuitenkin tarkkaa, niitä hylättiin jos aitoutta ei voitu todistaa. Pennanen kertoi esimerkkinä, kuinka ”järkähtämätön tuomari” Lawrence vaati aitoustodistusta kaasulaskusta, jota ranskalaisyyttäjä käytti todisteena, hämmästellään tuomarin ja syyttäjän riitelyä dokumenteista ja sivunumeroista koko maailman edessä.⁸⁰

Ennen prosessin alkua syytettyjä vastaan kerättyjen todisteiden ohella muut oikeudenkäynnin erikoisuudet herättivät huomiota. Koska prosessin järjestivät neljä voittajaval-

---

⁷⁸ US 20.10.1945 Saksan sotarikollisia; HS 20.10.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; Kaleva 2.9.1945 Sotarikolliset teloitettava; SS 14.11.1945 Paavi tunnustaa Nürnbergin oikeudenkäynnin oikeutetuksi.

⁷⁹ US 10.9.1945 240 tonnia asiakirjoja; KL 24.11.1945 Lindqvist: Nürnbergin; HS 2.2.1946 Pennanen: Nürnbergin oikeuden arkea - mutta julmia tosiasioita; SS 24.11.1945 Natsirikolliset syyttävät; esimerkiksi US 23.11.1945 Raskauttavaa asiakirja-aineistoa.

⁸⁰ VS 8.1.1946 pk Nürnbergin oikeudenkäynti; esimerkiksi US 27.11.1945 Hitlerin sodanvalmistelupuhe; VS 1.2.1946 Pennanen: Jokainen syyteasiakirja Nürnbergissä.

tiota Saksaa vastaan, olivat käytännön ongelmien ratkaiseminen, kuten neljällä kielellä toimiminen, Suomen lehtiä kiehtonut piirre. Monikielisyys ratkaistiin lopulta IBM:n toimittamalla samanaikaiskäännöskoneistolla, jossa kääntäjät kääntäisivät puhetta, kuulijoiden valitessa laitteistostaan haluamansa käännöksen kuulokkeisiinsa. Tämä ihmeellinen koneisto herätti ihailua oikeudessa vierailleiden lisäksi Suomessa. *Helsingin Sanomat* julkaisi valokuvan laitteiston jakorasiasta, kertoen kuinka viisaria kääntämällä sai erikielisiä käännöksiä tai alkuperäisen esityksen. Myös *Keskisuomalainen* oli ihmeissään oikeuden hyödyntämistä tekniikan edistysaskeleista:

Koskaan aikaisemmin ei oikeudenkäynti ole järjestetty niin erikoislaatuisella tavalla kuin Nürnbergissä. Ei vain se ole erikoista, että jutun seuraaminen tapahtuu kuulokkeiden avulla. Lisäksi on istuntosalissa elokuvalaitteet, sillä filmit ovat tärkeitä todistusainehistoa.⁸¹

Järjestelyistä suurimman huomion herätti kuitenkin historian tarkimpana pidetty vartiointi. Raunioituneessa Nürnbergissä syytettyjen kerrottiin olevan ainoat, jotka varmasti saivat katon päänsä päälle: olihan heille varattu vankilan vaurioitumattomasta osasta kokonainen siipi. Ylellisen elämän kerrottiin olevan mennyttä, kun vangit joutuivat sijaamaan vuoteensa, pääsivät lämpimään kylpyyn vain lauantaisin ja saivat kunnolliset ruoka-annokset vain ollakseen oikeudessa hyvässä kunnossa. Vankikopeissa, joita valvottiin jatkuvasti, oli pöytä, tuoli ja olkipatjainen rautasänky. Kopissa vangeilta otettiin pois muun muassa silmälasit ja vyöt. Oikeussalin turvatoimista mainittiin saapujien tarkistaminen ja syytettyjen aitiota valvovat sotapoliisit. Salissa syytettyjen ja asianajajien yhteydenpitokin tapahtui kirjallisesti sotilaiden välittämänä ja tapaamisissa he olivat valvottuina ja erotettuina teräslanka-aidalla. Esimerkkinä vain välttämättömän hyvästä kohtelusta *Helsingin Sanomat* julkaisi joulukuussa kuvajutun Göringistä lounastauolla, kertoen syytetyn aterimien olevan tavalliset amerikkalaissotilaan ruokailuvälineet.⁸²

Vaikka liittoutuneiden järjestämää oikeudenkäyntiä puolustettiin ennenkuulumattomien rikosten tuomitsemisella, valtavalla todisteaineistolla ja järjestäjien pyrkimyksellä oi-

---

⁸¹ KSML 20.11.1945 Tänään alkaa Nürnbergissä; HS 24.11.1945 Nürnbergin oikeusjuttu; Tusa & Tusa 1984, 109–110, 218.

⁸² HS 10.12.1945 Lounastauko Nürnbergin oikeudenkäynnin aikana; esimerkiksi HS 22.9.1945, Göring ym. eivät saa tehdä itsemurhaa; HS 15.8.1945, Natsijohtajille vielä lisää arnonaikkaa; KL 21.11.1945 Dramaattista jännitystä; HBL 17.12.1945 Övervakningen skärpes i Nürnberg.

keudenmukaiseen prosessiin, eivät kaikki olleet tyytyväisiä. Taannehtivan lain käyttö; syyttäminen lakien pohjalta, jotka eivät tekohetkellä olleet voimassa, oli yksi oikeuden kyseenalaisimmista asioista. Syyttäjät vetosivat Saksan allekirjoittamiin kansainvälisiin sopimukseen, joissa Saksa oli ilmoittanut luopuvansa hyökkäyssodasta, kuten Kellogg-Briandin sopimuksessa tai kahdenvälisissä hyökkäämättömyyssopimuksissa. Puolustus puolestaan vetosi, ettei niissä ollut määrätty rangaistusta, niitä ei ollut aiemmin sovellettu ja sopimukset olivat yleisen tahdon ilmauksia, eivät valtioita sitovia lakeja. Erityisesti kaksi ensimmäistä syytekohtaa herättivät kritiikkiä, etenkin Manner-Euroopassa hämärä salaliitto. Asianajajat tarttuivat tähän prosessin toisena päivänä jättämässään kirjelmässä, jossa oikeuden tuomiovalta kyseenalaistettiin ja toivottiin oikeuden laillisuuden perusteiden tutkimusta. Puolustuksen mukaan liittoutuneet loukkasivat myös rikosoikeuden yleisesti tunnustettuja periaatteita ryhtyessään oikeuden laatijoiksi, syyttäjiksi ja tuomareiksi.⁸³

Oikeudenkäynnin perustaa puolusti Yhdysvaltojen pääsyyttäjä Jackson avauspuheeseen, joka käsitteli natsipuolueen historiaa ja rikoksia. Hän ilmoitti uskovansa, että syyttäjillä oli tarpeeksi todisteita tuomioihin ja heidän lähtevän käsityksestä, että hyökkäyssota on tuomittavaa. Suomessa puheesta nostettiin esiin hänen nimittäneen sivistys todelliseksi kantajaksi, syytettyjen edustaessa ”yhteiskunnan pimeimpiä ja tuhoisimpia voimia” ja olleensa huolissaan lain jäämisestä ihmiskunnan moraalitasosta jälkeen.⁸⁴

---

⁸³ Esimerkiksi HäS 22.11.1945 Nürnbergin oikeudenkäynnin laillisuus kiistetään; Tusa & Tusa 1984, 58–59, 85–89, 177–178, 416.

⁸⁴ Esimerkiksi SS 22.11.1945 Suuret sotarikolliset; Ilkka 22.11.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti.

4. GANGSTERIKOKOELMA

4.1. 16 kukistunutta natsisuuruutta

Nürnbergin oikeudenkäynnin lehtikirjoittelussa huomio kohdistui paljastusten ohella syytettyihin. Ennen oikeudenkäyntiä Suomessa kirjoitettiin lähinnä heidän terveydentilastaan, olihan kyseenalaista, kykenivätkö terveet ihmiset toimimaan niin, että heidän arveltiin olevan vastuussa maailmanhistorian tuhoisimman sodan syttymisestä.⁸⁵

Oikeudenkäynnin lähestyessä useat lehdet julkaisivat STT:n kuvauksen 16 natsijohtajasta. Suhtautuminen heihin säilyi kielteisenä läpi prosessin, mihin vaikuttivat sekä rasakat syytteet, mielikuvat syytetyistä että lehtikirjoittelun painottuminen syyttäjien vuorolle. Syytetyistä neljä upseeria, kaksi pankkiiria ja kaksi ammattidiplomaattia oli näin eroteltu alussa pois, ero suhtautumisessa säilyi lähes koko oikeudenkäynnin. Kuvausten otsikoinneissa tuli esiin myös suhtautumiserot, porvarilehdet olivat läpi prosessin sangen neutraaleja, esimerkiksi *Ilkka* otsikoi: ”Suuri oikeudenkäynti alkaa. 16 kukistunutta kansallissosialistien johtajaa syytettyjen penkillä”. Vasemmiston suhtautuminen oli kärkevää, *Sosiaalidemokraatti* kirjoitti: ”Saksan 16 suurta sotarikollista. Tympäisevä kokoelma psykopaatteja, viina-agentteja ja sadisteja odottaa oikeudenkäynnin alkamista” *Vapaa Sana* nimitti syytettyjä gangsteriliigaksi ja esimerkiksi *Työkansan Sanomat* julkaisi tammikuussa *Pravdan* pilakuvan, jossa kuusi syytettyä oli kuvattu eläiminä, joskin kuvat ”valitettavasti tekevät vääryyttä asianomaisille elukoille”.⁸⁶

Syytettyjen saavuttua toimittajien nähtäviksi prosessin alettua, lehtikirjoittelu yksilöllistyi ja monipuolistui. Syytetyt eivät olleet esiintyneet julkisuudessa kuukausiin, osa vuosiin, joten mielenkiinto ensimmäisinä päivinä kohdistui heidän toimintaansa aina kasvoniilmeistä lähtien. Pääsyytetyt, kuten Göring ja Ribbentrop, kiinnostivat läpi oikeudenkäynnin, kun tuntemattomimmat syytetyt jäivät vähälle huomiolle. Sensaatiomaiseksi odotetun prosessin alussa syytettyjen sopuisa käytös oli kuitenkin pettymys ja uskaltamattomuus ”ennakoida oikeudenmukaisuutta”, sai *Kansan Lehden* kuvaamaan natsipamput kokoelmana pelkureita:

---

⁸⁵ Esimerkiksi US 1.8.1945 Natsijohtajat hysteerisiä; KL 19.10.1945 Natsipomoilla jos jonkinlaisia sairauksia.

⁸⁶ SS 23.9.1945 Saksan 16 suurta sotarikollista; *Ilkka* 17.10.1945 Suuri oikeudenkäynti alkaa; VS 19.10.1945 Gangsteriliiga oikeudessa; TKS 9.1.1946 Keitelin ja Jodlin vuoro Nürnbergissä.

Kun on hetkisen katsellut heitä, voi todella fyysisesti pahoin. Jospa he olisivat omaksuneet edes niin paljon rohkeutta, että olisivat panneet toimeen ankaran mekastuksen jo ensimmäisenä oikeudenkäyntipäivänä, tai edes jotenkin osoittaneet, että heissä on jäljellä ruutia, olisi näytelmä saanut jotain sovittavaa loistetta. Mutta nyt nämä joukkomurhaajat ja suurroistot istuvat täällä kiltisti kuin pyhäkoululapset, varmaankin toivossa, että he voivat venyttää oikeudenkäyntiä niin pitkään kuin mahdollista.⁸⁷

4.1.1 *Göring: natsihierarkian toinen*

Suurimman huomion syytetyistä sai osakseen valtakunnanmarsalkka Hermann Göring. Ensimmäisen maailmansodan lentäjäsankarilla oli ollut suuri rooli puolueen tärkeimmissä vaiheissa oluttupavallankaappauksesta lähtien. Maan nelivuotissuunnitelman johtajana hän vastasi talouden ja Luftwaffen komentajana ilmavoimien kehityksestä.

Hänen pyöreät muotonsa ja huumorinsa tekivät hänestä puolueen erääksi suosituimmaksi johtajaksi. Sopivampi kuin lempinimi ”Meidän Hermannimme” on kuitenkin 52-vuotiaan nimitys ”rautainen Hermann”, sillä huumausaineiden käytöstään huolimatta hän oli eräs brutaalisimpia natsipamppuja.⁸⁸

Ennen oikeudenkäynnin alkua Göring oli esillä lähinnä huumevierotuksen ja laihdutuskuurin aiheuttaman masennuksen vuoksi, samoin ylellisen elämäntavan vankilaoiloihin vaihtumisen aiheuttamien sopeutumisongelmien ja erikoisten tapojen, kuten helakanpu naisessa kylpytakissa ruokapöytään saapumisen, vuoksi. Göring oli valokuvien ja pila-piirrosten suosikki, joka ennen prosessia sai osakseen suoranaista ivaa ja vitsailua, joihin hänen pyöreä olemuksensa oli pitkään antanut hyvät edellytykset. *Keskisuomalaisessa* tarttui Tompan Tuomo pakinassaan Göringin erikoisuuksiin. Kunniamerkkien ohella Göringin toisena heikkoutena mainittiin kaskuja synnyttänyt huomiohakuisuus, jos valokuvaaja oli lähellä, niin oli Göringin näkösilällä:

Erään sellaisen mukaan Göring kuoli ja livahti Pietarin ohitse taivaaseen. Pietarille tuli pulma, miten saisi salaa läpipujahtaneen oikeaan paikkaan. Toiset saksalai-

---

⁸⁷ KL 11.12.1945 Lindqvist: Nürnbergin oikeudenkäynti; esimerkiksi SS 21.11.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti alkanut.

⁸⁸ Göringistä lisää esimerkiksi Kershaw 2015, 255, 268, 319–321, 403–410, 417–418, 503, 761, 893–894. SS 23.9.1945 Saksan 16 suurta sotarikollista; Kershaw 2015, 136, 151, 365–371, 761.

set neuvoivat: –Ilmoittakaa, että ”alakerrassa” (kuumassa paikassa) odottaa valokuvaaja. Tällainen ilmoitus tehtiin ja Göring lähti juoksujalkaa h-tiin.⁸⁹

Vaikka Göringin loppusijoituspaikkaa pidettiin ilmeisenä, ovat taivaskohtaukset kaskujen tavallista materiaalia. Huvittamisen ohella todellisuuteen sidotulla kaskulla on myös tiedon välittämisen ominaisuus. Henkilökasku kertoi, millainen Göring todella oli, muokaten ja vahvistaen lukijoiden kuvaa hänestä sekä ovelana että esiintymisintoisena henkilönä. Tähän esiintymisintoon palattiin vielä hänen puolustuksen alkaessa, kun *Uusi Suomi* kertoi hänen olevan ”erittäin innokas puhumaan, sillä hän on istunut syytettyjen aitiossa neljä kuukautta saamatta kertaakaan tilaisuutta esittää mielipiteitään.” Huomion keskipisteenä olosta nauttiminen tuli esiin, kun *Kansan Lehti* kertoi Göringin hymyn levinneen valokuvaajat nähdessään ja Pennanen vertasi puolustuksen alkua ensi-iltaan syytetyn poseeraamisen myötä.⁹⁰

Vapaan Sanan näkökulmasta Göring oli persoonansa ja asemansa vuoksi syytetyistä vastenmielisin, hänessä henkilöityi kaikki natsismin paheet. Kun päätoimittaja Palmgren otti Pancho Villan pakinassa ”Fasistisen sankaritarun romahdus” kantaa fasismin suurimpiin sankareihin, Göring oli Hitlerin ja Mussolinin jälkeen heti kolmantena:

Pakenee hädän hetkellä anglosaksien leiriin ja teeskentelee viatonta lammasta, jonka henkeä paha Hitler-susi oli vaaninut. Pelkää ukkosta ja saa sydänkohtauksia ajatellessaan edessäolevaa oikeudenkäyntiä. Saa itkukohtauksia ja puheripulia vuorotellen. Ja syö. Ensimmäiseksi vangiksi jouduttuaan haluaa syödä. Koko hänen elämänsä on ollut syömistä. Hänen vaimonsa ystävätär kertoo, että oli uskomatonta, miten paljon hän jaksoi syödä ja miten hän syödessään röyhtäili kuin epävireessä oleva bassorumpu.⁹¹

Göringin viattomuuden vakuutukset, hermoheikkous, liikakilot ja sairastelu saivat näin täystuomion. Kirjoittajan epäsuora tarkoitus oli kysyä, jos tällainen hermoheikko ylen-syönyt lammas on fasismin kolmanneksi korkein sankari, niin miten laadukkaasta aat-

---

⁸⁹ KSML 4.9.1945 Päivän pakinaa; esimerkiksi HS 8.8.1945 Dönitz silittää joka aamu housunsa; HS 1.9.1945 Göring kirjoittaa muistelmiaan; Burleigh 2004, 182, 779.

⁹⁰ US 8.3.1946 von Papen haluaa todistusta; KL 9.3.1946 Göringin puolustus alkanut; HS 10.3.1946 Pennanen: ”Rauhan ystävä” Göringillä; Knuutila 1992, 11–12, 20, 138, 148, 275.

⁹¹ VS 10.8.1945 Pancho Villa: Fasistisen sankaritarun romahdus; esimerkiksi VS 12.3.1946 Muuttuneet olosuhteet.

teesta oli kyse? Pakinaan liitetystä pilakuvassa vakuutukset viattomuudesta ja rauhantahdosta nähtiin vain yrityksenä pelastaa oma nahka, mihin viittaa Göringin viekas ilmekin. Göringin ja sisaren yltiölihavuus oli ääri vasemmiston tapa kuvata kapitalisti, joten Göringin suuren vatsan sisään kätkeytyy toisaalta hänen edustamansa natsismin, toisaalta laajemmin kapitalismin paheita edustavia tunnuksia.

Kuva 1. Vapaa Sana 10.8.1945. ”Kiltti, kunnon poika...” Kukriniksin pilapiirros Pravdassa. Göringin sisar todistaa haastattelussaan, että hyvätapaisempaa ja hyväsydämisempää ihmistä kuin Hermann ei ole olemassa. Hän vastusti ruumistehtaita ja hävitysotaa, kaikki oli Hitlerin ja Himmlerin syytä... Olisipa vain Hermann ollut Führer, kaikki olisi ollut toisin!

Oikeudenkäynnin alkaessa ja Göringin saatua positiivisuutensa takaisin, muuttui kirjoittelu. *Uusi Suomi* saattoikin kertoa hänen olevan ”terveempi kuin koskaan viimeisten 12 vuoden aikana. Hän painaa nyt ainoastaan 76kg, mikä on normaali paino hänen kokoiselle miehelle”. Prosessin alussa Göringin nyökkäyksistä, päänpuhiduksista ja elehtimisestä kirjoitettiin tarkasti. Rauhallisesti sujuneen avausistunnon ainoaksi poikkeukseksi mainittiin Göringin yritys pitää puhe, mikä kiellettiin, joten Göring kävi takaisin istumaan, *Hufvudstadsbladetin* mukaan kuin kuuliainen koulupoika.⁹²

Vaikka suhtautuminen syytettyihin oli usein kriittistä, toi *Hufvudstadsbladet* esiin lopulta jopa jonkinlaista ihailua Göringin valtavan muodonmuutoksen vuoksi. Vielä kesällä selkärangattomasta ja huumeriippuvaisesta, ukonilman aikana pyörtyneestä hysteerikosta oli lehden mukaan tullut todisteisiin välinpitämättömästi suhtautunut dominoiva hen-

⁹² Vaikka Göringin puhetta ei oikeussalissa kuultu, *Hämeen Sanomat*, *Ilkka* ja *Keskisuomalainen* julkaisivat sen. Esimerkiksi KSML 23.11.1945 Göringin puolustuslausunto. US 20.11.1945 Björk: Nürnbergin oikeudenkäynti; HBL 22.11.1945 Alla åtalade i Nürnberg bedyra sin oskuld; esimerkiksi HBL 21.11.1945 Göring livlig och glad – Hess verkade sinnessvag.

kilö, joka pyrki vakuuttamaan kansasyytettynsä, että olisi parempi riippua yhdessä hirressä, kuin syytellä toisia. Göringin muista poikennut hyväntuulisuus ja vitsailu sekä Hitlerin syyttämisestä pidättäytyminen saivat myöhemmin osakseen yleistä arvostusta.⁹³

Oikeudessa Göringiä syytettiin kaikissa syytekohtissa, lähes kaikista natsien toimista. Erityisesti kiistellyn salaliittosyytteen onnistumiselle hän oli tärkeä: jos Göring ei ollut salaliittolainen, niin kuka sitten? Suomessa uutiskynnyksen ylittivät osuus Itävallan liitokseen ja valtiopäivätalon paloon. Myös osuutta vastustajien kukistamiseen, sotavalmisteluihin, sotavankien teloituksiin ja juutalaisvainoihin käsiteltiin. Huomiota sai myös syyttäjän toteamus, että Göring oli osin Hitleriä vaarallisempi huomattavan sukutaustansa vuoksi, sekä taitavuutensa ja viehätyksensä vuoksi, joita käytti ”kostonhimonsa, vallanhalunsa, julmuutensa ja itsethostuksensa” peittämiseksi.⁹⁴

Göringin puolustus 8.3.–23.3.1945 oli yksi oikeudenkäynnin kohokohdista, mikä Suomessakin herätti mielenkiintoa. Huomio oli syytetyn toiminnassa oikeussalissa, ei hänen aiemmissa tekemisissään. Suhtautuminen oli jokseenkin kaksijakoista, kun *Helsingin Sanomat* ja *Vapaa Sana* julkaisivat Pennasen raporteja, muilla kirjoittelu oli vähäisempää. Maakuntalehdistä *Keskisuomalainen* ja *Hämeen Sanomat* julkaisivat vain yhden uutisen, *Kaleva* ja *Ilkka* jättivät tapauksen huomiotta.

Puolustus kulminoitui väitteeseen, että Göringin vaikutusvalta Hitleriin oli oletettua vähäisempi, vastakohtana syyttäjien väitteille hänestä valtakunnan kakkosmiehenä. Todistajat leimattiin Suomessa kuitenkin joko epäonnistuneiksi esittämään mitään konkreettista hänen puolestaan, suoranaisiksi valehtelijoiksi tai muistamattomuuden teeskentelijöiksi. *Hufvudstadsbladetin* mukaan ensimmäinen todistaja vaikutti enemmän syyttäjän kutsumalta, Pennanen katsoi puolustuksen takertuvan valheisiinsa ja syyttäjä Jacksonin puhkoneen ”koko progöringiläisen ilmapallon”. Kun ennen prosessin alkua todistajaksi odotettu ruotsalaisinsinööri Birger Dahlerus kertoi rauhanvälitystyöstään Puolan kriisiin syksyllä 1939, hänen tulkittiin toimineen vilpittömästi mutta huomion sai hänen arvionsa, että natsit käyttivät häntä hyväkseen erottaakseen Britannian ja Puolan toisistaan, jälkimmäisen kukistamiseksi häiriöttä. Todistajan kutsumista ihmeteltiin, olihan

---

⁹³ HBL 4.2.1946 ”Bättre hänga tillsammans än skvalla på varandra”; esimerkiksi SS 3.12.1945 Göring tunnustautuu Hitlerin; HBL 10.12.1945 Göring lunchar.

⁹⁴ Esimerkiksi US 9.1.1946 ”Göring natsijohtajana vaarallisempikin kuin Hitler”; Tusa & Tusa 1984, 269–270.

hän varoittanut todistuksensa sisällöstä etukäteen ja *Uusi Suomi* mainitsi Göringin lopulta todistaneen omaa todistajaansa vastaan.⁹⁵

Varsinainen speaktaakkeli oli Yhdysvaltojen pääsyyttäjä Jacksonin tekemä ristikuulustelu, mikä oli harvoja kertoja, kun Suomessa kerrottiin syyttäjän olevan tappiolla. Elementissään ollut Göring sai muistinsa ja nokkeluutensa avulla Jacksonin hermostumaan ja pelätessään prosessin hallinnan siirtyvä syytetyille, Jackson pyysi lopulta oikeudelta puheoikeuden rajausta vain myöntäviin ja kieltäviin vastauksiin, asianajajan esittäessä lisäselvitykset. Tuomarit hylkäsivät pyynnön, Göringin näyttäessä *Kansan Lehden* mukaan ”viattomalta koulupojalta”. Myös Pennanen kiinnitti huomionsa Göringiin:

Göringin kasvot ja liikehtiminen vastasivat tämän kohtauksen aikana kokonaista revyyteatteria. Ylimielinen mielihyvä, alentuvaisuus ja pelko, että hänen puolustustansa rajoitetaan, vaihtelivat hänen kasvoillaan.⁹⁶

Kärkevimmin Jacksonin toimia arvosteli *Hufvudstadsbladet*, jonka mielestä Göring taisi antamatta tuumaakaan periksi, puhevapauden rajoituspyynnön naurattaessa puheentohtaja Lawrencea. Syyttäjän tappion lehti ilmoitti olevan selvää jopa amerikkalaisille toimittajille, toivoen brittisyöttäjä Maxwell-Fyfen ja Neuvostoliiton Rudenkon pärjäävän paremmin. Tosin vastauksissaan nopea, taitava ja usein eleganttikin Göring ei lehden mukaan ollut helpoin vastustaja tietäessään, että kaikki riippui hänestä. Samoin Pennanen huomioi Jacksonin vastustajan ottavan kaiken irti puhevapaudestaan, Göringin ”tavattoman muistinsa ja nopean älynsä turvin tehnyt monia vastahyökkäyksiä. Hän on päässyt oikomaan useita Jacksonin tietoja natsismin historiasta” sekä huomautelleen syyttäjän toiminnasta.⁹⁷

---

⁹⁵ *Hufvudstadsbladet* esitteli Dahleruksen kuvallisessa artikkelissa, joka pohjasi hänen Göringin ja Iso-Britannian johdon väliseen rauhanvälitystyöhön Puolan kriisiin elokuussa 1939 kuvanneeseen kirjaan *Sista försöket*. HBL 20.3.1946 Görings svenka vittne. HBL 9.3.1946 Görings vittnen motsäga sig själv under hård press; US 20.3.1946 Ruotsalainen Dahlerus; esimerkiksi US 19.11.1945 Birger Dahlerus; VS 10.3.1946 Pennanen: Puolustus takertuu yhä lujemmin; TKS 13.3.1946 Pennanen: Omalaatuinen todistaja; HBL 20.3.1946 Hitler ville ingå en allians med England I august -39; Kershaw 2015, 496–502; Tusa & Tusa 1984, 271–273.

⁹⁶ KL 20.3.1946 Ristikuulusteluissa käytiin Nürnbergissä; HS 23.3.1946 Pennanen: Göringin ja amerikkalaisen syyttäjän kamppailu jatkuu; esimerkiksi US 21.3.1946 Göring väittää vastustaneensa juutalaisvainoja; Tusa & Tusa 1984, 275–284.

⁹⁷ HBL 21.3.1946 Slipad Göring kämpar bittert mot åklagaren; HS 23.3.1946 Pennanen: Göringin ja amerikkalaisen syyttäjän kamppailu jatkuu.

Jacksonin ja Göringin kamppailun päätyttyä Maxwell-Fyfe ja Rudenko pärjäisivät paremmin, kyseenalaistettuaan, eikö valtakunnan toiseksi korkein edustaja tiennyt, mitä maassa tapahtui. Tämä ei kuitenkaan herättänyt liiemmin huomiota, joten *Helsingin Sanomat* arveli Göringin lopetettua takana olevan oikeuden myrskyisin viikko, kun ”Göringin onnistui herättää henkiin sekä Hitler että koko natsikultti”. Pennanen löysi tuomareiden päätökselle ymmärrystä, kun ”he tahtovat loppuun saakka tutkia tätä välikyvää panssarinkarvaa, tätä pedon mentaliteetin loistoa.” Vaikka Göringin toiminta herätti ihailua, Pennanen huomautti sen olevan julkisivu, joka kätki taakseen pienen ja merkityksettömän, pitkiin monologeihin eksyvän lavertelijan. Kun muistinsa ja älynsä turvin ”tämä harmaa pantteri pujahti ulos tiukimmastakin kysymysten silmukasta”, arveli Pennanen puolustuksen kuitenkin esittäneen parhaimpansa.

Tämä leveä, voimakas figuuri, malminen ääni, ilmeikäs ja suurpiirteinen liikehtiminen, taipumaton rohkeus ja pettämätön henkinen jäntevyys, älykäs huumori ja välitön itseironia kohottavat hänet esiin tässä oikeudenkäynnissä. Teatterikielellä sanoen hän täyttää näyttämön sataprosenttisesti.⁹⁸

Lupaus tekojensa vastuunkannosta, kanssasyytettyjen puolustaminen ja Hitlerin syyttämistä pidättäytyminen nostivat Göringin Suomesta katsottuna suoraselkäisyydellään valtakunnan kakkosmieheltä vaaditulle tasolle, vaikka viattomuuden vakuutuksiin suhtauduttiin skeptisesti. Puolustuksen päätyttyä väheni mielenkiinto sekä syytettyä että prosessia kohtaan, myöhempi kirjoittelu oli lähinnä yksittäisiä anekdootteja. Esimerkiksi *Keskisuomalainen* kehui hänen lauluääntään ja *Helsingin Sanomat* veti korruptioon mukaan Göringin vaimon Emmyn: ”Tripoloksen merirosvot ja Chicagon gangsterit jäävät varjoon tämän pariskunnan rinnalla.” Lopulta johtava asema puolueessa ja sotavalmisteluissa toivat Göringille kuolemantuomion kaikkiin syytekohtiin syyllisenä.⁹⁹

---

⁹⁸ HS 26.3.1946 Pennanen: Göringin todistajanosa päättynyt; HS 24.3.1946 Myrskyinen viikko; Tusa & Tusa 1984, 285–288.

⁹⁹ KSML 1.9.1946 Göring on hyvä laulaja; HS 10.7.1946 Emmy hoiti Göringin raha-arkkua; esimerkiksi US 15.3.1946 Göring ottaa vastuun; Kaleva 2.10.1946 12 kuolemantuomiota Nürnbergissä.

4.1.2 Kyseenalaiset syytetyt

Kansallissosialistisen puolueen keskuskomiteaa johtanut Rudolf Hess oli Hitlerin seuraaja puolueen johtoon. Kansainvälistä hämmennystä hän aiheutti kuitenkin vuonna 1941, lennettyään Skotlantiin pyrkien aloittamaan rauhanneuvottelut Churchillin vastaisen opposition kanssa. Hessin lento päättyi laskuvarjolla laskeutumiseen pellolle. Tapausten vuoksi Hitler julisti Hessin hulluksi, mikä leimasi häntä koko prosessin ajan. Nürnbergissä Hessiä syytettiin kaikissa neljässä syytekohtassa, pääpainona salaliitto ja rauhan vastaiset rikokset, joista hänet tuomittiin elinkautiseen vankeuteen, osallisena 30-luvun aggressiiviseen ulkopolitiikkaan ja asemassaan Hitlerin uskottuna, olihan hän viroissaan osallistunut sotavalmisteluihin ja Saksan hallintaan.¹⁰⁰

Hessin tapausta leimasi hänen mielenterveytensä kyseenalaisuus. Taustalla oli huoli, ettei tuomittaisi puolustustaan järjestämään kykenemätöntä henkilöä. Ennen prosessin alkua Hessistä kerrottiin saadun jo vuosia tietoja henkisestä sairaudesta, joten *Helsingin Sanomat* kysyi, olisiko mielisairaala hänelle parempi paikka. Nürnbergiin saavuttuaan Hess menetti muistinsa ja Lindqvistin mukaan näytti ensimmäisenä päivänä ”taatusti mielenvikaiselta”. Naureskelu ja romaanin lueskelu salissa vahvistivat kuvaa mielenvikaisuudesta, samoin *Keskisuomalaisen* kertoma, ”Göring ja Ribbentrop näyttävät pitävän melkein isällistä huolta hänestä”. Hermostuminen valokuvausta vaatiessa sai paljon huomiota, johti lääkäreiden tutkimukseen ja pohdintaan syytettyjen joukosta poistamiseksi. Kuitenkin kieltäytyminen hoidosta ja lääkärin ristiriitaiset lausunnot herättivät epäluuloja; ”Hess leikkii muistamatonta”, oli *Vapaan Sanan* tapa ilmaista oletuksensa teeskentelystä.¹⁰¹

Orastavista epäilyistä huolimatta Hessin joulukuinen paljastus oikeudessa, että hän oli teeskennellyt ”taktillisista syistä”, oli *Helsingin Sanomien* mukaan siihen asti dramaattisin tapahtuma, olihan hän teeskennellyt yli kolme vuotta. Kuukautta myöhemmin Hessistä alkoi kuitenkin tulla taas tietoja, ettei hän terve ollutkaan. *Ilkka* mainitsi hänen saaneen vainoharhakohtauksen jo seuraavana yönä ja kolmessa UP:n artikkelissa päiväkir-

---

¹⁰⁰ Hess kuoli Spandaun vankilassa vuonna 1987. Esimerkiksi HäS 2.10.1946 Nürnbergin tuomioistuin antanut päätöksensä; Kershaw 2009, 595–602; Tusa & Tusa 1984, 299.

¹⁰¹ HS 26.8.1945 Hess mielisairas?; KSML 26.11.1945 Hess mieltii; VS 29.11.1945 Itävalta vallattiin puhelimitse; KL 22.11.1945 Lindqvist: Puolustus näyttänyt ensimmäiset korttinsa; esimerkiksi SS 9.10.1945 Rudolf Hess tuotu Saksaan; Kaleva 27.11.1945 Vyshinski saapunut Nürnbergiin; Tusa & Tusa 1984, 92, 131, 137, 161–162, 294–295.

jojen pohjalta paljastui Hessin sairastaneen hysteriaa ja vaikeaa ”vainoamishulluutta” sekä Britanniassa kahdesti yrittäneen itsemurhaa. Raporttien jälkeen *Ilkan* lukijat tuskin pitivät Hessiä terveenä, kun hän pelkäsi hullujen vartijoidensa myrkyttävän hänet ja ajavan hulluksi yöunien häirinnällä, esimerkiksi kiinnittämällä ikkunan alla olleisiin pensaisiin viheltäviä pillejä. Näin *Ilkka* kyseenalaisti myös syyttämisen järkevyyden.¹⁰²

Hessin tapauksessa toivottiin selvitystä hänen lennolleen Skotlantiin, mikä saatiin Iso-Britannian hallituksen raportissa. Sen mukaan Hess yritti estää kahta herrakansaa tuhoamasta toisiaan, tarjoten briteille vapaita käsiä imperiumiinsa, jos Saksa saisi vapauden toimia mannermaalla ja Churchill syrjäytettäisiin. Muuten Hessin lyhyesti käsitelty tapaus ei uutiskynnystä ylittänyt. Ainoan kerran Hess oli äänessä päätöspuheessaan, jolloin puhe kuvattiin sekavaksi, muita syytettyjä ahdistaneeksi ja puheenjohtaja Lawrencen kärsivällisyyttä koetelleeksi. Tuomiossa katsottiin Hessin tilan huonontuneen, mutta olleen rikosten tekoaikana ymmärryksessä ja ymmärtävän syytteiden laadun.¹⁰³

Hessin ohella hänen seuraajansa, puoluekanslian johtoon vuonna 1941 nimitetyn Martin Bormannin tapaus oli kyseenalainen. Kun Hessin tapauksessa syytetyn mielenterveys oli huolena, niin valtakunnankansliasta paettuaan kadonnutta Bormannia syytettiin pois-
saolevana, kun hänen kohtalostaan ei ollut varmuutta. Häntä syytettiin lähinnä käskyistä, joilla sotarikokset ja ihmiskunnan vastaiset rikokset sallittiin. Bormann oli käytännössä johtanut puolueorganisaation kautta kotimaata, keskittyen kirkkojen, juutalaisten ja kommunistien vastaiseen toimintaan Hitlerin johtaessa sotaa.¹⁰⁴

Bormannin tapauksesta kirjoitettiin vähän, lähinnä huomioitiin puolustuksen pyrkimys osoittaa hänet kuolleeksi, kun oikeuden peruskirjan mukaan kuolleita ei voitu tuomita. Esimerkiksi *Uusi Suomi* kirjoitti vähemmän mairittelevasti Bormannin vaalean sihteerin uskovan hänet kuolleeksi, koska ”hän oli aivan liian tyhmä voidakseen pysytellä piilossa näin kauan”. Myös Hitlerin autonkuljettaja Erich Kempka todisti nähneensä Borman-

---

¹⁰² HS 1.12.1945 Hess yllätti oikeuden; *Ilkka* 20.1.1946 Rudolf Hess sairasti; *Ilkka* 26.1.1946 Yrittäessään itsemurhaa; *Ilkka* 27.1.1946 ”Näiden mielipuoleten.

¹⁰³ Raportin julkaisun osasyys oli Neuvostoliiton huoli, että Hess tarjosi Iso-Britannialle erillisrauhaa, jotta Saksa voisi kukistaa Neuvostoliiton rauhassa. Tämän vuoksi Stalin vaati Hessin syyttämistä Potsdamissa. Tusa & Tusa 1984, 92. Esimerkiksi KL 23.9.1945 16 kukistunutta natsisuuruutta; US 8.2.1946 Rudolf Hess vaati; KL 1.9.1946 Natsijohtajat esittivät eilen; HäS 2.10.1946 Nürnbergin tuomioistuimien antanut päätöksensä; Tusa & Tusa 1984, 295–298.

¹⁰⁴ Bormannin olinpaikkaa arvailtiin vuosikymmeniä, kunnes vuonna 1972 ruumiin jäännökset löytyivät Berliinistä. Davidson 1966/1997, 107–108; Tusa & Tusa 1984, 494. Kershaw 2015, 597, 726, 825; Tusa & Tusa 1984, 92, 119, 458.

nin kuolleen. *Helsingin Sanomat* luovutti lopulta ja kertoi, että ”Nürnbergin peikko” joutuu tuomareidensa eteen joko elävänä tai kuolleenä. Oikeus tuomitsi Bormannin kuolemaan, tosin varauksella, että hänet kiinni saataessa liittoutuneiden valvontaneuvosto voisi aloittaa uuden oikeudenkäynnin.¹⁰⁵

Bormannin tapauksesta tuli esiin lehtien taipumus levittää huhuja kiinnostavasta aiheesta, joten Bormannin olinpaikasta huhuiliin kuukausittain. Varsinainen sensaatio oli joulukuussa 1946 Ruotsista tullut tieto, että Bormann olisi käynyt huhtikuussa Malmössä natsien kokouksessa, antamassa ohjeita seuraavan viiden vuoden toiminnalle, jolloin koittaisi uuden nousun aika. Yksityiskohtaisessa uutisessa Bormannin kerrottiin mainostaneen Etelä-Amerikkaa turvapaikkana, jossa tiedemiehet työskentelivät atomipommien ja kosmisen säteilyn parissa. Skeptisesti suhtauduttuun kauhu-uutiseen kerrottiin Ruotsin poliisin pian kumonneen osan tiedoista ja *Uuden Suomen* kirjeenvaihtaja kertoi, ettei toimittaja ollut kuuluisa luotettavuudestaan.¹⁰⁶ Kuitenkin huhussa tuli ilmi kaikki Bormannin katoamisen herättämät huolet, päällimmäisenä epävarmuus natsien todellisesta kukistumisesta ja pelko uudesta noususta. Bormannin katoaminen oli erityisen huolestuttavaa hänen toimintatapansa vuoksi: korkeasta asemastaan huolimatta hän oli natsijohtajana sangen tuntematon, joka viihtyi kulissien takana harmaana eminenssinä.

4.1.3 Epäpätevä ulkoministeri von Ribbentrop

Vuoden 1933 hallitusneuvotteluissa mukana ollut Joachim von Ribbentrop keskittyi ulkopoliittikkaan: toimi suurlähettiläänä Lontoossa vuodesta 1935 ja ulkoministerinä vuodesta 1938. Ribbentrop rohkaisi aggressiivista ulkopoliittikkaa, vaikutti antikominintern-sopimuksen ja Saksa-Neuvostoliitto hyökkäämättömyyssopimuksen syntyyn. Häntä syytettiin kaikissa neljässä syytekohtassa. Osallisuus hyökkäyssuunnitelmiin, miehittyjen maiden alistamiseen ja juutalaisvainoihin johtivat kuolemantuomioon.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ US 2.6.1946 Bormannin vaalea yksityissihteeri todistaa; HS 30.6.1946 Bormann tuomiolle poissaolevana; esimerkiksi US 5.7.1946 Todistajalausunto Bormannin kuolemasta; TKS 2.10.1946 Historian suurimpien rikollisten tuomiot.

¹⁰⁶ US 12.12.1946 Ruotsalainen sensaatiojuttu; esimerkiksi TKS 12.12.1946 Martin Bormann käynyt Ruotsissa natsien salaisessa kokouksessa?

¹⁰⁷ Esimerkiksi HäS 2.10.1946 Nürnbergin tuomioistuin antanut päätöksensä; Kershaw 2015, 266, 358, 372–374, 400, 419, 481–492; Tusa & Tusa 1984, 299–300.

”Hän on jäykkä, typerä ja sivistymätön tyyppi, joka ei koskaan saavuttanut suurempaa suosiota natsien keskuudessa.” Näin summattiin Ribbentropin persoona natsijohtajien luettelossa. Häntä nimiteltiin viina-agentiksi ja viinimyyjäksi, mikä juontui hänen vaimonsa suvun yrityksestä, minkä palveluksessa Ribbentropkin oli ollut. Hänen koppavuutensa tulkittiin teeskentelyksi ja henkinen hauraus ilmeni itkeskelyä. Ribbentropin puolustuksesta odotettiin skandaalinkäryistä, toivoihan hän todistajikseen Molotovia, Churchillia ja monia Iso-Britannian huomattavia aatelisia, kuten Churchillin ohella Saksan vastaista politiikkaa ajanutta lordi Vansittartia. Odotus päättyi pettymykseen oikeuden hylättyä valtaosan todistajista.¹⁰⁸

Ribbentropin tapauksessa huomio kohdistui Saksan ulkopoliitiikkaan, minkä aggressiivisuuteen hän syyttäjien mukaan oli vaikuttanut. Ribbentropin puolustus oli yksi heikoimmista, mikä ei Suomeen välittynyt, kun tarkasti seuratussa tapahtumassa huomio oli Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen ja sen lisäpöytäkirjan käsittelyssä. Sopimuksella Ribbentrop pyrki osoittamaan aktiivisuutensa rauhan säilyttämiseen, vaikka Neuvostoliiton syyttäjät käsittelyä vastustivat.¹⁰⁹

4.1.4 Kansanmurhan keskiössä

Poliisijohtaja Ernst Kaltenbrunner ja Puolan kenraalikuvernööri Hans Frank olivat syytettyinä ensisijassa osallisuudestaan juutalaisten kansanmurhan toteutukseen. Natsipuolueen pääideologiksi leimattua miehitettyjen itäalueiden ministeri Alfred Rosenbergiä ja antisemitismissään äärimmilleen menneen *Der Stürmer* -lehden julkaisija Julius Streicheriä syytettiin aatteellisesta kasvatuksesta. Näissä tapauksissa lehtikirjoittelu kulminoitui ihmiskunnan vastaisten rikosten ja sotarikosten käsittelyyn.

RSHA:ta¹¹⁰ vuodesta 1942 johtanut itävaltalainen Kaltenbrunner, väkivaltapolitiikan käytännön toteuttaja esiteltiin suomalaisille SS-johtaja Heinrich Himmlerin lähimpänä

---

¹⁰⁸ SS 23.9.1945 Saksan 16 suurta natsirikollista; esimerkiksi US 21.11.1945 Natsijohtajat kuuntelivat välinpitämättöminä syytekirjelmän lukemista; Kaleva 10.1.1946 Viininmyyjästä natsien ulkoministeriksi; HS 24.11.1945 Ribbentrop pyytää Molotovia; SS 28.2.1946 Churchilliiä ei kutsuta; Holmila 2011, 24; Kershaw 2015, 252.

¹⁰⁹ Ulkopoliitiikasta luvussa 5. Hyökkäämättömyyssopimuksesta katso luku 8.3.3. Tusa & Tusa 1984, 299–307.

¹¹⁰ Reichssicherheitshauptamt, Valtakunnan turvallisuuden päävirasto, joka vuodesta 1939 koostui muun muassa Gestaposta, turvallisuuspalvelu SD:stä ja rikospoliisi Kriposta.

miehenä, väkivaltaisena tyyppinä, joka oli ”viimeisenä vuonna Saksan mahtavin ja pelätyin mies.” *Kansan Lehti* valitteli, kun mies ”jonka omalla tunnolla on miljoonia ihmishenkiä” ei voinut aluksi saapua oikeuteen aivoverenvuodon vuoksi. Osuus sotavankien teloituksiin ja juutalaisvainoihin leimasivat kirjoittelua ja johtivat hirttotuomioon.¹¹¹

Kaltenbrunnerin puolustuksesta huomion herätti syytösten järjestelmällinen kieltäminen, mikä aiheesta leimattiin valehteluksi. *Vapaa Sana* arvioi hänet kylmäverisimmäksi ja kovanahkaisimmaksi, hänen kiistäessä nimikirjoitustensakin aitouden. *Helsingin Sanomat* kertoi syyttäjän käyneen taisteluun ”tätä kovaa vastustajaa” vastaan, joka taisteli epätoivoisesti henkensä puolesta ja sai raivokohtauksen epäonnistuttuaan vakuuttamaan olleensa ”viattomana välikappaleena juutalaisten joukkomurhissa”. Viimeinen naula syytetyn arkkuun oli Auschwitzin entisen komendantin Rudolf Hössin todistus, että monet teloituskäskyt tulivat Kaltenbrunnerilta. Todistajavalintaa ihmeteltiin, kun *Helsingin Sanomat* kertoi heidän tavanneen kerran ja *Työkansan Sanomat* huomautti Hössin vain todenneen, ettei syytetty käynyt Auschwitzissa.¹¹²

Hans Frank oli syytettynä ajastaan Puolan kenraalikuvernöörinä vuosina 1939–1945 ja hänet tuomittiin kuolemaan sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista. Puolasta Frank oli halunnut saksalaistetun ja hyödyllisen talousalueen riistolla ja pakkotyöllä. Frank ei pitänyt alueelleen siirretyistä hyödyttömistä juutalaisista, joiden loppusijoituspaikasta ei ollut tietoa, joten hän kannatti heidän tuhoamistaan.¹¹³

Puolan pyöveliksi tai orjuuttajaksi nimetty Frank kuvattiin kopeana, korskeana ja naureskelevana, jonka hymy *Keskisuomalaisen* mukaan hyytyi vasta Varsovan gheton kärsittelyn myötä. Todisteina käytetyistä päiväkirjoista piirtyi kuva Hitlerille uskollisesta Puolan alistajasta, joka tiesi julmuuksista ja kannatti niitä. Suurin sensaatio oli Frankin avomielinen syyllisyyden tunnustus, joskin hän valitteli hallinnon salailun kulttuuria ja syytti Hitleriä ja Himmleriä raakuuksista. *Kansan Lehti* arvioi hänen pyrkivän helpot-

---

¹¹¹ KL 11.12.1945 Lindqvist: Nürnbergin oikeudenkäynti; Ilkka 17.10.1945 Suuri oikeudenkäynti alkaa; esimerkiksi SS 3.1.1946 Saksan lentoaseen; Kaleva 2.10.1946 12 kuolemantuomiota Nürnbergissä; Tusa & Tusa 1984, 316–318.

¹¹² Hössin todistuksesta tarkemmin luvussa 7.3. Todistuksella pyrittiin osoittamaan, että murhat salattiin, joten kyse ei olisi ollut salaliitosta. Bloxham 2001, 105–106. VS 14.4.1946 Kaltenbrunner; HS 14.4.1946 Kaltenbrunner menetti malttinsa oikeudessa; TKS 16.4.1946 Puolustustodistaja antoi iskun suurpyövelille; HS 16.4.1946 Auschwitzissa otettiin hengiltä 2 miljoonaa.

¹¹³ Lisää Frankista, katso luvut 7.2 ja 7.4.2. Esimerkiksi Häs 2.10.1946 Nürnbergin tuomioistuin antanut päätöksensä; Burleigh 2004, 467–469, 598, 607; Kershaw 2015, 509, 562, 649, 672–673; Tusa & Tusa 1984, 322–323.

tamaan alaistensa tilannetta ja *Helsingin Sanomat* yrittävän samaa taktiikkaa kuin Göring: ottaa ensin vastuu, jonka jälkeen yksi kerrallaan kumoo syytteitä. *Vapaa Sana* oli kaikkein skeptisin: ”Myöhäistä katumusta, eli Frank vuodattaa krokotiilinkyyneleitä”.¹¹⁴

Alfred Rosenberg oli ideologisesti vaikuttamassa juutalaisuuden ja bolsevismin yhdistämiseen salaliitoksi sekä luomassa pohjaa saksalaisten arjalaisuudelle ja uuspakanuudelle. Rosenbergin itäalueiden ministeriö oli nimestään huolimatta kilpailun vuoksi vaikutusvallaltaan vähäinen, mutta hän tiesi juutalaisten tuhoamisesta ja sopi Hitlerin kanssa sen salaamisesta. Oikeus tuomitsi Rosenbergin natsilaista juonittelua harjoittaneen järjestön johtajana kuolemaan kaikkien syytekohtien perusteella.¹¹⁵

Suomessa Rosenbergin tapaus jäi vähälle huomiolle, vain äärivasemmisto seurasi aktiivisemmin kriitikkonsa edesottamuksia, huomioiden yritykset irtautua juutalaisvainoista. *Vapaa Sana* nimitti Rosenbergiä veren filosofiksi, kun hän yritti ”vihaisesti änkyttäen lykätä syyt alaistensa niskoille”. *Työkansan Sanomissa* Mauri Ryömä irvaili juutalaisten ampumista ehdottaneelle Rosenbergille: ”Hän on nyt kuitenkin ajateltuaan asiaa tullut siihen käsitykseen, että Hänen silloinen ehdotuksensa oli epäjohtonmukainen”, taivasteli pakinoitsija tätä tarinaa ”nykyajan tuhlaajapojasta, katuvasta syntisestä”.¹¹⁶

Julius Streicher, tunnetun juutalaisvastaisen lehden ”Der Stürmerin” entinen toimittaja on groteski hahmo. Hän on Hitlerin ohella kiihoittanut saksalaisia juutalaisvainoihin enemmän kuin kukaan muu. Psykopaattina ja muutenkin epänormaalina ihmisenä hänet syrjäytettiin ja hänen lehensä kiellettiin.

Tällaiseen asenteseen kulminoitui Julius Streicherin kuvaaminen vastenmielisenä juutalaisvihaajana, tosin mukana oli myös ammattietiikkaa, olihan hän entinen lehtimies. Esimerkiksi *Hämeen Sanomat* kertoi muiden syytettyjen välttelevän tätä ”epänormaalin tunteettoman näköistä kivipatsasta”. Korruptio, pornografian lueskelu, sadismi ja naisseikkailut, jotka ”lähentelevät Casanovaa lukumäärässään, mutta harvoin hienoudessaan”, tulivat puolestaan *Kansan Lehden* lukijoille tutuiksi. Oikeussalissakin

---

¹¹⁴ KSML 26.11.1945 Hess miettii; VS 19.4.1946 Myöhäistä katumusta; KL 19.4.1946 Puolan pyöveli; HS 19.4.1946 Frank yllättyi; esimerkiksi KL 11.1.1946 Puolan orjuuttaja kuvernööri Frank; Tusa & Tusa 1984, 323–324.

¹¹⁵ Esimerkiksi Ilkka 2.10.1946 12 kuolemantuomiota Nürnbergissä; Kershaw 2015, 174, 617, 692; Tusa & Tusa 1984, 320–321.

¹¹⁶ VS 7.3.1946 Pennanen: Veren filosofi – Rosenberg puolustautuu Nürnbergissä; VS 18.4.1946 Rosenberg vailla filosofin vaippaa; TKS 13.7.1946 Päiväkirjan lehtiä 21: On ajatellut asiaa.

Streicherin antisemitismi tuli esiin, kun *Uusi Suomi* kertoi keskitysleirifilmin aikana ”sadisti” Streicherin nauttineen ”säteilevin silmin”. Muuten Streicherin tapaus jäi lähes huomiotta. Syytettyjen penkille, ja lopulta hirteen antisemitismiin yllyttämisestä ihmiskunnan vastaisista rikoksista tuomittuna, Streicherin toimitti hänen hurjasta linjastaan kuuluisa *Der Stürmer* –lehti. Streicherin antisemitismi ei jäänyt lehden sivuille, sillä hän oli organisoimassa vuonna 1933 juutalaistuotteiden boikottia, vaati seka-avioliittojen kieltämistä ja Frankenin piirihohtajana vainosi juutalaisia, kunnes Göring kyllästyi hänen korruptioonsa ja sysäsi hänet sivuun.¹¹⁷

4.1.5 Vähäpätöiset

Tunnettujen tai tapaukseltaan mielenkiintoisten syytettyjen lisäksi syytettyjen penkillä istui joukko miehiä, joiden tapaukset eivät Suomessa huomiota herättäneet. Näihin vähäpätöisiin kuului sisäministerinä vuosina 1933–1943 toiminut Wilhelm Frick, joka lainsäädännön kautta osallistui hirmuhallinnon toteutukseen. Frick ei todistanut tapauksessaan eikä puolustus kiistänyt syytteitä, mikä selitti mielenkiinnon puutetta. Hänet tuomittiin kuolemaan sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista. Toinen huomiotta sivuutettu oli propagandaministeriön virkamies, radiojuontaja, uutispäällikkö ja Berliinin antautumisasiakirjan allekirjoittanut Hans Fritzsche, joka oli syytettynä propagandaministeri Joseph Goebbelsin sijaisena saksalaisten myrkyttämisestä muita vastaan. Kun Fritzsche ei osallistunut propagandan suunnitteluun, hänet vapautettiin syytöksistä salaliitosta, sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista.¹¹⁸

Pakkotyöläisten kohtelusta oikeudessa olivat syytettynä vuodesta 1942 viroissaan toimineet työvoiman hankintaviraston johtaja Fritz Sauckel ja varusteluministeri Albert Speer. Sauckel leimattiin Suomessa orjapiiskuriksi, kirjoittelun painottuessa pakkotyöläisten hankintaan sotavangeista ja siviileistä. Työläisiä hyödynsi eniten Speerin aseteh-

---

¹¹⁷ *Der Stürmer* oli erityisen kuuluisa piirroksistaan, joiden aiheina olivat mm. juutalaisten tekemät rituaalimurhat ja juutalaismiehet viettelemässä saksalaisneitokaisia. Kuparinen 2008, 234–236. KL 23.9.1945 16 kukistunutta natsisuuruutta; HäS 9.12.1945 Raeder sanoo vastustaneensa; KL 11.12.1945 Lindqvist: Nürnbergin oikeudenkäynti; KL 20.12.1945 Lindqvist: Natsijohtaja Julius Streicher; US 30.11.1945 Björk: Kauhujen filmi; esimerkiksi TKS 2.10.1946 Historian suurimpien rikollisten tuomiot; Burleigh 2004, 219; Kershaw 2015, 134, 346, 349; Tusa & Tusa 1984, 333–336.

¹¹⁸ Ajan säästämiseksi harkittiin Fritzschen vastaisista syytteistä luopumista. Tusa & Tusa 1984, 35, 403–406. Esimerkiksi TKS 2.10.1946 Historian suurimpien rikollisten tuomiot; Davidson 1966/1997, 525–526; Kershaw 2015, 268, 349, 352, 744–745; Tusa & Tusa 1984, 35, 327–329, 403–404.

taat, jotka sodan lopulla saivat tuotantonsa työläisten määrää lisäämällä nousuun. Sauckelin syyllisyyttä pidettiin varmana ja puolustusta heppoisena, mikä ilmeni *Uuden Suomen* otsikossa: ”Sauckel koettaa puolustautua”, vaikka hän kiisti orjuuttamisen ja vakuutti pyrkineensä inhimilliseen kohteluun. Väkivallan käyttö työläisten hankinnassa tekivät Sauckelin vastuulliseksi viiden miljoonan ihmisen pakkotyöhön, joten hänet tuomittiin sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista kuolemaan. Samoista syytteistä Speer sai 20 vuoden vankeustuomion. Pakkotyöläisten hajasijoittelu ja salaliittosuunnitelmat natsijohtajien kaappaamiseksi Englantiin tulkittiin lieventävinä, mutta suunnitelmat Saksan infrastruktuurin tuhoamiseksi kovensivat tuomiota. Hitlerin lähipiiriin kuuluneena häntä oli syytetty myös salaliitosta ja rikoksista rauhaa vastaan.¹¹⁹

Hitler-jugendin johtaja Baldur von Schirach herätti prosessin alussa huomiota nuoruudessaan, *Hämeen Sanomien* mukaan hän oli syytettyjen joukossa alle 40-vuotiaana pikkupoika, ”joka on eksynyt aikamiesten joukkoon”. Schirachin tapauksen kautta käsiteltiin nuorison kouluttamista natsien tukijoiksi ja lopulta hirmutekojen toteuttajiksi. Myös hänen osuutensa Wienin piirihohtajana alueen juutalaisten karkotuksiin oli esillä. Tapauksessa huomiota herätti Schirachin myöntämä antisemitismi, juutalaisvainojen tuomitseminen ja Hitlerin syyttäminen, kun hän puolusti Saksan nuorisoa. Nuorisojärjestöt tulkittiin natsien värväyskeskuksiksi ja osuus Wienin juutalaisten karkotuksiin toivat 20 vuoden vankeustuomion ihmiskunnan vastaisina rikoksina.¹²⁰

Itävaltalainen Arthur Seyss-Inquart nousi maansa sisäministeriksi ja lopulta liittokansleriksi Hitlerin vaatimuksesta. Kanslerina hän oli vain muutaman päivän, kutsuttuaan Saksan joukot maahan. Tämän vuoksi häntä nimitettiin ensimmäiseksi quislingiksi, Norjan maanpetturi Vidkun Quislingin mukaan. Ensisijassa Seyss-Inquart oli syytettynä Hollannin valtakunnankomissaarina, joka salli työläisten pakko-otot, juutalaisvainot ja

---

¹¹⁹ Pakkotyöstä lisää luvussa 6.2.4. Myöhemmin on tulkittu Speerin sabotoineen Hitlerin käskyjä Saksan tuhoamisesta. Kershaw 2015, 873–875, 892. US 30.5.1946 Sauckel koettaa puolustautua; esimerkiksi US 14.12.1945 Juutalaiset lapsineen ammuttiin; KSML 10.2.1946 Speer johti salaliittoa; HBL 2.10.1946 Domarna i Nürnberg föllo i går; Burleigh 2004, 492–493, 565–567; Kershaw 2015, 381–382, 680–681; Tusa & Tusa 1984, 378–381, 394–400.

¹²⁰ HäS 9.12.1945 Raeder sanoo vastustaneensa Hitlerin hyökkäystä Venäjälle; esimerkiksi SS 17.1.1946 Schirachin ja Bormannin rikokset eilen esillä Nürnbergissä; HS 25.5.1946 von Schirach pyytää anteeksi nuorisolta; HBL 28.5.1946 23 000 Wienjudar dödades med Schirachs vetskap; Kaleva 2.10.1946 12 kuolemantuomiota Nürnbergissä; Burleigh 2004, 607; Kershaw 2015, 581; Tusa & Tusa 1984, 374–378.

panttivankien ampumiset. Rikokset rauhaa vastaan, sotarikokset ja ihmiskunnan vastaiset rikokset toivat kuolemantuomion.¹²¹

Kansallissosialistisen puolueen organisaatiojohtaja ja työrintaman johtaja Robert Ley sekä Kruppin teräskonsernin entinen johtaja Gustav Krupp olivat syytettyjen listalla, mutta eivät oikeuteen saapuneet. ”Orjapiiskuri” Ley ylitti uutiskynnyksen kuristettuaan itsensä pyyheliinalla sellinsä vesijohtoon. Syytteistä ”kuolemaisillaan” ollutta 75-vuotiasta Kruppia vastaan luovuttiin. Syyttäminen oli herättänyt ihmetystä, esimerkiksi *Kaleva* kertoi hänen saaneen aivohalvauksen ja menettäneen puhekykynsä. Lehdet eivät kuitenkaan saaneet vihiä, että syyttäminen oli virhe, kun syytetyksi oli tarkoitus saada Kruppin natsimielinen poika Alfred, joka 30-luvulta oli johtanut yritystä. Syyttäjien pyynnön syytetyn vaihtamisesta oikeus kuitenkin eväsi.¹²²

Syytettyjen järjestöjen tapauksista kirjoitettiin sängen vähän. Osa asioista tuli esiin syytettyjen aikana, osasy mielenkiinnon vähäisyyteen oli käsittely syytettyjen jälkeen, jolloin kiinnostus oli hiipunut. Kansallissosialistisen puolueen johdon ja valtakunnanhallituksen käsittely jäi huomiotta. Vasemmisto oli tyytyväinen propagandaan, juutalaisvainoihin ja ammattiyhdistysten kukistamiseen osallistuneen natsien taistelujärjestö SA:n syyttämisestä. Taustalla oli todennäköisesti sekä SA:n merkitys vasemmiston kukistamiselle että Suomen oikeiston parissa esiintynyt toiminnan ihailu, mitä oli arvosteltu 30-luvulla. SS ja Gestapo leimattiin väkivaltakoneistoksi: rotuvainojen ja julmuuksien toteuttajiksi. Armeijan yleisesikunnan ja päämajan syyttäminen jakoi kantoja: SDP:n lehdistä oikealle sitä kritisoitiin, kun äärivasemmisto toi julki tukensa.¹²³

Tuomioista mielenkiinnon herätti, että ”tuomioistuin kieltäytyy julistamasta Saksan pääesikuntaa ja yleisesikuntaa rikollisiksi”, vaikka yksittäisten jäsenten syyllisyyden oikeus katsoi näytetyksi. Myös valtakunnanhallitus ja vuodesta 1934 merkityksensä

---

¹²¹ Quislingista tuli useaan kieleen maanpetturia tarkoittava sana. Laughland 2008, 91–93. Esimerkiksi SS 29.11.1945 Arthur Seyss-Inquart; Ilkka 2.10.1946 12 kuolemantuomiota Nürnbergissä; Burleigh 2004, 283–285; Kershaw 2015, 325, 404–413; Tusa & Tusa 1984, 386–388.

¹²² Kaleva 8.11.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; esimerkiksi Ilkka 27.10.1945 Ley tehnyt itsemurhan vankikopissaan; HäS 20.11.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; Kershaw 2015, 299–300; Tusa & Tusa 1984, 94, 138–139.

¹²³ SS:stä ja Gestaposta lisää luvuissa 6.2.2 ja 7. Armeijasta lisää luvussa 6.2.1. Suomessa SS mainittiin koko järjestönä, erottelua ei tehty esimerkiksi Waffen SS:n, jonka riveissä oli ollut noin 1,400 suomalaista. Holmila 2010, 145–147. Esimerkiksi VS 20.12.1945 SA:n ja SS:n osuutta juutalaisvainoihin; KL 15.8.1946 SA-johtaja Jüttneria; SS 21.12.1945 Gestapon ja turvallisuuspoliisin veriset jäljet; US 8.1.1946 ”Kunnia tai hirsipuu”; VS 8.1.1946 pk Nürnbergin oikeudenkäynti; Vares 1986, 19–20, 36.

menettänyt SA vapautettiin syytteistä. Eräät kansallissosialistisen järjestön haarat, SS:n ja Gestapon oikeus tuomitsi rikollisiksi järjestöiksi.¹²⁴

4.2 Pankkiirit ja poliitikot

Syytettyjen joukossa olleet pankkiirit ja vanhat ammattidiplomaatit saivat lehdissä ymmärtäväisempää kohtelua osakseen. Suopein suhtautuminen oli Hjalmar Schachtin, joka vastasi Saksan talouden noususta ja maan varustautumisen rahoituksesta. Syyttäjän mukaan hän oli osallinen salaliittoon tietäessään Hitlerin sotaisista suunnitelmista. Schacht oli kuitenkin vastustanut sekä asevarustelun kiihdyttämistä että juutalaisvainoja, peläten niiden taloudellisia seurauksia, joutuen eroamaan vuonna 1937 talousministerin virasta ja 1939 valtakunnan pankin johdosta, menetettyään vaikutusvaltansa taloudessa Göringille ja oltuaan viimeinen este talouden arjalaistamiselle. Schacht lähetettiin keskitysleirille osuudestaan vuoden 1944 vallankaappausyritykseen.¹²⁵

Schachtin syyttäminen herätti ihmetystä keskitysleiriajan vuoksi ja hänelle odotettiin lievempää tuomiota. Myös syyttäjän kerrottiin ainoan kerran myöntäneen, ettei hän ollut niin paha kuin muut, vaikka varustelun rahoittajaksi ja poliittiseksi opportunistiksi leimattiin. *Vapaan Sanan* suhtautuminen häneen oli nurjaa läpi oikeudenkäynnin, kun Schachtia pidettiin Hitleriä kannattaneen suurpääoman edustajana ja varustelun apurina, joka nyt teeskenteli viatonta.¹²⁶

Schacht vakuutteli viattomuuttaan ja puolustautui tietämättömyydellään sotasuunnitelmista, väitti tehneensä vain poliittisen virheen, minkä ymmärrettyään ryhtyi puolueen vastustajaksi. Varsinaisesta puolustuksesta kirjoitettiin vähän, vaikka se oli syyttäjien heikoimpia hetkiä. *Kansan Lehti* mainitsi taloudellisten syitä olleen tekosyitä varustelun rajoitukselle, kun Schacht ei suoraan uskaltanut kieltäytyä rahoituksesta. Tuomiossa

---

¹²⁴ Esimerkiksi Kaleva 1.10.1946 Nürnbergissä esitettiin eilen yhteenveto.

¹²⁵ Valtakunnanpankin pääjohtajana Schacht oli toiminut jo 1920-luvulla. Kershaw 2015, 280, 297–298, 349–350, 364–365, 371, 386, 459, 467, 812; Tusa & Tusa 1984, 338, 340.

¹²⁶ Esimerkiksi HBL 12.1.1946 Schacht inte så svart får som de andra; SS 18.12.1945 ”Suomi on sulautettava Saksaan”; VS 3.3.1946 Oikeuden tehtävänä – ei kosto; Tusa & Tusa 1984, 339–340.

Schachtin suuri rooli varustelussa myönnettiin, mutta hallinnon vastustus ja vaikutusvallan väheneminen tulkittiin lieventävinä, joten hänet vapautettiin.¹²⁷

Franz von Papen oli Saksan entinen kansleri, joka suostutteli presidentti Hindenburgin nimittämään Hitlerin kansleriksi tammikuussa 1933. Varakanslerina Papenin oli tarkoitus hillitä natsien politiikkaa, mutta hänet sysättiin pian sivuun ja nimitettiin vuonna 1934 lähettilääksi Itävaltaan, joten Papen osallistui maan johdon painostamiseen *Anschlussin* toteuttamiseksi. Natsien auttaminen valtaan toi syytökset salaliitosta ja rikoksista rauhaa vastaan. Puoluekannaltaan konservatiivisen keskustan oikeaa laitaa edustanut Papen sai Suomessa sisarpuolueiden lehdissä sangen suopeaa kirjoittelua osakseen. *Keskisuomalaisen* mukaan hän oli rauhallisin ja joulukuussa *Hämeen Sanomat* arvioi Papenin olevan vielä muista poiketen ryhdikäs ja lannistumaton.¹²⁸

Kuva 2. Vapaa Sana 9.2.1946. Vanhin gangsteri.

- Te, Göring, olette sotarikollinen numero yksi.
- Niin, mutta Te, Papen, olette ensimmäinen, jos laskemme palvelusvuosien mukaan. Teidät olisi oikeastaan pitänyt hirtittää jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen.

Papenin edustaessa konservatiivista aristokratiaa, vasemmiston vastainen toiminta 20-luvulta lähtien ja natsien avustaminen valtaan johtivat *Vapaan Sanan* vastenmielisyyteen. Lehti osoitteli hänen toiminnalleen sotilasattaseana Washingtonissa ensimmäisen maailmansodan aikana, kun hän jäi kiinni tärkeän rautatien sabotoimisyrityksistä. Pila-kuvassa ”Vanhin gangsteri” oli edustettuina kaikki Hitlerin valtaannousun tukipilarit:

¹²⁷ KL 3.5.1946 Nürnbergin sotasyylisyysoikeudessa; esimerkiksi KL 27.11.1945 Natsien 10 salaista asiakirjaa; HS 16.7.1946 ”Hullun koomillista” syyttää Schachtia; VS 2.10.1946 Tuomiot Nürnbergissä julistettiin eilen; Tusa & Tusa 1984, 341–346.

¹²⁸ KSML 21.11.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; HäS 9.12.1945 Raeder sanoo vastustaneensa Hitlerin hyökkäystä Venäjälle; Kershaw 2015, 241, 246–250, 264–269, 320–321, 325, 389, 403; Tusa & Tusa 1984, 389–392.

Göring vasemmalla edusti puoluetta, oikealla Papen konservatiivipoliitikkoja ja Schacht pääomaa. *Vapaalle Sanalle* Papen oli varsinainen taparikollinen, jonka oli aika päätyä köyden jatkoksi. Tämä tuli esiin myös kovin sanoin Saksan vasemmiston kohtelua kritisoineen Happaman pakinassa. Hapan muistutti Papenin kaataneen Preussin sosialidemokraattisen hallituksen, yhdistäneen Saksan kanslerin ja Preussin pääministerin virat, avaten tietä vasemmiston vainolle:

Mutta sitten tuli Hitler. Tai oikeastaan: ensin tuli Herr von Papen, rotannaamainen mies, ulkosilaukseltaan diplomaatti, menettelytavoiltaan gangsteri, mies, joka olisi pitänyt hirttää jo ensimmäisen maailmansodan aikaisista saavutuksistaan. Hitlerin edelläkävijä ja uranaukaisija.¹²⁹

Kantavana teemana Papenin tapauksessa oli Hitlerin avustaminen valtaan. Syyttäjien mukaan hän tiesi sotaisista aikeista ja pian natsien vastustajien vainoista. Puolustukseen Papen kertoi vastentahtoisesti tehneensä yhteistyötä, kritisoineensa natsia ja olleensa tietämätön sotasuunnitelmista. Linja kulminoitui suomalaisittain sensaatioon, kun Papen pyysi todistusta Ruotsin kuningas Kustaa V:ltä, jotta hän vahvistaisi Papenin kolmessa yhteydenotossaan varoittaneen Hitlerin politiikasta ja pyytäneen apua rauhan aikaansaamiseksi. Papenin oletettiin pyrkivän osoittamaan tehneensä kaiken asemansa vaatiman rauhan ylläpitämiseksi. Äärivasemmisto ei pyynnöstä kirjoittanut, olihan Papen leimattu vallanhaluiseksi eikä etuoikeutettu monarkkiaan ollut erityisen arvostettu. Muu lehdistö uutisoi innolla, olihan naapurimaan kuningas tuttu hahmo, joka sodan aikana oli ollut aktiivinen toimija, esimerkiksi johtamalla maansa ulkoasiainvaliokuntaa. Ruotsin ulkoministeriö vahvisti pian pyynnön sisällön.¹³⁰ Pyyntö lisäsi mielenkiintoa Papenia kohtaan, todennäköisesti toimituksissa ajateltiin, ettei kukaan kehtaisi vedota kuninkaaseen ilman hyvää syytä.

Papenin puolustus herättikin verrattain paljon huomiota. Papen ”näytti pitävän aitiota puhujalavana. Suurieleisesti hän esitteli ja puolusteli toimintansa eri vaiheita”, oli *Helsingin Sanomien* mielipide esiintymisestä. Häntä kuitenkin kritisoitiin kaksinaamaisesta

---

¹²⁹ VS 9.2.1946 Vanhin gangsteri; VS 25.5.1946 Hapan: Muistatteko hra Severingii? Burleigh 2004, 148–150, 679.

¹³⁰ Esimerkiksi SS 29.11.1945 Arthur Seyss-Inquart; HBL 5.1.1946 Nürnberg-åklagarna rikta nu; US 8.3.1946 von Papen haluaa todistusta; SS 28.7.1946 Kokonaisen maanosan tuho; Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 267; Tusa & Tusa 1984, 389.

toiminnasta Itävallassa ja uskollisuudesta Hitlerille vaikka suri Gestapon surmaamaa työoveriaan. Oikeus katsoi Papenin auttaneen Hitler valtaan, osallistuneen varakanslerina maan valvontaan ja lähettiläänä painostaneen Itävaltaa. Poliittinen painostus ei kuitenkaan ollut oikeuden säännöissä rangaistavaa ja miehityksen vastustus johtivat Papenin vapautukseen.¹³¹

Hän seiso i ryhdikkäänä todistajana aitiassa ja muistutti enemmän juhlapuhujaa kuin etukäteen tuomittua miestä. Hän näytti valkoisine hiuksineen ja muhkeine viiksinen hienostuneemmalta kuin kukaan samassa aitiassa esiintynyt vastaaja.

Näin arvostavasti *Helsingin Sanomat* kirjoitti Saksan vuosien 1932–1938 ulkoministeristä, vapaaherra Konstantin von Neurathista. Pitkän linjan ammattidiplomaatti oli ollut presidentti Hindenburgin vaatimia konservatiivisia luottohenkilöitä Hitlerin hallitukseen. Ulkoministerinä häntä syytettiin salaliitosta ja rauhan vastaisista rikoksista, aika Böömi-Määrin valtakunnanprotektorina 1939–1941 toi syytteet sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista.¹³²

Vaikka Neurath oli suomalaisille tuttu hahmo 30-luvun politiikasta, ei hänen tapauksensa kiinnostanut. Viileän käytöksen, *Uuden Suomen* mukaan hän oli kasvoiltaan kuin kylmä kivinaamio, ohella kirjoitettiin Tshekkoslovakian tapahtumista. Syyttäjät pitivät häntä vastuussa maassa tapahtuneista rikoksista, Neurath syytti Gestapoa ja vakuutti hillinneensä natseja vähäisellä vallallaan. Oikeus katsoi tämän lieventävänä, samoin erottamisen liian lempeän linjan vuoksi, mutta Saksan lakien saattaminen voimaan, idän sotaretken tukeminen ja osallisuus ulkoministerinä Saksan aggressiiviseen ulkopoliitiikkaan olivat syyt 15 vuoden vankeuteen.¹³³

Natsipuolueen ja talouseliitin välikäsi sekä Schachtia talousministerinä ja valtakunnanpankin johtajana korvannut Walter Funk oli Suomessa jokseenkin tuntematon. Vähäpä-

---

¹³¹ Papenin työoveri Itävallassa, paroni Wilhelm von Ketteler murhattiin *Anschlussin* aikoihin ja ruumis ongittiin myöhemmin Tonavasta. Burleigh 2004, 692–693. HS 15.6.1946 Kuningas Kustaan ja von Papenin neuvottelut; esimerkiksi US 20.6.1946 v. Kettelerin salaperäinen katoaminen; Ilkka 2.10.1946 12 kuolemantuomiota Nürnbergissä.

¹³² HS 23.6.1946 Neurath uskoo yhä Hitlerin ihanteisiin; Kershaw 2015, 267–268, 664; Tusa & Tusa 1984, 400–402.

¹³³ Nykykäsityksen mukaan Neurath pyrki muun muassa jarruttamaan Reininmaan militarisoitua, peläten poliittisia seurauksia. Kershaw 2015, 356–358. Neurath vapautettiin terveyssyistä 81-vuotiaana vuonna 1954. Tusa & Tusa 1984, 478. US 21.11.1945 Björk: Natsijohtajat kuuntelivat välinpitämättöminä syytekirjelmän lukemista; esimerkiksi US 27.6.1946 Neurath lupasi Hindenburgille; Ilkka 2.10.1946 12 kuolemantuomiota Nürnbergissä; Tusa & Tusa 1984, 400–403; Vesikansa 1997, 393.

töisyytensä varaan Funk myös rakensi puolustuksensa. Syytekirjelmän julkaisun yhteydessä tosin kerrottiin, kuinka Funk ”lyyhisty kokoon ja itki kuin lapsi”, ja ”värisevällä äänellä tämä ennen niin mahtava finanssimies rukoili saada tilaisuutta keskustellakseen oikeudellisen avustajansa kanssa”. Ainoan kerran Funkin tapaus tuli esiin SS:n valtakunnanpankin holveissa säilyttämän, keskitysleirivangeilta takavarikoidun arvoomaisuuden yhteydessä, joskin Funk vakuutti tietämättömyyttään esineiden alkuperästä. Funk sai elinkautisen vankeustuomion rikoksista rauhaa vastaan, sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista, osallisena keskitysleirivankien orjuuttamiseen, juutalaisvainoihin heidät talouselämästä häätäneiden lakien laatijana ja miehitettyjen alueiden hyväksikäyttöön, vaikka talouden vahvana vaikuttajana häntä ei pidetty.¹³⁴

4.3 Upseerikunta

Suomessa keskusta-oikeiston parissa oli Saksan armeijan ammattitaitoa opittu arvostamaan jo jääkäriajoista lähtien. Lisäksi Suomen ja Saksan yhteistyö oli ollut sodan aikana pääosin sotilaallista, joten valtaosassa lehdissä syytettyihin upseereihin suhtauduttiin suopeammin. Vankeusajalta heidän korrekti ja rauhallinen käytöksensä erosi valtavasti hysteerisistä natsijohtajista. Lisäksi marsalkka Keitel pääsi *Ilkan* ja *Uuden Suomen* sekä suoramiraali Raeder *Hämeen Sanomien* ja *Ilkan* julkaisemissa haastatteluissa selittämään armeijan toimintaa ja tekemään pesäeroa puolueen ja armeijan välille. Näin julmuuksista syytettiin helposti natsijohtoa, armeijan totellessa käskyjä. Oikeudessa upseerit olivat kuitenkin syytettyinä poliittisina upseereina toimimisesta: aatteen kannattajia, jotka levittivät sitä muillekin ja hylkäsivät sotilaiden periaatteet politiikan vuoksi.¹³⁵

Syytetyistä upseereista marsalkka Wilhelm Keitel toimi *Wehrmachtin* pääesikunnan päällikkönä ja kenraaliversti Alfred Jodl Saksan armeijan operatiivisen toiminnan johtajana. Keitelin arvovalta oli ollut sängen vähäinen Hitlerin johtaessa sotaa ja aselajien ollessa komentajiensa alaisia, joten hänen tehtävänä oli lähinnä ollut Hitlerin käsky-

---

¹³⁴ Funk vapautui vuonna 1957 huonon terveyden vuoksi. Tusa & Tusa 1984, 478. Esimerkiksi SS 21.10.1945 Funk itkee, Ley vetoaa Jumalaan; HBL 13.7.1946 “Streicher och Funk småsyndare”; Ilkka 25.9.1946 Funk vakuuttaa syyttömyyttään; HäS 2.10.1946 Nürnbergin tuomioistuimien antanut päätöksensä. Tusa & Tusa 1984, 346–349, 478.

¹³⁵ Esimerkiksi HS 8.8.1945 Dönitz silittää joka aamu housunsa; Ilkka 5.12.1945 Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon; HäS 9.12.1945 Raeder sanoo vastustaneensa Hitlerin hyökkäystä Venäjälle; Tuomisto 1993, 4.

jen allekirjoittaminen ja eteenpäin välittäminen. Käskyissä sallittiin muun muassa teloituspartioiden ja armeijan yhteistyö sekä sota-oikeudesta vapauttaminen siviilien raa'an kohtelun vuoksi. Jodl puolestaan oli ollut harvoja, joka uskalsi sanoa Hitlerille vastaan, mutta sotasuunnitelmia laatiessaan hän teki vain työtään. Keitel ja Jodl olivat työskennelleet paljon yhdessä, joten heidän tapauksensa yhdistettiin oikeuden ajan säästämiseksi. Molemmat tuomittiin kuolemaan syyllisinä kaikkiin syytekohtiin, etenkin sotalakeja rikkoneiden käskyjen välittämisen ja hyökkäyssodan laatimisen perusteella.¹³⁶

Vaikka Keitel oli yksi pääsyytetyistä, sai hän arvokkaalla käytöksellään suojelemaan kirjoittelua osakseen. Kun hänen nimensä vilahteli lyhyesti syyttämisen aikana, säilyi kuva verrattain positiivinen puolustukseen asti, jossa Keitel puolusti sotilaita, vakuutti pitäneensä etäisyyttä puolueeseen ja olleensa Hitlerin työrukkana vailla todellista valtaa, kirjoittaen sotalakeja rikkovia käskyjä pakotettuna. Keitelin persoonan *Hufvudstadsbladet* kuvasi tyypillisenä häränniskaisena preussilaisupseerina, kun *Uudelle Suomelle* hän oli kiivas ja itsevarma sotamarsalkka. Käsitys vallattomasta marsalkasta mureni ristikuulustelussa, kun Keitel myönsi tienneensä sotavankien julmasta kohtelusta ja antaneensa käskyjä siviilien sekä sotavankien ampumisesta, ilmoittaen kantavansa vastuunsa ja syyttäen Hitleriä. *Helsingin Sanomat* kirjoitti hänen taistelleen ”epätoivoisen taistelun ristikuulustelussa, joka jää historiaan tämän oikeudenkäynnin yhtenä dramaattisimmista”. Vaikka Keitelin osuus terroriin oli selvä, hänet kuvattiin kuitenkin monista syytetyistä poiketen inhimillisenä; liikuttuneena, rehellisenä ja vastuunsa kantavana.¹³⁷

Syyttäjien heikoimpia hetkiä oli kenraalileversti Jodlin puolustus, missä käytiin läpi Saksan sotatoimia, mikä teki hänestä Suomessa eräänlaisen asiantuntijan. Hitlerin päätösten haastamiseen ja sotalakien kunnioitukseen, joita rikkoi vain Hitlerin käskystä, kulminoitui puolustus. Kirjoittelun pohjalta Jodlistä syntyi kuva velvollisuudentuntoisena sotilaana, joka oli tietämätön raakuuksista, vaikka sotatoimia puolustikin.¹³⁸

---

¹³⁶ Esimerkiksi HäS 2.10.1946 Nürnbergin tuomioistuimien antanut päätöksensä; Burleigh 2004, 530–532, 574, 697; Kershaw 2015, 399, 551, 701; Tuomisto 1993, 36; Tusa & Tusa 1984, 307–310, 381–382.

¹³⁷ HBL 4.4.1946 Keitel nöjd att få vittna; US 5.4.1946 ”Saksan kenraalit”; HS 7.4.1946 Keitelin hermot pettävä; esimerkiksi KL 21.11.1945 Lindqvist: Dramaattista jännitystä; US 6.4.1946 Venäläisiin sotavankeihin; US 7.4.1946 Sotamarsalkka Keitel ristikuulustelussa; Tusa & Tusa 1984, 308–311.

¹³⁸ Esimerkiksi SS 17.3.1946 ”Ei ollut hyvä antaa neuvoja Hitlerille”; HS 5.6.1946 Jodl syyttää Hitleriä sotilaiden murhasta; HBL 6.6.1946 Jodl anser att Warschau var fästning; US 9.6.1946 Jodl syytön; HS 20.7.1946 Puolustusasianajaja; Tusa & Tusa 1984, 382–386.

Päämajan johtohahmojen lisäksi syytettyinä olivat Saksan laivaston komentajat, vuosina 1928–1943 virassa ollut suuramiraali Erich Raeder ja hänen seuraajansa, suuramiraali Karl Dönitz. Heidän tapaukset niputettiin yhteen merivoimien käsittelyn myötä, jonka puolustuksesta vastasi Dönitzin asianajaja Otto Kranzbühler. Laivaston varustautumista johtanutta ja hyökkäyssuunnitelmia laatinutta Raederia syytettiin salaliitosta ja rauhan vastaisista rikoksista. Sotarikossyyte nojasi lähinnä kommandokäskyn välittämiseen. Dönitz puolestaan johti Saksan sukellusvenelaivastoa ennen suuramiraalin virkaa ja vastasi sodan lopulla Saksan pohjoisosien puolustuksesta. Hitlerin testamentissa hän nousi valtiopäämieheksi, vastaten maan antautumisesta. Asema Hitlerin seuraajana ja Atlantin sukellusvenesota toivat kutsun Nürnbergiin, samoin syyttein kuin Raeder. Alhainen asema sodan alussa sai syyttäjät keskittymään merillä tapahtuneisiin sotarikoksiin, vaikka tulkinnanvaraiset lait ja liittoutuneiden oma toiminta sai Iso-Britannian amiraaliteetin vastustamaan syyttämistä.¹³⁹

Amiraalien käsittely jäi Suomessa vähäiseksi. Raeder oli vetäytynyt näkyvästä asemasta sodan aikana, joten hän ylitti uutiskynnyksen paljastuttuaan Norjan miehityksen ajajaksi, mikä toi laivaston jälleenrakennuksen kera tuomion salaliitosta. Rajoittamattoman merisodan aloittaminen ja kommandokäskyn välitys olivat syyt rauhan vastaisista rikoksista ja sotarikoksista tuomitsemiseen. Dönitzin tapaus kytkeytyi Atlantin merisotaan, kun hänet kuvattiin natsimielisenä upseerina ja syytettiin kauppalaivojen upotuksista. Dönitzin puolustus oli oikeuden menestyneimpiä, joskin Suomessa se sivuutettiin. Dönitz tuomittiin rauhan vastaisista rikoksista jatkettuaan valtiopäämiehenä idän sotaa, sotarikoksista jätettyään sotavankien ampumiskäskyt voimaan ja tietoisena keskitysleirien oloista. Laivaston sotavankien kohtelu Geneven sopimuksen mukaan tulkittiin kuitenkin lieventävänä, joten Dönitz sai 10 vuoden vankeustuomion.¹⁴⁰

---

¹³⁹ Kommandokäskyssä vihollisen sissisotilaat määrättiin teloitettaviksi. Tusa & Tusa 1984, 153. Kershaw 2015, 540–542; 735, 885, 909, 919–921; Turner 2015, 28–30, 42, 277; Tusa & Tusa 1984, 93, 183–188, 349–350, 361–364.

¹⁴⁰ Norjan miehityksen taustoista katso 6.1 ja merisodasta 6.2.1. Esimerkiksi Ikka 8.12.1945 Raeder syyppää; TKS 15.1.1945 Upseeri ei ole poliittinen; VS 15.1.1946 253 puolueetonta kauppalaivaa; HäS 2.10.1946 Nürnbergin tuomioistuin antanut päätöksensä; Turner 2015, 262–264; 281–282; Tusa & Tusa 1984, 353–361.

5. KOLMANNEN VALTAKUNNAN KULISSEISSA

5.1 Salaliittolaiset

Syytekirjelmän ensimmäinen syytekohta; yhteinen suunnitelma tai salaliitto, käsitti ensisijaisesti hyökkäyssodan käymisen. Syytös ei alkujaan ollut Lontoon sopimuksessa, vaan se erotettiin itsenäiseksi rikoksista rauhaa vastaan. Syytteen avulla Yhdysvaltojen delegaatio pyrki osoittamaan natsihallinnon vehkeilleen Versailles'n rauhansopimuksen murtamiseksi, sodan käymiseksi, elintilan hankkimiseksi ja muissa syytekohtissa mainittujen rikosten tekemiseksi aina valtaannousustaan vuodesta 1933 lähtien. Näin tapahtumat saatiin vaikuttamaan jatkumolta ja salaliiton tulokselta. Ongelmalliseksi syytteen teki salaliiton vähäinen käyttö Manner-Euroopassa ja aggressiivisen sodan määrittelemättä jättäminen. Syytteen avulla Saksa asetettiin syylliseksi toisen maailmansodan syyttymiselle, minkä Iso-Britannian pääministeri Neville Chamberlain oli aloittanut elokuussa 1939 Puolan hyökkäyksen jälkeen.¹⁴¹

Amerikkalaisten syytösvuoro oli ensimmäisenä, herättäen prosessin alussa paljon huomiota. Mielenkiintoa pitivät yllä syyttäjien esittämät natsihallinnon salaiset asiakirjat, jotka osoittivat Saksan hyökkäystoimien olleen pitkän harkinnan tulos, ei Saksan propagandan väittämää olosuhteiden pakkoa. Lehdet levittivätkin lukijoilleen uutisia, joissa kerrottiin syyttäjien paljastuksia sodan suunnittelusta.

Oikeudessa esitetyt hallinnon asiakirjat järkyttivät Suomessa, esimerkiksi *Vapaan Sanan* mukaan niissä oli ”hirvittävimpiä lauseita mitä koskaan on kirjoitettu”. Kaikkiaan lehtikirjoittelua leimasi järkytys sotasuunnitelmien systemaattisuudesta. Yleisesti lehdissä kirjoitettiin natsien elintilasuunnitelmista, etenkin Tshekkoslovakiaa ja Itävaltaa kohtaan, jotka toteutettaisiin tarvittaessa sotien. Syyttäjän mukaan sotaan varustautuminen alkoi Schachtin johdolla jo 30-luvun puolivälissä, samoihin aikoihin aatteellisen kasvatuksen lisääntyessä juutalaisvastaisuuden ja sodan suotavuuden merkeissä. ”Talo-

---

¹⁴¹ Gellately 2004, 19, 21–22; Kershaw 2015, 503; Tusa & Tusa 1984, 86–88, 102–104, 114, 151–158, 176, 417.

uselämä, kauppa, teollisuus ja sivistyslaitokset palvelivat vain yhtä päämäärää”, kauhisteli *Ilkka* koko maan masinoimista sotaa varten.¹⁴²

5.1.1 Anastetut

Ensimmäinen tapausesimerkki salaliitosta oli maaliskuun 1938 *Anschluss*, Itävallan liittäminen Saksaan, joka oli ensimmäinen toimi saksalaisten kansojen yhdistämiseksi samaan valtakuntaan. Liitoksen esteenä oli vuosia ollut Itävallan sisäpoliittinen tilanne, kristillissosialistien liittokansleri Engelbert Dollfussin kaapattua vallan vuonna 1933. Saksa yllytti maan natsseja vastarintaan, mikä johti vallankaappausyritykseen ja Dollfussin murhaan. Hänen seuraajansa Kurt von Schuschnigg rauhoitti tilanteen kieltämällä natsien ja sosialidemokraattien toiminnan. Kun Schuschnigg toivoi väkivaltaisuuksista erillään pysytelleestä, Hitlerille uskollisesta Arthur Seyss-Inquartista liittolaista, Hitler painosti Itävaltaa nimittämään Seyss-Inquartin sisäministeriksi, jolloin maan poliisivoimat päätyivät natsien valvontaan. Natsien lietsoessa levottomuuksia ja Hitlerin painostaessa liitoksesta, Schuschnigg yritti järjestää kansanäänestyksen Itävallan itsenäisyydestä. Suuttunut Hitler uhkasi sotilaallisella väliintulolla, pakotti Schuschniggin eroamaan ja nimittämään Seyss-Inquartin liittokansleriksi, joka kutsui Saksan joukot maahan rauhoittamaan sekasortoisen tilanteen.¹⁴³

Itävallan liitosta oli Suomessa aikanaan seurattu tarkasti ja tapaus oli oikeistoa lukuun ottamatta tuomittu, joten tapahtumia ei enää kerrattu, vaan huomio oli uudessa tiedossa taustoista. Suomessa Seyss-Inquartia pidettiin ”ensimmäisenä quislingina”, joka petti Itävallan ja Göring sai kunnian olla suurin ”haudankaivaja”, kun hänen kerrottiin esittäneen uhkauksia kansanäänestyksen vuoksi ja sanelleen Seyss-Inquartin avunpyynnön Saksalle. *Kansan Lehti* toi erikseen esiin natsijohdon olleen Dollfussin murhan takana.¹⁴⁴

---

¹⁴² Nykytutkimuksen mukaan Saksa politiikka tähtäsi aktiivisesti elintilan laajentamiseen, tarvittaessa sotien, vuodesta 1937 lähtien, joskin sotaa toivottiin vuosille 1943–1945. Kershaw 2015, 383–392. VS 27.11.1945 Saksan hyökkäyssuunnitelmat Nürnbergin oikeusistunnossa; *Ilkka* 24.11.1945 Saksan valmisteluja; esimerkiksi KL 23.11.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; HS 4.12.1945 Saksa oli valmistautunut; KL 28.11.1945 Uutta todistusaineistoa esitettiin.

¹⁴³ Kershaw 2015, 325, 356, 404–413.

¹⁴⁴ KL 29.11.1945 Natsijohtajat murhauksittivat; esimerkiksi HBL 30.11.1945 Göring utpekas som Österrikes dödgrävare; VS 29.11.1945 Itävalta vallattiin puhelimitse; Hyytiä 2012, 42–43.

Siinä missä Itävallan liitoksella oli osin kansan tuki, on Tshekkoslovakiaa pidetty lännen Saksaan kohdistaman myönnytyspolitiikan huipentumana. Sudeettisaksalaisten liikehännän ja Saksan painostuksen jälkeen Ranska, Iso-Britannia ja Italia antoivat sudeettialueet Saksalle surullisenkuuluisassa Münchenin sopimuksessa syyskuussa 1938, kysymättä Tshekkoslovakian hallituksen kantaa. Maaliskuussa 1939 Saksa miehitti loput maasta ja laajeni ensimmäisen kerran ei-saksalaiselle alueelle. Suomessa Münchenin sopimus kiihdytti turvallisuuspoliittista keskustelua ja herätti kritiikkiä länttä kohtaan, vaikka ymmärrystä löytyi suursodan välttämiseksi. Tshekkoslovakian nielaisun myötä Suomessa saksalaisvastaisuus kasvoi ja toimet tuomittiin. Itävallan ja Tshekkoslovakian tapaukset vauhdittivat sisäisen yhtenäisyyden rakentamista, mutta herättivät huolta pienten maiden pärjäämisestä suurten valtapelissä.¹⁴⁵

Tshekkoslovakian yhteydessä korostui todisteiden valossa Saksan petollisuus. Yleisesti tuotiin esiin Saksan hallinnon vakuutelleen rauhantahtoisuuttaan, vaikka samalla laadittiin suunnitelmia Tshekkoslovakian varalle ja tuettiin sudeettien liikehdintää. Göring paljastui jälleen aktiiviseksi toimijaksi, samoin ulkoministeri von Neurath. Lehtikirjoittelusta paljastui saksalaisten tukeneen ja rohkaisseen sudeettien toimintaa sekä varautuneen miehitykseen jo ennen Münchenin sopimusta. *Helsingin Sanomat*, joka seurasi Tshekkoslovakian käsittelyä ahkerimmin, kuvasi uutisessa ”Hachan allekirjoitus oli julman kiristyksen tulos”, Tshekkoslovakian presidentti Emil Háchan painostusta liitosopimuksen allekirjoittamiseksi. Paheksuen lehti kertoi, kuinka vanha ja sydänsairauden vuoksi lääkärin apua tarvinnut presidentti uhkailtiin allekirjoittamaan sopimus: ”vanhan miehen sydän murtui, kun Hitlerin rosvot pakottivat hänet luovuttamaan maansa saksalaisten käsiin.” Lehti käytti ilmausta ”murhenäytelmä” useampaan kertaan kuvaamaan tapahtumia. Varsinaisen painostuksen lehti kuvasi:

Saksan ministerit olivat armottomat ja suoraan sanoen ajoivat Hachaa ja Chwalowskia pöydän ympäri yrittäessään työntää kynän heidän käsiinsä yhtenäen toistaen että jos he jatkoivat vastustustaan pommitetaan puolet Prahasta raunioiksi pommihyökkäyksessä.¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ Hyytiä 2012, 192–205; Kershaw 2015, 470–471; Mikkilä 2000, 149–152; Vares 1986, 45–57.

¹⁴⁶ Tshekkoslovakian ulkoministeri František Chvalkovský. Kershaw 2015, 470–472. HS 6.12.1945 Hachan allekirjoitus; esimerkiksi HS 4.12.1945 Saksa oli valmistautunut; SS 4.12.1945 Tshekkoslovakian valtaus.

Oikeudenkäynnin pohjalta kuva Saksan toiminnasta maailmansodan aattona muuttui kielteiseksi. Kaikkiaan Saksan politiikan kavaluutta ja lupauksen pettämistä summasi *Sosialidemokraatti*, jonka mukaan Saksan politiikka tähtäsi elintilan hankkimiseen keinolla millä tahansa,

joka alkoi Saksan rajulla ja häikäilemättömällä toiminnalla ensin Itävaltaa ja sitten Tshekkoslovakiaa vastaan ja jonka tarkoituksena oli strategisten asemien luominen koko Euroopan käsittävän sodankäynnin varalta.¹⁴⁷

5.1.2 Hyökkäyssodan suunnittelu

Syyttäjien paljastuksia Saksan hyökkäyspolitiikan kehityksestä seurattiin Suomessa tarkasti ja runsaat kannanotot aiheesta osoittivat paljastusten olleen järkytys. Yli puolue-rajojen tulkittiin pääkirjoituksissa Saksan johdon halunneen sota ja pyrkiin Euroopan herruuteen. Saksalaisten asiakirjoihin nojanneet tiedot muuttivat myös suhtautumista oikeudenkäyntiin positiivisemmaksi ja Saksa hyväksyttiin sotaan syylliseksi.

Ensimmäisenä Saksan todistettuihin sota-aikeisiin kantaa otti *Hufvudstadsbladet* kahdessa pääkirjoituksessa, viikon kuluttua prosessin alusta, joissa lehti kauhisteli Saksan kavaluutta ja lupauksen pettämistä. *Sosialidemokraatti* puolestaan yhtyi syyttäjän näkemykseen, että Saksan politiikka tähtäsi hyökkäykseen maailmanrauhaa vastaan. *Uusi Suomi* osoitti hyväksyvänsä todisteiden pohjalta Saksan syylliseksi sotaan:

Nämä osoittavat Saksan johtajien määrätietoisesti valmistelleen sitä valloitusten, sotien, väkivaltaisuuksien ja taloudellisten riistotoimenpiteiden sarjaa, jolla he Itävallan Saksaan liittämistä lähtien ovat kansainvälisiä lupauksia ja vakuutuksia rikkoen järkyttäneet maailmaa, syösseet kymmeniä miljoonia ihmisiä kuolemaan ja aiheuttaneet mittamatonta hätää ja kurjuutta.¹⁴⁸

Ilkka puolestaan korosti erikseen syyttäjien suurta todistemäärää ja osoitti suunnitelmien alkaneen natsivallan alkuvuosina. Kuitenkin lehdeltä löytyi jopa hieman ymmärrystä Saksan toimille, muistuttaen maan tilanteesta ensimmäisen maailmasodan jälkeen.

¹⁴⁷ SS 1.12.1945 pk Natsien johtajat oikeudessa.

¹⁴⁸ HBL 27.11.1945 pk Processen i Nürnberg; HBL 2.12.1945 pk Vittnesmälen i Nürnberg; SS 1.12.1945 pk Natsien johtajat oikeudessa; US 12.12.1945 pk Nürnbergin oikeudenkäynti.

Maahan kohdistuneesta sympatiasta huolimatta lehti ei epäröinyt osoittaa syyttävällä sormella kolmannen valtakunnan johtajiin, kun haettiin syyllisiä maailmansodan syyttämiseksi ja koetuille kärsimyksille. Näin lehti loi kuvaa jokseenkin viattomasta Saksan kansasta, jota vastuuttomat vallanpitäjät ohjasivat omia tarkoituksiaan kohti.

Ei kukaan asioita selvästi ja terveesti tarkasteleva ihminen voikaan kieltää, etteikö nimenomaan Hitlerin sairaaloinen suuruudenhulluus ja fanaattinen kiihko ole ollut mitä vaikuttavin alkusyy kaikkiin niihin suunnattomiin kärsimyksiin, joita maailma on kuuden viimeksi kuluneen vuoden aikana saanut kokea. Luonnollisesti maailmanhistorian yleisellä kululla ja edellisen maailmansodan jälkijärjestelyilläkin on oma osuutensa viime vuosien tapahtumain kehitykseen, mutta tuota kehitystä olisi voitu ohjata aivan toisin, jos Saksassa olivat vallassa toisenlaiset johtajat.¹⁴⁹

Saksan sotasuunnitelmiin palattiin vielä tammikuussa, kun yksittäisten syytettyjen syyttäminen alkoi. Ennen aloitusta syyttäjä luki otteita Hitlerin *Taisteluni* –kirjasta, joka ”oli turmellut kokonaisen sukupolven”, oli Hitlerin ja syytettyjen poliittinen testamentti, mistä ilmeni hyökkäyssodan keskeinen asema kansallissosialismissa:

”Mein Kampf” ei ole vain kirjallinen tuote vaan sisältää fanaattisen luottamuksen väkivaltaan ja vilppiin keinoina kansallissosialistisen herruuden saavuttamiseen ainakin koko Euroopassa, ellei ihan koko maailmassa.¹⁵⁰

Herruuspyrkimykset käänsivät luonnollisesti huomion siihen, miten pitkälle Saksa oli valmis menemään suunnitelmissaan, olihan se ulottanut sodan jo Euroopasta Neuvostoliittoon ja Pohjois-Afrikkaan. Entisten siirtomaiden takaisin hankkiminen ja elintilatolueet Neuvostoliiton Euroopan puoleisista osista olivat uutisissa Saksan toiveissa, kun Britannian siirtomaat Afrikassa annettaisiin Italialle. Saksan suunnitelmat Turkissa ja Lähi-idässä sai *Työkansan Sanomat* otsikoimaan: ”Välimerestä Hitlerin sisämeri” ja oikeudenkäynnin aikana oli esillä myös hyökkäys Brasiliaan. Göring ja ulkoministeri Ribbentrop puolustelivat Saksan toimia, joskin *Uuden Suomen* lukijoille piirtyi Ribbentropista kuva selittelijänä, joka löysi Saksan aggressiolla aina syyn liittoutuneista. Hänen mukaansa koko Eurooppa oli mukana Saksan vastaisessa salaliitossa, mistä todis-

¹⁴⁹ Ilkka 16.12.1945 pk Kahdet käräjät.

¹⁵⁰ Esimerkiksi SS 9.1.1946 Göringin rikokset.

teina olivat Puolalle annetut turvatakuut, joiden vuoksi maa ei suostunut Saksan ”lempeisiin ja oikeudenmukaisiin vaatimuksiin”. Tanskan ja Norjan miehitys oli puolestaan maille pelastus, joka säästi ne sodan kärsimyksiltä. Muista syytetyistä kenraalieversti Jodl mursi kuvaa systemaattisesta hyökkäyspolitiikasta, mainiten Saksan todennäköisesti luhistuneen, jos Ranska ja Iso-Britannia olisivat hyökänneet Puolan invaasion aikana 1939. Myöhemmin esitetyt arviot Saksan aseistuksesta tukevat tätä väitettä. *Hämeen Sanomilla* ja *Uudella Suomella* oli Jodlin todistuksesta sangen puolusteleva sävy, kun Jodlin mukaan Saksa pyrki tasa-arvoiseen asemaan naapuriensa kanssa ja piti Itävallan liitosta rauhanomaisena ”perheasiana”.¹⁵¹

5.2 Kotimaan valloitus

Olellinen osa salaliitto -syytöstä oli väite, että kansallissosialistisen puolueen valtaannousu ei tapahtunut laillisesti. *Helsingin Sanomat* kirjoitti pääsyyttäjä Jacksonin huomauttaneen avauspuheessaan, että ”Ne miehet, jotka vuosikausia rankaisematta käyttivät hyväkseen itselleen anastamaansa valtaa, on tuomittava.” Jackson korosti vallan anastamisen, keskittämisen vastuuttomille valtiomiehille ja sodan valmistelun olevan Yhdysvaltojen syytösten keskeisimpiä kohtia. *Uusi Suomi* kirjoitti tästä käsittelystä:

Natsismin dramaattinen gangsterihistoria 20- ja 30-luvulla oli tämän päivän jännityksentäyteinen aihe, jota amerikkalainen syyttäjätaho valaisi sotasyllisoikeudessa sensaatiomaisilla alkuperäisasiakirjoilla.¹⁵²

Vuoden 1932 heinäkuussa pidetyissä vaaleissa kansallissosialistinen puolue nousi valtiopäivien suurimmaksi puolueeksi, mutta Hitlerin kanslerin virka kilpistyi presidentti Hindenburgin vastustukseen, joten puolue joutui oppositioon. Kansleri von Papenin hallitus kaatui pian, mitä seurasivat uudet vaalit, pattitilanne ja sisällissodan uhka. Lopulta valtaannousu tapahtui tammikuussa 1933, kun Papen suostutteli presidentin nimit-

---

¹⁵¹ TKS 14.2.1946 Välimerestä Hitlerin sisämeri; US 31.3.1946 Hitler hyökkäsi Venäjälle; HäS 6.6.1946 Saksa olisi luhistunut jo v. 1939; esimerkiksi US 10.1.1946 Englannin siirtomaat; VS 17.1.1946 Saksa suunnitteli; US 8.6.1946 Nürnbergin oikeudenkäynti; Kershaw 2015, 539, 567, 693, 699.

¹⁵² HS 22.11.1945 Natsijohtajien rikosluetteloa; US 23.11.1945 Björk: Raskauttavaa asiakirja-aineistoa.

tämään Hitlerin kansleriksi hallituskriisin ratkaisemiseksi. Papen sai varakanslerin viran ja hallituksen enemmistö koostui konservatiiveista, joiden oli tarkoitus hillitä natsia.¹⁵³

Syyttäjät todistelivat natsien pyrkineen diktatuuriin alusta alkaen. Hallituksen ensimmäisestä kokouksesta lähtien päämääränä oli lainsäädäntövallan hankkiminen ja poliittisten vastustajien syrjäyttäminen vasemmistosta alkaen. Näin natsihallinnon aika pyrittiin osoittamaan rikolliseksi, alkaen vallan kaappauksesta opposition likvidointiin. *Vapaan Sanan* kirjoittikin, etteivät natsit kaihtaneet mitään keinoja noustessaan valtaan.¹⁵⁴

Yksi vallan keskittämistä avittaneista tapahtumista oli Saksan valtiopäivätalon palo 27.2.1934. Palon sytyttämisen protestina työväen huonolle kohtelulle tunnusti hollantilainen Marinus van der Lubbe, joka oli eronnut kotimaansa kommunistisesta puolueesta. Saksassa palo tulkittiin kommunistien vallankaappauksen merkiksi ja sisäministeri Frick laati lain maan suojelemiseksi, mikä antoi valtiolle oikeuden puuttua osavaltioiden asioihin ja kumosi perusoikeuksia, kuten sanan- ja painovapauden. Tästä alkoi natsien vastustajien kukistaminen, vasemmistosta alkaen. Van der Lubben ohella palosta syytettiin neljää kommunistia, tosin heidän välistä yhteyttä ei löytynyt. Palon jälkeisissä vaaleissa natsit eivät saaneet ehdotonta enemmistöä, mutta vahvistivat asemiaan ja aloittivat vallan keskittämisen osavaltioissa. Suomessa paloa epäiltiin natsien sytyttämäksi ja vastustajien kiihtyneet vainot herättivät laajaa arvostelua.¹⁵⁵

Tulipalo huomioitiin lähinnä Göringin spekuloidun osuuden vuoksi, kun hän oli ensimmäisenä korkea-arvoisena natsijohtajana palopaikalla ja esittänyt palon olevan vallankaappauksen merkki. *Helsingin Sanomat* ja *Kaleva* otaksuivat mielisairaaksi leimansa van der Lubben sytyttäneen palon Göringin käskystä. Puheiden ohella epäilyttävää oli Göringin jäsenyys van der Lubben kuolemaan tuominneessa tuomioistuimessa. Epäilyksiä lisäsi väite, että Göring järjesti etukäteen pidätyslistat natsien vastustajista, jotta syntyneessä kaaoksessa presidentti Hindenburgin olisi allekirjoitettava laki valtion suojelemisesta. Hindenburgin pakottaminen lain allekirjoittamiseen oli myös syyttäjien näkemys paloon. *Helsingin Sanomat* otsikoi uutisensa ”Saksan valtiopäivätalon palo Göringin aikaansaama!”, mikä ei jättänyt epäilyksiä, mitä mieltä lehti oli viattomuuttaan

---

¹⁵³ Kershaw 2015, 246–275.

¹⁵⁴ VS 23.11.1945 Häikäilemättömyys ja raakuus; esimerkiksi Ilkka 23.11.1945 Natsijohtajat; Kershaw 2015, 325–327.

¹⁵⁵ Burleigh 2004, 159; Hyytiä 2012, 15, Kershaw 2015, 286–291.

vakuutelleesta Göringistä. Tammikuussa *Työkansan Sanomat* väitti uutisessaan 22 natsin polttaneen valtiopäivätalon Göringin palatsin kellarin kautta. Näin lehti osoitti kommunistien olleen vain natsien syntipukkeja. Göring puolestaan kielsi osallisuutensa paloon läpi oikeudenkäynnin. Tosin hän myönsi, ”että hänen selityksensä, että kommunistit sytyttivät valtiopäivätalon tuleen v. 1933, on perätön.” Oikeuden päätöksessä valtiopäivätalon palo mainittiin tekosyynä vastustajien vainolle ja vallan keskittämiseksi.¹⁵⁶

Syyttäjien pyrkimykset osoittaa keskitetyn salaliiton olemassaolo ja syytettyjen edustassa Saksan ylintä johtoa, kääntyi huomio myös Saksan johtamiseen ja hierarkiaan. Puolustus pyrki vakuuttamaan hallinnon sekavuuden ja sirpaleisen rakenteen tehneen salaliiton mahdottomaksi, kulminoituen Hitlerin itsevaltaisuuteen johtajaperiaatteen mukaan, kun kaiken vallan tullessa keskitetysti Hitleriltä syytettyjen vaikutusvalta oli vähäistä. Johtajaperiaatteesta juonsi myös tietämättömyys, kun Hitler kertoi asiat niille, joiden oli työnsä puoleen tarkoitus edistää asiaa. Myös oikeudesta puuttuneiden; SS-johtaja Himmlerin, propagandaministeri Goebbelsin ja Bormannin syyttäminen oli yleistä, samoin vakuuttelu huonoista väleistä heihin. Hitlerin ohella myös monet kansasyytetyistä saivat puukosta selkäänsä. ”Useat natsien tuhatvuotisen valtakunnan miehistä ovat osoittaneet olevansa samalla tasolla kuin tavalliset varkaat”, kirjoitti *Sosialidemokraatti* kritisoiden rikostovereiden syyttelyä oman tilanteen helpottamiseksi.¹⁵⁷

Kriittisin suhtautuminen hallinnon rakenteiden taakse piiloutumiseen oli Jarno Pennasella. Hän kirjoitti *Helsingin Sanomissa* johdon keskinäiseen kilpailuun viitaten, että ”natsivaltakunta näyttää olleen maa, jonka kaikki huiput vihasivat toisiaan”. Syyttäjien mukaan Göring oli valtakunnan kakkosmiehenä päävastuullisia maan toiminnassa, Göringin vedotessa vaikutusvaltansa vähenemiseen kohti sodan loppua, Hitlerin yksinvaltaisuuteen ja asioiden pimittämiseen. Tämä hallinnon kuvaus sai Pennasen vinoilemaan Göringin tehneen palveluksen kertomalla viimeisen johtajavaltion hallinnosta:

---

¹⁵⁶ Vaikka natsveja pidettiin palon sytyttäjinä, myöhemmin tämä näkemys on kyseenalaistettu ja van der Lubben on oletettu toimineen itsenäisesti. Kershaw 2015, 287–288. HS 3.12.1945 Saksan valtiopäivätalon palo; Kaleva 4.12.1945 Göring vastuussa; TKS 14.1.1946 22 natsia poltti Berliinin valtiopäivätalon; esimerkiksi KL 4.12.1945 Hyökkäys Tsekkoslovakiaan; SS 17.1.1946 Schirachin ja Bormannin rikokset esillä Nürnbergissä; KL 19.3.1946 Göringin puolustus murskattiin; HäS 1.10.1946 Lopullisen päätöksen lukeminen; Tusa & Tusa 1984, 151.

¹⁵⁷ SS 24.11.1945 Natsirikolliset syyttävät; Gellately 2004, 21–22; Tusa & Tusa 1984, 416–417.

Führer johtaa valtakuntaansa ilman, että hallitus tietää, onko huomenna sota vai rauha; missä ulkoministeri ei tiedä, että valtakunnan marsalkka neuvottelee Englannin kanssa samaan aikaan kun hän eri sopimuksesta, missä rautainen keskitys voi johtaa siihen, että silmänluontikin ylhäältä päin voi aiheuttaa kymmenien tuhansien kuoleman. Mutta miljoonien murhatyön ääni ei kohoa hierarkian korkeuksiin.¹⁵⁸

Göringin ohella uutisoitiin ulkoministeri Ribbentropin yrityksistä vaikuttaa tietämättömältä, kun häntä informoitiin aina viime tingassa, valitellen ulkopolitiikan johtomahdollisuuksien rajallisuutta Hitlerin omavaltaisuuden vuoksi. Tämän *Ilkka* huomautti olevan ristiriitaista, kun hän aiemmin vakuutti olleensa aktiivinen Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen synnyssä. Uutisoinnissa kerrottiin tietämättömyyteen, ylempien välinpitämättömyyteen protesteista, eroamisen mahdottomuuteen ja käskyjen tottelemiseen vedonneen muiden muassa marsalkka Keitelin, Rosenbergin ja Frankin. Vetoaminen käskyihin, valtiomiesten koskemattomuuteen ja Hitlerin yksinvaltaisuuteen säilyi läpi oikeudenkäynnin.¹⁵⁹

Tuomiossaan tuomioistuimien kuitenkin totesi, ettei Hitler olisi voinut käydä sotaa ilman syytettyjen myötävaikutusta, joten käskyihin vetoaminen ei mennyt läpi. Tuomioistuimien katsoi myös, että valtion syyllistyessä kansainvälisen oikeuden rikkomiseen, ei johtohenkilöiden koskemattomuus ollut sovellettavissa. Kuitenkin syytettyjen yhtenäinen puolustautuminen sekavaan hallintoon vedoten jäi helposti lukijoiden mieliin ja käsitykseksi hallinnosta. Kuvaa sekavasta hallinnosta on myöhemmin murtanut esimerkiksi Ian Kershaw, joka on nimittänyt hallinnon keskeistä periaatetta ”Führeriä kohti” työskentelyksi. Vallan keskittyminen Hitlerille, joka ei mielellään antanut sitovia suuntaviivoja, antoi hallinnon osien edustajille laajan tulkintavallan ja toimintamahdollisuudet hänen tahtoonsa pohjalta. Tämä näkyi etenkin sisäpolitiikassa, jonka hoitamisesta Hitler etäännytti ajan kuluessa ja hallinnon radikalisoitumisessa johtajan oletettuja toiveita kohti.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ HS 14.3.1946 Pennanen: Brauchitschin poika todistaa Nürnbergissä; HS 26.3.1946 Pennanen: Göringin todistajanosa päättynyt.

¹⁵⁹ Ilkka 31.3.1946 von Ribbentropista; esimerkiksi US 5.7.1946 Hitler käski; HS 30.3.1946 Ribbentrop väittää; VS 10.4.1946 Nürnbergin puolustajat; KL 19.4.1946 Puolan pyöveli Hans Frank syytettynä Nürnbergissä; HS 5.7.1946 Nürnbergin syytetyt yritettiin vapauttaa; Tusa & Tusa 1984, 87, 237–238.

¹⁶⁰ Esimerkiksi US 1.10.1946 Nürnbergin syytettyjen rikokset; Gellately 2004, 21–22; Kershaw 2015, 328–332, 337, 517, 559–560.

5.3 Kavaluutta ja petosta

Kun Iso-Britannian pääsyyttäjä Shawcross aloitti syyttämisen rauhan vastaisista rikoksista, tiivistä *Uusi Suomi* syytteen perustelut: ”Natsi-Saksan ulkopolitiikka on katkeamaton sarja rikoksia kansainvälistä lakia ja sopimuksia vastaan”. Toinen syytekohta perustui ensisijassa Saksan rikkomiin lukuisiin sopimuksiin, joissa hyökkäyssota oli tavalla tai toisella tuomittu, tai kahdenvälisiin hyökkäämättömyyssopimuksiin. Tärkeimmät sopimukset olivat Haagin sopimus vuodelta 1899, Versailles’n rauhansopimus 1919 ja Kellogg-Briandin sopimus 1928. Vaikka Shawcrossin aloitus jäi Suomessa vähälle huomiolle, STT:n raportissa korostuivat syytöksen tärkeiden perustelut:

Ehkä heidän syyllisyytensä murhaajina ja ryöstäjinä on tuleville sukupolville vähemmän tärkeä kuin heidän petollinen menettelynsä, jota käyttäen he suorittivat murhatekonsa ja ryöstönsä. Kuvaus heidän ”diplomatiastaan”, joka perustui heidän kavalaan teeskentelyynsä ja pahaan tahtoonsa, on vähemmän järkyttävä, mutta ei vähemmän pelottavaa. Jos se otettaisiin esikuvaksi kansainvälisiä suhteita järjestettäessä, niin se merkitsisi inhimillisen sivistyksen loppua.¹⁶¹

Rauhan vastaisista rikoksista syyttäminen oli toinen oikeudenkäynnin kritisoitu piirre. Puolustus syytti liittoutuneita sopimusten rikkomisesta, esimerkiksi Versailles’n sopimuksesta väitettiin, etteivät muut allekirjoittajavaltiot noudattaneet sitä. Myös liittoutuneiden sodankäynnin laillisuus kiistettiin, esimerkiksi Iso-Britannian maihinnoususuunnitelmat Norjaan, Hampurin ja Dresdenin pommitukset, Japanin atomipommitukset ja Molotov-Ribbentrop -sopimuksen lisäpöytäkirja, jonka olemassaolon Neuvostoliitto kielsi. Lontoon sopimusta sorvattaessa syyttäjävaltiot olivat esittäneet listat asioista, jotka toivottiin oikeudessa sivuutettavan, joten tuomioistuin ei hyväksynyt liittoutuneiden syyttämistä puolustukseksi. Lehtikirjoittelussakin huomioitiin tämä puolustuksen pyrkimys, joskin huomautettiin, etteivät liittoutuneet olleet syytettyinä.¹⁶²

Syytös rikoksista rauhaa vastaan kulminoitui lähinnä Saksan hyökkäävän ulkopolitiikan käsittelyyn. Se oli Euroopassa kohdistunut Puolaa, Tanskaa, Norjaa, Belgiaa, Hollantia, Ranskaa, Iso-Britanniaa ja Neuvostoliittoa vastaan. Suomessa lehtikirjoittelun päähuo-

---

¹⁶¹ US 5.12.1945 Björk: Natsi-Saksan ulkopolitiikka; esimerkiksi Kaleva 5.12.1945 Rikoksista rauhaa vastaan; Tusa & Tusa 1984, 177–181.

¹⁶² Esimerkiksi US 27.3.1946 Hessin puolustaja; HS 25.2.1946 Pennanen: Nürnbergin syytetyt kutsuttavat todistajia; Tusa & Tusa 1984, 104–105, 415, 442.

mio oli Norjan miehityksen taustoissa ja hyökkäyksessä Neuvostoliittoon. Norjan miehityksen mielenkiintoisuus johtui lähinnä naapurisuhteesta, hyökkäyksessä Neuvostoliittoon Suomi puolestaan oli mukana, vaikka erillissotana sen perusteli.

Norjan ja Tanskan miehitykset huhtikuussa 1940 juonsivat suuramiraali Raederin huolesta merisodasta Iso-Britanniaa vastaan. Hitler torjui ensin tukikohtien valtaamisen Norjasta, mutta brittien vapautettua Norjan aluevesillä saksalaislaivasta sotavankeja, Hitler tulkitsi maan kykenemättömäksi puolustamaan puolueettomuuttaan. Myös Iso-Britannian ja Ranskan aikeet saapua Suomen avuksi talvisotaan kiristivät tilannetta. Joukot olisi kuljetettu Pohjois-Skandinavian kautta, katkaisten Saksalle tärkeän Pohjois-Ruotsin malmin laivausreitit Narvikista Saksaan. Lopulta Iso-Britannia alkoi miinoittaa Norjan rannikkoa malmikuljetusten ajamiseksi merelle merivoimien hätyytettäväksi, mutta Saksa aloitti miehityksen seuraavana päivänä. Tanskan hallitus hyväksyi toimen, joten tilanne rauhoittui ja kansalliset instituutiot kuningasta myöten säilyivät. Tanska olikin Saksalle malliesimerkki kevyestä strategisesta miehityksestä. Iso-Britannia teki maihinnousun Norjaan vastarinnan tukemiseksi ja turvatakseen Ruotsin malmikentät, mutta huono sotaonni ja Saksan hyökkäys Länsi-Eurooppaan päättivät operaation.¹⁶³

Miehityksiä käsiteltiin Nürnbergissä lyhyesti, mutta taustojen selvittelyä seurattiin Suomessa tarkasti. Välirauhan aikana tilannetta oli seurattu ja miehitykset oli Suomessa tuomittu. Lisäksi syksyllä 1945 maanpetturi Vidkun Quislingin oikeudenkäynti antoi monia vastauksia Norjan tapahtumiin. Koska Tanskan hallitus oli hyväksynyt miehityksen, eikä maa ollut ajankohtainen Iso-Britannian maihinnousun suhteen, jäi sen käsittely vähäiseksi, joten Suomessa huomio oli Norjan miehityksen taustoissa.¹⁶⁴

Suomessa yllätys oli Saksan amiraliteetin vastuu miehitysten järjestäjänä. Suoramiraali Raeder nimettiin Rosenbergin kanssa pääsyyllyiseksi. Rosenberg vedettiin mukaan yhteydenpidostaan Quislingiin, jonka matka Berliiniin elokuussa 1939 ja tapaaminen Hitlerin kanssa joulukuussa olivat syyttäjän todisteita varhaisista miehityssuunnitelmista ja Quislingin vallankaappausyrityksen tukemisesta miehityksen alkaessa, jolloin laillinen

---

¹⁶³ Suomen aselevon myötä osin jo kootut Britannian ja Ranskan joukot purettiin. Ruotsila 2002, 107–108, 141–154. Burleigh 2004, 470, 473; Jokipii 1987, 108–110; Kershaw 2015, 540–542; Reimaa 2015, 12–14, 29–45, 53–54, 62, 108–109.

¹⁶⁴ Oikeudessa Tanskaa käsiteltiin niin vähän, että maan hallitus loukkaantui siitä. Tusa & Tusa 1984, 182. von Blücher 1950, 327–328; Vilkuva 1962, 129–132.

hallitus oli vallassa. Näkemys on myöhemmin kyseenalaistettu, kun Quisling ei saanut Saksan hyväksyntää, joutuen pariaksi vuodeksi poliittiseen paitsioon.¹⁶⁵

Suurin kiista Norjan miehityksessä oli sen syissä. Etenkin Göringin ja Raederin puolustus vakuuttivat miehityksen strategisuuksi vastatoimenpiteenä Iso-Britannian maihinnoususuunnitelmille, jolloin se ei olisi ollut aggressiivista hyökkäyssotaa tai rikkonut sodankäynnin lakeja. Vaikka syyttäjät myönsivät Saksan pyrkineen rauhanomaiseen miehitykseen ja Norjan puolueettomuuden säilyttämiseen, pidettiin miehityksen syynä hyökkäysmatkan lyhentämistä Brittein saarille. Maihinnoususuunnitelmat britit kielsivät, joskin aihe oli maan delegaation etukäteen vältettäväksi toivomia. Raederin asianajaja Siemers vertasi päätöspuheessaan Norjaa vielä Iso-Britannian toukokuussa 1940 varatoimenpiteenä miehittämään Islantiin, jonka miehitys siirtyi myöhemmin Yhdysvaltojen vastuulle, maan ollessa liittoutuneiden Atlantin liikenteen tärkeä solmukohta.¹⁶⁶

Suomessa annettiin kuitenkin pääpaino syyttäjien näkemyksille. *Vapaa Sana* kirjoitti Hitlerin olleen jo vuodesta 1934 huolissaan malmikuljetuksista. Muutenkin saksalaisten perustelut strategisesta miehityksestä alkoi oikeudenkäynnin edetessä rapistua, kun kerrottiin Hitlerin halunneen likvidoida puolueettomat maat yksi kerrallaan, mikä selitti myös Norjan ja Tanskan kohtaloita. *Hufvudstadsbladet* kertoi paheksuen kenraalieversti Jodlin päiväkirjojen pohjalta Hitlerillä olleen vaikeuksia löytää miehityksille sopivaa tekosyytä. Hitleriä ja hänen lähipiirin hermostuttaneesta norjalaisten vastarinnasta lehti kertoi hieman ylpeänä.¹⁶⁷

Suurimman huomion Saksan hyökkäyskohteista sai osakseen Neuvostoliitto, minkä kautta haettiin selvennystä myös Suomen toiminnan taustoille. Selvyyttä saatiin ainakin oikeudessa todisteena käytetystä operaatio Barbarossan suunnitelmasta. Siitä selvisi

---

¹⁶⁵ Esimerkiksi SS 8.12.1945 Raeder ja Rosenberg; HS 5.12.1945 Hyökkäysohjeita Norjaa; Laughland 2008, 92–93.

¹⁶⁶ Brittien maihinnoususuunnitelmien kiistäminen osuu Saksan toimintaan on ollut yksi syy oikeudenkäynnin poliittisuuden kritisoimiseen. Laughland 2008, 97–98. Esimerkiksi HS 5.12.1945 Hyökkäysohjeita Norjaa; US 15.3.1946 Göring ottaa vastuun; HS 18.7.1946 Raederin osuus; Burleigh 2004, 473–474; Hentilä, Krötzel & Pulma 2002, 269; Reimaa 2015, 33; Tusa & Tusa 1984, 105, 251, 260–263, 363–364.

¹⁶⁷ Vuonna 1934 Hitler oli huolissaan malmin saatavuudesta sodan aikana. Kershaw 2015, 540. VS 29.11.1945 Itävalta vallattiin puhelimitse; HBL 30.1.1946 Svårt för Hitler att finna ”motiv” för Norgeaktion; esimerkiksi TKS 10.1.1946 Keitel asetti satamatyöläiset.

Saksan hyökkäyssuunnitelmat, apureille varattu osuus ja pyrkimys Neuvostoliiton nopeaan murskaamiseen päästäkseen Iso-Britannian kimppuun.¹⁶⁸

Saksan ja Neuvostoliiton välinen sota oli Saksan näkökulmasta pitkälti kahden ideologian välistä, toisen tuhoon johtavaa sotaa. Lisäksi tarkoituksena oli hankkia elintilaa idästä. Saksan propagandassa sotaa käytiin ennaltaehkäisevänä puolustussotana, minkä marsalkka Keitel toi esiin oikeudenkäynnin alussa antamassaan haastattelussa ja mihin Göringin puolustus vetosi. Syyttäjät kiistivät Neuvostoliiton sotavalmistelut ja *Helsingin Sanomat* kirjoitti saksalaisten toiminnan taustalla olleen Rosenbergin ajatus bolsevististen valtioiden hävittämisestä.¹⁶⁹

Läpi oikeudenkäynnin lehtikirjoittelussa Neuvostoliitto joutui Saksan petturuuden uhriksi, sekä tapahtumien pohjalta että uudessa poliittisessa ilmastossa korrektina kantana. *Vapaan Sanan* suhde Neuvostoliittoon oli suopeampi, joten maan käsittelyä se seurasi tarkasti. Saksan ja Neuvostoliiton välisten kauppasopimusten *Vapaa Sana* katsoi olleen saksalaisilta pelkkää ilveilyä, kun niitä allekirjoitettiin vielä Barbarossa -suunnitelman laatimisen jälkeen. Suurin huomio kohdistui Saksan Neuvostoliiton osalle laatimiin suunnitelmiin. Maan päätarkoitus oli natsien visioissa elintarvikkeiden tuottaminen Saksalle, ”eikä ole epäilystäkään siitä, etteikö tämän johdosta useita miljoonia ihmisiä kuolisi nälkään”. *Vapaan Sanan* mukaan tämän toteuttamiseksi kaikki vastustajat oli tarkoitus ampua ja huolehtia vain tuottavasta maaseutuväestöstä. Lehtikirjoittelussa Göring paljastui taloudellisen riiston ja Rosenberg poliittisen alistamisen suunnittelijaksi. *Vapaan Sanan* kirjoittelussa korostui Suomen osuus operaatiossa, kun sotasyllisyysoikeudenkäynti, jossa tapahtumia selviteltiin, oli vasta alussa.¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ Esimerkiksi SS 25.11.1945 Neuvostoliitto ensin, Englanti sitten.

¹⁶⁹ HS 11.12.1945 Venäjän-sodan valmistelut olivat eilen esillä Nürnbergissä; esimerkiksi Ilkka 5.12.1945 Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon; US 5.12.1945 Natsi-Saksan ulkopoliitiikka; TKS 13.3.1946 Pennanen: Omalaatuinen todistaja Nürnbergin oikeudessa; Kershaw 2015, 610, 695.

¹⁷⁰ VS 5.12.1945 Paljastuksia Nürnbergin sotasyllisyysoikeudessa; VS 11.12.1945 Itäretken aikataulu Nürnbergissä; VS 18.12.1945 Hitler yhdisti Suomea; esimerkiksi HS 18.12.1945 Saksa tavoitteli Kuolan niemimaata.

6. LAITONTA SODANKÄYNTIÄ

Syyttäminen syytekohtissa kolme ja neljä, sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista, olivat Nürnbergissä Ranskan ja Neuvostoliiton delegaatioiden vastuulla. Oikeudessa ei aina tehty erottelua näiden kahden syytekohtan välillä, joten se on tässäkin hieman keinotekoinen. Peruseriaatteena oli kuitenkin, että sotarikokset olivat Haagin ja Geneven sopimuksia rikkoneita tapauksia, ihmiskunnan vastaiset rikokset ensisijassa siviiliväestöön kohdistuneet raakuudet. Vaikka syytteitä on jälkikäteen pidetty oikeudenkäynnin vahvimpana osana, ennen prosessin alkua *Ilkka* osoitti pelkäävänsä huomion kohdistumista liikaa näihin rikoksiin tai natsijohtajiin, siirtäen vastuuta pois heidän harteiltaan kohti paikallista toteutusta:

Vastuu sotasyllisyydestä, sotien aiheuttamisesta ja alkamisesta siirtyy helposti toisarvoiseksi asiaksi varsinaisten sotarikollisuutta koskevain asiain tieltä, sodan aikana tapahtuneiden tekojen, joita luonnollisesti paljon on tehty paikallisella ja tilapäisellä vastuulla, mutta jotka kuitenkin nyt suuren draaman loppunäytöksessä joutuvat niiden vastattaviksi, jotka ovat varsinaisia verisen vyörynnän alkuun panijoina.¹⁷¹

Lopulta tapausten käsittely aiheutti Suomessa suuren järkytyksen eikä prosessin edetessä pelätty vastuun kohdistumista liikaa syytettyihin, kun rikokset paljastuivat ylimmän johdon hyväksymiksi. *Ilkan* pelko ennen prosessin alkua osoitti enemmänkin ymmärtämättömyydestä tapahtuneiden rikosten kokoluokkaa kohtaan, mikä selvisi kunnolla vasta oikeusprosessin edetessä.

6.1 Natsivallan alainen Eurooppa

Ranskan pääsyyttäjä de Menthon aloitti tammikuussa 1946 syyttämisen Länsi-Euroopan sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista. Suomessa avauspuheesta nostettiin esiin koston vaatimus miehitysten tapahtumista. Lehtikirjoittelussa korostuivat syyttäjäen painotusten myötä Ranskan ja Neuvostoliiton miehitykset taloudellisen riiston, pakotyön ja siviiliväestöön kohdistuneiden raakuuksien noustessa pääosaan. Ranskalaiset

---

¹⁷¹ Ilkka 23.10.1945 pk Suuren draaman loppunäytöksiä; Tusa & Tusa 1984, 16, 102–103.

kävivät miehityt maat yksi kerrallaan läpi valtavan asiakirjamäärän kera, mikä kiristi tuomareiden hermoja ja vähensi tapausten kiinnostavuutta. Poikkeuksellisesti Suomessa seurattiin mielenkiinnolla Tanskan tapausta, vaikka oikeudessa se mainittiin lyhyesti.¹⁷²

Länsi-Eurooppa miehitetiin keväällä 1940. Huhtikuussa aloitettiin Tanskasta ja Norjasta, kuukautta myöhemmin hyökkäyskaravaani suuntasi länteen: Belgiaan, Hollantiin ja Ranskaan. Kuun lopulla Belgia ja Hollanti olivat antautuneet ja Ranska halkaistu. Kesäkuun 21. päivänä Saksa ja Ranska solmivat aselevon. Miehitykset jatkuivat syksyyn 1944 asti.¹⁷³

Suomessa ranskalaisyyttäjän avauksesta nostettiin esiin lähinnä taloudellinen riisto. Esimerkiksi Belgian miehityksestä kirjoitettiin vain talouden kautta, kuten *Kaleva*: ”Saksa ei aikonut säästää mitään osaa Belgian elinkeinoelämästä”. Syyttäjien arviot miehitysten kuluista, jotka nousivat miljardeihin frangeihin teollisuuden ja maatalouden vahinkoina sekä miehitysjoukkojen ylläpitona, saivat paljon palstatilaa.¹⁷⁴

Lehtikirjoittelussa huomio kohdistui miehitettyjen maiden riistoon. Tämän yhteydessä huomioitiin myös pienemmät rikokset, kuten yleiseurooppalaiset mittasuhteet saaneet taideryöstöt, jotka arvioitiin maailman suurimmaksi taidevarkaudeksi. Henkilökohtaiseen omaisuuteen ja kulttuuriperintöön kohdistuneet varkaudet ja tuhotyöt olivat sotarikos, kun Haagin sopimuksessa sota-aikana taideteosten takavarikoiminen tai hävittäminen oli kielletty. Kertoessaan Hitlerin määränneen ranskalaisten taideteosten viemisestä Saksaan rauhanneuvottelujen pantiksi, *Hufvudstadsbladet* suhtautui ironialla, mainiten Hitlerin olleen ranskalaisen taiteen ”vän”. Taideryöstöistä kirjoitettaessa painotus oli Länsi-Euroopassa, Baltian kulttuuriomaisuuden tuho ja ryöstöt tulivat esiin vain Pennanen raportissa.¹⁷⁵

Taideryöstöistä kirjoitettaessa paljastui natsijohtajien keskinäinen kilpailu, agenttien haaliessa taidetta ympäri Eurooppaa. Marsalkka Keitel takavarikoi miehitettyjen alueiden asiakirjoja, Seyss-Inquart erikoistui belgialaiseen ja hollantilaiseen taiteeseen ja

---

¹⁷²Esimerkiksi HäS 18.1.1946 Ranska pyytää oikeutta; Tusa & Tusa 1984, 191–192.

¹⁷³Kershaw 2015, 541–549, 831.

¹⁷⁴Kaleva 23.1.1946 Saksa ei aikonut säästää; esimerkiksi KL 23.1.1946 Saksalaiset ryöstivät miehittämiensä maiden; TKS 23.1.1946 746 miljardia frangia ryöstivät natsit Ranskasta.

¹⁷⁵HBL 7.2.1946 Hitler ”vän” av fransk konst; HS 22.2.1946 Pennanen: Natsien suorittamat hävitykset Baltiassa; esimerkiksi TKS 21.1.1946 Maailman suurin taidearteiden; finlex 11/1924.

Rosenberg haali kirjoja ja taidetta Tanskasta, Norjasta ja itäalueilta. Suurimmaksi taiderohmuksi paljastui Göring, jonka *Sosialidemokraatti* arvioi olevan ”historian suurimpia taidearteitten ryöstäjiä Rooman keisarien päivien jälkeen”. Puolustuksessaan Göring myönsi menneensä liian pitkälle ja kartuttaneen kokoelmaansa joskus rikollisia keinoja, mutta puolusti toimiaan taidegallerian perustamisella. Hän myös valitteli Hitlerin usein vieneen arvokkaimmat esineet. Göringistä syntyi kuitenkin mielikuva suuresta taiderosvosta, mikä mahdollisti aiheesta vitsailun, kuten Vikke teki *Ilkan* pakinassa. Käsiteltyään taiteilijoiden huonoa toimeentuloa ja arvostusta vasta kuoleman jälkeen, hän otti esimerkiksi Ranskasta löytyneet kalliomaalaukset:

Tämä maalarivainaa on tehnyt maalauksensa kaikki kallionseinämään (aavistiko hän jo silloin Herman Göringin tulevan ja tahtoi pelastaa Ranskallekin jotain taidearteita).¹⁷⁶

Strategisena perusteltu ja lievempinä pidetty Tanskan miehitys jäi oikeudessa raaempaa kohtelua kokeneiden varjoon, mikä ei kuitenkaan tapahtunut pohjoismaisen yhteistyön hengessä tapausta seuranneessa Suomessa. Norjan miehitysaika jäi taustojaan, Saksan amiraliteetin suunnittelemana, lukuun ottamatta vähälle huomiolle niin oikeudessa kuin Suomessakin. Tämä oli osin yllätys, olihan Suomessa maan kohtelu herättänyt myötätuntoa sodan aikana, vaikka sensuuri oli rajoittanut kirjoittelua. Oikeudenkäynnin yhteydessä ei suomalaisia informoitu Norjan tapahtumista, joskin syksyllä 1945 päättyneessä Quislingin oikeudenkäynnin yhteydessä miehitysaikaa oli käsitelty. Maan kokeesta terrorista julkaistiin vain muutama uutinen, joissa paljastui saksalaisten käyttäneen kiellettyjä kollektiivisia rangaistuksia sabotoijia vastaan. Samalle viivalle Länsi-Euroopan kokeman terrorin kanssa norjalaisten kokemukset laittoi Pennanen, joka kuvasi norjalaisen asianajajan Gestapon käsissä kokemaa kidutusta Oslossa.¹⁷⁷

Tanskan miehityksen alku ei herättänyt huomiota, mutta miehitysaika sitäkin enemmän, kun käsitys kevyestä miehityksestä murtui viimeistään ranskalaisyyttäjäien käsittelyssä. Suomeen ensimmäiset viitteet oli saatu jo vuonna 1943, jolloin kiristynyttä miehityspo-

---

¹⁷⁶ Ilkka 12.9.1946 Mitä kuuluu?; SS 22.1.1946 Saksa teki valtavia ostoja; esimerkiksi HS 19.12.1945 Natsien taideryöstöt esillä Nürnbergissä; SS 19.12.1945 Nürnbergin syytettyjä yritetty vapauttaa?; HS 16.3.1946 Hitler otti Göringiltä.

¹⁷⁷ TKS 10.1.1946 Keitel asetti satamatyöläiset; HS 31.1.1946 Pennanen: Nürnbergin näkyjä suomalaisen silmillä; esimerkiksi SS 21.8.1945 Quisling oikeuden; US 26.8.1945 Quisling lähetytti norjalaisia upseereja; Perko 1971, 196–199; Rusi 1982, 306–310; Tusa & Tusa 1984, 192–193.

litiikkaa kritisoitiin enenevässä määrin, välittämättä suuren aseveljen mielipiteestä. Miehitys alkoi kiristyä jo vuoden 1942 lopulla, kun kuningas Kristianin lyhyestä kiitos-sähkeeseen loukkaantunut Hitler vaihtoi Tanskan valtakunnanvaltuutetuksi SS-taustaisen Werner Bestin. Kiristyminen alkoi kunnolla Saksan takkuilleen sotamenes-tyksen, tanskalaisten passiivisen vastarinnan ja sabotaasin takia, mitä kiihdytti Iso-Britannian maahan lähettämät erikoisjoukot. Saksalaiset julistivat maahan poikkeusti- lan, riisuiivat Tanskan armeijan aseista, internoivat sotilaat ja korvasivat vaaleilla valitun hallituksen virkamiehillä. Bestin vastahakoisuus terrorin käyttöön siirsi toiminnan joh- don SS:lle, jolloin esimerkiksi oikeuslaitos korvattiin pikatuomioilla.¹⁷⁸

Tanskan tapausta seurasivat tarkasti etenkin vahvasti pohjoismaihin suuntautuneet SDP:n lehdet ja *Hufvudstadsbladet*, joka toi erikseen esiin Gestapon kiduttaneen ihmisiä Tanskassa ja Norjassa. Tosin lehdet olivat seuranneet tilannetta mahdollisuuksien mu- kaan jo sota-aikana. Erityisesti Kööpenhaminan yleislakon murtaminen herätti Suomes- sa huomiota, kun *Kansan Lehti* kirjoitti osoitetun, että valtuuttaminen terroriin teki Hit- lerin suoranaisesti osalliseksi. Työväenlehti oli sangen närkästynyt työläisten oikeuksien polkemisesta, minkä se osoitti nostamalla aiheen otsikossaan pääasiaksi, vaikka se oli uutisen viimeistä antia. Samoin *Sosialidemokraatti* osoitti tanskalaisten vain pitäneen kiinni oikeuksistaan, kun työläiset ja teollisuus olivat yhdessä harjoittaneet passiivista vastarintaa. Vastakohtana tälle lehti kuvasi Hitlerin pikkumaisena, kun hän loukkaantui kuninkaan lyhyestä sähkeestä. Miehituksen kiristymisen syyksi lehti oletti natsien tap- pion vuoden 1943 vaaleissa, kun siihen asti oli toivottu hyväksyntää miehitykselle. *Kansan Lehti* muistutti vielä myöhemmin, että saksalaisten riisuttua armeijan ja poliisin aseista sekä julistettua poikkeustilan vuonna 1944, maan suistumisen kaaokseen esti vain tanskalaisten lainkuuliaisuus.¹⁷⁹

Työkansan Sanomat ja *Helsingin Sanomat* huomioivat Tanskan tilanteen Pennasen ra- portin myötä, missä korostui tanskalaisten vastarinnan johtaneen miehityksen kiristymi- seen: vangitsemisien, karkotusten, kidutuksen ja keskitysleirikomennusten muodossa. Suurin huomio kohdistui vuonna 1943 alkaneisiin tunnettujen tanskalaisten clearing -

---

¹⁷⁸ von Blücher 1950, 327–328; Burleigh 2004, 471–473; Perko 1971, 196–199; Reimaa 2015, 12–14, 63–76; Rusi 1982, 202–204, 290, 306–311; Vilku 1962, 129–132

¹⁷⁹ KL 17.1.1946 Kööpenhaminan yleislakon; SS 3.2.1946 Natsipormestareita koulutettiin Hollannissa kolmessa viikossa; KL 5.2.1946 Nürnbergissä on lisätty; HBL 26.1.1946 Avskryvård Gestapo-tortur.

murhiin, joista saksalaiset syyttivät kommunisteja ja rikollisia, tanskalaisten pitäessä niitä koston vastarinnasta. Pennanen käytti tapausta esimerkkinä poistaakseen harhaluuloja, ettei Hitler tiennyt julmuuksista, kertomalla hänen ja Himmlerin antaneen erikoismääräyksen kuuluisimman uhrin, pappi, kirjailija ja runoilija Kaj Munkin murhaamisesta. Tanskan tapaus oli syytetyistä hankala Keitelille, joka oli ehdottanut tanskalaisen ruoka-annosten pienentämistä, ja Kaltenbrunnerille, joka paljastui terrorin yhdeksi käskijäksi. Oikeudessa paljastui maan miehityshallinnon vastustaneen terroria ja sabotoineen määräyksiä, minkä vuoksi maahan lähetettiin lopulta Mussolinin vapauttamisesta kuuluisan Skorzeny -ryhmän jäseniä:

Kuvaava sille tavalle, millä terroristit toteuttivat syyn ja seurauksen lakia ja ranskasivat tanskalaisia, oli mm. se, että tri Bestin autonkuljettajan, jonka vastarintaliikkeen miehet olivat ampuneet, kostamiseksi heitettiin pommi täpötäyteen raitiovaunuun sillä seurauksella, että useita henkilöitä haavoittui. Tri Bestin autonkuljettaja oli ammuttu samalla paikalla.¹⁸⁰

Syyttäjien painotusten ohella kirjoitteluun vaikutti myös aiempi uutisointi. Sensuurin vuoksi Tanskasta oli hieman hämärä kuva, mikä oikeudenkäynnin edetessä kuitenkin muuttui. Sodan aikana Tanskan miehitykseen neutraalisti suhtautuneet saksalaissympaattiset *Uusi Suomi* ja *Ilkka* eivät Tanskan terrorista uutisoineet. Muille aihe oli tärkeä kirjoittelun ollessa vilkasta, vaikka itse oikeusprosessia kohtaan tunnettu mielenkiinto oli jo hiipunut. Tosin sodan aikana puhuttanut maan juutalaisten kohtelu ei enää kiinnostanut, vaikka sitä oikeudessa käsiteltiin.¹⁸¹

Suurimman huomion Saksan hyökkäyksen kohteeksi joutuneista maista sai Neuvostoliitto. Suomessa mielenkiinnon taustalla oli jatkosota, jonka taustoista ja Saksan toiminnasta toivottiin selvitystä. Barbarossa -suunnitelma tuli julki heti prosessin alussa, joten huomio kiinnittyi enemmän Itä-Euroopan ihmiskunnan vastaisiin rikoksiin. Järkytys oli kuitenkin pääsyyttäjä Rudenkon aloituksessaan esittämä arvio Neuvostoliitossa tuhoutuneesta omaisuudesta; koteja, kirkkoja ja kulttuuriperintöä 679 miljardin ruplan edestä, kun käännösvirheen vuoksi lehdissä luku oli biljoonissa. Samassa Hitlerin käsitys saksala-

---

¹⁸⁰ Esimerkiksi TKS 7.2.1946 Pennanen: Jokaisesta saksalaisesta; Burleigh 2004, 471–473.

¹⁸¹ Best oli heinä-elokuun taitteessa oikeudessa Gestapon todistajana, mutta Tanskan tilanteen kuvaus ei kiinnostanut, kun mielenkiinto prosessia kohtaan oli lähes olematonta. Trial of German Major War Criminals 20,141–161; Perko 1971, 198–199; Tusa & Tusa 1984, 381, 385.

laisten oikeudesta tuhota ihmisiä luodakseen mieleisensä maailman, sai huomiota. *Keskisuomalainen* kirjoittikin, että Hitlerin armeijan ”toiminnalle oli tunnusomaista eläimellinen raakuus ja hävitysvimma”.¹⁸²

Neuvostoliiton tapaus kulminoitui marsalkka Friedrich von Pauluksen yllätystodistukseen, josta lehdet *Kalevaa* lukuun ottamatta kertoivat. Paulus oli Barbarossa -suunnitelman pääsuunnittelija ja suomalaisille tuttu Stalingradin taistelun saksalaiskommentajana, joka jäi Neuvostoliiton vangiksi keväällä 1943. Paulus tuotiin Neuvostoliiton syyttäjiä yllätyksenä todistamaan Saksan sodanjohtoa vastaan. Pauluksen todistus kumosi lopullisesti väitteet saksalaisten puolustussodasta, kun syytetyistä Göring, Keitel ja Jodl nostettiin elintilaa, öljyä ja hävitystä tavoitelleen hyökkäyksen tärkeimmiksi vaikuttajiksi.¹⁸³

Työkansan Sanomien, Vapaan Sanan ja Helsingin Sanomien kirjoittelussa suhtautuminen Paulukseen oli positiivisempaa ja enemmän hänen persoonaansa ja esiintymistä kuvaavaa. Syynä tähän oli kirjeenvaihtaja Pennanen hänestä saama suopea kuva, kun Paulus voitti elämänsä toisen suuren taistelun.¹⁸⁴

Pauluksen kaikissa vastauksissa on syvää, sisukasta arvokkuutta ja samalla suuren kärsimyksen jaloa pidättyväisyyttä. Mutta hänenkin sormensa puristuvat välillä kateederiin, ja väsymys kulkee pilven tavoin hänen hienojen ja intelligenttien kasvojensa yli.

Vastakohtana Paulukselle annetulle korkealle arvolle, Pennanen kirjoitti hänen puheeseen ”vanhan järjestelmän mädänneelle, romahtaneelle gangsterijoukolla”. Etenkin *Helsingin Sanomat* antoi todistukselle suuren arvon, julkaisemalla siitä neljän palstan levyisen, Pauluksen kuvalla koristetun uutisen pääuutissivullaan. Muu lehdistö keskittyi Saksan sotatoimiin, mistä Paulus oli puhunut. *Uusi Suomi* yllättyi tiedosta, että Hitler laati tärkeimmät strategiset suunnitelmat ja *Hufvudstadsbladet* toi esiin syyn Saksan tappi-

---

¹⁸² KSML 9.2.1946 Hitlerin armeija tuotti, esimerkiksi SS 9.2.1946 ”Meidän on tuhottava kokonaisia roturyhmiä”; Trial of German Major War Criminals 6, 196.

¹⁸³ Esimerkiksi Ilkka 12.2.1946 Kenraalisotamarsalkka von Paulus; Kershaw 2015, 610, 695; Perko 1971, 160–161; Tusa & Tusa 1984, 195–196.

¹⁸⁴ Esimerkiksi HS 13.2.1946 Pennanen: Sotamarsalkka von Paulus ristikuulustelussa.

oon: Neuvostoliiton vahvuuden aliarviointi. *Sosialidemokraatti* puolestaan kauhisteli Pauluksen menettäneen Stalingradissa 22 divisioonaa.¹⁸⁵

Pauluksen todistuksen jälkeen keskityttiin lähinnä ihmiskunnan vastaisten rikosten kuvaamiseen ja Suomessa huomio alkoi siirtyä kohti syytettyjen puolustuksen alkua. Muista Itä-Euroopan maista kirjoitettiin yksittäisiä uutisia lähinnä äärivasemmiston lehtien sivuilla.¹⁸⁶ Tämä johtui osin syyttäjien painotuksista, kun neuvostodelegaatio keskittyi ensisijaisesti oman maansa käsittelyyn.

6.2 Rikoksia sodan lakeja vastaan

6.2.1 Armeija syytettynä

Sotarikosten käsittely kohdisti huomion luonnollisesti Saksan armeijaan, etenkin maavoimiin ja syytettyihin organisaatioihin; päämajaan ja yleisesikuntaan. Alkujaan armeijan ylimpien yksikköjen syyttämistä pidettiin Yhdysvaltojen syyttäjien yrityksenä kyseenalaistaa sotilasammattin kunniallisuus, minkä syyttäjät oikeudessa joutuivat erikseen kiistämään.¹⁸⁷

Syyttäjien mukaan Saksan armeija oli yhteistyössä natsien kanssa ja armeijan johto hyväksyi puolueen ydinviestin: elintilan laajentamisen, etenkin Puolan käytävän suhteen. Armeijan kannalta raskauttavaa oli varustautumisen aloittaminen Versailles'n rauhansopimuksen vastaisesti jo 20-luvulla, ennen natsien valtaannousua. Kuitenkin syyttäjät myönsivät, että sodan edetessä armeijasta tuli vain Hitlerin työväline, mitä kuvasti Hitlerin aseman muuttuminen, kun vuodesta 1934 hän oli valtiopäämies ja luonnollisesti armeijan ylin. Vuonna 1938 Hitler otti itselleen armeijan ylipäällikön ja vuonna 1941 maavoimien komentajan tehtävät, joten hänen otteensa armeijan johdosta oli tiukka. Näin ainakin maavoimien johto politisoitui.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ US 13.2.1946 v. Paulus ristikuulustelussa; HBL 13.2.1946 Den tyska generalstabens anade ej Sovjets styrka; SS 13.2.1946 Paulus menetti Stalingradissa; HS 13.2.1946 Pennanen: Sotamarsalkka von Paulus ristikuulustelussa.

¹⁸⁶ Esimerkiksi VS 12.2.1946 1.650.000 surmattu Jugoslaviassa saksalaisen miehityksen aikana.

¹⁸⁷ Esimerkiksi HS 2.12.1945 Hess lensi omin päinsä; HBL 5.1.1946 Nürnberg-åklagarna rikta nu anklagelserna mot militären; US 15.1.1946 von Brauchitschin kirjelmä.

¹⁸⁸ HS 21.5.1946 Raeder selostaa Saksan sukellusveneeseen syntyä; esimerkiksi US 5.1.1946 Saksan pääesikunnan osuus; Kershaw 2015, 782; Tuomisto 1992, 4.

Oikeudenkäynnin aikana Suomessa jääkäriajoista lähtien arvostusta nauttineen Saksan armeijan toiminta paljastui kyseenalaiseksi. Sotalakien vastaisen toiminnan selittelyyn varautuminen ja välinpitämättömyys sekä sodanjulistuksia että puolueettomien maiden kunnioitusta kohtaan järkyttivät Suomessa laajasti. Suurin järkytys Saksan armeijan toiminnassa oli kuitenkin sotalakeja rikkoneiden määräysten noudattaminen. Ennen hyökkäystä Neuvostoliittoon keväällä 1941 annetussa komissaarikäskyssä määrättiin puoluekomissaarit surmattavaksi osana ideologioiden taistelua. Ei ole varmuutta, tuliko käsky Hitleriltä, joka Göringin kanssa sitä tuki, vai marsalkka Keiteliltä. Keitel kuitenkin vapautti siviilejä vastaan suoritettuihin raakuuksiin syyllistyneet sotilaat sota-oikeuden tutkinnasta. Kolmas sotalakeja rikkonut käsky oli Hitlerin lokakuussa 1942 antama kommandokäsky, jolla määrättiin liittoutuneiden sissisotilaat teloitettaviksi. Näiden käskyjen käsittelyn pohjalta syyttävä sormi kohdistui armeijan ylimpään johtoon.¹⁸⁹

Armeijan osallisuudessa tulivat lehdistön jakolinjat kuitenkin jälleen esiin, kun SDP:n lehdistä oikealle kirjoitettiin sotilasjohdon vastustaneen hyökkäyspolitiikkaa, kenraalien natseja kritisoineista lausunnoista ja armeijan johdon syyttämisen herättämästä kritiikistä. Kokoomuksen *Uusi Suomi* leimasi voimakkaimmin natsit sotaintoilijoiksi ja armeijan harhaanjohtajiksi, esimerkkinä Himmlerin järjestämä provokaatio Puolan sodan aloittamiseksi. Lehti valitti syyttäjien osoittavan ”koko maailmalle, että kenraali tai poliitikko, joka myötävaikuttaa uuden sodan syttymiseen, joko jää voittajan puolelle, niittäen kunniaa, tai joutuu hirteen sotarikollisena”. SKDL:n *Vapaa Sana* puolestaan kannatti lämpimästi syyttämistä, myötäillen syyttäjiä, ettei rikoksista selvinnyt tekemällä ne asepuvussa. Vaikka Saksan armeijan osuus raakuuksiin tuli esiin, jäi se kirjoittelussa sangen vähäiseksi poliisijärjestöihin; SS:ään, Gestapoon ja SD:hen¹⁹⁰ verrattuna. Puolustuksesta syntyi kuva sangen tietämättömästä, natsihallinnon pettämästä armeijasta, joka natsijärjestöihin verrattuna oli vähään syyllinen. Tämä kuva vakiintui historiankir-

---

¹⁸⁹ Esimerkiksi US 4.12.1945 Björk: Hyökkäys Tšekkoslovakiaan; VS 8.1.1946 ”Teloitukset suoritettava; HS 8.1.1946 Nürnbergin oikeudenkäynti; HBL 10.1.1946 Krigsförklaring ej nötig enligt nazistisk troslära. Kershaw 2015, 583–587, 607; Tusa & Tusa 1984, 153.

¹⁹⁰ Sicherheitsdienst, turvallisuuspalvelu, joka vastasi etenkin puolueen vihollisten etsimisestä.

joitukseen, mitä on vasta viime vuoksikymmeninä murrettu ja osoitettu Saksan armeijan, etenkin maavoimien syyllistyneen julmuuksiin.¹⁹¹

Toisin kuin maavoimat, ilmavoimia ei syytetty oikeudessa suoranaisesti lainkaan, kun liittoutuneet halusivat välttää antamasta puolustukselle mahdollisuutta vedota Saksan pommituksiin tai Japanin atomipommituksiin. Sitä vastoin Saksan merivoimien toimintaa käsiteltiin oikeudessa rajoittamattoman merisodan aloittamisen tiimoilta. Kun Saksan maavoimien selvisi olleen osallinen miehitettyjen alueiden terroriin, niin merivoimat olivat paremmassa asemassa, kun sillä ei ollut samanlaista taakkaa. Kuitenkin merivoimien komentajat, suuramiraalit Raeder ja Dönitz olivat syytettyinä, joiden kautta merivoimien tapausta käsiteltiin. Syyttäminen oli kuitenkin hataralla pohjalla Iso-Britannian amiraliteetin vastustaessa Yhdysvaltojen vaatimia syytteitä, sekä liittoutuneiden laivastojen toiminnan että merisodankäynnin tulkinnanvarasten sääntöjen vuoksi. Oikeudenkäynnin tarkoituksena olikin selventää merisodan lakien tulkintaa.¹⁹²

Merivoimien tapauksen käsittelyn uutisoinnissa paljastui lehtien mielenkiinnon hupe-
nemisen vaikutukset lukijoiden saamaan kuvaan. Lehdissä uutisoitiin runsaasti syyttäji-
en vuoron aikana kauppalaivojen upotuksista, mutta yksi oikeudenkäynnin menestyk-
sekkäimmistä puolustuksista, joka osoitti merisodan olleen jokseenkin kansainvälisten
lakien mukaista, jäi lähes huomiotta. Näin lukijoille jäi merisodankäynnistä negatiivi-
sempi kuva kuin mitä oli aihetta.

Suurin syytös merivoimia vastaan oli puolueettomien alusten upotukset syksystä 1939
lähtien. Suomessa järkytettiin syyttäjien arvioineen ainakin 253 puolueetonta kauppalaivaa upotetun, kaikkiaan laivaston upottaneen yli 2 700 alusta. Hitlerin käskyllä upottaa amerikkalaisia kauppalaivoja pyrittiin syyttäjän mukaan aiheuttamaan miehistöpula, kun Saksa ei pystynyt rajoittamaan Yhdysvaltojen laivanrakennusta. Suomessa järkytti erityisesti saksalaiskapteeni Karl Heinz Möhlen väite, että amiraali Dönitz antoi käskyn ampua upotuksista selviytyneet. Todistuksen vuoksi *Kaleva* kauhisteli, kuinka laiva-
veneetkin oli upotettava ja *Helsingin Sanomat* kirjoitti: ”Konekivääritulta siviililaivoja

---

¹⁹¹ VS 8.1.1946 pk Nürnbergin oikeudenkäynti; US 8.1.1946 ”Kunnia tai hirsipuu”; esimerkiksi US 5.4.1946 ”Saksan kenraalit; HBL 4.4.1946 Keitel nöjd att få vittna; HS 11.8.1946 ”Hitler vainosi vanhoja ammattisotureita”; Holmila 2010, 147–150; Kershaw 2015, 514–515, 607.

¹⁹² Esimerkiksi kauppalaivan sai upottaa vasta, kun sen matkustajat ja miehistö olivat turvassa. Pelustotoimiin ei kuitenkaan tarvinnut ryhtyä, jos ne olisivat vaarantaneet joko upottaneen aluksen tehtävän tai turvallisuuden. Turner 2015, 280; Tusa & Tusa 1984, 350–351. Laughland 2008, 117.

vastaan”. Lehden uutisointi oli muutenkin kärkevä, kun se korosti tietojen olevan muuta kuin ”kauhupropagandaa”. Todistus muutti suhtautumista verrattain hyvämaineiseen Dönitziin, kun *Uusi Suomi* ja *Hufvudstadsbladet* leimasivat hänet murhamieheksi.¹⁹³

Möhlen todistus kuitenkin menetti merkityksensä Dönitzin asianajajan Kranzbühlerin ristikuulustelussa, kun hän huomautti, ettei Dönitz käskenyt ampua pelastuneita, vaan kielsi pelastustoimet Laconia -käskyssään. Tämä, samoin kuin Dönitzin syyt käskyyn jäivät Suomessa huomiotta. Pelastuskiellon taustoista vihjasi *Helsingin Sanomat*, kirjoittamalla pelastustoimissa olleen aluksen joutuneen liittoutuneiden pommittamaksi. Dönitz antoi käskyn, kun sotavankeja kuljettaneen Laconia -laivan upottanut saksalainen sukellusvene joutui amerikkalaisen pommikoneen hyökkäyksen kohteeksi kesken pelastusoperaation. Sukellusvene oli aiemmin lähettänyt avoimen viestin, jossa oli pyytännyt muilta lähistön aluksilta apua ja luvannut olla hyökkäämättä apuun tulevien kimppeun. Lisäksi aluksen tykin päälle oli ripustettu Punaisen ristin lippu ja alus ilmoitti merkkivaloin pelastusoperaation olevan käynnissä.¹⁹⁴

Oikeudessa selvitettiin myös yhtä sodan kiistanalaisinta tapausta, englantilaisen matkustajalaiva Athenian upotusta vuonna 1939. Saksan propagandaministeriö oli väittänyt brittien upottaneen laivansa saadakseen Yhdysvallat liittymään sotaan. Oikeudessa vahvistui saksalaisen sukellusveneen upottaneen laivan, jonka lokikirja oli myöhemmin muutettu osoittamaan, ettei alus ollut lähelläkään upotuspaikkaa.¹⁹⁵

Suomessa amiraali Dönitzin tilanne alkoi näyttää toivottomalta ja laivaston toiminta täysin rikolliselta. Menestyksekkään puolustuksen mainitsivat vain *Uusi Suomi* ja *Helsingin Sanomat*. *Uusi Suomi* kirjoitti liittoutuneiden meriupseerien arvioineen Dönitzin selvinneen sangen hyvin, kun viiden vuoden aikana yli viidestä tuhannesta johdetusta sotatoimesta vain muutama rikkoi selkeästi sotalakeja. *Helsingin Sanomien* suhtautumisen puolestaan muuttui alun nuivasta asenteesta Yhdysvaltojen laivaston komentajan ja liittoutuneiden Tyynenmeren joukkojen ylipäällikkö Chester W. Nimitzin todistuksen myötä. Aluksi lehti luuli Dönitzin syyttävän liittoutuneita samojen sotalakien rikkomis-

---

¹⁹³ HS 15.1.1946 Konekivääriltulta; Kaleva 16.1.1946 Hitlerin toimenpiteet sukellusvenneiden suhteen; US 16.1.1946 Dönitz syytteessä; HBL 16.1.1946 Krav på att Dönitz dömes som mördare; esimerkiksi SS 15.1.1946 Saksa rikkoi karkeasti.

¹⁹⁴ HS 16.1.1946 Saksalainen sukellusvene upotti hl. Athenian; Turner 2015, 281–284; Tusa & Tusa, 186–188, 356–359.

¹⁹⁵ Esimerkiksi KL 16.1.1946 Myös kauppalaivoja oli upotettava varoituksetta; Turner 2015, 32–33, 287.

sesta, kuten laivojen varoituksettomista upotuksista ja avunantovelvoitteen laiminlyömisestä. Puolustus kuitenkin kulminoitui väitteeseen, että merisodankäynti oli ollut molemmiin puolin jokseenkin sopimusten mukaista. Lehden kriittisyyden taustalla oli myös englantilaisten ja amerikkalaisten kielteinen käsitys Dönitzistä, olihan Saksan sukellusveneet aiheuttanut maille huomattavia tappioita. Nimitzin todistuksesta selvisi Yhdysvaltojen laivaston saaneen sodan alussa käskyn upottaa vihollisen kauppalaivat varoituksetta, toimien samoin periaattein kuin Saksan laivasto. Asianajaja tulkitse tätä osoittavan, että sopimukset sysättiin yleisesti sivuun, eivätkä Saksan sukellusveneet olleet muita pahempia.¹⁹⁶

6.2.2 Sotavangit

Aihe, joka palasi lehtien sivuille yhä uudelleen, oli liittoutuneiden sotavankien kohtelu, mikä oli keskeisimpiä sotarikossyytteitä. Sotavankien kohtelu, olivat he pakkolaskun tehneitä lentäjiä, sissisotilaita tai antautuneita sotilaita, oli Haagin ja Geneven sopimusten säätelemää. Saksa ei ollut irtisanonut sopimuksia, joskin Hitler aikoi niin tehdä Dresdenin pommituksen jälkeen helmikuussa 1945. Keitel, Jodl, Dönitz ja Ribbentrop olivat ylipuhuneet hänet luopumaan siitä.¹⁹⁷

Sotavankeihin kohdistuneet raakuudet olivat lehdille yllätys ja herättivät paheksuntaa. Erityisesti länsiliittoutuneiden kommandosotilaiden kohtelu huomioitiin lokakuussa 1942 annetun teloituskäskyn vuoksi, kun SS:n ja Gestapon paljastui käskyn vuoksi surmanneen tuhansia, samoin paenneita ja uudelleen vangittuja vankeja. SDP:n lehdissä Flossenbürgin keskitysleiri oli erityisen pahamaineinen, jossa vankeja vielä nöyryytettiin kuoleman kynnyksellä. Esimerkiksi kerrottiin ”että joulun aikana 1944 hirtettiin vangiksi joutuneita amerikkalaisia laskuvarjosotilaita somistetun joulukuusen vieressä, ja muut vangit pakoitettiin katselemaan teloitusta.”¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ HS 6.3.1946 Dönitz syyttää USA:n laivastoa rikoksista; US 14.5.1946 Dönitz selviytynyt suhteellisen hyvin; HS 24.5.1946 Amiraali Nimitzin todistus; Turner 2015, 262–263, 281–282; Tusa & Tusa 1984, 353–357, 360–361.

¹⁹⁷ finlex.fi, 11/1924; Kershaw 2015, 868.

¹⁹⁸ Esimerkiksi SS 14.12.1945 Keskitysleiriaineistoa; HS 14.12.1945 Juutalaisen vapauden hinta oli 2 dollaria; HBL 8.1.1946 Tyskarna ville utrota 30 milj. slaver.

Sotavankien kohtelu jäi ihmiskunnan vastaisten rikosten varjoon. Lisäksi kiinnostus oikeudenkäyntiä kohtaan oli jo hiipunut, esimerkiksi *Hämeen Sanomat* uutisoi ranskalaisyyttäjiä tapauksesta yhden kerran. Yleensäkin länsiliittoutuneiden sotavankien kohtelua käsiteltiin yksittäisissä kauhukertomuksissa ja Hitlerin määräysten kautta. Neuvostosotavankien kohtelussa tuli esiin saksalaisten slaaveja kohtaan tuntema vastenmielisyys ja raakuus. On arvioitu, että kolme miljoonaa neuvostosotavankia menetti, pääosin nälkään, tauteihin ja kylmyyteen, mistä SDP:n lehdet mainitsivat. Ranskan vuoron aikana *Uusi Suomi* osoitti syyttävällä sormella Saksan päämajaa vankien huonosta kohtelusta, Neuvostoliiton tapauksessa tämä tuli myös esiin muiden kirjoittelussa. Kuitenkin kirjoittelussa suurempia syyllisiä olivat natsien poliisijärjestöt, tai tekijät jätettiin mainitsematta. Esimerkiksi SS-miesten kerrottiin kiertäneen sairaaloissa ampu-massa vammautuneet neuvostosotavangit ja *Hämeen Sanomat* mainitsi tuhansien kuolleen, kun heidät oli pakotettu syömään sahajauhoja. Lehti kirjoittikin neuvostosyyttäjiä aineiston ylittäneen aiemmat:

venäläisten 33.000 sanaa pitkä kuolemaneehos päättyi keskiviikkona kuvaukseen, miten saksalaiset upseerit löivät hengiltä venäläisiä vankeja muiden natsien leikattaessa irti korvia, käsivarsia ja varpaita.¹⁹⁹

Tarkimmin käsitelty tapaus oli ilmavoimien Stalag Luft III:n sotavankileiriltä paenneiden 50 brittilentäjän teloitus maaliskuussa 1944. Syytös kohdistui ilmavoimien komentaja Göringiin, joka vakuutti tietämättömyyttään tapauksesta. Suomessa syntyi kuva, että Göring puolustautui menestyksekkäästi, joskin oikeudessa syyttäjä Maxwell-Fyfe sai hänet nopeasti ansaan ja osoitti hänen tienneen teloituksista. Sama tapaus tuli esiin marsalkka Keitelin ja kenraalievosti Jodlin vuorolla, jotka molemmat vakuuttivat armeijan syyttömyyttä teloituksiin. Etenkin Jodlin tapauksesta nostettiin esiin hänen kerrottua Hitlerin vaatineen armeijaa toteuttamaan käskyn, mikä upseeristossa oli johtanut johtajan mielenterveyden kyseenalaistukseen. Teloitusten paljastui olleen poliisijohtaja Kaltenbrunnerin vastuulla. Tapausta seurattiin Suomen keskusta-oikeiston lehdissä mielenkiinnolla, vaikka mielenkiinto itse prosessia kohtaan oli huvennut aikoja sitten, kun

---

¹⁹⁹ HäS 27.1.1946 Liittoutuneiden upseeristo; US 1.2.1946 Sotavankien teloittamiset; HäS 15.2.1946 Hirvittävää syyteaineistoa; esimerkiksi HS 14.2.1946 Hitlerin Välimeren-suunnitelmat; KL 14.2.1946 Neuvostovenäläiset syyttäjät Nürnbergin oikeudenkäynnissä; McMillan 2015, 13, 21.

osoitettiin armeija olosuhteiden ja natsijohdon painostuksen uhriksi. *Uusi Suomi* otsikoikin uutisen: ”Jodl syytön liittoutuneiden lentäjien teloituksiin”.²⁰⁰

6.2.3 *Kiistelty Katyn*

Oikeudenkäynnin erikoisimpia tapauksia oli Katynin joukkomurhan selvittely. Tapaus tuli maailman tietoisuuteen Stalingradin taistelun jälkeen alkuvuodesta 1943, kun saksalaisjoukot löysivät Puolasta, Smolenskin läheltä Katynin metsästä puolalaisten sotavankien joukkohaudan. Saksa syytti tapahtuneesta Neuvostoliittoa ja propagandakoneisto pyrki laajalla uutisoinnilla horjuttamaan liittoutuneiden yksimielisyyttä ja vahvistamaan kommunismin vastaista rintamaa. Nykykäsityksen mukaan Puolan jaon jälkeen Neuvostoliitto vapautti valtaosan noin 125,000 sotavangista, vankileireille jäi valtiolle vihamielisiksi katsotut henkilöt. Vuonna 1940 heidän tilanteensa ratkaistiin; leireiltä katosi noin 14,000 upseeria, poliisia ja siviiliä, joista Katynin haudasta löytyi nelisen tuhatta.²⁰¹

Asian tutkimiseksi Saksa perusti komission, jossa oli asiantuntijoita ystävällismielisistä valtioista ja puolueettomasta Sveitsistä. Paikalle päästettiin median edustajia, liittoutuneiden sotavankeja ja Puolan Punaisen Ristin edustajia todistamaan ruumiiden esiin kaivamista. Tutkimuskomissio totesi ruumiinavausten jälkeen uhrien saaneen surmansa alkuvuodesta 1940. Suomessa Katynin tapausta oli seurattu mielenkiinnolla, kun komission jäsenenä oli Helsingin yliopiston professori ja SPR:n hallituksen jäsen Arno Saxén. Hänen kotiinpaluunsa myötä aiheesta uutisoitiin, vaikka Saxén muiden komission jäsenten tavoin ei tapausta kommentoinut Saksan propagandatoiveiden takia. Katynin tapaus linkittyi Suomessa myös osaksi erillisrauhakeskustelua, kun vastustajat käyttivät sitä esimerkkinä seurauksista rauhan solmimisesta Neuvostoliiton kanssa.²⁰²

Vaikka Saksan propagandaan suhtauduttiin yleensä epäluulolla, Katynin tapauksessa Neuvostoliittoa pidettiin yleisesti syyllisenä. Maan syyttäjädelegaatio järkyttikin kollegoitaan ilmoitettuaan ottavansa Katynin osaksi syytöksiään, liittäen tapauksen Saksan

---

²⁰⁰ US 9.6.1946 Jodl syytön; esimerkiksi HBL 22.3.1946 Göring böjer sig ej trots alla bevis; US 6.4.1946 Venäläisiin sotavankeihin aiottiin painaa polttoleima; HS 9.6.1946 ”Führer on mielipuoli”; Tuomisto 1993, 93; Tusa & Tusa 1984, 21, 277, 285–286; 312.

²⁰¹ Cienciala, Lebedeva & Materski 2007, 132, 230; Johnsson 2014, 172–173; Mannila 1994, 249–259.

²⁰² Cienciala, Lebedeva & Materski 2007, 132, 230; Johnsson 2014, 133–137, 147–159, 172–173; Mannila 1994, 248–259; Perko 1971, 180–181; Rautkallio 2004, 43, 463.

pitenevään sotarikosten listaan. Vaikka muut neuvoivat tapauksen hylkäämistä, olisi Neuvostoliitto syyttämättä jättämällä epäsuorasti myöntänyt syyllisyytensä.²⁰³

Vaikka tapausta pidettiin Neuvostoliiton työnä, Suomessa uutisoitiin tammikuussa 1946 Neuvostoliitossa sotavankina olleen saksalaisupseerin myöntäneen Saksan vastuun. Venäläisiä, puolalaisia ja juutalaisia uhreja arvioitiin olevan 15–20,000. Tapaus oli Neuvostoliiton delegaation käsittelyssä helmikuussa, jolloin syyttäjät väittivät Saksan lavastaneen Neuvostoliiton syylliseksi ja ryhtyneen ”mielikuvituksellisiin toimenpiteisiin salatakseen rikoksensa”. Neuvostosyyttäjä väitti saksalaisten lahjoneen ja kiristäneen ihmisiä todistamaan venäläisiä vastaan, kylvääkseen epäluuloja puolalaisten ja neuvostoliittolaisten välille. Uutisoinnissa äärivasemmiston lehdet korostivat saksalaisten varmaa syyllisyyttä murhiin, mikä osoitti tietenkin Neuvostoliiton syyttömäksi. *Uusi Suomi* suhtautui asiaan vain yhtenä näytteenä sotavankien huonosta kohtelusta.²⁰⁴

Syyttäjät nimesivät Göringin vastuulliseksi murhiin, joten hän luonnollisesti puolustautui syytteitä vastaan. Odotetun puolustuksen alkaessa lehdistö pettyi, kun asianajaja Stahmer aloitti, *Hufvudstadsbladetin* mukaan antikliimaksilla, syyttämällä venäläisiä. Katynia käsiteltiin heinäkuussa, joskin mielenkiinto oikeudenkäyntiä kohtaan oli jo pahasti hiipunut. Tuolloin tuli esiin väitteiden olennaisin ero: saksalaisten mukaan surmat tehtiin alueen ollessa venäläisillä vuonna 1940. Syyttäjien mukaan murhat tapahtuivat loppukesällä 1941, jolloin alue oli saksalaisilla. Suurimman huomion sai osakseen saksalaisten tutkimuskomissioon kuulunut bulgarialaisprofessori Marko Markov, joka väitti saksalaisten rajoittaneen tutkimuksia ja komissiota painostetun kirjoittamaan saksalaisille mieleinen raportti. Tässä yhteydessä, tai Katynin tapauksessa muutenkaan, Saxénia ei mainittu. Saxen piti matalaa profiilia, koska valvontakomission neuvostojäsenet olivat painostaneet häntä vaikenemaan. Markovin lisäksi venäläisprofessori todisti ruumiiden olleen haudassa ainakin kaksi vuotta ennen tutkimusta vuonna 1944. Näiden perusteella *Työkansan Sanomat* tulkitsi oikeustieteen osoittaneen saksalaisten syyllisyyden.²⁰⁵

---

²⁰³ Tusa & Tusa 1984, 113, 410–411.

²⁰⁴ TKS 15.2.1946 Hitlerin nuorisojärjestö; US 15.2.1946 Saksalaisten murharaivo; esimerkiksi KL 1.1.1946 Natsit ovat syyllisiä Katynin joukkomurhiin.

²⁰⁵ HBL 9.3.1946 Görings vittnen motsäga sig själv under hård press; TKS 3.7.1946 Katynin joukkotolittukset; esimerkiksi SS 2.7.1946 Katynin murhat; HS 3.7.1946 Katynin murhat; Cienciala, Lebedeva & Materski 2007, 228–232; Johnsson 2014, 133–134, 153–154, 173, 176.

Vaikka Katyn näytti liittyvän osaksi koko ajan pitenevään listaan saksalaisten hirmuteoista, oli kirjoittelu varovaista, tosin äärivasemmisto ei epäröinyt julistaa saksalaisia syyllisiksi. *Helsingin Sanomat* antoi uutisissaan kuvaa saksalaisten propagandasta, mutta toisaalta piti venäläistodistajan puheita väitteinä. Aiemmat käsitykset todennäköisesti vaikuttivat, osin saksalaiset katsottiin suosiolla syyllisiksi. Oma osuutensa oli toki sensuurilla, kun Neuvostoliiton arvostelua karsittiin pois. Useat lehdet, kuten *Keskisuomalainen*, eivät tapauksesta uutisoineet lainkaan, joten lukija tuskin huomasi saksalaisia syytettävän. Tuomioissa Katyn sivuutettiin kaikessa hiljaisuudessa puolustuksen näytettyä, ettei teosta syytetty pataljoona voinut olla syyllinen. Tämä ei kuitenkaan estänyt Neuvostoliittoa tulkitsemasta tapausta voitetuksi ja syyllistämstä saksalaisia aina Gorbatsšovin aikoihin asti.²⁰⁶

6.2.4 Orjakauden paluu

Oikeudenkäynnin järkytyksiä oli muutamana päivänä käsitelty pakkotyö. *Helsingin Sanomat* arvioi yhdysvaltalaisien syyttäjien sivuttua aihetta, että todisteet olivat ”kylliksi viemään jokaisen näistä rosvoista hirsipuuhun”²⁰⁷. Vasemmistolle pakkotyö oli esimerkki siitä, millaisen riiston kohteeksi työväestö saattoi pahimmillaan joutua oikeistolaissa valtiossa. Lehtien suhtautuminen oli kuitenkin äärimmäiseen torjuvaa puoluekannasta riippumatta, mikä ilmeni orjatyöksi nimittämisenä.

Pakkotyön käyttö alkoi keskitysleirien perustamisen jälkeen vuonna 1933, joissa iso osa työstä teetettiin. Miesten lähdettyä sotaan työvoimapulaa paikattiin keskitysleirivangeilla, sotavangeilla ja miehitettyjen alueiden siviileillä. Sotavankien ja siviilien käyttö oli kuitenkin Haagin ja Geneven sopimusten säätelemää: sotavangeilta oli kielletty sota-toimiin liittyvän työnteko ja miehitettyjen alueiden siviilejä sai palkata työhön vain omalla alueellaan miehitysarmeijan tarpeisiin. Suur-Saksan valtakunnassa oli kuitenkin arvioiden mukaan 13,5 miljoonaa pakkotyöläistä, joista 4,6 miljoonaa sotavankia ja 1,7 miljoonaa keskitysleirivankia. Saksaan vietiin seitsemän miljoonaa pakkotyöläistä. Länsi-Euroopassa työvoimaa hankittiin aluksi neuvottelemalla, mutta sotatilanteen kiristy-

²⁰⁶ HS 3.7.1946 Katynin murhat; Cienciala, Lebedeva & Materski 2008, 232; Johnsson 2014, 177–178; Mannila 1994, 249; Tusa & Tusa 1983, 412.

²⁰⁷ HS 13.12.1945 Lähes 7 milj. orjatyöläistä oli tuotu Saksaan eri maista.

essä idässä käytetyt raaemmat keinot levisivät, esimerkiksi tehtaita suljettiin työntekijöiden siirtämiseksi. Juutalaisten tilannetta ei tämän osalta mainittu, vaikka ghetoissa ja keskitysleireillä he pakkotyötä tekivätkin, mikä johtui oikeuden painotuksista, ei lehtien valinnoista. Pakkotyön käyttö ei-toivottujen kansojen surmaamiseen kohdistui hitaampana ensisijaisesti miehitettyjen maiden väestöön.²⁰⁸

Pakkotyöstä uutisoitiin suurin otsikoin, kun se oli oikeudessa esillä joulukuussa, vaikka päivän sensaatio oli Hitlerin yritys saada Ruotsi mukaan sotaan lupaamalla Ahvenanmaa korvaukseksi. Yleisen järkytyksen aiheutti kokoluokan paljastuminen, kun lehtien sivut valtasi työvoimapäällikkö Fritz Sauckelin arvio Saksaan viedystä seitsemästä miljoonasta työläisestä. Tilastot, joissa ympäri Eurooppaa haalittujen työläisten määrät laskettiin miljoonissa, sai *Helsingin Sanomat* arvioimaan pakkotyön olleen ”Euroopan väestön säälimätöntä hyväksikäyttöä” ja *Vapaan Sana* katsoi käytössä olleen ”orjakauden menettelytavat”.²⁰⁹

Pakkotyöläisten värväämisen pääsyyllisenä pidettiin Sauckelia, jota orjakauppiaana verrattiin Egyptin faaraoihin. Käsitysten nopeaa muuttumista kuvastaa, että samanlaisia vertailuja oli Suomen lehdissä ollut Neuvostoliitosta vielä puolitoista vuotta aiemmin. Muista syytetyistä mainittiin Göring ja Albert Speer. Huomio oli myös kohtelussa, josta kertovat tarinat *Helsingin Sanomien* mukaan ”iljettävyudessaan kilpailevat keskitysleireistä annettujen todistusten kanssa”, kun kokonaisia kyliä tuhottiin, pakkotyöläisiä majoitettiin koirankoppeihin ja käymälöihin parakkien tuhouduttua ilmapommituksissa. Etenkin venäläisten työläisten kohtelu oli huonoa, kun ”Gestapo-vartijat käyttivät mitä petomaisimpia keinoja” työn tehostamiseen. Neuvostoliittolaisia oli työssä noin viisi miljoonaa, joista 2,7 miljoonaa siviiliä. Pakkokeinojen lisäksi siviilien pidätykset julkisilta paikoilta ja yrityksistä piirtyivät lukijoiden tajuntaan.²¹⁰

Ranskan delegaatio järkytti paljastamalla saksalaisten hankkineen työvoimaa yhteistyössä paikallisten johtajien, kuten Norjan Quislingin ja Ranskan Petainin kanssa.

---

²⁰⁸ 11/1924 finlex.fi; Bloxham 2001, 212-217; Burleigh 2004, 492-493, 565-567; Von Plato, Leh & Thonfeld 2010, 3-6; Von Plato 2010, 23; Tusa & Tusa 1984, 378.

²⁰⁹ HS 13.12.1945 Lähes 7 milj. orjatyöläistä oli tuotu Saksaan eri maista; VS 13.12.1945 Natsien työvoiman hankinnassa orjakauden menettelytavat.

²¹⁰ Esimerkiksi VS 13.12.1945 Natsien työvoiman hankinnassa orjakauden menettelytavat; HS 13.12.1945 Lähes 7 milj. orjatyöläistä oli tuotu Saksaan eri maista; SS 13.12.1945 6,5 milj. orjatyöläistä oli Saksassa; KSM 13.12.1945 Natsit orjuuttivat; KL 14.12.1945 Nürnbergin oikeudenkäynnissä; Auvinen 2005, 37; von Plato, Leh & Thonfeld 2010, 4-5.

Luonnollisesti myös miehityshallinnot hankkivat työvoimaa, esimerkiksi Belgiasta ja Hollannista vietiin nykyarvioiden mukaan molemmista noin 400,000 ihmistä. Pakkotyötä saksalaiset perustelivat työvoimapulalla, mutta syyttäjät pitivät sitä keinona pitää miehitetyt alueet riippuvaisina Saksasta ja ei-toivottujen ihmisten surmaamisen keinoksi, kokonaisten kansojen ajamiseksi sukupuuttoon. Maalaisliiton *Keskisuomalainen* huomioi talonpoikien tulevaisuuden uudessa maailmanjärjestyksessä, kertoen saksalaisilla olleen suunnitelmia ”Itä-Euroopan talonpoikaisväestön siirtämiseksi Saksaan ja heidän käyttämiseen työorjina.”²¹¹

---

²¹¹ KSML 13.12.1945 Natsit orjuuttivat; esimerkiksi US 19.1.1946 Ranskalaiset paljastavat; SS 19.1.1946 Surmattava sukupuuttoon työn avulla; Kaleva 20.1.1946 Nürnbergin oikeusjuttu; von Plato, Leh & Thonfeld 2010, 4; Tusa & Tusa 1984, 166–167.

7. TEURASTUKSIA JA HELVETINLEIREJÄ

7.1 Vainojen tilinteko

Saksalaisten siviiliväestöön sekä etnisiin ja uskonnollisiin ryhmiin kohdistamien vainojen kokoluokan paljastuminen oli oikeudenkäynnin suurimpia järkytyksiä. Tällaisin tunnelmin *Kansan Lehti* kommentoi esiin tulleita paljastuksia:

Juutalaiset joutuivat erikoisesti kokemaan natsien väkivaltaa. Heistä on jäljellä enää vain murto-osa niissä maissa, jotka olivat näiden miehittämät. Mutta samantyyppistä väkivaltaa joutuivat kokemaan myös miehitettyjen maiden omat asukkaat. Natseille ihmishenki ei ole ollut mistään merkityksestä.²¹²

Saksalaisten toimeenpanemat vainot olivat oikeudenkäynnin pitämisen suurimpia syitä, mutta myös haasteita. Vaikka osa näistä rikoksista olisi voitu tuomita sotarikoksiin vedoten, ongelmaksi muodostui toiminnan ideologisten taustojen selvittäminen ja saksalaisten omiin kansalaisiinsa kohdistamat rikokset, joita ei olemassa olleiden lakien perusteella olisi täysin voitu tuomita. Ongelman ratkaisemiseksi syytettiin erikseen ihmiskunnan vastaisista rikoksista vuodesta 1939 eteenpäin. Kuten *Kansan Lehestä* tuli ilmi, huomio oli miehitettyjen maiden tapahtumissa, etenkin juutalaisvainoissa.²¹³

Jo ennen prosessin alkua vainot olivat lehtikirjoittelussa oikeudenkäynnin pitämisen taustalla itsestäänselvyytenä, prosessin oikeuttajana maailmansodan aloittamisen ja maailmanherruuspyrkimysten ohella. Varsinaisiin julmuuksiin pureuduttiin syytekirjelmän julkaisusta lähtien. *Helsingin Sanomat* korosti syytettyjen vastuuta ja keskitysleirien kauheuksia, painottaen saksalaisten tekojen olevan jotain, minkä ihmiskunta oli kuvitellut jättäneensä kauas taakseen. Uusi syytös ihmiskunnan vastaisista rikoksista sotkettiin helposti sekä oikeudessa että lehdissä sotarikosten kanssa:

Heitä syytetään toisen maailmansodan valmistelusta ja aloittamisesta, terrorista, joukkomurhista, hävityksistä ja ryöstöistä, jotka petomaisuudessaan ylittävät kaikki ihmiskunnan historiassa aikaisemmin esiintyneet vastaavat tapaukset.

---

²¹² KL 6.1.1946 pk Jäljet peloittavat.

²¹³ Bloxham, 2001, 18; Holmila 2005, 206–207; Rautkallio 2004, 11, 434; Tusa & Tusa 1984, 87.

Kolmas pääsyytös, jolla on otsikko ”sotarikokset”, on murskaavan keskitetty tilasto miljoonista aiheettomista murhista, kidutuksista, joiden vertaisia tavattiin ainoastaan keskiajan kauhukammioissa ja tapahtumista, joiden kauheutta on ihmisjärjen vaikea käsittää.²¹⁴

Ennen prosessin alkua lehtikirjoittelu rajoittui lähinnä määrällisiin kauhisteluihin. Juutalaisten hävikki korostui syytekirjelmästä alkaen, kun Euroopan 9,6 miljoonasta juutalaisesta 5,7 miljoonan arvioitiin kadonneen sodan aikana, minkä seurauksena ”Euroopan juutalaisesta väestöstä on vain rippeet jäljellä”. Yksityiskohtia keskitysleireiltä lukijat saivat Nürnbergin oikeudenkäynnin alla pidettyjen Belsenin ja Auschwitzin leirien henkilökunnan oikeudenkäynneistä. Niitä seurattiin Suomessa tarkasti, koska aiemmin leireistä ei juurikaan uutisoitu. Julmuudet olivat järkytys, joita kommentoitiin pääkirjoituksissa ja pakinoissa. Tosin Turkka, *Kansan Lehden* päätoimittaja Jalmari Leino, ei pitänyt kauhuja yllätyksenä, kun suomalaiset työläiset jo kansalaissodan aikana kokivat huonoa kohtelua saksalaisten taholta.²¹⁵

7.2 Holokausti

Saksan toimeenpaneman etnisten ryhmien joukkotuhon kuvaajaksi holokausti vakiintui 1970-luvulla. Näin se on auttamattomasti anakronistinen ilmaus kuvaamaan 1940-luvun puolivälin tilannetta, mutta nykylukijalle selkein ilmaus kolmannen valtakunnan tuhoamistoiminnasta. Holokaustilla tarkoitetaan ensisijaisesti noin 5,8 miljoonan juutalaisen kansanmurhaa. Laajemmassa merkityksessä huomioidaan muut saksalaisten tuhoamisvimman kohteeksi joutuneet, kuten romanit, sotavangit ja slaavit, homoseksuaalit, mustat, eri kirkkokuntien edustajat ja muut valtakunnan vihollisiksi tulkitut ryhmät ja henkilöt. Kaikkiaan vainoissa sai surmansa yli kymmenen miljoonaa ihmistä.²¹⁶

Euroopan juutalaisten kansanmurhalla oli pitkät juuret. Hitlerille juutalaiset olivat ensimmäisen maailmansodan pettureita, joten kuukausi valtaannousun jälkeen vuonna 1933 alkoi juutalaisten siirto sivuun yhteiskunnan keskeisiltä paikoilta, kun virkamie-

---

²¹⁴ HS 19.10.1945 Syypäitä miljoonien kuolemaan.

²¹⁵ KL 21.9.1945 Turkka: Kaameita tapauksia, esimerkiksi SS 19.9.1945 Auschwitzin kauhuleirissä; HBL 21.9.1945 Kvinnlig Belsenbödel piskade nakna kvinnor; HS 22.9.1945 Lisää leirien kauhuja; US 19.10.1945 Nürnbergin syytekirjelmä; Holmila 2011, 56–66, 107.

²¹⁶ Holmila 2010, 14; Holmila 2011, 215; McMillan 2015, 13–14.

histön puhdistus natsien vastustajista koski myös juutalaisia. Kaksi vuotta myöhemmin säädettiin Nürnbergin rotulait, joissa juutalaisista tuli toisen luokan kansalaisia ja avio-liitot saksalaisten kanssa kiellettiin. Aktiiviset vainot alkoivat vuoden 1938 kristalliyöstä, jolloin juutalaisten liikkeiden ikkunoita rikottiin, juutalaisia vangittiin ja kuljetettiin keskitysleireille. Pyrkimyksenä oli motivoida juutalaisten maastamuuttoa, jotta Saksasta tulisi juutalaisvapaa. Natsien maailmankuvassa juutalaisilta riistettiin lopulta ihmisyyden, kun heidät ymmärrettiin arjalaisten vastaroduksi. Jatkuvalle stigmatisoinnilla heikennettiin ihmisiin kohdistunutta kunnioitusta ja mahdollistettiin julma kohtelu. Suomessa juutalaisvainot olivat järkyttäneet ja ne oli tuomittu, kun vasemmisto- ja liberaalilehdissä niistä kirjoitettiin aseveljeyden alkuun asti. Sodan aikana Saksaa kritisoitiin harvinaisen avoimesti Tanskan juutalaisten kiristyneen kohtelun vuoksi vuonna 1943.²¹⁷

Juutalaisten loppusijoituspaikaksi harkittiin Madagaskaria ja Uralin takaisia alueita, mutta Iso-Britannian hallitessa meriä ja Neuvostoliiton jatkaessa taistelua, toteutus oli mahdotonta. Näin Saksan alueilla oli miehitysten myötä suuri määrä ei-toivottuja ihmisiä, etenkin Puolan noin kolme miljoonaa juutalaista, joita ei voitu siirtää pois. Ongelman ratkaisemisen odotusajaksi juutalaiset siirrettiin ghettoihin ja ongelman pahenemisen estämiseksi operaatio Barbarossan yhteydessä kesällä 1941, perustettiin Einsatz -ryhmät surmaamaan Neuvostoliiton juutalaiset. Valtakunnan juutalaisongelman ratkaisemiseksi tuhoamisleirien perustamispäätös annettiin vuoden 1941 lopulla.²¹⁸

Syytekirjelmästä alkaneessa kirjoittelussa tuli esiin kaikkia syytettyjä pidettävän vastuussa juutalaisvainoista, vaikka näin ei ihan ollut, mikä osoitti paljastusten aiheuttamasta järkytyksestä. *Helsingin Sanomien* mukaan

syytetyt yksissä tuumin tekivät kaikkensa hävittääkseen Euroopan juutalaisen väestön. Voidaan vain arvioida, kuinka suuri menestys heillä oli yrityksissään, mutta käytännöllisesti katsoen on tuho monessa maassa täydellinen.²¹⁹

Varsinainen holokausti uutisointi alkoi yksittäisinä uutisina, esimerkkinä Saksan entiseen liittolaismaahan Unkariin vuonna 1944 saapunut SS-valtuuskunta ”yksinomaaisena

---

²¹⁷ Lähes kaikki Tanskan juutalaiset pelastautuivat lopulta purjehtimalla Ruotsiin. Rautkallio 2004, 143–145. Benz 2000, 27–28; Glover 2014, 57–58, 413–416; Holmila 2010, 14, 36–45, 53, 75–90, 157; Hyytiä 2012, 84–86; Jokipii & Könönen 2013, 476–477; Perko 1971, 198–199.

²¹⁸ Holmila 2010, 83–87, 94–104; Kershaw 2015, 516, 584.

²¹⁹ HS 19.10.1945 Syypäitä miljoonien kuolemaan; US 19.10.1945 Nürnbergin syytekirjelmä.

tehtävänä juutalaisten likvidointi”. *Vapaa Sana* haki syyttäjän käsityksestä selvitystä tapahtumalle, kirjoittamalla ”juutalaisen rodun likvidoinnin kuuluneen natsien strategiaan, jonka tarkoituksena oli sodan voittaminen ja opposition poistaminen Saksasta.” *Helsingin Sanomat* osoitti juutalaisten ihmisyyden olleen heikoissa kantimissa, kun Gestapo oli tarjoutunut ”myymään miljoona juutalaista hintaan 2 dollaria kappaleelta”, vaihtoehtona Auschwitziin lähettämiseksi. Todistajana ollut Wilhelm Höttl kertoi SD:n juutalaisasioiden esittelijä Adolf Eichmannin paljastaneen hänelle, että noin neljä miljoonaa juutalaista oli surmattu keskitysleireillä ja kaksi miljoonaa Neuvostoliiton sotaretken aikana. Osoituksena prosessin alussa olleesta holokaustin hämärästä kuvasta, mikä ensimmäisen kerran kokonaisuutena ja taustaltaan valkeni Nürnbergissä, arvioitiin todistuksen olevan ”juutalaisvainoja koskevan syytteen huippukohta.”²²⁰

Höttlin todistus, samoin Varsovan juutalaiskorttelin hävitystä kuvannut SS-prikaatinkomentaja Jürgen Stroopin raportti, herätti muutaman suuremman lehden huomion ja vasemmistolle ne olivat hyvä osoitus äärioikeiston hirmutoiminnasta. Saksalaisten häikäilemättömyys kuitenkin järkytti, esimerkiksi *Sosialidemokraatti* uutisoi: Varsovan juutalaiskaupunginosa hävitettiin polttamalla! Selostuksia Nürnbergissä Puolan juutalaisiin kohdistuneesta tuhoamismaniasta.” Saksalaisten hyökättyä ghettoon he kohtasivat tulitusta, , mutta saivat puolustajat vetäytymään katoilta ja asunnoista kellareihin ja viemäreihin, jotka saksalaiset täyttivät vedellä. Lopulta Himmler oli antanut määräyksen ghetton puhdistamisesta, joten Strop syytti paikan tuleen:

Monasti jäi juutalaisia palaviin rakennuksiin. Viemärikäytäviin heitin savupommeja ja niin tuhottiin suuri joukko juutalaisia. Voidaan sanoa ainakin 56.000 juutalaisen saaneen varmasti surmansa. Toiminta päättyi toukokuun 16. päivänä 1943 Varsovan synagogan räjäyttämiseen. Voi olla mahdollista, että joitakin juutalaisia vielä on hengissä ghetton raunioissa, mutta kahdeksaa rakennusta lukuunottamatta koko ghetto joka tapauksessa on perusteellisesti hävitetty.²²¹

---

²²⁰ Eichmann erikoistui juutalaisiin vastattuaan Wienin juutalaisten maastamuuton keskuksen ja Berliiniin vastaavan valtakunnankeskuksen toiminnasta vuodesta 1938. Holmila 2010, 73–75. HS 14.12.1945 Juutalaisen vapauden hinta oli 2 dollaria; VS 14.12.1945 Ihmisnahasta tehtyjä lampunvarjostimia; VS 15.12.1945 4 milj. juutalaista surmattiin; Holmila 2010, 113–114; Laughland 2008, 106.

²²¹ SS 15.12.1945 Varsovan juutalaiskaupunginosa.

Höttlin ohella tammikuussa todistanut Dieter Wisliceny vahvisti arviot noin viidestä miljoonasta surmatusta juutalaisesta. Hän esitti myös vielä nykyisinkin jokseenkin tarkaksi tulkitun kuvauksen juutalaisvainojen etenemisestä. *Helsingin Sanomat* kertoi lukijoilleen vuoteen 1940 asti toivotun juutalaiskysymyksen ratkeamista maastamuutolla, toisessa vaiheessa vuoteen 1942 asti asutusta ghettoihin. Lopulta vuodesta 1942 lähtien Himmlerin käskyn mukaan juutalaiset oli hävitettävä.²²²

Suomessa juutalaisvainoista kirjoittelu henkilöityi pitkälti todistajiin tai todistajanlausuntoihin. Osa oli murhien toteuttajia tai silminnäkijöitä, osa muita keskitysleirivankeja. Juutalaisia todistajia oikeudessa oli vähän, osin objektiivisuuden vuoksi. Lisäksi syyttäjät toivoivat aluksi, kun kokonaisuutta ei vielä ymmärretty, hallinnon antisemitismin osoittavan salaliiton olemassaolosta, joten juutalaisvainoja ei haluttu korostaa.²²³ Todistuksista Suomeen välittyi juutalaisten erityinen asema natsien tuhoamisvimman kohteena, ikään ja sukupuoleen katsomatta. Vasta neuvostosyyttäjien vuorolla huomio kääntyi uhrien kokemuksiin puolanjuutalaisen kirjailija Abraham Suzkeverin todistuksen myötä. Tosin syytettyjen pian alkava puolustus rokotti mielenkiintoa, vain *Sosiaalidemokraatti*, *Helsingin Sanomat* ja *Työkansan Sanomat* kirjoittivat aiheesta.

Suzkever kertoi saksalaisten surmanneen puolet Vilnan 80,000 juutalaisesta ja pakotteen loput ghettoihin, miehityksen päätyttyä arvioi kaupungissa olleen 600 juutalaista. Lehtikirjoittelussa pääpaino annettiin juutalaisten kokemalle mielivaltaiselle nöyryytykselle uhrien arvokkuuden riistämiseksi. Episodi, jossa saksalaiset ajoivat pistimillä juutalaiset synagogan edustalle ja ohjasivat kohti vankilaa, juutalaisten joutuessa kävelemään vyöt irti ja kädet kohotettuina: ”Kun he alkoivat marssia, putosivat housut alas, ja kaikki jotka laskivat käsivartensa alas pitääkseen kiinni housuistaan, ammuttiin ”kunnes katu oli punaisena verestä”.” Tosin epäusko kauhukertomusten totuudenmukaisuudesta tuli vielä esiin, kun *Helsingin Sanomat* kirjoitti: ”Suzkever väitti, että saksalaiset myrkyttivät pikkulapsia kätkeyissä.” Väitteen Pennanen seuraavana päivänä vahvisti, kun

---

²²² HS 4.1.1946 Teloitusosastot seurasivat etenevää Saksan itärintamaa; Holmila 2010, 154; Holmila 2011, 104.

²²³ Bloxham 2001, 66–69, 103–105.

Suzkeverillä oli tästä omakohtaista kokemusta hänen vaimonsa synnytettyä lapsen ghetton sairaalassa.²²⁴

Lääkärit piilottivat lapsen. Saksalaiset murtautuivat huoneeseen, vaimo kiiruhti silloin katsomaan ja näki saksalaisten ripottavan nauraen jotain jauhetta lapsen huulille. Kun vaimo katsoi lasta oli sen ylähuuli mustunut. Todistajan illalla tullessa oli lapsi kuollut. Näin hävitettiin Vilnan juutalaiset.

Juutalaisten tuhoaminen oli lehtikirjoittelussa suurimman huomion kohteena. Muista uhreista slaavit ja miehitettyjen maiden väestö nousivat lehdissä esiin syytekirjelmästä lähtien. Slaavien orjuuttaminen saksalaisten hyödyksi ja tarpeettomien surmaaminen olivat osa Saksan suunnitelmia idässä, joten heidän kohtelussaan ilmeni samanlaisia kauhutekoja kuin juutalaisten kohdalla. Myös lännessä miehityshallinnon alla tapahtui kauhutekoja. Erityisesti äärivasemmiston lehdet kirjoittivat, kuinka heidän aateveljiään oli kohdeltu kansallissosialistisen hallinnon alla.²²⁵

Slaavien tuhoaminen tuli esiin lähinnä operaatio Barbarossan itärintamaa seuranneiden Einsatz -ryhmien toiminnan yhteydessä. Einsatzgruppen D:tä johtaneen Otto Ohlendorfin todistuksesta *Työkansan Sanomat* nosti esiin teloituskomppanioiden toimineen juutalaisten ja kommunistien hävittämiseksi. Tausta ja kauheus kokonaisuutena paljastuivat SS-kenraali Erich van dem Bach-Zelewskin todistuksesta, kun hänen mukaansa Himmlerin käskystä idän sotaretken aikana tarkoituksena oli tuhota 30 miljoonaa slaavia. *Vapaa Sana* puolestaan kirjoitti saksalaisten tehneen joukkoteloituksia salatakseen muut rikoksensa. Kyliä ja kaupunkeja oli lehden tietojen mukaan hävitetty idässä pienimminkin vastarinnan vuoksi ja perääntyessään saksalaiset olivat kaivaneet ylös ja polttaneet ”miljoonien murhattujen ruumiit”.²²⁶

Miehitetyistä alueista surkein kohtalo oli Puolalla, mikä välittyi Suomeen. Arvioiden mukaan maassa menetti henkensä kolmen miljoonan juutalaisen lisäksi kaksi miljoonaa

---

²²⁴ Nykytietojen mukaan Vilnan juutalaisista noin seitsemän tuhatta selvisi hengissä. Holmila 2010, 164. TKS 1.3.1946 Pennanen: Juutalaisnaiset eivät saaneet synnyttää; HS 28.2.1946 Kyselykaavakkeita, mutta ei todistajia ulkomailta; SS 28.2.1946 Churchillii ei kutsuta; The Trial of German Major War Criminals 8, 2-6; Glover 2014, 42–43, 57, 426.

²²⁵ Esimerkiksi US 19.10.1945 Nürnbergin syytekirjelmä; TKS 25.1.1946 Lähes 30.000 panttivankia; Holmila 2010, 14.

²²⁶ Tuhoamisen toteuttamiseksi Himmler pyrki siirtämään slaavit elinkelvottomille alueille. Kershaw 2015, 617. TKS 4.1.1946 Saksan armeijaan perustettiin; TKS 8.1.1946 Himmler määräsi tuhottavaksi; VS 20.2.1946 Yhä uusia kylien tuhoamisia paljastetaan Nürnbergissä.

puolalaista. Puolalaisten kärsimykset tulivat esiin kenraalikuvernööri Hans Frankin tapauksen aikana, kun todisteina käytettiin hänen päiväkirjojaan, mitkä paljastivat asennoitumisen puolalaisiin ja juutalaisiin, tietoisuuden maan huonosta elintarviketilanteesta ja miljoonan puolalaisen lähettämisen pakkotyöhön Saksaan. Frank hallitsi aluettaan sorrolla, taloudellisella riistolla ja orjuuttamisella, puolalaisten ollessa saksalaisten palvelijoita, joiden elintaso oli pidettävä mahdollisimman alhaisena saksalaisten työläisten elämän mukavoittamiseksi.²²⁷

Lehtikirjoittelussa läntisen Euroopan miehitystapahtumat jäivät muutaman yksittäisen hirmuteon kuvaamiseen. Kun Ranskan miehitysaika käsiteltiin ensimmäisenä, piirtyi se selkeimmin suomalaisten tajuntaan joukkosurmilla ja kylien tuhoamisilla, kertoen lehtien sivuilla karua kieltään natsihallinnon menosta. Huomion saivat arviot, että Ranskassa olisi surmattu ainakin 29,000 panttivankia koston partisaanien toiminnasta. Järkytys oli ranskalaisvankien kidutus, mikä havahdutti oikeudenkäyntiä vähän käsitelleen *Keskisuomalaisen* kertomaan, kuinka Gestapon kidutti vankejaan ”antamalla sähkövirran kulkea heidän ruumiinsa läpi”. ”Hirveimpiä raakuuksia mitä maailmanhistoria tuntee” oli *Vapaan Sanan* mielipide. Kidutuksen monimuotoisuus, kuten hukuttaminen kylmässä vesialtaassa tajuttomuuteen asti, tulivat lehtien lukijoille tutuiksi. ”Toisia kidutettiin puhalluslamppujen liekeillä tai annettiin poliisikoirien repiä heitä”, oli *Sosialidemokratian* kuvaus tapahtuneesta, summaten kidutukset toteamalla, että ”ilmeisesti mitään menettelyä ei pidetty niin petomaisena, etteivät natsit olisi voineet sitä käyttää.”²²⁸

7.3 Teloituskomppanioita ja kaasukamareita

Saksan toimeenpanemat hirmuteot, joista kerrottiin yhä uusia kauhukertomuksia, herättivät luonnollisesti huomiota. Näin *Kansan Lehti* summasi tammikuun alussa pääkirjoituksessaan hirmutekoja, kommentoiden paljastuksia kohtaan tunnettua skeptisyyttä ja tekojen moninaisuutta, mikä oli Suomessa ymmärretty.

---

²²⁷ Esimerkiksi KL 16.12.1945 Puolasta aiottiin tehdä saksalainen siirtomaa; KL 11.1.1946 Puolan orjuuttaja kuvernööri Frank; HäS 10.2.1946 Puolan hallituksen tiedoitus; SS 16.2.1946 Franck surmautti; Holmila 2010, 157; McMillan 2015, 13.

²²⁸ KSML 26.1.1946 Saksalaiset kiduttivat ranskalaisia; VS 26.1.1946 Hirvittävimpiä raakuuksia; SS 26.1.1946 Natsien raakuus oli huipussaan. SS 1.2.1946 Uusia todistuksia natsien julmuuksista sodan aikana; esimerkiksi KL 25.1.1946 Saksalaiset teloittivat.

Kun ensimmäiset tiedot saapuivat kaasukammioissa ja muualla suoritetuista kammottavista joukkoteloituksista, pudistivat monet ihmiset epäuskoisina päätänsä. Sellaista ei voitu pitää mahdollisena. Mutta sittemmin on jatkuvasti saatu kuulla yhä uusia ja uusia sitovia todistuksia toinen toistaan hirvittävämmistä kauhuntöistä. Tuhannet ja taas tuhannet sortuivat eri maissa valloittajien keskitysleireissä ja toisia tuhottiin systemaattisesti Hitlerin ohjeen mukaisesti, että heidät on ”hävitettävä jälkiä jättämättä”. Kaasukammiomurhenäytelmistä ovat lukuisat todistajat esittäneet yksityiskohtaisia mitä järkyttävimpiä todistuksia. Mutta kaasukammioissa toimeenpannut joukkoteloitukset olivat vain osa tämänlaisista teoista.²²⁹

Suomessa oikeudenkäynnin yhteydessä tuli myös esiin vainojen yleiseurooppalainen laajuus, ettei se koskenut vain Puolaa tai Saksaa. Selkeimmin tämän ymmärsi Jarno Pennanen, välittäen sen raporteissaan Suomeen ja valitellen, ettei rikosten määrää voitu kokonaan ymmärtää, kun ne oikeudessakin oli esitettävä tilastollisesti:

Rikosten lukumäärä nousee miljooniin, rikospaikkojen tuhansiin ja ne ulottuvat yli kokonaisen maanosan. Näitä rikoksia ei voida sinänsä tuoda tuomioistuimen eteen. Tuomarien ihmisikä ei siihen riittäisi.²³⁰

Saksan hirmuteot mielletään nykyisin lähinnä keskitys- ja tuhoamisleirien tapahtumiksi, vaikka iso osa uhreista kuoli niiden ulkopuolella.²³¹ Nürnbergin oikeudenkäynnin lehtikirjoittelussa suomalaisten tajuntaan piirtyi yhdistävänä kokemuksena kuitenkin saksalaisten itärintamaa seuranneiden teloituskomppanioiden toiminta. Tammikuun alussa ne olivat esillä silminnäkijä Hermann Gräben ja Ohlendorfin todistusten myötä. Tutkimuksen lehdistä vain *Ilkka* jätti niistä kertomatta, muiden kirjoittaessa ainakin toisesta. Myöhemmin keskitysleirien kauhuista kerrottiin sirpaleisesti.

Todistaja kävi vilkaisemassa sinne ja näki suunnattoman haudan, jossa hän arveli olevan noin tuhat ruumista. Teloituksen toimitti muuan SS-mies, joka istui haudan reunalla konepistooli polvillaan jalkojaan heilutellen ja savuketta poltellen.

---

²²⁹ KL 6.1.1946 pk Jäljet peloittavat.

²³⁰ VS 9.3.1946 Pennanen: Tuomarien elinikä ei riittäisi.

²³¹ Holmila 2010, 113–114.

Näin kirjoitettiin STT:n raportin pohjalta saksalaisinsinööri Gräben kirjallisesta todistuksesta, kun oikeudessa käsiteltiin SS:n, Gestapon ja SD:n toimintaa. Gräbe oli nähnyt Puolassa lokakuussa 1942 joukkoteloituksen, jossa juutalaismiehet, -naiset ja -lapset oli pakotettu riisuutumaan, lajittelemaan vaatteensa ja 20 henkisinä ryhminä johdatettu tavallin taakse ammuttaviksi.²³²

”Nürnbergissä kuultiin eilen todistajaa, joka myönsi surmauttaneensa 90.000 juutalaista”. Näin kirjoitti *Vapaa Sana* Gestapon ja SD:n johtotehtävissä olleen Einsatzgruppe D:n johtajan, kenraalimajuri Otto Ohlendorfin todistuksesta. Ohlendorf tunnusti johtaneensa rykmenttiä, joka surmasi juutalaisia Etelä-Ukrainassa ja Krimillä kesäkuusta 1941 lähtien, oli läsnä useissa joukkoteloituksissa ja kehitti järjestelmän, jossa uhrit saivat mahdollisimman myöhään tietää tulevansa surmatuiksi. Ohlendorfin todistuksen yhteydessä kirjoitettiin teloituskomppanioiden perustetun kulkemaan operaatio Barbarossan armeijan jäljessä ”hävittämässä juutalaisia ja kommunistisia toimihenkilöitä”.²³³ Suomessa tämä todistus järkytti, myönsihän teloitusten toteuttaja tapahtumat, vahvisteen lopullisesti, ettei kyse ollut kauhupropagandasta. Teloituskomppanioiden toimintaan palattiin tämän jälkeen enää yksittäisissä uutisissa, joissa lähinnä kauhisteltiin uhrien lukumääriä.

Suurimman järkytyksen suomalaisille aiheuttivat keskitys- ja tuhoamisleirien tapahtumat. Niiden toiminta oli jotain ennenkuulumatonta, joten uutisointiin vaikuttivat uutistarjonnan lisäksi uteliaisuus. Tosin kirjoittelu oli sangen sirpaleista ja painottui yksittäisten kauhukertomusten kertomiseen, mutta juutalaiset selkeimpänä uhriryhmänä välittyi myös leireiltä kerrotuissa tapauksissa.

Leirien tapahtumat tulivat esiin syytekirjelmän yhteydessä pelkkinä lukumääräisinä arvioina. Pelkästään Auschwitzissa arvioitiin surmatun neljä miljoonaa ihmistä. Käsittämättömiltä vaikuttanut mittakaava ja Neuvostoliiton syytösvastuu johtivat toisinaan skeptiseen suhtautumiseen, joten todistusaineistoon kuuluneita filmejä pidettiin ”jäävitöminä todistajina”, joiden avulla osoitettiin lukijoille, että uskomattomilta kuulostavat tapahtumat olivat totta. *Vapaan Sanan* mukaan filmeistä ”nähdään, miten tuhansia ruumiita jätetään mätänemään ja miten SS-miehet lyövät puolustuskyvyttömiä naisia ja

²³² Esimerkiksi Häs 3.1.1946 Nürnbergin oikeusjuttua.

²³³ VS 4.1.1946 Nürnbergissä kuultiin eilen todistajaa; esimerkiksi SS 4.1.1946 Himmler ”vapautti” SS-miehet henkilökohtaisesta vastuusta; Burleigh 2004, 610; Holmila 2010, 169.

lapsia.” Keskitysleirit lehti kuvasi tappotehtaina. *Uusi Suomi* puolestaan kirjoitti syytettyjenkin järkyttyneen filmistä. Vaikka keskitysleireistä oli esitetty kuvia julkisuudessa jo aiemmin, Hugo Björkin mukaan ”nyt esitetty oli sata prosenttia pahempi” ja filmi oli ”tunnin kestävä esitys mittaamatonta kärsimystä”. Filmin loppuhuipennuksen lehti kertoi olleen ”Belsenistä, missä leiri on niin täynnä ruumiita, että niiden syrjään siirtämiseen on käytettävä moottoroitua tiehöylää.”²³⁴

Keskitysleirien tapahtumat tulivat ajankohtaisiksi ensimmäisen kerran joulukuussa. Erityisesti vasemmistolehdet kirjoittivat ruoskimisista, kidutuksista ja joukkoteloituksista kaasukammioissa. *Kansan Lehti* painotti, etteivät tapahtumat olleet leirien vartijoiden itsenäistä toimintaa, vaan ylempää määrätyn politiikan seurausta, jolloin syyttävä sormi osoitti natsijohtajien suuntaan. *Vapaa Sana* kauhisteli Itävallan Mauthausenin leiriä, jossa kuoli vuosien 1939–1945 aikana 35,000 ihmistä, joista 200 puolen vuorokauden aikana 19.3.1945. Lehden mukaan syyttäjät ivaili näiden menehtyneen aakkosjärjestyksessä. Tosin otsikossaan lehti kirjoitti ”Mauthausenin leirissä kuoli 35.000 ihmistä ”sydänhalvaukseen aakkosjärjestyksessä”.” Näin natsien julmuudet saatiin vaikuttamaan vielä pahemmilta kuin ne olivatkaan. Pääaiheeksi lehti kuitenkin nosti natsien kuolemanmanteollisuuden kammottavan todistusaineiston:

Oikeudelle esitettiin tänään kammottava kokoelma keskitysleirivartijain prepa-roimia ihmisten pääkalloja ja ihmisnahasta tehtyjä lampunvarjostimia. Päättivät olivat saksalaisten tyttöjen kanssa seurustelleitten puolalaisten jäännöksiä ja lampunvarjostimet Buchenwaldin vartijain valmistamia.²³⁵

Saksalaisten pyrkimys uhriensa hyödyntämiseen tuli esiin vähemmän huomiota herättäneiden ihmiskokeiden yhteydessä, kun esimerkiksi fosforilla aiheutettiin palovammoja niiden hoidon tutkimiseksi. Vuosina 1941–1945 Dachau keskitysleirillä vankina olleen tshekkitohtori Franz Blahan todistuksesta *Sosialidemokraatti* kirjoitti järkyttyneenä uutisessaan ”Mustalaisten nahkoista ohjaksia ja käsilaukkuja”, kertoen harvinaisesti ”toisen kansanmurhan” 200,000–500,000 mustalaisuhrin kohtalosta:

---

²³⁴ VS 29.11.1945 Itävalta vallattiin puhelimitse; US 29.11.1945 Björk: Kauhujen filmi; esimerkiksi SS 19.10.1945 Historian laajin syytekirjelmä; Tusa & Tusa 1984, 197–198.

²³⁵ KL 14.12.1945 Nürnbergin oikeudenkäynnissä; VS 14.12.1945 Ihmisnahasta tehtyjä lampunvarjostimia; esimerkiksi SS 14.12.1945 Keskitysleiriaineistoa.

hänet oli pakotettu nylkemään murhattuja unkarilaisia ja mustalaisia. Näiden na-
hoista valmistettiin ohjaksia ja naisten käsilaukkuja. Saksalaiset ampuivat vankeja
niskaan tai iskivät heidän päänsä murskaksi, jotta nahka jäisi vahingoittumatto-
maksi. Kauniin ihon omistajan elämä oli vaarallista Dachausa.²³⁶

Vasemmisto, *Hufvudstadsbladet* ja *Helsingin Sanomat* kirjoittivat järkyttyneinä oikeu-
den ensimmäisen naistodistajan, Ranskan kansalliskokouksen kommunistiedustaja Ma-
rie Claude Vaillant-Couturierin kokemuksista keskitysleirillä. Ranskan tapahtumista
uutiskynnyksen yllitti hänen naapuriselleissä olleiden tutkijoiden kidutus. Couturierin
kanssa Auschwitziin lähetetyistä 230 ranskattaresta vain 47 kerrottiin selvinneen. Leirin
arkipäivää kuvattiin:

Kuolleet ja puolikuolleet kasattiin yhteiseen pinoon, missä rotat nakersivat heidän
ruumiitaan. Ei ollut minkäänlaista terveydenhuoltoa. Kolmeen kuukauteen eivät
vangit saaneet vaihtaa vaatteitaan, eivät liioin kunnollista vettä. He saivat itse pes-
tä vaatteensa lätäkössä, mistä he myös joivat. Ruoka-astioita käytettiin toaletteina,
minkä jälkeen ne huuhdottiin kylmällä vedellä kelvatakseen jälleen ruokailuun.²³⁷

””Iloisen lesken” valittujen kohtien soidessa lähetettiin tuomitut kaasukammioihin”, toi
Työkansan Sanomat julki järkytyksen raa’asta pilasta. Makaaberin toiminnan huipen-
nukseksi mainittiin Auschwitzin ”sievästi pukeutuneen naisorkesterin” soittaneen taus-
tamusiikkia kukilla koristellulla parvekkeella lajittelun aikana, kun ”vanhat naiset ja
lapset erotettiin joukosta ja vietiin suoraan kaasukamareihin heidän lainkaan tietämättä
kuoleman odottavan heitä”. Couturierin todistuksesta mainittiin myös lasten kohtelu,
kun heitä heitettiin elävinä krematorioihin kaasun toimitusongelmien vuoksi vuonna
1944. *Helsingin Sanomat* kauhisteli todistuksen yhteydessä myös leirin muuta toimin-
taa, kuten SS-miesten pitämiä ”orjamarkkinoita, joilla nuoria naisia valittiin bordelleihin
ja palvelustyöiksi” sekä naisvankien sterilisointeja ja ihmiskokeita.²³⁸

Vaillant-Couturierin todistus sai Suomessa suurimmat otsikot osakseen, mutta oikeu-
dessa oli muitakin kertomassa näkemästään. Näistä yksittäisistä kauhukertomuksista tuli

---

²³⁶ SS 13.1.1946 Mustalaisten nahkoista; esimerkiksi TKS 30.1.1946 Fosforihaavoja ja lavantautiruiskeita
koeihmisiin Buchenwaldissa; Benz 2000, 109–118; Holmila 2010, 301; McMillan 2015, 13–14.

²³⁷ Esimerkiksi KL 29.1.1946 Nürnbergin sotasyllisyys-.

²³⁸ TKS 29.1.1946 ”Iloisen lesken”; HS 29.1.1946 Wienervalssin sävelten soidessa kaasukammioihin!

ilmi uhrien nöyryytys ja hyötykäyttö sekä saksalaisten julmuus. Miehitettyjen maiden älymystön kidutus tutkijoista ministereihin järkytti, ”Euroopan älymystön edustajia kidutettiin mielipuolisiksi”, kertoi *Sosialidemokraatti*, tosin tämä oli lehdelle jatkumoa pari päivää aiemmin uutisoidulle ranskalaisten kidutuksille.²³⁹

Neuvostoliiton syyttäjien vuorolla leirien tapahtumat palasivat ajankohtaisiksi. Oikeudessa esitetyn filmin kuvaajien *Sosialidemokraatti* kertoi menneen ”helvetinleireihin”. Neuvostoliiton vuoron aikana mielenkiinto prosessia kohtaan alkoi kuitenkin hiipua. Poikkeuksen tekivät *Työkansan Sanomat* ja *Helsingin Sanomat*, jotka julkaisivat Pennanen raporteja, joissa raakuudet olivat luonnollisesti suuressa osassa. Huomion sai syyttäjien oikeuteen tuoma ihmisrasvasta valmistettu saippua. Myöhemmin saippuaväitteet on kumottu ja niitä on pidetty natsien ihmisten hyödyntämisen kauhuskenaariona. Kauhuskenario iskostui kuitenkin mieliin ja oikeudessa niiden väitettiin päätyneen käyttöön, mistä prosessin aikana myös uutisoitiin. Samassa Pennanen raportissa tuli esiin syytettyjen vastuu rikoksiin, kun he tukivat ja loivat ne sallineet laittomuuden ilmapiirin, sekä toiminnan keskitetty organisointi ja maantieteellinen laajuus:

nämä rikokset on tehty tuhansien kilometrien etäisyydellä toisistaan. Joka paikassa ovat rikoksiin käytetyt välineet joukkomurhakoneet, kaasukamarit, menettelytavat samat. Samat fyysikot, kemistit, arkkitehdit, mekaanikot ja lääkärit ovat suunnitelleet nämä laitteet. Samoin harjoitetut ja koulutetut joukot ovat niitä käyttäneet.²⁴⁰

Leirit tulivat ajankohtaiseksi vielä Auschwitzissa kaksi ja puoli vuotta olleen Severina Szmaglesskan ja Treblinkasta paenneen konttoristi Samuel Raizmanin todistusten myötä. Szmaglesskan todistuksesta korostui juutalaislasten kohtelu, kun heitä heitettiin elävinä uuneihin. Raizmanin todistus oli puolestaan kurkistus operaatio Reinhardin suurimpaan tuhoamisleiriin, heinäkuusta 1942 syksyyn 1943 toimineeseen Treblinkaan, jossa nykyarvioiden mukaan kaasutettiin 900,000 juutalaista. Leirin kerrottiin olleen suuri hämäys, kun siellä oli rautatieasema ravintoloinen, posti- ja lennätintoinen sekä aikatauluineen Wieniin, Berliiniin ja Varsovaan. ”Tämän kuolemanloukun tarkoi-

---

²³⁹ SS 29.1.1946 Euroopan älymystön edustajia; esimerkiksi TKS 31.1.1946 Jatkuvia todisteita natsien julmuuksista.

²⁴⁰ SS 20.2.1946 Venäläinen kauhufilmi; TKS 21.2.1946 Pennanen: Natsien ”saippuateollisuutta” varten; esimerkiksi VS 27.4.1946 ”Puhtaasta juutalaisrasvasta”; McMillan 2015, 36.

tuksena oli peittää leirin todellinen tarkoitus, jossa miljoonia surmattiin puolen tunnin kuluessa heidän saapumisestaan.” Saapuneiden erottelu sukupuolen mukaan, riisuutuminen ja hiusten leikkuu ennen kulkua kaasukammioihin tulivat selväksi *Helsingin Sanomien* lukijoille. Pennanen kertoi leirissä surmatun päivittäin 10–12,000 ihmistä. Leirin armottomuus tuli esiin myös Raizmannin kautta, kun hänen kerrottiin menettäneen perheensä: vaimon, lapset, äidin ja sisarukset. Viimeisen kerran saksalaisten uhreihinsa kohdistama pilkka ja julmuus tulivat esiin, kun leirin ”kuolemansairaalaan” kerrottiin tuodun raskaana ollut juutalaisnainen äitinsä ja tyttärensä seurassa:

Kun synnytystuskat alkoivat, tuli useita saksalaisia sitä seuraamaan. Tätä kesti kaksi tuntia. Kun lapsi tuli näkyviin, kysyivät saksalaiset, missä järjestyksessä äiti halusi heidän kuolevan. Äiti halusi itse kuolla ensin. Teloitus pantiin kuitenkin toimeen vastasyntyneestä alkamalla.²⁴¹

Suomessa lehtien kuvaukset keskitysleirien tapahtumista olivat hyvin sirpaleisia. Oikeiston ja keskustan lehdissä näistä kerrottiin vähän, kun taas vasemmiston lehdet olivat aktiivisempia, Pennanen raporteja julkaisseet lehdet olivat luonnollisesti etuoikeutetussa asemassa. Syntynyt kuva keskitysleirien kauhuista oli Suomessa näin sangen pirstaleinen, kuten muukin kuva saksalaisten hirmuteoista. Vasemmistolle, jotka olivat kritisoineet Saksan tapahtumia 30-luvulta lähtien, kuvaukset olivat helpompi sekä uskoa että uutisoida, keskusta-oikeiston Saksaa arvostaneille tahoille tilanne oli paljon vaikeampi.

7.4 Hirmuvallan takuumiehet

7.4.1 Ihmishirviöt

Millaiset ihmiset sitten suorittivat julki tulleita kauhutekoja? Oikeudessa tapahtumien silminnäkijät kertoivat näkemyksensä ja todistajina olleiden tekijöiden käytöksestä esitettiin lehdissä arvioita:

Hymyilevät ja savuketta polttelevat SS-miehet latoivat satoja alastomia ukrainalaisia juutalaisnaisia, -miehiä ja -lapsia avonaiseen jättiläishautaan ja ampuiivat heidät kaikki sitten automaattiaseillaan.

---

²⁴¹ HS 28.2.1946 Kyselykaavakkeita, mutta ei todistajia ulkomailta; esimerkiksi TKS 1.3.1946 Pennanen: Juutalaisnaiset eivät saaneet synnyttää: Holmila 2010, 108–113.

Tällaisen kuvauksen SS-miesten toiminnasta esitti *Helsingin Sanomat* Gräben todistuksen pohjalta, kuvaten SS-pyövelit tunteettomiksi aiheuttamalleen kärsimykselle, kun päivittäin teurastettiin ”1.500 juutalaista SS-miesten ruoskimina.” Samasta todistuksesta *Hufvudstadsbladet* nosti esiin uhrien ja murhaajien erot, saksalaisten ollessa varustautuneita koira- ja ratsupiiskoin ajamaan uhrejaan kuin eläimiä, juutalaisten käyttäytyessä arvokkaasti ja hyvästellessä toisensa. Saksalaisten tunteeton kylmyys tuli esiin myös Ohlendorfin todistuksesta, kun lehdissä kuvattiin pienen ja ryppyiseen harmaaseen pukuun pukeutuneen todistajan vastanneen neuvostotuomari Nikitšenkön kysymykseen, pitikö juutalaislapsetkin hävittää: ”Niin, vastasi todistaja, ilman että värähdystäkään näkyi hänen kasvoillaan.” Todistus herätti lähinnä kalseaa suhtautumista *Kalevassa*, kun se kertoi todistajan olleen ”pieni ja ryppyinen”.²⁴²

Järkyttävät kuvaukset saksalaisten toimista herätti luonnollisesti tarpeen ymmärtää, miten kaikki oli tapahtunut. Täten teloittajien kuvaaminen kylminä ja välinpitämättöminä, millaisiksi järjestään kaikki oikeudessa esiintyneet hirmutekojen toteuttajat kuvattiin, oli keino hakea vastausta siihen, miten joku saattoi toimia niin. Esimerkiksi *Työkansan Sanomat* kirjoitti Erich von dem Bach-Zelewskin todistuksesta: ”kertoii SS-kenraali Bach-Zelewski kyynillisellä avomielisyydellä, että 30 miljoonan slaavilaisen tuhoaminen oli natsien huomattavimpia päämääriä heidän hyökätessään Venäjälle”. Tapahtumien mennessä yli ymmärryksen vältettiin vihjaamasta, että toimijat saattoivat olla tavallisia ihmisiä, esimerkiksi *Työkansan Sanomat* kirjoitti siviilejä tuhonneiden erikoisosastojen koostuneen kriminaalirikollisista, kuten murhaajista ja ryöstäjistä. Tosin nykyäsitäytksen mukaan Einzats -ryhmät oli koottu Gestapon, rikospoliisin ja SD:n jäsenistä. Samoja tekoja toimittavat myös SS-joukot, Waffen SS ja osin armeijan yksiköt.²⁴³

””– Olitteko Auschwitzin leirin komentaja vuodesta 1940 vuoden 1943 loppuun?”

”– Kyllä”

”– Onko totta, että siellä mainittuna aikana tapettiin 2 milj. juutalaista?”

”– Kyllä.””

---

²⁴² HS 3.1.1946 Juutalaisten joukkoteurastuksia selostettiin eilen Nürnbergissä; HBL 3.1.1946 Rättegången i Nürnberg återupptogs på onsdagen; Kaleva 4.1.1946 Teloittamiskäskyjä ”asuntojen ja elintarpeiden puutteessa”; esimerkiksi US 4.1.1946 Juutalaiset murhattiin.

²⁴³ TKS 8.1.1946 Himmler määräsi tuhottavaksi: Burleigh 2004, 610–611; Holmila 2010, 143.

Tällaisella välinpitämättömyyden ja lakonisuuden kuvauksella aloitti *Helsingin Sanomat* Auschwitzin entisen komentajan Rudolf Hössin todistuksesta. Höss oli lehden mukaan ”pieni, ruskeasilmäinen mies, joka antoi kuin messuten vastauksensa”, vastaten ”yksitoikkoisella, kimeällä äänellä”, luoden kuvaa kylmästä ihmisten tuhoajasta. Kun Himmler oli vaitioloa vannottaen antanut leirin päällikkyyden Hössille, kertoi lehti ivailleen hänen pitäneen tämän lupauksen, kunnes ”kerran eräänä heikkona hetkenään hän oli vaimolleen kertonut hommailuistaan.” Myös muissa lehdissä Hössin todistus herätti lähinnä kauhistusta, kun todistaja oli ”ikävästyneeseen sävyyn” kertonut leirin toiminnasta, arvioiden siellä surmatun yli kaksi miljoonaa ihmistä, pelkästään 400,000 Unkarin juutalaista kesällä 1944. Nykyisin arviota pidetään liioiteltuna, uhrimäärän ollessa noin 1,2 miljoonaa. *Työkansan Sanomat* toi paheksuntansa julki käyttämällä Hössistä nimityksiä ”suurmurhaaja” ja yksi ”historian suurimmista joukkomurhaajista”, *Uuden Suomen* nimittäessä häntä Auschwitzin pyöveliksi.²⁴⁴

Hössin todistus oli viimeinen esimerkki saksalaisten teloittajien kokonaisvaltaisesta kuvaamisesta kylminä ja tunteettomina. Uhreihin kohdistunut hyötyajattelu, julmuus ja pilkka tulivat lehtien kirjoittelussa esiin, samoin toimijoiden vetoaminen ylhäältä tulleisiin käskyihin ja vastuusta vapauttamiseen. Esiin tulleet kylmyys, tunteettomuus ja välinpitämättömyys johtivat siihen, että Nürnbergin oikeudenkäynti oli osa prosessissa, jolla hirmutekojen tekijät leimattiin psykopaateiksi. Tämä käsitys on säilynyt osin vielä nykypäivään, vaikka Hannah Arendtin kirjoitukset ja Stanley Milgramin kokeet 1960-luvulta alkoivat murtaa käsitystä ja auktoriteettien antamat käskyt on hyväksytty osatekijäksi toiminnan taustalla.²⁴⁵

Vainojen toteuttamisen instrumenteiksi leimattiin oikeudessa syytetyistä järjestöistä SS, salainen poliisi Gestapo ja turvallisuuspalvelu SD. Etenkin SS leimautui orjatyön, keskitysleirien, sotavankien ja juutalaisten huonon kohtelun toteuttajaksi, natsien hirmupolitiikan häikäilemättömäksi soveltajaksi, jonka tarkoituksena oli ylläpitää julmaa mainetta ja luoda sille uutta sisältöä, käskyjen tullessa Himmleriltä. Esimerkiksi *Uusi Suomi* kirjoitti järjestön asutuspolitiikan tarkoittaneen kansojen hävittämistä ja *Sosialidemo-*

---

²⁴⁴ Unkarin juutalaisista noin 60,000 selvisi hengissä. Holmila 2010, 176. HS 16.4.1946 Auschwitzissa otettiin hengiltä 2 miljoonaa; TKS 15.4.1946 Suurmurhaaja Hoess; TKS 16.4.1946 Puolustustodistaja antoi iskun suurpyövelille; US 16.4.1946 Auschwitzin pyöveli.

²⁴⁵ Holmila 2010, 124–129, 139.

kraatti leimasi SS-miehet natsipuolueen pyöveleiksi. Täten syntynyt kuva hirmutekoja tehneestä järjestöstä oli niin vahva, että puolustukseen, joka leimasi hirmuteot yksittäisten ihmisten hermojen pettämiseksi, suhtauduttiin epäuskolla. Esimerkiksi *Vapaa Sana* kirjoitti järjestöä puolustaneen SS-kenraalin lausunnon olleen naurettava.²⁴⁶

Myös Gestapon ja SD:n kerrottiin harjoittaneen ”kaameata toimintaa hävitettäessä kaikkea vastarintaa natsilaista hallintojärjestelmää vastaan.” *Sosialidemokraatti* kertoi järjestöjen jättäneen jälkeensä veriset jäljet, toiminnan kohdistuessa niihin, ”jotka poliittiselta rotunäkökannalta katsoen eivät ole natsilaisuudelle toivottavia”. *Vapaan Sanan* mukaan ”Gestapon tarkoituksena oli hävittää juutalaiset viimeiseen mieheen.” Tammikuussa esitettäessä syytöksiä järjestöä vastaan, äärivasemmiston lehdet kirjoittivat syyttäjän valittaneen, ”että Gestapon toiminnan selvittely tuntui siltä, kuin lukisi paholaisen muistiinpanoja.” Gestapon toiminnasta kirjoitettiin sangen vähän ja tapaus kytkettiin sen johtajana pidettyyn Kaltenbrunneriin. Myöhemmin Gestapon merkitystä holokaustin välineenä on kyseenalaistettu ja oikeudessa sen on tulkittu korostuneen liikaa Eichmannin johtaman juutalaisosaston takia.²⁴⁷

7.4.2 Verisen vyöryn valtuuttajat

Ketkä sitten olivat syyllisiä tähän veriseen hyökyaaltoon, jonka uhreiksi oli joutunut ihmisiä ympäri Eurooppaa? Syyllisten löytäminen sekä itse tapahtumiin että taustalla olleeseen aatteelliseen muokkaukseen oli syyttäjien pyrkimyksenä, mistä osoittivat kustantaja Streicherin, nuorisajohtaja von Schirachin ja radiopropagandisti Fritzschen syyttämiset sekä useimpien syytettyjen syyttäminen ihmiskunnan vastaisista rikoksista. Myös lehdissä pyrittiin löytämään tähän vastaus, mikä ilmeni juutalaisvainojen painoituksena syytetyistä kirjoitettaessa. Osuudet olivat kuitenkin hyvin erilaisia, mutta useimmat vetosivat siihen, ettei heillä ollut suoranaista yhteyttä keskitysleireihin, he eivät olleet koskaan ketään tappaneet, eivätkä he tapahtumista tiedneet, kun Hitler ja Himmler salasivat kaiken.

²⁴⁶ US 21.12.1945 SS:n ”asutuspolitiikka”; SS 20.12.1945 SA:n ja SS:n rikollisuudesta; esimerkiksi TKS 7.8.1946 Joka hetki julmalle maineellemme uutta sisältöä; VS 6.8.1946 ”Emme tehneet julmuuksia”.

²⁴⁷ SS 21.12.1945 Gestapon ja turvallisuuspoliisin veriset jäljet; VS 21.12.1945 Gestapon tarkoituksena; esimerkiksi TKS 3.1.1946 Iskuryhmäsotilaat määräsi Hitler surmattaviksi; Bloxham 2001, 187–190.

Selvyytenä Suomessa pidettiin, että syylliset löytyivät yhteiskunnan huipulta, sillä laaja tapahtuma-alue ja systemaattinen vaino vaativat keskitetyn johdon. Ilmeisimmät olivat Hitler, joka alun perin valtuutti juutalaisten surmaamisen, ja Himmler, joka antoi teloituskäskyjä ja vapautti teloittajat vastuusta. Syytettyjen osuus oli kirjavampi. Tosin *Työkansan Sanomien* mukaan heidän rikosrekisteristään löytyivät kuitenkin kaikki julmuudet, ”joita ihmisen, mikäli sitä sanaa noista hirviöistä voi enää käyttää, järki nykyisen tekniikan avulla voi keksiä.” Äärivasemmiston lehtien kannanotoissa syytetyt kuvattiinkin usein petoina tai hirviöinä, muilla kannanotot olivat maltillisempia.²⁴⁸

Ensimmäisenä syyttävä sormi kohdistui luonnollisesti Göringiin, joka oli ollut perustamassa Gestapoa ja keskitysleirejä. Hän kielsi suoranaisten osuutensa vainoihin ja vakuutti osallistuneensa vain Hitlerin käskystä valtiopäivien puheenjohtajana allekirjoittamiin lakeihin, joista korosti kantavansa vastuun. Tapahtumia hän piti valitettavina yliampumisina, tilanteen kärjistymisen tai saksalaisten kokeman vainon seurauksena. Suomessa selitykset eivät oikein uponneet, esimerkiksi Pennanen huomautti, että häntä oli vaikea saada sotketuksi sanoissaan, pitäen häntä enemmän taitavana kuin viattomana. Muissa lehdissä viattomuuden vakuutukset ilmaistiin vain väitteinä. Lehtikirjoittelussa vilahti muutaman kerran Göringin ja RSHA:n entisen johtajan Reinhard Heydrichin yhteydenpito. Juuri Göring oli valtuuttanut Heydrichin jokseenkin avoimella valtakirjalla toteuttamaan käytännössä Hitlerin suullista käskyä juutalaisongelman ratkaisemiseksi, mikä ei kuitenkaan oikeudenkäynnin yhteydessä suomalaisille selvinnyt.²⁴⁹

Vainot olivat raskauttavat myös ulkoministeri von Ribbentropille. Toki hän puolustautui parhaansa mukaan, syyttäen Hitleriä, mutta unohti mainita kannattaneensa innokkaasti juutalaisten lähettämistä Madagaskarille. Siirtojen kannatus valtakunnan itäosiin paljastui, tosin Ribbentrop syytti juutalaisia, jotka tukivat lännen Saksan vastaisia pyrkimyksiä. Episodina Suomessa mainittiin Ribbentropin väittäneen vastustaneensa Unkarin juutalaisten pahoinpitelyjä, joutuen lopulta ristikuulustelussa myöntämään kenties eh-

---

²⁴⁸ TKS 12.12.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; esimerkiksi SS 5.1.1946 Himmler ”vapautti” SS-miehet henkilökohtaisesta vastuusta; US 4.1.1946 Juutalaiset murhattiin; TKS 16.4.1946 Puolustustodistaja antoi iskun suurpyövelille; VS 5.1.1946 Tilinteon hetki; TKS 2.10.1946 Suurrikolliset; TKS 19.10.1946 Kansainvälinen katsaus.

²⁴⁹ HS 23.3.1946 Pennanen: Göringin ja amerikkalaisen syyttäjän kamppailu jatkuu; esimerkiksi HS 3.1.1946 Juutalaisten joukkoteurastuksia; VS 17.3.1946 Pennanen: Natsien suorittamat murhat; SS 15.3.1946 Göring tekeytyy viattomaksi; HBL 25.4.1946 ”Göring ansåg Gestapo som sitt instrument”; Burleigh 2004, 188–189, 208; Holmila 2010, 84, 95–99.

dottaneen heidän kuljettamistaan keskitysleireille. Tämä ja väitetyt yritykset hillitä Hitlerin juutalaisvihaa saivat *Hufvudstadsbladetin* vinoilemaan, että Ribbentrop oli ”judevänlig”, olihan lukijoille selvinnyt, kuinka hyvin hän oli pyrkimyksissään onnistunut.²⁵⁰

Armeijan osuus sotarikoksiin ja siviiliväestön terrorisointiin poliittisten toimijoiden ja partisaanien osalta oli selvää, mutta juutalaisvainoihin epäselvempi. Ohlendorfin todistuksessa armeijan tietoisuus ja osuus teloituksiin tuli esiin, olihan sotatoimialueella toiminnalle välttämätöntä armeijan tuki. *Työkansan Sanomat* puolestaan kirjoitti teloitusr ryhmien olleen osa armeijaa. Myös Walter Schellenbergin todistuksesta tuli ilmi armeijan ylimmän johdon ja SD:n yksimielisyys juutalaisten ja poliittisten toimijoiden likvi doimiseksi perustettujen yksiköiden tarpeellisuus, mikä vahvisti Saksan armeijan joh don osallisuuden. Uutisoinnissa kirjoitettiin yleensä ympäröivästä armeijasta, tahoja yksilöimättä. Marsalkka Keitel paljastui armeijan ja teloituskomppanioiden yhteistyön valtuuttajaksi sekä siviilien teloituskäskyjen antajaksi, joten hänet uhrattiin armeijasta syylliseksi. Kuitenkaan armeijaa ei liitetty suoranaisesti juutalaisvainojen toteutukseen, niistä vastasivat lehtikirjoittelussa SS-joukot, saksalaiset tai natsit. Tämä kuva säilyi pitkään ja vasta viime vuosikymmeninä on osoitettu armeijan osallisuus.²⁵¹

Selkein osuus vainoihin oli poliisijohtaja Kaltenbrunnerilla. Syyttäjien aineistosta tuli ilmi Kaltenbrunnerin valtuuttaneen teloitukset ja evakuoineen keskitysleirejä liittoutu neiden lähestyessä, vastoin Himmlerin ja Sveitsin presidentin sopimusta. Jopa Himmler in paljastui pelänneen Kaltenbrunneria sodan lopulla. Varsinaisesti Kaltenbrunnerin osuus selkiytyi Hössin todistuksessa, kun hän vakuutti monien teloituskäskyjen tulleen Kaltenbrunnerilta tai tämän alaiselta, Gestapon Heinrich Mülleriltä. *Työkansan Sanomat* nimitti Kaltenbrunneria suurpyöveliksi ja nosti hänet vastuuseen joukkomurhista.²⁵²

”Perusteellisuuskiikkosta” miljoonien juutalaisten tuhoamiseksi oli Puolan kenraaliku vernööri Frankia syyttänyt syyttäjä Jackson jo avauspuheessaan. Frankin päiväkirjojen kautta tuli lehdissä esiin natsien näkökulma alhaisempiin rotuihin, joissa syyttäjän mu-

---

²⁵⁰ HBL 3.4.1946 Ribbentrop var ”judevänlig”; HS 3.4.1946 Ribbentrop hermostui todistaja-aitiossa; Holmila 2010, 81–85; Kershaw 2015, 732.

²⁵¹ Schellenberg oli SS:n vastavakoilun johtaja ja yksi Himmlerin lähimmistä miehistä. Turner 2016, 15. TKS 4.1.1946 Saksan armeijaan perustettiin; esimerkiksi SS 4.1.1946 Himmler ”vapautti” SS-miehet henkilökohtaisesta vastuusta; HBL 5.1.1946 Nürnberg –åklagarna rikta nu anklagelserna mot militären; KL 9.1.1946 Saksan päämaja ja yleisesikunta; Bloxham 2001, 185.

²⁵² Esimerkiksi SS 3.1.1946 Saksan lentoaseen oli määrä tuhota Dachau keskitysleiri; TKS 16.4.1946 Puolustustodistaja antoi iskun suurpyövelille; US 16.4.1946 Auschwitzin pyöveli; Rautkallio 2004, 286.

kaan lueteltiin ” julmuuksia, joiden olisi voinut luulla olevan peräisin keskiajalta”. Luki-joille paljastui, ettei Frankin mukaan ”kannata erikoisemmin vaivata päätämme sen johdosta, että saatamme miljoonan tai pari miljoonaa juutalaista nälkäkuolemaan”, kun juutalaisista voisi sodan jälkeen tehdä lihahakkkelusta. Frankin nimittäessä juutalaisia syöpäläisiksi, paljastui ihmisyyden kieltäminen, minkä vuoksi heidät piti hävittää Puolasta. Myös puolalaisten olot paljastuivat kammottaviksi: ”Emme voi ampua emmekä myrkyttää 3 ½ miljoonaa puolalaista, mutta meidän on joka tapauksessa ryhdyttävä toimenpiteisiin jotka johtavat heidän tuhoonsa.” *Sosialidemokraatti* puolestaan toi esiin syyttäjän väittäneen hänen perustaneen Treblinkan tuhoamisleirin, ”kitkemisleirin juutalaisten joukkomurhaamiseksi höyrykamareissa. Voidaan olettaa, että useita satojatuhansia juutalaisia likvidoitiin täten Triblinkassa.”²⁵³

tämä järjestetty ja rikollinen toiminta johtui siitä opista, jonka tarkoituksena oli syöstä ihmiskunta takaisin raakalaisuuteen. Hirvittävällä rotuopillaan Hitlerin hallinto loi todellisen kuilun Saksan ja muiden maiden välille.

Näin kirjoitettiin ranskalaisyyttäjä de Menthonin aloituspuheesta, jossa huomioitiin aatekasvatuksen ja antisemitismin merkitys tapahtumien taustalla. Tällä pyrittiin vastaamaan siihen, miten oli mahdollista, että kulttuurikansana pidetyt saksalaiset ryhtyivät ennenkuulumattomaan hirmuhallintoon. Suomessa vasemmistolehdet korostivat rotuopin ja juutalaisvihan viljelyn merkitystä tapahtumien taustalla. Tämä näkyi myös aatekasvatukseen ja antisemitismiin osallistuneiden, etenkin Rosenbergin ja Hitlerjugendin johtaja von Schirachin tapauksissa, kun syyttäjän mukaan he tasoittivat vainojen tietä. Rosenbergin tämä ja itäalueiden ministeriön johtaminen veivät hirteen, Schirach sai 20 vuoden vankeustuomion, ensisijaisesti Wienin 60,000 juutalaisen karkotuksesta idän ghettoihin ja tietäessään heidän tuhoamisestaan. *Der Stürmerin* kustantaja Streicher ja radiopropagandisti Fritzsche syytteiden taustalla oli aatteellinen ohjaus, joten oikeudelta haettiin myös päätöstä propagandan vaikutuksesta tapahtumiin, joskin ongelmana oli osoittaa propagandan vaikutus yksilöiden tekoihin. Streicherin tapauksesta Suomessa huomiota kiinnitti vain närkästyttä herättänyt väite, että Martti Luther istuisi elossa ollessaan hänen vieressään syytettyjen penkillä, vedoten Saksan pitkäaikai-

---

²⁵³ HS 22.11.1945 Natsijohtajien rikosluetteloa esitteli Jackson eilen; HS 11.1.1946 Rosenbergin, Frankin ja Streicherin syyllisyys; SS 15.12.1945 Varsovan juutalaiskaupunginosa; esimerkiksi KL 11.1.1946 Puolan orjuuttaja kuvernööri Frank; Benz 2000, 14; Glover 2014, 70–73, 440.

seen antisemitismiin. Streicher väitti Lutherin teoksessaan *Juutalaisista ja heidän valheistaan* rohkaisseen käärmeiksi nimitettyjen juutalaisten tuhoamiseen. Streicher päätyi juutalaisvihan lietsomisesta hirteen, Fritzschen osuus jäi todistamatta.²⁵⁴

Saksan vainojen uutisoinnissa lehtien painotuserot tulivat jälleen esiin. Ulkomaanuutisiin panostaneet päälehdet kirjoittivat aiheesta enemmän, kun pienemmät maakuntalehdet jättivät uutisoinnin vähemmälle. *Ilkka* ei vainoista ja sotarikoksista kertonut, pitkään saksalaismyönteisen lehden vaikeneminen läheni jo tapahtuneen kieltämistä. Kaikkiaan vainoista kirjoitettiin verrattain runsaasti ja monipuolisesti, mitä Antero Holmila on pitänyt freudilaisten peitemuistojen luomisena, jolla vältettiin oman traumaattisen menneisyyden kaivelu: sotavankien kohtelun, vankileirien tapahtumien ja Saksa-yhteistyön käsittely. Kuten Holmila on tutkimuksissaan havainnut, lehtikirjoittelussa vainojen koko Eurooppaa koskenut laajuus ja monimuotoisuus tulivat esiin. Myös saksalaisten uhreihinsa kohdistama nöyryytys oli esillä.²⁵⁵

Vasemmistolle vainot olivat varoitus fasistisen hallinnon seurauksista ja äärivasemmistolle osoitus siitä, millaisen hirviön kanssa Suomi oli yhdistänyt kohtalonsa. Kaikkiaan julmuuksien paljastuminen oli järkytys, mihin liittyi epäuskoa ja pettymystä, tuhoamisvimman ollessa vastoin maailmankuvan perusrakenteita. Ainutlaatuisuudesta osoitti myös, ettei tapahtuneelle ollut sanoja. Helvetinleirit ja kitkemisleirit vakiintuivat myöhemmin keskitys- ja tuhoamisleireiksi, höyrykamarit ja kaasukamarit kaasukammioiksi. Juutalaisten tappamisesta käytettiin useimmiten ilmaisuja teurastus tai surmaaminen, kansanmurha ei sanana vielä ollut käytössä ja holokausti vakiintui myöhemmin.

---

²⁵⁴ Luterilaisen uskon perustajan maineen lisäksi aihe oli arka, kun äärioikeiston oli suomentanut teoksen vuonna 1938, jolloin sen esipuheessa Lutherin näkemyksiä oli käytetty antisemitismin oikeuttamiseen. Kuparinen 2008, 106–112, 279–280. KL 18.1.1946 Ranskan syyttäjät Nürnbergissä; esimerkiksi HBL 30.4.1946 ”Martin Luther skulle ha suttit bredvid Streicher”; HBL 28.5.1946 23 000 Wienjudar dödades med Schirachs vetskap; KL 6.1.1946 pk Jäljet peloittavat; VS 8.1.1946 pk Nürnbergin oikeudenkäynti; Burleigh 2004, 607; Kershaw 2015, 581; Tusa & Tusa 1984, 335–337, 404.

²⁵⁵ Glover 2014, 15, 18, 440–445, 456–457; Holmila 2005, 216, 219; Holmila 2010, 125; Jokipii & Könenen 2013, 476–477.

8. ASEVELJEYDEN JÄLKISELVITYS

8.1 Natsisympaattinen STT

Suomen lehdistön kirjoittelua Nürnbergin oikeudenkäynnistä leimasi voimakas kansallinen näkökulma. Monivuotinen aseveljeys, kotimainen sotasyllisyysoikeudenkäynti ja sisäpoliittiset mullistukset kommunistien paluun ja äärioikeiston vaikenemisen myötä, olivat selviteltäviä asioita myös Nürnbergin yhteydessä. Oikeudenkäyntiin liittyvistä asioista tuli myös helposti osa sisäpoliittista kädenvääntöä.

Nürnbergin oikeudenkäynnin yhteydessä äärivasemmisto otti uutisvälityksen aseeseen sisäpoliittisten tavoitteidensa edistämiseen. Kommunistit olivat aiemmin kritisoineet STT:tä milloin liiallisten natsisymptatioiden, milloin oikeistolaisen omistajapohjan vuoksi. Uusi syy kritiikille löytyi, kun STT ei ottanut vastaan Suomelle varattua ainoaa kirjeenvaihtajan paikkaa Nürnbergin oikeussalissa. *Helsingin Sanomien* marraskuun lopussa aloittama keskustelu kirjeenvaihtajan puuttumisesta ilmeni *Vapaan Sanan* sivuilla STT:hen kohdistuneena kiivaana arvosteluna:

Epäilemme kyllä, missä määrin natsi-Saksaan orientoitunut STT on sopiva välittämään Suomen kansalle tietoja oikeudenkäynnistä natsilaisuutta vastaan. Nyt kysytään kuitenkin miksi sekään ei ole edustettuna.²⁵⁶

Seuraavana päivänä *Vapaa Sana* palasi asiaan väittäen, että kirjeenvaihtajan puuttuminen johtui STT:n viivytystä. Lehden mukaan asia muuttui yhä omituisemmaksi, koska STT:n luovuttua paikasta, sitä ei annettu toiselle edustajalle. Tosin *Vapaalla Sanalla* oli asiassa taka-ajatuksia, sillä se olisi mielellään huolinut kirjeenvaihtajan paikan:

koska Nürnbergissä on kyse fasismin tuomitsemisesta, kuuluu edustus oikeus suunnalle, joka johdonmukaisesti on ollut fasisminvastaisella kannalla. Vain se takaa, että Suomen kansa saa Nürnbergin prosessista luotettavia tietoja ja että siellä tehdyistä paljastuksista ei vaieta.²⁵⁷

Lehti toi näin esiin Nürnbergin merkityksen myös Suomessa fasismin vastaisen propagandan välineenä, osana uutta poliittista suuntausta. Toisaalta *Vapaan Sanan* vähäinen

²⁵⁶ VS 30.11.1945 Suomi ja Nürnbergin oikeudenkäynti.

²⁵⁷ VS 1.12.1945 Nürnberg ja STT.

usko uutisvälitykseen oli enemmänkin retoriikkaa, kun äärivasemmiston lehtien tapoihin kuului, että ei-kommunistisia tahoja ei pidetty erityisen luotettavina.

Natsisympatia -syytösten taustalla oli STT:n sodan aikainen toiminta, kun se käytti runsaasti Saksan propagandaministeriön alaisen tietotoimisto DNB:n materiaalia. Syytökset kohdistuivat etenkin pääjohtaja Eero Bergiin, jonka hyvät suhteet Saksan lähetystöön olivat herättäneet huolta Suomen hallituksessakin. Asiaa ei tietenkään auttanut Bergin saama vankeustuomio maanpetoksesta, kun STT oli lipsauttanut talvisodan rauhanneuvottelujen aikana liian aikaisin Ruotsiin tiedon, että Suomi oli hyväksynyt Neuvostoliiton asettamat rauhan ehdot. Ulkomaille nopeasti levinnyt tieto saattoi vaikuttaa pienten rajamuutosehdotusten hylkäämiseen.²⁵⁸

Työkansan Sanomien alettua ilmestyä säännöllisesti vuoden 1946 alusta, sai *Vapaa Sana* taustatukea STT:n arvosteluun. Yrjänä Kontsaan pakinassa ”Suomen Tietotoimisto Oy ja Nürnberg” kritisoitiin suorin sanoin STT:n haluttomuutta lähettää kirjeenvaihtajaa Nürnbergiin:

Tarpeetonta se olisi ollutkin. Ylimalkaan on aivan tarpeetonta lähettää omia kirjeenvaihtajia mihinkään. Kallista rahan tuhlaamista. Eikä mitään hyötyä. Päinvastoin. Nimittäin vahinkoa.²⁵⁹

Työkansan Sanomat antoi ymmärtää STT:n perustelleen kirjeenvaihtajasta luopumista rahapulalla. Se olikin todennäköisin syy, kun rahan arvon laskiessa olivat STT:n talousongelmat kärjistyneet vuonna 1945. Pakinassa kritisoitiin myös STT:n aiempaa toimintaa, esimerkkinä natsipropagandan levittämisestä käytettiin vuoden 1934 valtiopäivätalon palon uutisointia. Lehteä ärsytti mielestään STT:n varaukseton suhtautuminen natsien propagandaan, ja se väittikin STT:n kieltäytyneen propagandatilaisuudeksi leimamansa oikeudenkäynnin uutisoinnista:

Sehän se tekeekin asian niin varmaksi. Nimittäin kun tietää kaiken jo etukäteen. Viralliseen ja puoliviralliseenkin tahoön voi aina luottaa. Mutta Nürnberg? Onko siellä mitään virallista tahoja? Tai puolivirallista? Tai edes ¼ virallista? Hä! Suomen Tietotoimisto Oy, eli STT, hyvät herrat, on puolueeton liikeyritys. Lähettää

---

²⁵⁸ VS 30.11.1945 Suomi ja Nürnbergin oikeudenkäynti; Jussila 2007, 158–165; Rantanen 1987, 79–83; Vilkuna 1962, 14–15.

²⁵⁹ TKS 1.2.1946 Yrjänä Kontsas: Suomen Tietotoimisto Oy ja Nürnberg.

aina vain ehdottoman varmoja tietoja. Propaganda, hyvät herrat, ei sovi meidän periaatteisiimme. Tietäkää se!²⁶⁰

Nürnbergin oikeudenkäynnin kirjeenvaihtajan puuttuminen oli osa suurempaa ääri-vasemmiston STT:hen suuntaamaa painostusta, mikä huipentui huhtikuussa 1946, jolloin *Vapaa Sana* julkaisi STT:n oikeistolaista omistuspohjaa ja saksalaismielisyyttä kritisoi-
neen pääkirjoituksen. Siinä STT liitettiin kommunistien puhdistuksia tarvitsevien listal-
le, jolle aiemmin olivat päätyneet muun muassa valtion virkamieskunta ja poliisi. *Va-
paan Sanan* mukaan STT ei pääjohtaja Bergin johdolla ymmärtänyt Suomen aseman
muuttumista, vaan levitti mielellään Neuvostoliiton vastaisia uutisia. Tämä kritiikki
aiheutti julkisen sananvaihdon *Vapaan Sanan* ja Bergin välillä, joka lähetti STT:n toi-
mintaa puolustaneen vastineensa *Vapaan Sanan* lisäksi myös muihin lehtiin.²⁶¹

Vaikka ääri-vasemmiston lehdet mielellään kritisoivat STT:tä liiasta natsimielisyydestä,
ei se tietenkään estänyt niitä käyttämästä STT:n välittämää uutismateriaalia, niin Nürn-
bergin suhteen kuin muutenkin. He olivat kuitenkin ainoita, jotka löysivät STT:n linjas-
ta Nürnbergin oikeudenkäynnin yhteydessä moitittavaa. STT:n oikeistolaisuuden kriti-
sointi olikin keino edistää omia poliittisia tavoitteita. STT:n asema puolivirallisena, osin
valtion rahoittamana mutta yksityisten omistamana tietotoimistona, oli herättänyt ääri-
vasemmistossa kritiikkiä pitkään, mikä näkyi myös uuden poliittisen suunnan vastaisen,
taantumuksellisen propagandan levittämissyytöksinä. Ääri-vasemmiston näkökulmasta
STT:n johtokunta, puheenjohtajanaan *Helsingin Sanomien* Eljas Erkko, toimi usein vas-
toin uudistuspyrkimyksiä. Marraskuussa 1945 johtokunta torppasi toisen ulkoministerin,
SKDL:n Reinhold Sventon ehdotuksen STT:hen palkattavasta vasemmistolaisesta johta-
jan avustajasta. Hella Wuolijoen johtaman Yleisradion toivoessa osuutta yhtiöstä, oli
johtokunta suurin vastustaja. Lopulta helmikuussa 1946 Yleisradio sai osuuden STT:stä
ja paikan hallituksesta, joskin osuus oli niin pieni, etteivät kommunistit liiemmin pysty-
neet vaikuttamaan STT:n linjaan.²⁶²

---

²⁶⁰ TKS 1.2.1946 Yrjänä Kontsas: Suomen Tietotoimisto Oy ja Nürnberg; Jussila 2007, 174–176.

²⁶¹ VS 10.4.1946 pk STT; VS 13.4.1946 Tri Bergin kahdeksan kohtaa; VS 13.4.1946 STT ja *Vapaa Sana*;
Holmila & Mikkonen 2015, 177; Leppänen 1994, 13.

²⁶² Jussila 2007, 161–177; Rantanen 1987, 35–38.

8.2 Sotasyyllisyysoikeudenkäynti

Suomessa Nürnbergin oikeudenkäynnin kirjoitteluun vaikutti olennaisesti kotoinen sotasyyllisyysoikeudenkäynti, joka alkoi 15.11.1945, viisi päivää ennen Nürnbergiä, mutta päättyi helmikuun 20. päivänä 1946. Oikeudenkäynnin pohjana oli välirauhansopimuksen 13. artikla, jossa vaadittiin sotarikollisten syyttämistä ja tuomitsemista yhteistyössä liittoutuneiden kanssa. Tähän kuului valvontakomission tulkinnan mukaan myös poliittinen sotasyyllisyys. Suomessa syytettiin kuitenkin sodan aloittamisesta ja rauhan estämisestä, ei rikoksista rauhaa vastaan.²⁶³

Suomessa toivottiin pitkään, ettei oikeudenkäyntiä tarvittaisi, jos sodanaikaiset johtajat vetäytyisivät korkeista luottamustoimistaan. Vuoden 1945 alussa sotasyyllisyysskysymys tuli kuitenkin eduskuntaa SDP:n oppositioryhmä kuutosten välikysymyksen myötä. Vankeudesta vapautuneet äärivasemmiston edustajat vaativat sisäpoliittisista syistä torikokouksissaan sota-ajan johtajien syyttämistä kansantuomioistuimissa. Lopulta LVK vaati 13. artiklaan nojaten sotasyyllisten rankaisemista. Koska Suomen laki ei tuntenut poliittista sotasyyllisyyttä, joutui eduskunta hyväksymään pääministeri Paasikiven läpi ajaman, paljon kritiikkiä herättäneen taannehtivan sotasyyllisyyslain.²⁶⁴

Sotasyyllisyysoikeudenkäynnin järjestämisessä oli taannehtivan lainkäytön lisäksi useita ongelmia, yhtenä presidentti Mannerheimin asema. Mannerheim olisi ollut luonnollisesti yksi syytetyistä, mutta oikeudenkäyntiä valmisteltaessa painopiste pyrittiin siirtämään poliitikoihin, mikä pelasti marsalkan ohella muun sotilasjohdon. LVK oli aiemmin vaatinut äärivasemmistoa hillitsemään Mannerheimin kritisointia, ja myöhemmin LVK ilmoitti, ettei sillä ollut vaatimuksia Mannerheimin suhteen. Tosin SDP:n puheenjohtaja Väinö Tanner haluttiin välttämättä syytetyksi, mikä kohdisti syytteet ulkoasiainvaliokunnan jäseniin, vaikka sodan aikana tärkeät päätökset teki pienempi sisäpiiri. Myös Berliinissä lähettiläänä ollut T.M. Kivimäki oli välttämättä syytettävien henkilöiden listalla, vaikka hän oli vain hallituksen tahtoa toteuttanut virkamies, joka ei päättänyt maan poliittisesta linjasta.²⁶⁵

---

²⁶³ Tarkka 2009, 25, 44–47, 180–181.

²⁶⁴ Leppänen 1994, 68–69; Tarkka 2009, 49–55, 83–93; 101–106, 121–131, 151–152, 187–189.

²⁶⁵ Jokipii 1987, 27–33; Salminen 1979, 124; Tarkka 2009, 153–165, 204–205, 250–251.

Oikeudessa oli lopulta syytettynä kahdeksan jatkosodan aikaista Suomen johtajaa. Syytösten peruseriaate oli virka-aseman väärinkäyttö valtakunnan vahingoksi, mikä näkyi syytöksissä sodan aloittamisesta ja rauhan estämisestä. Äärivasemmistoa lukuun ottamatta oikeudenkäynti koettiin oikeustajun vastaisena, mitä ilmeni sensuurista huolimatta esitettynä kritiikkinä. Oikeudenkäynnistä muodostuikin sensuurin ja sananvapautta vaatineen lehdistön yhteenotto, esimerkiksi presidentti Risto Rytin puolustuspuheen sensurointi kuumensi tunteita. LVK:n vaadittua ankarampia tuomioita, oikeus julisti tuomionsa 20.2.1946. Presidentti Ryti sai 10 vuoden kuritushuonetuomion, jatkosodan alun aikainen pääministeri Jukka Rangell sai kuusi vuotta vankeutta, hänen seuraajansa Edwin Linkomies viisi ja puoli vuotta, samoin kuin sota-aikana useita ministerinvirkoja hoitanut SDP:n johtaja ja kommunistien pääpiru Tanner. Berliinin lähettiläs Kivimäki sai viiden vuoden ja ulkoministeri Henrik Ramsay kahden ja puolen vuoden vankeustuomion. Opetusministeri Antti Kukkonen ja valtionvarainministerinä toiminut Tyko Reinikka saivat kahden vuoden tuomiot.²⁶⁶

8.2.1 ”Taantumuksen” tuomio

Samoihin aikoihin alkaneet oikeudenkäynnit ja sodan hävinneen maan poliittisen johdon tuomitseminen yhdistivät Suomen ja Nürnbergin prosesseja. Koska Nürnbergin oikeudenkäynnistä odotettiin alkujaan vain muutaman kuukauden kestävästä lyhyttä speaktaakkeliä, on sen perinteisesti katsottu heijastuneen Suomen jokseenkin pikaiseen oikeudenkäyntiin. Säätytalolla tuomiot pyrittiin tämän vuoksi antamaan ennen Nürnbergiä, ettei heräisi vaatimuksia ankarammista tuomioista.

Lehdistön suhtautuminen oikeudenkäynteihin oli kaksijakoista. Äärivasemmisto vertaili prosesseja mielellään ja piti Nürnbergiä esimerkkinä, johon Suomessa pitäisi pyrkiä, *Työkansan Sanomat* nimesi Säätytalon prosessia seuranneen palstansa ”Pikku Nürnbergiksi”²⁶⁷. SDP:n, keskustan ja oikeiston lehdet puolestaan välttelivät valtaosan ajasta oikeudenkäyntien rinnastuksia, ja niitä tehdessään korostivat eroja. Suhtautuminen Nürnbergin oikeudenkäyntiin oli kuitenkin paljon myönteisempää kuin oikeustajua loukanneeseen Säätytalon prosessiin.

²⁶⁶ Salminen 1979, 118–133; Tarkka 2009, 88, 92, 199–200, 221–224, 249–250, 274.

²⁶⁷ Esimerkiksi VS 5.11.1945 pk Tuomio lähestyy; TKS 25.1.1946 Pikku Nürnberg.

Vapaa Sana aloitti oikeudenkäyntien yhdistelyn muutama päivä Nürnbergin alkamisesta. Utelias otti pakinassa ”Mihin perustuu sotarikollisten ainoa toivo?” aiheeseen Yhdysvaltojen pääsyyttäjä Jacksonin avauspuheenvuoron, jossa hän oli ilmaissut huolensa kansainvälisen oikeuden hitaudesta ja sen jäämisestä ihmiskunnan moraalitason jälkeen. Samalla hän korotti Nürnbergin syyttäjäksi itse sivistyksen, peläten lain olevan avuton oikeudessa olevien rikosten suuruusluokkaa vastaan. Utelias käytti tätä sotasyllisyysoikeudenkäynnin perusteluun ja sen vastustajien kritisointiin:

Tuomari Jacksonin viisaudensanat pitäisi tekstata liitupaperille ja ojentaa Suomen sotasyllisyysoikeuden jäsenille. Pidettäväksi päivällä kirjoituspöydällä ja yöllä tyynyn alla. Nimenomaan niille jäsenille, joiden käsityksen mukaan laki on ”avuton tämän suuruusluokan rikoksia vastaan.”²⁶⁸

Utelias lupasi ”edistyneen Suomen kansan”, siis kommunistien pitävän huolen, että vallanpitäjät tuomittaisiin. Prosessia hän piti suursuomalaisia aatteita eläteläiden ristiretkien loppuna, kritisoiden lehtiä, jotka julistivat oikeudenkäynnin lailliseksi neljän syytetyin päästyä hetkeksi vapauteen. Utelias myös puolusti kommunistien torikokouksia ja vaatimuksia oikeudenkäynnistä, mainiten *Sosialidemokraatin* Muste-Maalarin jo verranneen ristiinnaulitsemista huutaneeseen kansanjoukkoon niitä suomalaisia, jotka halusivat ansioiden mukaista rangaistusta.²⁶⁹

Oikeudenkäyntien ollessa joulukuussa hyvässä vauhdissa, *Vapaan Sanan* ”Säätytalo” – palstalla Rauhan mies julkaisi pakinan ”Mies, joka ei muista”, jossa presidentti Rytin verrattiin Rudolf Hessiin. Pakinoitsijan mukaan Ryti vakuutteli kuulustelupöytäkirjassa muistamattomuutta ainakin yhdeksän kertaa, mikä antoi aihetta vinoiluun valikoivasta muistista:

Hess, sanoo lukija. Hess ei todellakaan muistanut, mutta muistaa nyt jo. Hess piti pilkkanaan kansainvälistä psykiatria. Ketä pitää pilkkanaan Suomen entinen presidentti Risto Ryti?²⁷⁰

Pakinoitsija ei siis pitänyt Rytin muistamattomuutta uskottavana, hyökäten käsityksensä mukaan Rytin suoranaista valehtelua ja vastuun välttelyä vastaan, kertoen pitkän litani-

---

²⁶⁸ VS 24.11.1945 Utelias kysyy: Mihin perustuu sotarikollisten ainoa toivo?

²⁶⁹ VS 24.11.1945 Utelias kysyy: Mihin perustuu sotarikollisten ainoa toivo?

²⁷⁰ VS 4.12.1945 Säätytalo: Mies joka ei muista.

an asioita, jotka Ryti väitti unohtaneensa. Samalla hän korosti Rytin vastuuta Suomen sotapolitiikasta. Lopussa pakinoitsija kävi jälleen suoraan hyökkäykseen, ollen vakuutunut Rytin teeskentelevän muistinmenetystä:

Hess muisti lopulta. Hän piti pilkkanaan kansainvälistä psykiatria. Palaako Suomen entisen presidentin muisti, vai aikooko hän loppuun asti pitää pilkkanaan omaa kansaansa ja koko kansainvälistä oikeusjärjestystä, jonka silmämääränä on Totuus, Tilitys ja Maailmanrauha?²⁷¹

Joulukuussa *Vapaa Sana* lopulta vertaili oikeudenkäyntejä pääkirjoitussivun artikkelissa, joka käsitteli Suomen ja Saksan sotarikoksia. Prosessien eroksi mainittiin Suomen hallitusten jäsenten syyttämisen vain sodan aloittamisesta ja rauhan viivyttelystä. Lehti ihmetteli eroa, kyseenalaistaen eikö Suomessa tapahtunut sotarikoksia, joista hallitus olisi ollut tietoinen. Lehti vertasi Suomen tapahtumia Saksan hirmutekoihin, kun poliittisia vastustajia teljettiin keskitysleireille, ” ja näistä muodostettiin kuolemanleirejä Belsenin malliin”. Lehden mukaan vankeja pahoinpideltiin ja nälkiinnytettiin hengiltä, kenttäoikeudet teloittivat ihmisiä, metsästettyjä rintamakarkureita katosi ja venäläisiä sotavankeja ”kidutettiin ja räkättiin”. Ainoana erona Saksaan lehti mainitsi julmuuksien pienemmän mittakaavan.²⁷²

Vapaan Sanan kritiikissä oli toki perää. Suomessa oli tapahtunut ylilyöntejä ja rikoksia sekä sotavankeja, keskitysleirien siviiliväestöä että poliittisia vankeja kohtaan. Kuolemantuomioita annettiin maanpetoksellisesta toiminnasta toisinaan heppoisin perustein ja poliittiset vangit olivat vankihierarkiassa kaikkein alimpana, joten he joutuivat usein väärinkäytösten ja pahoinpitelyiden kohteiksi. Huonon elintarviketilanteen takia myös vankien ruokahuolto kärsi. Väitteet Suomen keskitysleirien rakentamisesta Belsenin malliin olivat toki liioittelua, pidettiinhan Belseniä yhtenä Saksan pahimmista leireistä. *Vapaan Sanan* kirjoitteluun vaikutti todennäköisesti Neuvostoliiton sodanaikainen propaganda, kun vuodesta 1942 lähtien oli Itä-Karjalan keskitysleireillä väitetty tapahtuneen kidutuksia, julmuuksia ja nälkiinnyttämisä. Väitteitä kumoamaan oli kutsuttu kansainvälinen lehtimiesryhmä tutustumaan leirien oloihin. Suomessa sotarikoksia oli lisäksi tutkittu syksystä 1944 lähtien puolustusministeriön sotavankileirien tutkimuskes-

---

²⁷¹ VS 4.12.1945 Säätytalo: Mies joka ei muista.

²⁷² VS 19.12.1945 Nürnberg-Helsinki

kuksessa, kuten 13. artikla ja LVK vaativat. Vuoden 1945 lopulla tapauksia oli tutkittavana yli 2 000, joista 450 päätyi oikeuteen, seuraavan vuonna tapauksia oli hieman enemmän. Vankien kohtelua vankiloissa ja varavankiloissa tutkittiin keväästä 1945. Sotarikosten tutkimisesta ei julkisuudessa kuitenkaan liiemmin kirjoitettu, minkä myös *Sosialidemokraatin* Muste-Maalari ja *Kansan Lehti* huomioivat.²⁷³

Vapaa Sana olisi halunnut Suomen johdon vastuuseen myös sodanaikaisten toisinajattelijoiden kohtelusta. Lehden mukaan sotilasjohto ja valtiollinen poliisi informoivat hallitusta toiminnastaan, vieden pohjaa väitteiltä tietämättömyydestä. Valpo ja pääesikunnan valvontatoimisto olivat lehden kritiikin kohteena, kun ääri vasemmisto piti näitä suurimpina syyllisinä kärsimyksiinsä. Olivathan ne olleet ensisijaisessa vastuussa ääri vasemmiston toiminnan kitkemisessä ja vankeuteen järjestämisessä. Poliittisten vankien kohtelun lisäksi lehti painotti syytettyjen vastuuta sotavankien murhiin, jotka lehden mukaan Nürnbergissä johtaisivat teloitukseen. Lehti ihmettelikin, miksi ne eivät olleet Suomessa rikos:

Eikö Helsinki ole oikeudellisesti samalla pituus- ja leveysasteella kuin esim. Nürnberg? Miksi ei Helsingissä seurata samaa selvää ja suoraa linjaa oikeudessa kuin mitä seurataan muualla maailmassa?²⁷⁴

Näin lehti vaatikin Suomen sotasyyllisille epäsuorasti kuolemantuomioita, joihin useat aiemmat oikeudenkäynnit olivat päättyneet. Esimerkiksi Unkarissa, Bulgariassa ja Romaniassa entisiä, sodanaikaisia johtajia oli päätynyt teloituskomppanioiden eteen tai hirttoköyden jatkoksi²⁷⁵. Nürnbergissä kuolemantuomioita pidettiin selvytenä alusta alkaen.

Työkansan Sanomat tarttui oikeudenkäynteihin jo ensimmäisessä näytenuumerossaan. Barbarossa -suunnitelmaan viitaten lehti syytti sotarikollisiksi nimittämänsä Suomen johdon myyneen ”maansa palvelemaan Saksan sodanjohdon suunnitelmia.” Sotasyyllisten arvostelun lisäksi lehti kritisoi muuta lehdistöä oikeudenkäynnin vastaisesta asen-

---

²⁷³ Vuoden 1947 loppuun mennessä oli oikeudessa käsitelty 929 tapausta, joissa 1 434 syytetystä rangaistuksen sai 713 ja vapauttavan päätöksen 657, tapauksia oli kesken 61. Karonen 2015, 183, 338. VS 19.12.1945 Nürnberg-Helsinki; KL 18.6.1946 pk Epätasaista oikeudenjakoa; SS 13.6.1946 Muste-Maalarin napsutuksia: Sotarikollisjutuista; Holmila 2010, 124–126; Hyytiä 2008, 64–69, 298–303; Kujala 2008, 25–26; Näre 2008, 254–257, 268–270, 284–292.

²⁷⁴ VS 19.12.1945 Nürnberg-Helsinki; Leppänen 1994, 12–13.

²⁷⁵ Tarkka 2009, 303–310, 312–314.

teesta, korostaen prosessin välttämättömyyttä välirauhansopimuksen toteutukselle. Näin lehti veti suuntaviivoja linjalleen, tehden sen lukijoilleen alusta alkaen selväksi, houkuttellen samoin ajattelevia tilaajiksi. Oikeudenkäyntien rinnastuksiin *Työkansan Sanomat* palasi vielä tammikuussa, julistaen Nürnbergin oikeudenkäynnissä esitettyjen paljastusten maiden yhteistyöstä takaavan, että ”omasta Nürnbergistämme” selvittäisiin kivuttomammin.²⁷⁶ Näin lehti pyrki vakuuttelemaan, että oikeudenkäynnissä selviävien seikkojen ansiosta suurimmatkin skeptikot hyväksyisivät oikeudenkäynnit.

Yksi suurimmista sensaatioista oikeudenkäyntien yhteydessä oli Norjaan sijoitettujen saksalaisjoukkojen esikuntapäällikön, kenraali Erich Buschenhagenin todistus. Tammikuussa Neuvostoliitossa sotavankina ollut Buschenhagen aiheutti kirjallisella todistuksellaan kohun sotasyllisyysoikeudenkäynnissä, väitettyään Suomen ja Saksan sotilasyhteistyön alkaneen viimeistään vuoden 1941 alussa. Kuukautta myöhemmin kohukenraalin ilmestyminen Nürnbergin todistajanaitioon takasi Suomen lehdistön mielenkiinnon. *Vapaa Sana* käytti todistusta sotasyllisyysoikeudenkäynnin tarpeellisuuden korostamiseen, kun lehti artikkelissaan ”Suomi syytettynä Nürnbergissä”, arvioi Stalingradin saksalaisjoukkojen komentaja, marsalkka Friedrich von Pauluksen ja Buschenhagenin todistusten ansiosta olleen ”suurin päivä Nürnbergissä”, kun Buschenhagen kytki oikeudenkäynnit erottamattomasti yhteen.

Kenraali Buschenhagen vahvisti kauttaaltaan Säätytalolla esitetyn todistuksensa: Suomen ja Saksan sotilaspiirit valmistivat määrätietoisesti hyökkäyssotaa Neuvostoliittoa vastaan; kaikki Suomen puheet puolustustaistelusta ovat naamiointia, kukaan ei kuvitellut Neuvostoliiton hyökkäävän Suomea vastaan.²⁷⁷

Lehti vahvisti arviotaan vielä vetoamalla Pauluksen todistukseen, kun hän vahvisti Buschenhagenin arviot. Samassa yhteydessä Paulus oli viitannut Suomen pääesikunnan päällikkö kenraali Erik Heinrichsin kahteen Saksan matkaan, joita Paulus piti olennaisina Saksan ja Suomen yhteisille sotavalmisteluille.

todistukset kietovat rautaisena kehänä ne suomalaiset sotasylliset, jotka nyt odottavat tuomiotaan. Vielä kerran ne hajoittavat maan tasalle sen verukkeiden, muis-

---

²⁷⁶ TKS 12.12.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; TKS 8.1.1946 Suomi ja Nürnberg.

²⁷⁷ VS 16.2.1946 Suomi syytettynä Nürnbergissä; Tarkka 2009, 258–262

tamattomuuksien ja valheiden verkoston, jonka sotasyytettyjen puolustus Säätytalolla koetti upseeritodistajiensa avulla rakentaa.

Nürnbergin todistus on vielä kerran vahvistanut Suomen sodanaikaisten valtiomiesten syyllisyyden. Kohdatkoon heitä tuomio, nopea ja riittävän kova.²⁷⁸

Vapaa Sana sai näin liitettyä Pauluksen ja Buschenhagenin todistukset, jotka lehden mukaan vahvistivat sotilaspiirien syyllisyyden, aseikseen Suomen sotilasjohtoa vastaan, olivathan kommunistit vaatineet armeijan puhdistuksia. Toisaalta lehti kuitenkin muistutti, ettei sotilasjohdon mahdollinen oma-aloitteisuus vähentänyt poliittisten johtajien vastuuta.

Suomen ja Saksan yhteistyöhön toivoi äärivasemmisto tarkempaa selvitystä. Nürnbergistä palanneen Jarno Pennasen haastattelussa toukokuussa ehdotettiin tutkimuskomission lähettämistä Nürnbergiin, selvittämään Suomen ja Saksan sodanjohdon yhteistyötä, saksalaisten vakoilua ja oikeudessa esiin tulevia Suomen asioita. Pennanen arvioi tutkimuksen olevan tärkeä yleisen mielipiteen ja sotasyllisten syyllisyyden arvioinnissa, vaikka se ei vaikuttaisi päättyneeseen oikeudenkäyntiin. Julkisuudessa tosin ei tiedetty, että Suomesta oli toivottu lupaa lähettää edustaja Nürnbergiin, minkä LVK:n johtaja Andrei Ždanov oli evännyt, koska sotasyllisyysoikeudenkäynti ei saanut viivästyä materiaalin puuttumisen takia. Tämän vuoksi Neuvostoliitto toimitti oikeuteen Buschenhagenin todistuksen ja Barbarossa -suunnitelman.²⁷⁹

Vaikka Suomen oikeudenkäynti loppui jo helmikuussa, eivät oikeudenkäyntien rinnastukset päättyneet. *Työkansan Sanomat* nosti asian esiin pääkirjoituksessa Moskovan rauhan solmimisen kuusivuotispäivänä 12.3.1946. Lehti vakuutti, että ”talvisodan ”kunnian” legenda päättyi Säätytalon ja Nürnbergin oikeudenkäynneissä”. Tässä tuli ilmi myös Paasikiven paheksuma Suomen syyttäminen talvisodasta.²⁸⁰

Myöhemmin oikeudenkäyntien vertailuun *Työkansan Sanomat* palasi vielä heinäkuussa. Tuore päätoimittaja Mauri Ryömä otti hampaisiinsa ideologi Alfred Rosenbergin, joka ”ajateltuaan asiaa” oli tullut lopputulokseen, että hänen Hitlerille tekemä ehdotuksensa

---

²⁷⁸ VS 16.2.1946 Suomi syytettynä Nürnbergissä.

²⁷⁹ VS 7.5.1946 Suomalainen tutkijakunta; TKS 10.5.1946 Natsivalta asiakirjojen valossa; Rautkallio 1981, 258.

²⁸⁰ TKS 12.3.1946 pk ”Välirauha” 1940; Paasikivi 1985, 348, 378–380.

juutalaisten ampumisesta ei ollutkaan johdonmukainen. Samalla Ryömä kysyi, tuliko Ryti ajatelleeksi asiaa lukiessaan sodan aikana kaatuneista tai ajatteliko Tanner kuullessaan kuutosten johtaja K.H. Wiikin ennenaikaisesta kuolemasta muutamaa viikkoa aiemmin. Näin hän syytti Rytiä sodan uhreista ja Tanneria Wiikin kuolemasta. Tanner johti SDP:tä kuutosia, kuten Wiikiä erotettaessa 1940. Kommunistit syyttivät Tanneria sotapolitiikan tukemisesta, kuutosten vangitsemisesta ja valtiopetostuomiosta, jota myös Wiik istui, koska heitä tuskin olisi sisäisen vakauden takia pidätetty ilman SDP:n suostumusta. Wiik oli vankeuteen joutuessaan lähes kuusikymppinen, eikä huono ruoka sekä henkisesti ja fyysisesti raskas ajanjakso parantanut hänen sydäntautiaan. Toisaalta valtaosa äärivasemmiston johtajista vietti sotavuosiaan vankilassa, joten kirjoitusten taustalta löytyi myös henkilökohtaista katkeruutta. Sitä löytyi ainakin vuonna 1939 SDP:stä erotetun Ryömän taholta, joka istui jo talvisodan aikana vankilassa lähinnä Tannerille lähettämänsä avoimen kirjeen vuoksi, jossa vaati sotapolitiikan johtajaksi nimeämältään toimia sodan päättämiseksi. Jatkosodan alussa hän päätyi uudelleen vankilaan.²⁸¹

Rosenbergin tunnustukset otettiin myös ajankohtaisen sisäpolitiikan tueksi. Lehti kysyi, opettiko Rosenbergin todistus mitään niille, jotka paheksuivat asekatkijöiden laittamista turvasäilöön, kun jo muutaman kuukauden vankeus vaikutti näin edullisesti suureen sotarikolliseen, niin heidät olisi parempi laittaa lukkojen taakse, ennen kuin ”tapattavat tuhansia tai miljoonia”. Asekatkijajuttu oli ollut vireillä kevästä 1945, johtanut puolustusvoimien komentajan Heinrichsin eroon, satojen asekatkijöiden pidätyksiin ja turvasäilöntään ilman oikeudenkäyntiä, joka alkoi vasta vuoden 1947 alussa. Tutkintavankien oikeuksien loukkausten takia Valtiollinen poliisi sai osakseen yltyvää kritiikkiä SDP:n, ja keskusta-oikeiston taholta, joten *Työkansan Sanomat* puolusteli kommunistien hallitseman Valpon toimintaa.²⁸²

Kaikkiaan äärivasemmiston lehtien retoriikka oli sotasyllisyysoikeudenkäynnin yhteydessä jyrkkää ja sodanaikaisessa politiikassa mukana olleet ja muut ei-kommunistiset tahot leimattiin helposti taantumuksellisiksi tai fasisteiksi. Nimittelyn taustalla olivat

---

²⁸¹ TKS 13.7.1946 On ajatellut asiaa; Näre 2008, 255–256; Paavolainen 1989, 85–89; Tuomioja 1982, 306–310, 320–338, 345, 367–370.

²⁸² TKS 13.7.1946 On ajatellut asiaa; Lukkari 1984, 213–220, 226–229, 234–236, 239–248, 258–259, 265–266; Salminen 1979, 139–142.

vaikutteet Neuvostoliitosta. Neuvostoliitossa Rytiä ja Tanneria vertailtiin Göringiin ja Hessiin, mikä selittää kannanottoja myös Suomessa.²⁸³

8.2.2 Varovainen valtavirta

Äärivasemmiston lehtien kirjoittelussa vertailtiin Suomen ja Nürnbergin oikeudenkäyntejä, pidettiin Nürnbergiä malliesimerkkinä sekä sekoitettiin sotarikollisuus ja sotasyllisyys huolelta keskenään. Samaan aikaan muu lehdistö kirjoitti aiheesta hyvin varovaisesti. Toki oikeudenkäynneistä kirjoitettiin paljon, mutta erikseen, mikä korosti prosessien perustavanlaatuisia eroja. Muille puolueille tilanne oli huomattavasti vaikeampi, olihan niillä syytettyjen joukossa ainakin yksi edustaja ja sodanaikaista politiikkaa oli tuettu vähintään välttämättömyyden pakosta. Kommunisteille tilanne oli helppo, olihan monien puolueaktiivien vankeuden syylliset syytettyinä, eikä puolueen jäseniä ollut syytettyinä. Lisäksi sotasyllisyysoikeudenkäynti oli hyvä sisäpoliittinen lyömäase ja propagandatapahtuma taantumuksellista politiikkaa, fasismia ja sotaintoa vastaan.

Yleisesti ottaen muu lehdistö vältteli oikeudenkäyntien vertailua toisiinsa, pienen poikkeuksen tekivät maalaisliiton lehdet. Nürnbergin puolustusasianajajien valitettua taanehtivasta lainkäytöstä, *Keskisuomalainen* huomautti Suomen oikeudenkäynnin pohjiaan samanlaiseen lainkäyttöön. *Ilkka* otti vahvemmin kantaa joulukuussa pääkirjoituksessa, korostaen oikeudenkäyntien eroja vertaillen niitä:

Edellisessä (Nürnbergissä) ovat tuomittavina maailmanpalon aiheuttaneet suuret pääsyylliset, jälkimmäisessä pienen Suomen viime vuosien vastuunalaiset poliitikot. Yhteistä molemmille tuomioistuimille on se, etteivät ne ole tavallisia oikeusistuimia, vaan poliittisia, joissa tosin syytteet, puolustus ja todistelut käyvät tavallisessa tuomioistuinjärjestyksessä, mutta syytetyt ovat jo etukäteen julistetut syyllisiksi. Kysymys on vain tuomion ankaruudesta.²⁸⁴

Vaikka *Ilkan* suhtautuminen oikeudenkäynteihin oli skeptinen, muistuttaen voittajien yleisestä tavasta rangaista häviäjiä, myönsi lehti Nürnbergissä pyrittävän hyökkäyssodan kriminalisointiin ja tunnustettiin Saksan johdon vastuun viime vuosien kärsimyk-

²⁸³ Holmila & Mikkonen 2015, 75–78.

²⁸⁴ KSML 22.11.1945 Yksikään Nürnbergin syytetyistä; *Ilkka* 16.12.1945 pk Kahdet käräjät.

siin. Sotasyällisysoikeudenkäyntiin korostuivat erot; ei ollut todisteita Saksaan verrattavasta hyökkäysintoilusta ja syytteitä tarkasteltaessa oli kyse ”johtavain miesten erehdyksistä, ei rikoksista sanan varsinaisessa mielessä”. Näin lehti oli rakentamassa myöhemmin ajopuu -teorian tunnettua käsitystä, jossa virran vietävissä olevat Suomen johtajat tekivät parhaansa luoviakseen pienen valtiolaivan turvallisille vesille:

Valtakuntamme asioita hoitaneet miehet ovat koettaneet parhaansa mukaan etsiä keinoja ja teitä, millä pieni maamme ja kansamme olisi voitu mahdollisimman onnellisesti kuljettaa suuren maailmanaallokon myllerryksestä rauhallisempiin oloihin. Heidän mahdollisuutensa vaikuttaa maamme kohtaloon olivat vähäiset, ja erehdysten vaara suuri. Olisipa heidän tilallaan tapahtumain ratkaisevissa vaiheissa ollut keitä tahansa, tulos olisi ollut suunnilleen sama.²⁸⁵

Lehti korosti syytettyjen olleen vastuun kantajia, jotka tekisivät sen oikeudessakin. *Ilkan* arvion mukaan kansan luottamus ei aina ollut lahja, vaan usein myös raskas taakka, jollaiseksi se oli ”muodostunut näissä historiamme vaikeissa vaiheissa monille meidän asioittemme hoitajille”. Lehti myös tunnusti, että syytökset olivat tappion kokeneiden osa, joka ei tietenkään rajoittunut vain kahdeksaan pääsyytettyyn, ”jotka tällä hetkellä enemmän maailmantapahtumain meille aiheuttamain kohtalon käännteitten vuoksi kuin omasta syystä ovat joutuneet kärsimään”. Tosin *Ilkan* suhtautuminen asiaan oli jokseenkin fatalistinen, kun lehti kertoi, ettei nykyiselle asiantilalle mitään oikeastaan mahdantanut.²⁸⁶ Näin lehti oli omaksumallaan mielialoja rauhoitteluun pyrkivällä linjalla, vaikka oikeudenkäyntien poliittisuudesta ei liiemmin pitänytäkään.

Tammikuun lopussa lehdistö sai STT:n kautta Nürnbergistä varsinaisen sensaatiouutisen. Marsalkka Mannerheimin uutisoitiin kuuluneen Hitlerin vastaiseen maailmanlaajuiseen järjestöön yhdessä ainakin Saksan sotilastiedustelu *Abwehriin* salaperäisen johtajan, amiraali Wilhelm Canariksen ja Italian marsalkka Pietro Badoglion kanssa. Canariksen kerrottiin tulleen hirtetyksi heinäkuun 1944 attentaatti- ja vallankaappausyrityksen jälkeen, ja marsalkka Badoglio oli suomalaisille tuttu miehenä, joka irrotti Italian sodasta. Lehdet korostivat vielä erikseen, että tämä tieto asetti Mannerheimin aivan uu-

---

²⁸⁵ Ilkka 16.12.1945 pk Kahdet käräjät.

²⁸⁶ Ilkka 16.12.1945 pk Kahdet käräjät.

teen valoon sotasyllisyysoikeudenkäynnin yhteydessä, missä syyttämisen hän oli välttänyt.²⁸⁷

Äärivasemmiston lehdet eivät väitteestä uutisoineet, loihan se aivan vääränlaista mielikuva. Muut uutisoivat tapauksesta innokkaasti ja ainakin otsikoinnissaan jokseenkin varmoina, kuten *Sosialidemokraatti*: ”Mannerheim kuulunut Hitlerin vastaiseen koko maailman salajärjestöön”. Kuitenkaan uutista ei kommentoitu, ainoana sen teki *Keskisuomalainen*, joka uutisoi tapauksesta päivää muita myöhemmin. *Keskisuomalaisen* mukaan äärimmilleen salatusta järjestöstä tuskin ulkopuoliset tiesivät ja jäikin toivoamaan lisätietoja. Uutinen oli niin vakava, että *Helsingin Sanomat* sähköitti kirjeenvaihtaja Pennaselle Nürnbergiin, pyytäen vahvistusta uutiselle.²⁸⁸ Vahvistusta uutiselle ei kuitenkaan koskaan tullut, eikä asiaa enää käsitelty. Tosin huhua ei oikaistu, joten lukijoille jäi helposti mielikuva Mannerheimista osana suurta Hitlerin vastaista salaliittoa.

8.3 Aseveljet

8.3.1 Yhteistoiminnan alku

Suomen ja Saksan yhteistyö ja sen taustat olivat mielenkiinnon kohteena Nürnbergin oikeudenkäynnin kirjoittelussa. Suomi oli jatkosodassa taistellut virallisesti erillissotaa, vaikka saksalaisjoukot avustivat Lapissa. Saksalle Suomi taas oli yksi osallistuja operaatio Barbarossassa. Aseveljeydestä kirjoitettaessa suurin huomio kohdistui siihen, koska Suomen ja Saksan sotilaallinen yhteistyö alkoi. Tämä jakoi lehdistön selkeästi kahteen leiriin.

Äärivasemmisto otti aseveljeyden varhaisen alun todisteeksi Suomen johdon sotahulluudesta ja provosoimattomasta hyökkäyksestä Neuvostoliittoa vastaan. Esimerkiksi *Vapaa Sana* julkaisi marraskuussa Neuvostoliiton uutistoimisto Tassin uutisen, jossa kertoi Suomen ja Romanian solmineen vuonna 1940 Saksan kanssa hyökkäyssopimuksen Neuvostoliittoa vastaan, pyyhkiäkseen Moskovan ja Leningradin pois maan päältä. Prosessien aluista oli muutama päivä, joten aihetta ei vielä ollut käsitelty oikeudessa.

²⁸⁷ Esimerkiksi Häs 31.1.1946 Marsalkka Mannerheim; Uola 2015, 369–372.

²⁸⁸ Ranskan syytösvuoron aikana salaliitto ei ollut ainakaan oikeuden pöytäkirjojen mukaan esillä. Myöskään Mannerheim –tutkimuksissa ei ole mainintoja hänen osallisuudestaan salaliittoon. Trial of German Major War Criminals 5; esimerkiksi Turtola 2016. SS 31.1.1946 Mannerheim kuulunut; KSML 1.2.1946 Mannerheim contra Hitler; SKS Pennanen, 31.1.1946 Helsingin Sanomien sähke Jarno Pennaselle.

Muut eivät uutista julkaisseet, vaan ottivat aseveljeyden alun aiheeksi joulukuussa, py-syen virallisella kannalla, jonka mukaan neuvottelut Petsamon miehityksestä alkoivat toukokuun 25. päivänä 1941.²⁸⁹

Aseveljeyden alku tuli ajankohtaiseksi helmikuussa, kun neuvostosyyttäjät toivat todistajaksi Saksan sodanjohtoa vastaan Barbarossa -suunnitelman pääsuunnittelija marsalkka von Pauluksen. Suomessa yllätys oli kaksinkertainen, kun todistajaksi tuotiin myö- edellä mainittu kenraali Buschenhagen, joka oli osallistunut tärkeimpiin Suomen ja Sak- san välisiin neuvotteluihin ja ollut sodan alussa sijoitettu Rovaniemelle. Sotasyllisyys- oikeudenkäynnissä hänen maineensa oli ryvettynyt kirjallisen todistuksensa vuoksi, joka oli ristiriidassa suomalaisten poliitikkojen ja upseerien todistuksiin nähden ja siitä löytyi useita asiavirheitä. Tosin virheet todistuksessa eivät olleet Buschenhagenin omia, vaan häntä kuulustelleet neuvostoviranomaiset laativat epätarkan raportin, jonka pakottivat Buschenhagenin allekirjoittamaan. Virheiden takia lehdistö, äärivasemmistoa lukuun ottamatta, kyseenalaisti todistuksen totuudenmukaisuuden. Tämä epäluulo ilmeni myös Nürnbergin yhteydessä, kun oikeistolehdet nimittivät hänen puheitaan usein väitteiksi ja sosialidemokraattiset lehdet muistuttivat erikseen hänen aiemman todistuksen ristiriitai- suudesta suomalaisupseerien todistuksiin.²⁹⁰

Lehdet kertoivat Romaniassa vuonna 1944 sotavangiksi jääneen kenraalin toistaneen väitteensä. Buschenhagen kertoi käyneensä Suomessa tutkimassa sopivia hyökkäys- maastoja ja neuvotelleensa Suomen yleisesikunnan kanssa, sopineensa saksalaisjoukko- jen kauttakuljetuksesta ja Suomen osallisuudesta sotaan. Buschenhagenin kerrottiin väittäneen suomalaisten tienneen valmistelujen tähtäävän hyökkäystoimiin ja puolustau- tumispuheiden olleen vain ”naamiointia”, kun kukaan ei uskonut Neuvostoliiton hyök- käävän Suomeen. Buschenhagen todella kävi Suomessa helmikuussa 1941, jolloin hän sekä neuvotteli pääesikunnan johdon kanssa kauttakulkusopimuksen toteutuksesta että vieraili Lapissa perehtymässä olosuhteisiin. Buschenhagen painotti vierailunsa aikana tekevänsä vain tutkielmaa, josta ei kannattaisi tehdä pidemmälle meneviä johtopäätök-

---

²⁸⁹ VS 28.11.1945 Suomella, Saksalla ja Romaniassa jo 1940 hyökkäyssopimus; esimerkiksi KL 12.12.1945 Saksa lupasi Ruotsille; Jokipii 1987, 298–310.

²⁹⁰ Esimerkiksi Kaleva 15.2.1946 Buschenhagen väittää Suomen yhdessä Saksan kanssa; SS 14.2.1946 Buschenhagen; KL 14.2.1946 Buschenhagenin todistus Nürnbergissä; Jokipii 1987, 179–180, 365–368; Tarkka 2009, 262; Tusa & Tusa 1984, 195.

siä, vaikkakin hänen käymänsä keskustelut olivat toukokuun yhteistyöneuvottelujen pohjana, joten väite oli sikäli aiheellinen.²⁹¹

Osoitukseksi Suomen sotainnosta muodostui pääesikunnan päällikkö kenraali Heinrichsin esitelmämatka Saksaan. ”Heinrichs valmensi Zossenissa saksalaisia upseereita sotaan”, oli *Vapaan Sanan* etusivun tulkinta matkasta, jota se piti pohjoismaisena sensaationa. Sekä Buschenhagen että Paulus väittivät Heinrichsin käyneen Saksassa joulukuussa 1940, joskin tuolloin maassa kävi vain kenraali Tapola neuvottelemassa asehankinnoista. Heinrichs esitelmöi talvisodasta kuukautta myöhemmin, tammikuun lopulla 1941. Vierailunsa aikana Heinrichs keskusteli yleisesti Suomen joukkojen vahvuudesta, aseistuksesta ja mobilisaationopeudesta. Vaikka mistään konkreettisesta ei sovittu, keskustelut loivat pohjaa neuvotteluille. Samalla Suomeen saatiin ensimmäiset vihjeet Saksan sotaretkestä, saksalaisten tutkaillessa suomalaisten halukkuutta osallistua ja mahdollisuuksia joukkojen kauttakuljetukseen. Motivaationa vierailulle oli huoli Molotovin lokakuussa Berliinissä esittämistä vaatimuksista Suomea kohtaan, ja tarkoituksena avata väyliä sotilasyhteistyölle.²⁹²

Varsinaiseksi sensaatioksi muodostui kuitenkin uutistoimisto AP:n tieto, että Buschenhagen väitti Suomen juonitelleen Saksan kanssa jo ennen talvisotaa hyökkäyksestä Neuvostoliittoon. Tästä äärivasemmiston lehdet uutisoivat jälleen etusivuillaan. Lehdet, jotka eivät olleet AP:n asiakkaita, eivät uutista luonnollisestikaan julkaisseet, ja asiakkaistakin *Uusi Suomi* jätti julkaisematta. Suhtautuminen tähän oli skeptistä, esimerkiksi *Kaleva* korosti sen olevan väite ja *Hufvudstadsbladet* huomioi asian pikku-uutisessa, jossa piti Buschenhagenia Nürnbergin uutena sensaationa. Närkästynein oli *Ilkka*, joka uutisensa ”Yllätys Nürnbergissä” alaotsikossa kertoi mielipiteensä: ”Buschenhagen puhuu pehmoisia”. Eniten lehteä riepoivat väitteet Suomen suunnittelema hyökkäyksestä jatkosodan lisäksi talvisodassa. *Ilkka* kertoi, että Buschenhagen

---

²⁹¹ Esimerkiksi HBL 13.2.1946 Ny sensation i Nürnberg; Kaleva 15.2.1946 Buschenhagen väittää Suomen yhdessä Saksan kanssa; US 13.2.1946 Buschenhagen uudistaa väitteensä; The Trial of the German Major War Criminals 6, 275–278; Jokipii 179–182.

²⁹² VS 13.2.1946 Pennanen: Heinrichs valmensi Zossenissa saksalaisia upseereita sotaan; Jokipii 1987, 130–135, 157–161; Uola 2015, 172.

väitti todistuksessaan Suomen olleen täydellisesti mukana suunniteltaessa yhdessä Saksan kanssa hyökkäystä Venäjää vastaan jo ennenkuin Venäjä hyökkäsi Suomen kimppuun marrask. 30 pnä 1939!²⁹³

Helsingin Sanomat ei itse ottanut kantaa Buschenhagenin todistuksen luotettavuuteen, mutta se julkaisi iltapäivälehtensä *Ilta-Sanomien* kirjoituksen aiheesta. Siinä väitettä heikennettiin marsalkka Pauluksen todistuksella, jonka mukaan Saksan valmistelut alkoivat vasta syksyllä 1940. ”Kun Buschenhagenin henkilökohtainen osuus alkaa vasta sitäkin myöhemmältä ajalta, tuntuu tällainen väite hänen sanomanaan oudolta”. Samassa yhteydessä lehti käsitteli myös tiedonvälityksen luotettavuutta, olettaen väitteen johtuvan ulkomaisen uutistoimiston erehdyksestä, kun suomalainen kirjeenvaihtaja ei ollut asiasta ilmoittanut. Tässä lehti olikin oikeassa, Buschenhagen ei väitettä oikeudessa esittänyt, ainakaan pöytäkirjojen mukaan.²⁹⁴ Tosin oikaisua väitteeseen ei esittänyt yksikään lehti, kun oikeistolle tapaus oli osoitus absurdista väitteestä, millä vähennettiin Buschenhagenin todistuksen uskottavuutta myös Säätytalon tapauksessa. Äärivasemmistolle väärinkäsitys oli puolestaan propagandaväline, jolla osoitettiin Suomen sotapolitiikan pitkäaikaisuus ja syytökset Neuvostoliittoa vastaan perättömiksi.

Buschenhagenin todistus oli myös ainoa kerta, jolloin sensuuri aikoi suoranaisesti puuttua Nürnberg -kirjoitteluun. Sensuurin tarkastuselinten pöytäkirjassa on lehdille osoitettu pyyntö, jossa toivottiin pidättäytyttävän julkaisemasta osioita, jossa ”Buschenhagenin sanotaan todistuksessaan viitanneen mars. Mannerheimiin puhuessaan Suomen – Saksan neuvotteluista”. Pyyntö ei ilmeisestikään lähtenyt eteenpäin, kun se oli vedetty yli. Todennäköisesti viranomaisille selvisi, että Buschenhagen mainitsi Mannerheimin vain kertoessaan Suomen armeijan eteläjoukkojen ja Saksan Baltian kautta hyökänneiden pohjoisjoukkojen yhteistyöstä. Varsinaista sensuurimääräystä ei periaatteessa olisi tarvinnut antaa, sillä sensuuri oli muistuttanut vain viikkoa aiemmin syyskuussa annetusta määräyksestä, jonka mukaan Tasavallan presidenttiä koskevat kirjoitukset piti

---

²⁹³ TKS 13.2.1946 Buschenhagen tiedusteli Suomesta sopivaa hyökkäysmaastoa; VS 13.2.1946 Jo ennen talvisotaa suunnitteli Suomi yhdessä Saksan kanssa; Kaleva 13.2.1946 Buschenhagen väittää Suomen yhdessä Saksan kanssa; HBL 13.2.1946 Ny sensation i Nürnberg; Ilkka 13.2.1946 Yllätys Nürnbergissä.

²⁹⁴ HS 14.2.1946 Muut lehdet: Nürnbergin todistajista; Trial of German Major War Criminals 6, 275–279.

alistaa ennakkosensuurille. Sensuurivirasto ilmoitti sensoreille tämän tarkoittavan käytännössä julkaisukieltä.²⁹⁵

Yksi aseveljeyden alun ajoituksen apukeino oli Nürnbergin oikeudelle todisteeksi jätetty Göringin 21.11.1940 päivää kirje entiselle langolleen, ruotsalaiskreivi Eric von Rosenille. Kirjeen lopussa oli luottamuksellinen kohta vastaanottajalle ja Mannerheimille, jossa Göring vakuutti suomalaisten voivan olla huoletta huolimatta Molotovin edellisestä Berliinin -vierailusta ja lähettävänsä luottamusmiehensä pian Suomeen. Yleensä kirje mainittiin Suomen asioita koskeneeksi, mutta *Vapaa Sana* tulkitsi von Rosenin olleen Mannerheimin ja Göringin välinen yhdysmies. Göringin ensimmäinen vaimo, jonka hän tapasi asuessaan Ruotsissa 20-luvulla, oli ollut von Rosenin vaimon sisar. Mannerheim oli puolestaan tavannut Rosenin vuonna 1918, tämän lahjoittua Suomen ilmavoimille sen ensimmäisen lentokoneen. Göringin luottamusmiehen henkilöllisyyttä ei vielä tuolloin tiedetty julkisuudessa, mutta hän oli Suomeen aseita jo talvisodan aikana järjestänyt Joseph Veltjens.²⁹⁶

Työkansan Sanomat käsitteli Göringin kirjettä etusivullaan Suomen sodanjohtoa kritisoineessa Pennasen artikkelissa. Vaikutelman tehostamiseksi siinä oli yhteiskuva Mannerheimista, Rytistä ja Hitleristä, kuvatekstillä ”Aseveljet”. Artikkelissa Suomen sodanjohdon epäiltiin suunnitelleen erillissodan yhdessä poliitikkojen ja Saksan sodanjohdon kanssa. Kun Göringin kirjeen pohjalta selvisi luottamusmiehen käyneen Suomessa neuvottelemassa maan johdon kanssa, herätti se epäilyksiä saksalaisystävälliseksi muuttuneen ulkopoliitiikan syistä. Suomen vertaaminen Saksan satelliitteihin, jotka liittyivät mukaan vuosien 1940–1941 taitteessa, ja Buschenhagenin todistus Heinrichsin Saksan -matkasta vahvistivat epäluuloja yhteistyön alusta. Suomen sodanjohto kuvasi suuren salaliittolaisena osallistumassa Saksan rinnalla hyökkäykseen:

Me tiedämme nyt, mihinkä tulevaisuuteen Göring ja Suomen yleisesikunta sekä silloinen hallitus maata johtivat. Ne eivät suinkaan johtaneet Suomen turvallisuus-

---

²⁹⁵ KA Da:1, 17.9.1945; KA Da:8, 5.2.1946, 13.2.1946; Trial of German Major War Criminals 6, 275–279.

²⁹⁶ VS 27.2.1946 Göringin lanko oli Suomen ja Saksan; esimerkiksi KSML 2.3.1946 Eräs Suomea koskeva Göringin kirje; Jokipii 1987, 78–88; Jokisipilä & Könönen 2013, 27,145, 208–242.

teen, vaan mukaan Saksan yritykseen saavuttaa hegemonia Euroopassa ja koko maailmassa.²⁹⁷

Artikkelin pääpaino oli sotilasjohdon kritisoinnissa, kun kenraalien motiiveja kysyttiin liittymisessä operaatio Barbarossaan. Armeijahan oli ollut kommunistien puhdistuspyrkimysten kohteena heti heidän toimintansa laillistamisesta lähtien ja epäluuloja lisäsivät armeijan jääkäriajoista ylläpitämät suhteet Saksaan. Virallinen aloite sotilasjohtoa vastaan oli tehty vasta edelliskuussa, Buschenhagenin Nürnbergin todistuksen jälkeen, kun SKDL:n K.H. Wiik jätti aloitteen sotasyllisyyssasian syytteenostoajan pidentämisestä. Wiik ilmoitti suoraan pyrkivänsä sotilasjohdon syyttämiseen, mikä uhkasi myös sotasyllisyysoikeudessa suojellun Mannerheimin asemaa.²⁹⁸

Sotilasjohtoon kohdistettu kritiikki piti kuitenkin esittää varovaisesti, koska sensuuri vaati ennakkotarkastukseen kaikki presidenttiin liittyvät kirjoitukset ja LVK oli kehoittanut kommunisteja rajoittamaan Mannerheimin kritisointia. Näin Mannerheimiin kohdistettu kritiikki ei oikein päässyt julki, jolloin ainoa tie oli kritisoida sotilasjohtoa ja Mannerheimin lähimpiä työtovereita, etenkin kenraali Heinrichsiä, joka oli arvoasteikossa seuraava. Heinrichs oli kommunisteille muutenkin punainen vaate, koska hän oli hoitanut yhteistyötä saksalaisiin ja lokakuussa 1944 perinyt presidentiksi siirtyneen Mannerheimin tehtävät puolustusvoimien komentajana. Tosin kesällä 1945 Heinrichs menetti virkansa asekatkentuksen takia, mikä ei tietenkään vähentänyt kritiikkiä.²⁹⁹

8.3.2 *Petollinen aseveli*

Suomen ja Saksan aseveljeyden alun käyttäminen sisäpoliittiseen kädenvääntöön oli lehtikirjoittelun pääpainotus. Varsinaista sotilaallista yhteistyötä käsiteltiin vähän, Lapin sotaa ei lainkaan. Suhtautumisessa aseveljeyteen jakolinja kulki jälleen SDP:n ja kommunistien välillä. Kommunisteille yhteistyö Saksan kanssa oli sopimus paholaisen kanssa, joka veti auttamisauliin Suomen mukaan pirullisiin toimiinsa. *Vapaa Sana* uutisoi, kuinka ”Suomi oli natsi-Saksan erinomainen asekuppani”, painottaen kenraa-

---

²⁹⁷ TKS 5.3.1946 Pennanen: Suomen ja muiden satelliittivaltioiden ”erillissota” asiakirjojen valossa.

²⁹⁸ Wiik allekirjoitti aloitteen yksin ja sen tie päättyi perustuslakivaliokuntaan. Tarkka 2009, 206, 262. Jokisipilä & Könönen 2013, 11, 138–144, 164, 182; Leppänen 1994, 13, 28–29.

²⁹⁹ Esimerkiksi TKS 12.1.1946 Valheella on lyhyet jäljet; VS 16.1.1946 Hapan: Reunahuomautuksia; Lukkari 1984, 227; Turtola 1988, 184–186, 221–224, 228–233.

lieversti Jodlin arviota hyvästä yhteistyöstä Pohjois-Suomessa. Vaikka otsikossa korostui maiden yhteistyö, valtaosa uutisesta käsittelee keskitysleirejä ja Saksan aiempia sotasuunnitelmia, osoittaen millainen taho Suomella oli kumppanina. Myös maiden välinen sukellusvenemiestien koulutus Suomessa oli lehden korostamaa, kun Saksan laivaston toiminta oli vienyt amiraalit Raederin ja Dönitzin syytettyjen penkille. Muuten kirjoituksessa *Vapaa Sana* korosti Suomen osallisuutta operaatio Barbarossaan, Suomen roolia hyökkääjänä sodanjohdon tietäessä hyökkäyksestä etukäteen.³⁰⁰

Helsingin Sanomat tarttui Nürnbergin syyttäjän ja *Vapaan Sanan* esiin nostamaan Saksan sotavalmisteluihin 30-luvulla, johon kuului sukellusvenemiestien kouluttaminen Suomessa ja Espanjassa. Asiaa selvittänyt lehti kertoi lukijoilleen, että väite johtui Suomen sukellusvenetuotannosta, johon osallistui ulkomaisia työntekijöitä, myös saksalaisia, joten Suomen osalta kyse ei ollut kouluttamisesta. *Helsingin Sanomat* ei voinut tietää, ettei tämä asiantuntija-apu ollut aivan niin viatonta kuin päällepäin näytti. Suomen sukellusveneet rakennettiin kotimaassa, mutta telakat saivat asiantuntija-apua hollantilaiselta NV Ingenieurskantoor voor Scheepsbouw (IvS) -peiteyhtiöltä, jonka taustalta löytyivät sekä Kruppin teräskonserni että Saksan merivoimat. Yritys oli perustettu myymään saksalaista sukellusveneosaamista ulkomaille, kun Versailles'n rauhansopimus kielsi Saksalta sukellusveneiden hankinnan. Suomessa työskennelleet asiantuntijat toimivat Saksan merivoimien hyväksi, monilla alihankkijoilla oli yhteyksiä Saksaan ja koulutetun miehistön puutteen takia IvS järjesti saksalaisista upseereista kootut miehistöt koeajoihin. Suomen sukellusveneprojektilla saksalaiset pääsivät mukaan prototyyppien rakennukseen ja saivat mahdollisuuden kouluttaa upseereja.³⁰¹

Siinä missä kommunistit surivat Suomen osallistumista operaatio Barbarossaan, muu lehdistö koki pettymyksiä Saksan johdon taholta. Tosin *Ilkka* uutisoidessaan Jodlin myönteisistä arvioista Suomen armeijan suhteen oli lähinnä ylpeä. Pettymyksen tuotti Saksan johto, kun joulukuussa paljastui Saksan yrittäneen saada Ruotsin mukaan sotaan lupaamalla Ahvenanmaa palkkioksi. Vaikka Suomen osuus katsottiin välttämättömäksi operaatio Barbarossassa, ei se *Kansan Lehden* mukaan estänyt ”Hitleriä lupaamasta pois

---

³⁰⁰ VS 28.11.1945 Suomi oli natsi-Saksan erinomainen asekkumppani; VS 8.12.1945 ”Suomen tulee turvata”; VS 11.12.1945 Itäretken aikataulu Nürnbergissä.

³⁰¹ HS 29.11.1945 Suomi ja Nürnbergin oikeudenkäynti; Forsen & Forsen 1999, 11–12, 20–22, 65, 80–87, 119–121, 141–161, 223–241, 261.

osaa Suomen alueesta sikäli kuin hänen suunnitelmansa niin vaativat”. Ruotsilta Saksa oli toivonut lähinnä aluevesien käyttö lupaa ja miinoitusta, kun taas Suomen katsottiin tarvitsevan apua osuutensa toteutukseen. *Sosialidemokraatti* kirjoittikin närkästyneenä: ”Suomen sotilaallinen panos ei riittänyt Hitlerille”. Lehteä riepoi, kuinka Suomi oli hoi- tanut oman osuutensa mutta Saksan eteneminen oli jättänyt toivomisen varaa. Samalla kerrottiin, että Suomi olisi saanut korvaukseksi maata idästä. Ahvenanmaan tapaus kuumensi suomalaisten tunteita vuoden 1921 Kansainliiton päätöksen vuoksi, jolloin alue jäi Suomelle demilitarisoituna, mutta puolustukselle olennaisena, minkä menetyk- si olisi katkaissut yhteydet länteen. Samalla paljastui pohjoismaisen puolustusyhteistyön kariutuneen Hitlerin vastustukseen uuden maailmanjärjestyksen vastaisena.³⁰²

Saksaan liittolaisena luottaneiden tupaan satoi lisää lunta viikkoa myöhemmin. STT:n välittämä tieto, että Hitler oli salaisessa kokouksessa 1941 ilmoittanut haluavansa su- lauttaa Suomen Saksaan sopivan tilaisuuden tullen, nousi päivän ykkösuutiseksi. *Huf- vudstadsbladetin* otsikon mukaan Hitler halusi suorastaan miehittää Suomen. Uutisoita- essa Saksan salaisista suunnitelmista, löytyi näin myös taustaa petokselle, johon saksa- laiset suomalaisten silmissä syyllistyivät Lappia tuhotessaan. Uutisoinnin avulla vahvis- tui kuva pienestä Suomesta, joka joutui suurvaltojen pelinappulaksi, eikä voinut luottaa edes suureen aseveljeensä. Samassa yhteydessä tuli esiin Suomen toivoneen Itä- Karjalaa, kun Saksa halusi Kuolan niemimaan nikkeliavarantojen takia ja mainittiin Le- ningradin luovuttamista suomalaisille suunnitellun sen tuhoamisen jälkeen.³⁰³

Tätä petollisuutta kommentoi vain *Vapaa Sana* jokseenkin vahingoniloisessa sävyssä. Lehti jatkoi linjallaan, katsoen maiden neuvottelujen alkaneen paljon väitettyä aikai- semmin. Lehti korosti kuitenkin selkeimmin oikeiston liittolaisen petollisuutta, kun

omia natsejamme ja heille myötämielisiä poliittisia johtohenkilöitämme petettiin alusta alkaen. Hitler antoi heille niin kuin monien muidenkin maiden natsikumar- tajille lupauksia, joita hän ei aikonutkaan pitää. Suomi olisi alistettu vähitellen samaan riippuvaisuussuhteeseen Saksaan poliittisesta ja taloudellisesta johdosta

---

³⁰² Ilkka 28.11.1945 Saksa aliarvioi; SS 12.12.1945 Suomen sotilaallinen panos ei riittänyt Hitlerille; esimerkiksi KL 12.12.1945 Saksa lupasi Ruotsille; SS 11.12.1945 Hitlerin rosvoretken peitenimi oli ku- vaava ”Attila”; Hyttiä 2012, 207; Jokipii 1987, 127–129.

³⁰³ Hitler luopui miehityssuunnitelmasta keväällä 1942. Uola 2015, 307–308. SS 18.12.1945 ”Suomi on sulautettava Saksaan”; HBL 18.12.1945 Hitler ville ockupera även Finland; Auvinen 2005, 120–127; Uola 2015, 254.

kuin muutkin Euroopan valtiot. Suomalaisia ei olisi edes rodullisesti pidetty arjalaisiin kuuluvina.³⁰⁴

8.3.3 Salainen lisäpöytäkirja

Nürnbergissä syytettyjen yhteydessä Suomen asioita käsiteltiin lopulta vähän, mutta Suomen näkökulmasta merkityksellisesti. Lähinnä ulkoministeri von Ribbentropin oikeudenkäynti onnistui tarjoamaan suomalaisia kiinnostanutta tietoa. Syynä mielenkiintoon oli puolustuksen esiin nostama Saksan ja Neuvostoliiton välinen hyökkäämättömyyssopimus ja sen salainen lisäpöytäkirja. Näin suomalaiset saivat ensimmäiset jokseenkin varmoiksi tulkittavissa olevat tiedot maan kohtaloon vaikuttaneesta pöytäkirjan sisällöstä ja vahvistuksen sen olemassaololle.

Saksan ja Neuvostoliiton välinen hyökkäämättömyyssopimus oli julkaistessaan yleiseurooppalainen järkytys. Ideologiset viholliset solminut sopimuksen aikana, jolloin Euroopan tilanne oli hyvin levoton Itävallan ja Tšhekkoslovakian liitosten sekä Saksan ja Puolan jo pidempään kiristyneiden välien vuoksi. Muutama päivä allekirjoittamisen jälkeen Saksan hyökkäsi Puolaan.³⁰⁵

Suomen hallitus sai heinäkuussa 1939 tietoja Saksan aikeista myydä Baltia ja Puola, estääkseen Neuvostoliiton lähenemisen Ranskan ja Iso-Britannian kanssa. Tieto Ribbentropin Moskovan matkasta elokuussa 1939 hermostutti ja virallinen tieto sopimuksesta johti saksalaisvastaisten mielialojen nousuun. Vaikka lisäpöytäkirja oli salainen, sai Suomen hallitus ennen kuin loppua tiedon siitä, tosin miltä osin se koski Suomea, oli aluksi epäselvää. Myös lehdistössä pelättiin lisäsopimuksen olemassaoloa ja arvailtiin hintaa, jolla Saksa oli sopimuksen ostanut.³⁰⁶

Ribbentropin puolustusvuoro kiinnosti erityisesti, koska hän selosti näkemystään sopimuksen synnystä ja myönsi lisäpöytäkirjan olemassaolon, jossa määriteltiin etupiirijako Suomen, Baltian ja Bessarabian suhteen. Ribbentropin todistaja, Saksan Moskovan lähettiläs Friedrich Gaus vahvisti sopimuksen sisällön, mikä herätti Suomessa mielenkiintoa. *Kansan Lehti* kirjoittikin, että ”Nürnbergissä ollaan sitä mieltä, että täten on selvästi

³⁰⁴ VS 8.1.1946 pk Nürnbergin oikeudenkäynti.

³⁰⁵ Uola 2015, 47–50, 56–63.

³⁰⁶ von Blücher 1950, 150–155; Hyytiä 2012, 238–247; Uola 2015, 75–79.

todettu salaisen sopimuksen sisältävän Itä-Euroopan ja Balkanin tietoisien jakamisen Saksan ja Venäjän etupiireihin.³⁰⁷

Vaikka syytettyjä ei pidetty luotettavimpina todistajina, salaisen lisäpöytäkirjan yhteydessä lehdet ottivat väitteet vakavasti. Uutisoitiin, että erittäin salaisesta sopimuksesta oli vain kaksi kappaletta, jotka olivat nyt Neuvostoliiton hallussa. Gausin lisäksi Ribbentropin sihteeri Margarethe Blank vahvisti sopimuksen sisällön. Tilanne alkoi Suomen lehtien näkökulmasta muodostua epäilyttäväksi oikeussalin reaktioiden myötä, kun muistutettiin jo Rudolf Hessin puolustuksen viitanneen sopimukseen. Neuvostoliiton syyttäjien toiminta herätti nyt epäluuloja, kun he vastustivat tiukasti lisäpöytäkirjan käsittelyä ja sopimusta koskevien dokumenttitodisteiden liittämistä pöytäkirjaan. Tämä venäläissyöttäjän toiminta antoi toki rivien väleistä lukijoille aihetta olettaa, että sopimus oli hieman muutakin kuin väitetty. *Helsingin Sanomat* ottikin asiaan varovaisesti kantaa: ”Kaikki viittaa siihen, että venäläisten syyttäjien ja syytettyjen puolustajain väliset ristiriidat muodostuvat oikeuden arkaluontoisimmiksi kannanottotapauksiksi.”³⁰⁸

Muiden varovaisista kannanotoista huolimatta Pohjanmaalla laajempaa vapautta pääkaupungin sensuurista nauttinut *Ilkka* nosti Ribbentropin todistuksen esiin. Kontrasti tapauksen käsittelyyn on melkoinen, kun vertaa lehden aiempaa kirjoittelua syytettyjen puolustautumisesta. Esimerkiksi Göringin tapauksesta lehti ei kirjoittanut lainkaan. Asiaa alleviivaten lehti julkaisi aiheesta AP:n tiivistelmän otsikolla ”von Ribbentropista tullut päivän mies Nürnbergissä”. Syynä tähän olivat hänen paljastuksensa hyökkäämättömyyssopimuksen synnystä ja lisäpöytäkirjasta.

Saksalais-venäläiseen sopimukseen liitettiin Ribbentropin mukaan salainen sopimus, joka mm. antoi venäläisille vapaat kädet Suomessa, Baltian maissa, Itä-Puolassa ja Bessarabiassa. Stalin sitoutui puolestaan suostumaan Saksan hyökkäykseen Puolaan, joka aloitti toisen maailmansodan.³⁰⁹

Ilkan kirjoituksesta tuli esiin lehdistön äärimmäisen varovainen linja. Suoraan ei sanottu, että sopimuksen ollessa olemassa, selittyisi Neuvostoliiton vaatimat turvallisuusneu-

---

³⁰⁷ Esimerkiksi KL 30.3.1946 Salainen sopimus.

³⁰⁸ HS 29.3.1946 Puolan jako elokuussa 1939; esimerkiksi US 30.3.1946 Ribbentropin puolustus; HBL 29.3.1946 Kontrovers mellan Rudenko och försvaret i Nürnberg.

³⁰⁹ *Ilkka* 31.3.1946 von Ribbentropista.

vottelut Baltian maiden ja Suomen kanssa ja Neuvostoliiton selitykset esimerkiksi talvi- sodan syttymisestä romuttuisivat lopullisesti, tehden siitä salaliittolaisen Saksan kanssa ja osasyllisen toisen maailmansodan syttymiseen. Toisaalta sodan alun tapahtumat olivat hyvässä muistissa, joten sopimus selitti joitain ihmetystä herättäneitä asioita, kuten Puolan ja Baltian jouhevan miehityksen Neuvostoliiton ja Saksan kesken. Lehdet eivät ottaneet kantaa uutisointia lukuun ottamatta, kommentointi loisti poissaolollaan, vaikka asia liittyi läheisesti Suomeen. Tähän ei sensuuri kuitenkaan suoranaisesti puutunut, sen enempää ohjein kuin poistomääräyksin. Tosin sensuuri muistutteli aina säännöllisin väliajoin, ettei Neuvostoliiton vastainen kirjoittelu ollut suotavaa.³¹⁰ Tilanteessa näkyi itesesensuurin kehittyminen, kun lehdet eivät edes yrittäneet julkaista kirjoituksia, joita sensuuri ei kuitenkaan olisi hyväksynyt. Uutisoinnilla viesti saatiin kuitenkin lukijoille, kun otsikoinneissa sopimuksen olemassaolosta kerrottiin usein toteavaan sävyyn.

Muista poiketen yhteiskunnan vasemman laidan lehdet, *Työkansan Sanomat* ja *Vapaa Sana* eivät lisäpöytäkirjasta uutisoineet lainkaan. Näiden mukaan puolustautuminen oli pitkälti natsipropaganda levittämistä ja etenkin tällainen tieto, joka kyseenalaisti edistyksellisestä ja rauhaa rakastavasta Neuvostoliitosta saatua kuvaa, jäi kokonaan julkaisematta. Asiasta teki heidän silmissään epäilyttävän, kun pääsyyttäjä Rudenko vastusti asian esille tuontia ja kiisti sopimuksen olemassaolon. Tämä lisäpöytäkirjan kieltämisen kausi jatkui Neuvostoliitossa aina Gorbatšoviin aikaan asti. Kun Iso-Britannia ja Yhdysvallat olivat myöntyneet, ettei oikeudessa sallittaisi hyökkäyksiä liittoutuneita vastaan, oli hyökkäämättömyyssopimus lisäpöytäkirjoineen ollut Balkanin tilanteen ja ulkopoliittikan ohella yksi Neuvostoliiton kielletyistä aiheista. Vaikka oikeus kielsi tekstin lukemisen, tuli sen sisältö esiin myöhemmin Hessin asianajaja Seidlin kuulusteltua toukokuussa Saksan entistä varaulkoministeri Ernst von Weizsäckeriä. Tästä Suomen lehdet eivät enää uutisoineet, vaikka todistuksen sisältö levisi ulkomaisiin lehtiin.³¹¹

Kaikkiaan kirjoittelu Suomesta Nürnbergin oikeudenkäynnin yhteydessä palveli pitkälti poliittisia tarkoituksia. Äärivasemmistolle sotasyllisyysoikeudenkäynnin syytetyt olivat liittäneet maan Saksan kumppaniksi Neuvostoliittoa vastaan. Tätä kuvaa vahvis-

---

³¹⁰ KA DA:1, 12.1.1945, 14.2.1945, 9.3.1945; KA Da:8, 7.2.1946; Ka Da:9.

³¹¹ VS 30.3.1946 Nürnbergin syytetyt eivät enää saa esittää; *The Trial of the German Major War Criminals* 14, 272–275; Cienciala, Lebedeva & Materski 2008, 230, 234; Manninen 1994, 9–11, 14–15, 139–142.

tettiin oikeudenkäyntien vertailulla, millä suomalaisten toiminta saatiin vaikuttamaan samankaltaiselta Saksan kanssa. Lehtikirjoittelussa pidettiin esillä myös Suomen poliittisen ja sotilaallisen johdon salaliittoon viittaavaa toimintaa Suomen ja Saksan varhaisesta yhteistyöstä sodan käymiseksi Neuvostoliittoa vastaan. Kuvaa vahvistettiin sekä kenraali Heinrichsin esitelmämatkalla, Buschenhagenin todistuksella että Göringin kirjeellä. Tätä päämäärää palveli myös, ettei äärivasemmisto kirjoittanut Neuvostoliiton mahdollisesta osuudesta Suomen tapahtumien taustalla.

Muu lehdistö piti kirjoittelussaan kaksi oikeudenkäyntiä valtaosin erillään, mikä korosti tapausten perusteellisia eroja. Suomen ja Saksan neuvotteluista todistaneen kenraali Buschenhagen väitteisiin yhteistyön varhaisesta suunnittelusta nostettiin esiin vain muutama yksityiskohta, millä kyseenalaistettiin koko todistuksen uskottavuus. Toisaalta Saksa kuvattiin petollisena aseveljenä, joka suunnitteli Ahvenanmaan luovutusta ja Suomen liittämistä itseensä. Tätä taustaa vasten ulkoministeri von Ribbentropin vahvistama Saksan ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen salaisen lisäpöytäkirjan olemassaolo osoitti sekä Saksan oman edun tavoittelusta että Neuvostoliiton toiminnan vaikutuksesta talvisodan syttymiseen. Kun Neuvostoliitto syytti Suomea hyökkääjäksi talvisodassa, kyseenalaisti sopimus tämän selityksen, mikä oikeutti osaltaan talvisodasta seuranneen jatkosodan. Aseveljen toiminnan petollisuus puolestaan korosti Suomen sotimista omista lähtökohdistaan. Näin Suomi vaikutti onnettomalta pelinappulalta suurvaltojen pelissä ja Nürnbergiä käytettiin epäsuorasti erillissotateesin vahvistamiseen.

9. NATSIJOHTAJAT POISTUVAT NÄYTTÄMÖLTÄ

9.1 Oikeuden päätös

Tuomioiden julistaminen ja niiden täytäntöönpano muodostivat oman kokonaisuutensa Nürnbergin oikeudenkäynnin lehtikirjoittelussa. Tuomiot perusteluineen ja kuolemanrangaistusten täytäntöönpano olivat oikeudenkäynnin suuri loppuhuipennus, mitä seurattiin kuvien kera joko etusivuilla tai ulkomaanuutisten pääsivuilla. Prosessin loppu oli myös ahkerinta kommentointiaikaa: ”Tuomioiden julistaminen on herättänyt uudelleen mielenkiinnon, jota koko maailma on tuntenut Nürnbergin oikeudenkäyntiä kohtaan”, saattoi *Helsingin Sanomat* todeta³¹².

Tuomioiden odotus alkoi elokuun lopussa syytettyjen päätöspuheiden jälkeen. Puheenjohtaja Lawrence arvioi tuomioistuimen antavan päätöksensä 23.9, mutta päivä siirtyi viikolla eteenpäin tuomarien erimielisyyksien vuoksi, vaikka tuomioiden sorvaaminen oli aloitettu jo heinäkuussa. Teloitusten toimeenpanotapa, ajankohta tai toimittajat sen todistajina varmistuivat vasta kuun lopulla. Nämä, samoin kuin tulevat tuomiot, olivat hyviä aiheita spekuloinneille, joilla pidettiin odotuksenaikaista mielenkiintoa yllä.³¹³

Spekuloinnin ohella kerrottiin vankilan höllentyneistä säännöistä, kuten ulkoiluajkojen pidennyksestä ja perheiden tapaamisesta ensimmäisen kerran sitten pidätysten. Syytetyt odottivat tuomioita hyvävointisina, mutta tuomioiden lähestyessä ja perheiden lähdettyä kiristyivät hermot osan varautuessa kuolemantuomioihin. Myös vankilan ympäristön ja koko kaupungin vartiointia tehostettiin.³¹⁴

Tuomioiden lukuun meni kaksi päivää. Ensimmäisenä tuomarit kävivät läpi mennyttä oikeudenkäyntiä ja perustelivat tuomioistuimen päätöksiä, esimerkiksi järjestöjen suhteen. Saksan hyökkäystoimet, orjatyö, omien kansalaisten alistaminen, holokausti ja sotarikokset käytiin viimeisen kerran läpi. Tämä oli myös viimeinen tilaisuus ennakoida tuomioita, esimerkiksi *Helsingin Sanomat* arvioi 3–6 syytetyn voivan selvitä elinkautisella vankeudella:

---

³¹² HS 3.10.1946 pk Nürnbergin tuomiot.

³¹³ Esimerkiksi US 1.9.1946 Nürnbergin tuomiot tk. 23. pnä; HS 18.9.1946 Tuomiot Nürnbergissä vasta 30.9; Tusa & Tusa 1984, 447–452, 464–465, 481.

³¹⁴ Esimerkiksi HBL 13.9.1946 Hess vill ej träffa sin fru; HS 30.9.1946 Göring tietää kohtalonsa – varma kuolemantuomio; Tusa & Tusa 1984, 454–455.

Syytettyjen kävellessä väsyneinä ja ryhdittöminä seitsemän ja puoli tuntia kestäneen tuomion lukemisen jälkeen aitiostaan, heidän joukossaan ei ollut enää ainoaakaan, joka olisi voinut toivoa tulevansa syyttömäksi julistetuksi. Musertavana oli maailman tuomio pudonnut heidän ylleen.³¹⁵

Seuraavana päivänä lehdet olivat otsikoinneissaan jokseenkin yksituumaisia, ilmoittaessaan joko Nürnbergin tuomioistuimen antaneen tuomiot tai 12 syytetyn päätyvän hirtteen. Pääpaino oli tuomioiden perusteluissa, monet lehdet muistuttivat vielä neljän syytekohtan syytöksistä ja esittelivät oikeussalin tunnelmaa:

Syytetty toisensa jälkeen tuotiin sisälle kuulemaan tuomiotaan. Mitään dramaattisia kohtauksia ei sattunut. Nämä miehet, jotka kerran olivat herättäneet kauhua ja pelkoa kaikissa Euroopan maissa, katosivat nyt kuin varjot. Tuntui siltä, kuin heitä olisi nykäisty nuorasta. Dramaattisinta oli syvä hiljaisuus hetkellä, jolloin tuomiionsa saanut oli poistunut ja seuraava syytetty astui sitä kuulemaan. Jokainen syytetyistä reagoi persoonallisella tavallaan. Melkein jokainen näytti hämmästyneeltä.³¹⁶

”Tavattomalla jännityksellä odotettuun loppuistuntoon” saapuneista syytetyistä valtakunnanmarsalkka Göring, ulkoministeri von Ribbentrop, marsalkka Keitel, poliisijohtaja Kaltenbrunner, filosofi Rosenberg, Puolan valtakunnankomissaari Frank, sisäministeri Frick, julkaisija Streicher, kenraalieversti Jodl, työvoimapäällikkö Sauckel ja Hollannin valtakunnankomissaari Seyss-Inquart päätyivät hirsipuuhun. Myös kateissa ollut Bormann sai kuolemantuomion. Samalla kerrottiin hirttäjäisten pitämisestä lokakuun 16. päivänä. Elinkautisen vankeusrangaistuksen saivat Hess, amiraali Raeder ja pankinjohtaja Funk. Varusteluministeri Speer ja nuorisajohtaja von Schirach saivat 20 vuoden tuomiot, entinen ulkoministeri von Neurath 15 vuotta ja amiraali Dönitz 10 vuotta. Talousministeri Schacht, kansleri von Papen ja propagandatoimittaja Fritzsche vapautettiin.³¹⁷

---

³¹⁵ HS 1.10.1946 Kolme – korkeintaan kuusi välttää kuolemantuomion; esimerkiksi VS 1.10.1946 Nürnbergin tuomiot tänään.

³¹⁶ US 2.10.1946 Nürnbergin tuomarit erimielisiä; esimerkiksi HäS 2.10.1946 Nürnbergin tuomioistuin antanut päätöksensä; HS 2.10.1946 12 kuolemantuomiota Nürnbergissä.

³¹⁷ US 2.10.1946 Nürnbergin tuomarit erimielisiä.

Hirttäjäisten jälkeen kirjoittelu väheni. Vapautettujen tulevaisuutta vielä arvailtiin, mutta muuten prosessi jäi taakse. Joulukuussa uutisoitiin vankeustuomion saaneiden siirtämisestä Berliiniin, ”synkkään Spandaun vankilaan”, joka oli tyhjennetty vain heidän säilyttämistään varten ja tehty itsemurhavarmaksi. Vankien olot paranisivat, kun heitä kohdeltiin Saksan lakien mukaisesti, vaikka liittoutuneet vartioisivat heitä.³¹⁸

9.2 Vapautetut

Tuomioistuimen päätöksellä talousministeri Hjalmar Schacht, kansleri Franz von Papen ja radiopropagandisti Hans Fritzsche vapautettiin. Tuomion perusteluissa Schachtin tapauksessa ei löytynyt todisteita tietoisuudesta hyökkäyssuunnitelmiin, Papenia ei voitu tuomita poliittisesta juonittelusta ja Fritzschen leimattiin toisarvoiseksi juoksupojaksi. Näitä vapautuksia oli osattu oikeudenkäynnin aikana pitää mahdollisena, kun Schacht oli ollut keskitysleirillä, Papen paljastui varoitelleen natsien toiminnasta ja Fritzsche niin vähäpätöiseksi, ettei hänen tapauksensa kiinnostanut. Näin vapautukset eivät periaatteessa olleet yllätys, mutta käytännössä tilanne oli toinen.³¹⁹

Vapautettujen tapaus eriytyi omaksi uutisoinnin kohteeksi, joka kiinnosti hirttäjäisiä odoteltaessa. Vaikka vapautetut suhtautuivat tulevaisuuteensa toiveikkaasti ja halusivat päästä perheidensä luo, heidän tulevaisuudestaan muodostui kovin epävarma. Baijerin pääministeri Wilhelm Högner ilmoitti heti heidän joutuvan syytteeseen saksalaisessa tuomioistuimessa ja Itävalta pyysi Papenin luovutusta tutkiakseen hänen osuutensa *Anschlussiin*.³²⁰

Aluksi vapautetut jäivät vankilaan odottamaan asiakirjojensa järjestymistä ja epävarmoina turvallisuudestaan. Koska Saksan poliisilla oli heistä pidätysmääräykset, oikeustalo piiritettiin, joskin poliisit saivat pian poistumiskäskyn. Vapautettujen toiveet päästä pois Nürnbergistä kokivat kolauksen, kun englantilaiset ja ranskalaiset viranomaiset kielsivät pääsyn vyöhykkeilleen. Muutaman päivän kuluttua Schacht ja Fritzsche sala-

---

³¹⁸ Lopulta vangit siirrettiin Spandauhun heinäkuussa 1947. Tusa & Tusa 1984, 478. Esimerkiksi Ilkka 16.12.1946 7 natsijohtajaa.

³¹⁹ Esimerkiksi Ilkka 1.10.1946 Vain 7 syytettyä välttäneen hirsipuun; US 2.10.1946 Syytetyt vastaanottivat tuomionsa rauhallisesti.

³²⁰ Esimerkiksi HäS 3.10.1946 Tuomituista natsijohtajista; SS 2.10.1946 Ribbentrop, Sauckel ja Seyss-Inquart.

kuljetettiin yöllä yksityisasuntoihin, joista saksalaispoliisit yrittivät pidättää heidät, minkä miehitysviranomaiset estivät. Lopulta he olivat saksalaisten ja amerikkalaisten valvomassa kotiarestissa, amerikkalaisten estäessä heidän pidätyksensä ja saksalaisten odottaessa amerikkalaisten poistumista. Suomessa tätä vapautettujen saagaa seurattiin ahkerasti ja heidän kerrottiin joutuvan vaarallisina natseina saksalaiseen puhdistustuomioistuimeen. Miehitysviranomaiset eivät puuttuisi tähän, jos heitä ei syytettäisi asioista, joihin kansainvälinen tuomioistuin totesi syyttömiksi. Schachtin vapaus jäi lopulta lyhyeksi, kun hänet pidätettiin matkalla Stuttgartiin, jossa uusi oikeudenkäynti alkoi marraskuussa. Papenille ja Fritzscheille ilmoitettiin, ettei heitä pidätettäisi, jos eivät poistuisi Nürnbergistä³²¹

Saksalaisten suhtautumista vapautuksiin seurattiin Suomessa mielenkiinnolla. Keskusta-oikeiston lehdistä sai kuvan, että saksalaiset olivat tyytyväisiä, vastustuksen rajoituksessa vasemmistoon ja Neuvostoliiton vyöhykkeelle. *Helsingin Sanomat* painotti äärivasemmiston uskovan roomalaiskatolisen kirkon, jonka äänekkääksi kannattajaksi Papen tiedettiin, vaikuttaneen vapautukseen. Schachtin vapautuksesta kerrottiin syyttävän politiikkaa, kun tuomion myötä ”olisi oikeus samalla antanut piston imperialistis-englantilaisille suurfinanssiipireille.” *Uusi Suomi* myönsi vapautusten herättäneen närää ja kertoi siirtosuunnitelmista Iso-Britannian vyöhykkeelle, ”missä natsivastaisuus ei ole saanut yhtä jyrkkiä muotoja. Siellä he ovat toistaiseksi suhteellisen hyvässä turvassa.” Lehti kertoi tosin oikeiston valitelleen, kuinka sotilaat päätyivät hirteen tai mätänemään vankilaan, käskyt antaneiden poliitikkojen päästessä vapaiksi. Tätä lehti piti kuitenkin tuomioistuimen työn sivuuttamisena, mutta myönsi vapautusten ”haavoittaneen saksalaisten oikeustajua”. Maalaisliiton lehdet odottivat vapautusten vaikuttavan positiivisesti saksalaisiin, ”jonka enemmistö on uskonut kaikkien tulevan tuomituiksi ja pitänyt oi-

---

³²¹ Puhdistustuomioistuimessa Schacht ja von Papen saivat kahdeksan vuoden työleirituomiot, josta Schacht vapautui vuonna 1948 ja von Papen 1949. Fritsche tuomittiin yhdeksän vuoden pakkotyöhön, josta vapautui 1950. Davidson 1966/1997, 176, 240, 548–551. Esimerkiksi US 3.10.1946 Vapautettujen luovuttamista; HäS 4.10.1946 Vapautetuille natsijohtajille; HäS 5.10.1946 Kuolemaantuomitut; Ikka 5.10.1946 6 kuolemaantuomittua; HäS 6.10.1946 Schacht ja Fritsche salakuljetettu; US 7.10.1946 Nürnbergissä vapautetut; HBL 8.10.1946 Ny rättegång i Nürnberg mot de tre frikända; HS 11.10.1946 Tuomiot pysyvät; KL 8.11.1946 Schacht uudelleen. Tusa & Tusa 1984, 477–478.

keudenkäyntiä vain pilana.” Näin vapautusten avulla puolustettiin tuomioistuimen arvovaltaa ja kritisoitiin sen kyseenalaistavia, vasemmistoa ja epäsuorasti Neuvostoliittoa.³²²

Suomessa porvaristo suhtautui vapautuksiin sangen myönteisesti. Esimerkiksi *Uusi Suomi* valitteli otsikossaan vapautettujen olevan ”saksalaisten vainoamina”. Lehti ei itse ottanut asiaan suoranaisesti kantaa, mutta kertoi *Manchester Guardianin* närkästyneen uuden syyttämisen mahdollisuudesta, kun kansainvälinen tuomioistuin oli jo heidät vapauttanut. *Hufvudstadsbladet* huomautti pääkirjoituksessaan Fritzschen olleen toissijainen hahmo ja Papenille sekä Schachtille tämä ei ollut ensimmäinen selviäminen hankalasta tilanteesta. *Hämeen Sanomien* Antti puolestaan kommentoi tulevaa oikeudenkäyntiä: ” Ei siis voida sanoa, ettei syytteeseen joutuneita joka kohdalta tutkittaisi.” *Kaleva* puolestaan oli huolissaan vapautusten herättämistä mielialoista:

Kaikki viittaa siihen, että vahvoja voimia on liikkeellä Nürnbergin tuomioistuimen vapauttavan päätöksen muuttamiseksi. On hyvin epätodennäköistä, voidaanko kolmea vapautettua näissä oloissa päästää vapaalle jalalle. Berliinissä oli eilen illalla uusia mielenosoituksia, joissa huudettiin ”Hirteen von Papen, Schacht ja Fritsche”.³²³

Suorasanaisesti asiaan kantaa ottivat pääkirjoituksissaan *Helsingin Sanomat* ja *Ilkka*, jotka molemmat puolustivat tuomioistuimen päätöstä. Tyytymättömyys selitettiin enemmistö päätöksellä, jolloin syyttävä sormi osoitti äänekkään vasemmiston ja sitä kautta Neuvostoliiton suuntaan. Liittoutuneiden välit olivat kiristyneet Neuvostoliiton vaikutusvallan laajetessa Itä-Euroopassa, myönnytysten herättäessä kritiikkiä Yhdysvalloissa ja maaliskuussa 1946 Winston Churchillin rautaesirippu -puheen myötä. Kiristynyt kansainvälinen tilanne sai *Helsingin Sanomat* pelkäämään vapautuksissa olevan eväät uuteen poliittiseen kriisiin: ”Reaktiot eri pääkaupungeissa viittaavat siihen, että tästä vapauttamisesta saattaa muodostua uusi kiila, joka hajoittaa voittajavaltiot.” Myös *Ilkka* huomioi kritiikin lähteet, etenkin Venäjän ja Puolan lehdet, joissa ”pidetään kolmen syytetyn vapauttamista sopimattomana lempeytenä, joka ankarasti tuomitaan.” Yh-

---

³²² HS 3.10.1946 Maailman mielipide tuomioista; HS 4.10.1946 Vapautetut saavat lähteä brittien vyöhykkeelle; US 4.10.1946 Nürnbergin vapautetut; esimerkiksi KSML 2.10.1946 Yllätys oli saksalaisille.

³²³ US 6.10.1946 Nürnbergin vapautetut; US 9.10.1946 Schacht uuteen syytteeseen kuukauden kuluessa; HBL 2.10.1946 pk Domarna i Nürnberg; HäS 6.10.1946 Hämeenlinnan kirje; Kaleva 4.10.1946 Nürnbergin vapautettujen pidättämistä vaaditaan.

tymäkohtia löytyi myös Suomen sotasyllisyysoikeudenkäyntiin, kun molemmat huomioivat vasemmiston nuivan suhtautumisen vapautuksiin. *Ilkka* korosti heidän vaatineen uutta oikeudenkäyntiä ja *Helsingin Sanomat* oli avoimen kriittinen aatteelliselle syyttämislle:

Avoimesti vihjataan, että Schacht ja von Papen vapautettiin, koska he vanhoillisina poliitikkoina ja kapitalistisina talousmiehinä nauttivat tiettyä suosiota kapitalististen länsivaltojen johtavissa piireissä. Saksalaisilla vasemmistopuolueilla näyttääkin olevan kova halu päästä itse käsiksi näihin miehiin huolimatta siitä, että ”maailman korkein tuomioistuin” on heidät vapauttanut.³²⁴

Uteliaisuutta lehdissä herätti liittoutuneiden reaktio uudesta oikeudenkäynnistä. *Ilkka* kertoi lukijoilleen, että ”Nürnbergin tuomioistuimen käsitys kuitenkin on se, etteivät muut tuomioistuimet enää voi ryhtyä oikeudenkäyttöön vapautettuja vastaan”, tosin huomauttaen voittajavaltioilla voivan olla erilainen suhtautuminen asiaan. Molemmat lehdet korostivat uuden oikeudenkäynnin järjestämisen kulminoituvan kysymyksen Nürnbergin tuomioistuimen arvovallasta, mikä ”kärsisi luonnollisesti huomattavan heikennyksen kaikkien tuomioiden kohdalta, jos osa päätöksistä julistettaisiin epäpäteviksi”, oli *Ilkan* mielipide asiaan. Näin lehdet pelkäsivät liittoutuneiden välisen kiistelyn pilaavan yhteistyön lisäksi koko oikeudenkäynnin tarkoituksen.³²⁵

Saksan tavoin Suomen vasemmisto löysi vapautuksista kritisoitavaa. *Sosialidemokratian* mukaan Berliinin miehitysvyöhykkeiden lehdet olivat ensimmäistä kertaa yksimielisiä ja ääri vasemmiston lehdet kertoivat nuorison huutaneen Berliinin kaduilla kuolemaa sotarikollisille ja vaatineen tuomioiden tarkistamista. Lehtien kirjoittelussa korostui vapautusten herättämä ihmetys. Polttoaine kritiikkiin ja etenkin ääri vasemmiston tyytymättömyyteen löytyi Neuvostoliiton tuomari Nikitšenkon lausunnosta. Hän oli toivonut vapautetuille vankeutta ja elinkautisen saaneelle Hessille hirttotuomiota. Nämä tuomiot olivat muista poiketen enemmistö päätöksiä, joita vastaan Nikitšenko oli äänestänyt, Moskovasta saamiensa ohjeiden mukaisesti. Neuvostohallinnon äänenkannattajat

---

³²⁴ HS 3.10.1946 pk Nürnbergin tuomiot; *Ilkka* 4.10.1946 pk Tuomion arvostelua.

³²⁵ HS 3.10.1946 pk Nürnbergin tuomiot; *Ilkka* 4.10.1946 pk Tuomion arvostelua.

Pravda, *Isvestija* ja Moskovan radio tukivat sittemmin häntä. Tuomioiden arvostelu tuli yllätyksenä, kun niiden sorvaamista oli pidetty jokseenkin yksimielisenä prosessina.³²⁶

Suomessa ääriivasemmiston suhtautuminen heijasteli pitkälti aateveljien mielipiteitä, huolen ollessa *Helsingin Sanomien* mainitsemassa suurfinanssiipiirien vaikutuksessa. Lontoolaisen vasemmistolehti *Peoplen* väite lännen halusta saada Schacht Saksan talouden järjestelyn johtoon ja Papen poliittiseksi neuvonantajaksi herätti Suomessakin huomiota. Vaikka väite kumottiin, suhtautui *Työkansan Sanomat* siihen vakavasti: ”Schacht ja von Papen länsivaltojen siipien suojassa. Uskotaanko Saksan tulevaisuus taas natsien käsiin?” Tosin jo vapautusten yhteydessä lehti kirjoitti tuomioistuimen vapauttaneen ”kolme rikollista”. Useita muitakin tuomioita se kritisoi lievinä ja syytti kansainvälistä kapitalismia sodan syttymisestä. *Vapaan Sanan* uutisoinnissa painottui vapautusten herättämä kansainvälinen tyytymättömyys. Nikitšenkon vastustuksen perusteista kertonut uutinen oli otsikoitu toteavaan sävyyn: ”Schachtin, Fritschen ja v. Papenin vapauttaminen ristiriidassa todistajalausuntojen ja todellisten olosuhteiden kanssa.” Lehti korosti vapautusten herättäneen laajaa vastustusta myös Ranskassa:

Schachtin ja von Papenin vapauttaminen tuli yllätyksenä Ranskan kansalle ja ranskalainen lehdistö hyökkää yhteisenä rintamana vapauttamispäätöstä vastaan, jossa se näkee amerikkalaisen trustikapitalismin vaikutuksen tuomioistuimeen.³²⁷

Omissa kannanotoissa ääriivasemmisto ei vapautuksia purematta niellyt. Happaman mukaan tuomiot ”vapautettujen osalta ei tyydytä rääkättyjen kansojen luonnollista oikeustajuntaa”. Pääkirjoituksessaan *Vapaa Sana* leimasi Papenin vielä kerran Hitlerin tien tasoittajaksi ja Schachtin natsien vanhaksi kannattajaksi, joka avusti Hitlerin pääsyä kansleriksi ja Saksan varustautumista. Fritzsche leimattiin Goebbelsin apulaiseksi radiopropagandassa. Lehti valitteli ristiriitaa todettujen rikosten ja tuomioiden välillä.

Tuntuu siltä, että länsivaltain edustajat tuomioistuimessa ovat väheksyneet niiden syyllisyyttä, jotka ”ammattimiehinä” – talousmiehinä tai sotilaina – ovat asetta-

---

³²⁶ Esimerkiksi SS 2.10.1946 Ribbentrop, Sauckel ja Seyss-Inquart; SS 3.10.1946 Vapautetut ovat syyllisiä; VS 3.10.1946 Mielenosoituksia Berliinissä; VS 3.10.1946 Maailman mielipide; TKS 4.10.1946 Nürnbergin tuomio on hitlerismin tuomio; Tusa & Tusa 1984, 462–466.

³²⁷ VS 3.10.1946 Maailman mielipide; VS 3.10.1946 Schachtin, Fritschen ja v. Papenin vapauttaminen; TKS 23.10.1946 Schacht ja von Papen; VS 8.10.1946 Koko RANSKAN lehdistö; TKS 2.10.1946 Historian suurimpien rikollisten tuomio; TKS 2.10.1946 Suurrikolliset; esimerkiksi KSML 28.10.1946 Ei ole perää.

neet kykynsä rikollisten suunnitelmien valmistelun ja toteuttamisen palvelukseen.³²⁸

Vapaa Sana toi vielä pilakuvassa paheksuntansa julki taantumuksellisen elämäntavan pahimpia voimia kohtaan; suurpääomaa edustanutta talousmiestä ja konservatiivista diplomaattia, jonka toimet ensimmäisen maailmansodan ajalta olivat kyseenalaisia. Lehden linja tuomioiden toivomisesta näille kahdelle Hitlerin valtaannousun taustapiirulle jatkui ja Fritzschen puuttuminen osoitti heidän vapautusten hiertävän eniten. Kuvassa jatkui myös suurkapitalismin salaliiton ja riemuvoiton sävy, kun heidät kuvattiin kuin jossain herrojen klubilla. Schacht äänessä ja istumassa isossa nojatuolissa rennosti tupakoimassa toi esiin myös kapitalismin hallitsevan aseman.

Kuva 3. *Vapaa Sana* 17.10.1946. – Te, Papen, autoitte Hitlerin valtaan ja minä rahoitin hänet. Jumala tietää, minkävuoksi ne toiset hirtetään!

9.3 Esirippu laskeutuu

Tuomioiden sorvaamisen aikana oli esitetty upseerien: Göringin, Keitelin ja Jodlin kuolemantuomion toteuttamista sotilaille kunnialliseksi miellelyllä ampumalla. Heidän hirttotuomionsa olivatkin yllätys. Näiden tuomioiden muuttaminen oli yksi mielenkiinnon kohteista, kun spekulointiin liittoutuneiden valvontaneuvostolle jätettävistä armonanomuksista, joskaan niiden ei uskottu johtavan mihinkään. Esimerkiksi *Keskisuomalainen* otsikoi: ”Armoa ei ole vielä anottu ja tuskin sitä annetaankaan.” *Uusi Suomi*

³²⁸ Sotilaiden suhteen kritiikki kohdistui Dönitzin kymmenen vuoden tuomioon, joutuivathan Keitel ja Jodl hirteen, Raeder sai elinkautisen. VS 3.10.1946 Hapan: Nemesis; VS 3.10.1946 pk Historian suurin oikeudenkäynti.

puolestaan arvioi, että valvontaneuvoston tuomioita muuttavan päätöksen olisi oltava yksimielinen, minkä todennäköisyys laski neuvostotuomarin kritiikin jälkeen.³²⁹

Tuomioiden jälkeen vartiointi kiristyi. Armonanomusten, kirjeiden, muistelmien ja testamenttien kirjoittamisesta tuli kuolemaan tuomittujen pääasiallinen toimi. Tavatessaan vaimonsa viimeistä kertaa, uutisoitiin heidän olleen enemmän tai vähemmän liikuttuneita. Esimerkiksi Göringin kerrottiin säilyttäneen malttinsa, kunnes hän itki otettuaan vaimonsa ja lapsensa kuvat pois sellinsä seinältä. Muuten Göringin kerrottiin makaavan sängyllään murtuneena miehenä, joka oli raivoissaan poliittisen vastustajansa Schachtin vapautuksesta.³³⁰

Lehdistö kiinnitti huomionsa kahteen erikoiseen armonanomukseen. Kuolemaan tuomittu kenraaliväestö Jodlin vaimo Louise yritti sähköitse vetoamalla Churchilliin ja kenraali Eisenhoweriin saada miehelleen armahduksen, muistuttamalla hänen taistelleen parhaansa mukaan maansa puolesta. Tästä lehdissä kirjoitettiin sympatialla. Toinen erikoisuus oli suuramiraali Raederin anomus muuttaa tuomionsa armeliaampana ja kunniallisempana pitämänsä kuolemantuomioon ampumalla, ettei hänen tarvitsisi virua loppuikänsä vankilassa. Pyyntöä hän perusteli 70-vuoden iällään, joten vankeudesta tuskin tulisi pitkää. Raeder arvioi kuolemantuomion olevan pitkällä aikavälillä parempi hänen omaisilleen, vaikka korosti, ettei anomuksellaan pitänyt itseään syyllisenä, päinvastoin hän moitti tuomioistuinta virheistä. Asianajaja korosti Raederin toimineen vastoin hänen neuvojaan, kun hän uskoi saavansa tälle armahduksen myöhemmin. Suomessa tästä jokseenkin yllättävästä ja sotilaan suoraselkäisestä pyynnöstä uutisoivat lehdet ääriavemmistoa lukuun ottamatta.³³¹

Raederin erikoiseen tilanteeseen otti kantaa Muste-Maalari kommentoidessaan ahkerasti prosessin loppua. Tapauksen ohella hän ihmetteli erikoista suhtautumista kuolemaan. Tiukennettu vartiointi, jolla pyrittiin estämään tuomittujen itsemurhat, herätti hupia:

---

³²⁹ KSML 3.10.1946 Armoa ei ole vielä; US 3.10.1946 Kuolemaantuomitut natsijohtajat; Tusa & Tusa 1984, 458.

³³⁰ Esimerkiksi KL 3.10.1946 Tuomitut natsijohtajat teloitetaan Lübbeckin pienessä kaupungissa; US 9.10.1946 Schacht uuteen syytteeseen kuukauden kuluessa; HBL 10.10.1946 Göring en bruten man.

³³¹ Jodlin leski jatkoi tuomiosta valittamista ja vuonna 1953 Jodl todettiin syyttömäksi häntä vastaan nostettuihin pääsyytöksiin. Asianajaja Siemers sai Raederin vapaaksi 10 vuoden kuluttua. Davidson 1966/1997, 363, 391–392. Esimerkiksi Häs 5.10.1946 Rouva Jodl vetoaa; Ilkka 8.10.1946 Raeder pyytää.

Sattui siis sillä tavalla, että samalla kun toiset tuomituista anoivat armoa kuolemantuomiosta, yksi joukosta päinvastoin pyysi kuolemantuomiota.

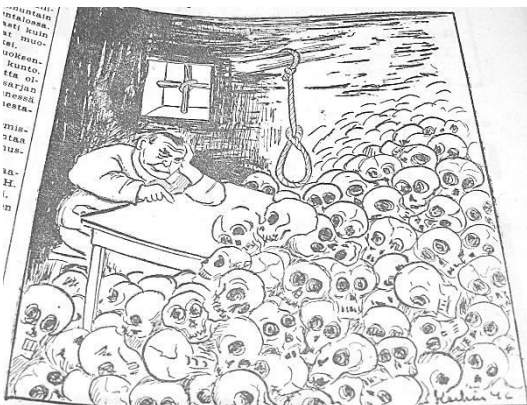
Mutta sähkötietojen mukaan kumpaisetkin pyynnöt hylättiin.

Toisten täytyy kuolla, mutta yhden ei anneta kuolla.

Kummallista myös kuolemanrangaistushommassa: niiden, joiden täytyy kuolla, ei anneta kuolla ennen aikaansa.

Sillä ennen tuomioiden antamista tiesivät sähköet kertoa, että on ryhdytty kaikkiin ”turvallisuuksienpiteisiin”, jotta syytetyt eivät pääsisi tekemään itsemurhaa.

Mikä tappio se sitten olisi, jos ihminen, jonka elämän lopettaminen katsotaan välttämättömäksi, lopettaisi sen itse, sillä molemmissa tapauksissa on tulos aivan sama: kuollut ruumis.³³²

Kuva 4. Vapaa Sana 9.10.1946. Mietiskelijä. Miten väärin he ovat minut ymmärtäneet! Minähän tarkoitin vain heidän parastaan!

Suomessa tuomioihin suhtauduttiin valtaosin toteavasti, ja pitkän prosessin päätyminen oli helpotus. Vähäiset kommentit kuolemantuomioista olivat kuitenkin eriäviä. Äärivastemmisto oli tyytyväinen, kun *Työkansan Sanomat* piti niitä ansaittuina huomioiden ”syytettyjen aikaansaaman hirvittävän tuhon ja hädän, heidän suorittamansa joukkomurhat ja heidän osoittamansa petomaisen raakuuden.” *Vapaa Sana* toi hyväksyntänsä esiin pilakuvassa ”Mietiskelijä”, irvailten viimeisen kerran syyttömyyttään vakuutelleelle Göringille, joka nyt ihmetteli hirttotuomiotaan. Göringin hoikistuminen viittaa sekä todelliseen muutokseen että hänen valtansa vähenemiseen. Vaikka Göring valittelee

³³² SS 12.10.1946 Muste-Maalarin napsutuksia: Silmä-silmästä –politiikasta.

tulleensa väärinymmärretyksi, kuvastavat pääkallot hänen toimintansa seurauksia, joiden perusteella tuomion pitäisi olla ymmärrettävä. Hapan puolestaan arvioi, että mikään ”rangaistus ei määrässä ja kauheudessa voisi sovittaa syyllisten rikoksia”. Samalla hän kritisoi Muste-Maalaria, tai yleisemmin ”ihmissuysfraseologeja” jotka vastustivat kuolemanrangaistusta. Hapan ei ollut tyytyväinen vapautuksiin, eikä erityisesti von Schirachin, von Neurathin ja Dönitzin vankeustuomioihin, kun ajatus heidän tapojen parantamisesta vaikutti ”irvokkaalta pilalta”. Pelko poliittisesta suunnanmuutoksesta teki hänet skeptiseksi myös elinkautisten vankeustuomioiden jatkuvuutta kohtaan. Kaikkiaan hän oli kuitenkin tyytyväinen natsijohtajien hirttotuomioihin kostona:

Ihmiskunnan omatunto on suorittanut viimeistä tilintekoa miesten kanssa, jotka miekkakultillaan, sankaritaruillaan, rotujulistuksellaan ja väkivaltateoillaan ovat syösseet maan kansat toisiaan vastaan ja ajaneet kuolemaan 50 miljoonaa ihmistä.

Ne, jotka ajoivat kuolemaan kokonaisia kansoja: idän ja lännen sotatantereilla, konekiväärinpiippujen eteen, tulipalojen valaisemiin ghettokortteleihin, keskitysleireihin, polttouuneihin – ne saavat nyt itse katsoa kuolemaa silmästä silmään.³³³

Vastaväitteitä kuolemantuomioihin esitti vain *Keskisuomalainen*, joka artikkelissa kyseenalaisti niiden hyödyllisyyden ja kuolemanrangaistuksen periaatteellinen vastustaja Muste-Maalari, joka epäili, saavutettaisiinko tuomioilla toivottua tarkoitusta. Tuomittujen syyllisyyttä hän ei kiistänyt, mutta toivoi enemmänkin elinkautista vankeutta. Kriittikkensä terävimmän kärjen Muste-Maalari suuntasi verikostoa vaatinutta Hapanta vastaan, minkä katsoi olevan ”alkeellisimmän oikeudentunnon vaatimusta”, mikä ei lopuisi ilman ihmiskunnan kehitystä:

Ihmiskunnan jalostumisen ja kohoamisen ensimmäisenä ehtona on, että vapaudutaan silmä-silmästä-politiikasta ja osoitaudutaan siten oltavan, ei vain suurissa sanoissa, vaan itse teoissa, todella niitä ylempänä, joiden tunnuksena on ollut tuo alkeellinen ja alhainen silmä silmästä.³³⁴

---

³³³ TKS 2.10.1946 Suurrikolliset; VS 3.10.1946 Hapan: Nemesis.

³³⁴ *Keskisuomalaisesta* katso sivu 1. KSML 14.10.1946 Nürnberg – kansallissosialismin viimeinen näytös; SS 12.10.1946 Muste-Maalarin napsutuksia: Silmä-silmästä-politiikasta.

Hirttäjäisten myötä Nürnbergin oikeudenkäynti valtasi suomalaislehtien palstat viimeisen kerran 17.10.1946 kuolemantuomioiden toimeenpanon kuvauksilla. Reuterin kuvaukset tulivat Suomeen STT:n kautta, *Helsingin Sanomat* sai kuvauksensa UP:ltä. STT kautta levinneet kuvaukset olivat periaatteessa identtisiä, joskin toimituksissa niitä lyhennettiin tarpeen mukaan. Tutkimuksen lehdistä vain *Hämeen Sanomat* ja *Työkansan Sanomat* jättivät kuvauksen julkaisematta, *Vapaa Sana* julkaisi lyhennetyn version, josta tuomittujen viimeiset sanat olivat lähes leikattu pois.

Kuvaukset teloituksista olivat yksityiskohtaisia. Syytettyjen reaktiot heidän hakemiensa selleistä, kuljettaminen käsirautoissa varoitoimenpiteenä ja ulkoasu sekä toiminta hirsipuun juurella tulivat lukijoille tiedotetuiksi. Tilaisuuden kulku julkaistiin kellonaikoja myöten syytettyjen saapumisesta teloitushuoneeseen aina kuolleeksi toteamiin. Myöhemmin esitettiin väitteisiin teloitusten kohtuuttomasta kestosta eräiden hirtettyjen kohdalla ei annettu viitteitä. Vain *Ilkan* pakinassa mainittiin erään lehden esittäneen väitteen ja vastauksena pyövelin vakuutellen kaiken menneen hyvin. Pyövelin, Yhdysvaltojen armeijan kersantti John C. Woodin hoitamat teloitukset alkoivat paikallista aikaa kello 1 yöllä 16.10.1946 syytettyjen luettelon järjestyksessä. Näin von Ribbentrop sai kyseenalaisen kunnian olla ensimmäinen teloitettu natsijohtaja. Viimeisissä sanoissaan useimmat pyysivät Jumalaa varjelemaan Saksaa. Frank pyysi Jumalalta armoa itselleen, uhmakkaana esiintynyt Streicher huusi hirsipuun juurella ”heil Hitler!” ja Seyss-Inquart toivoi, että ”teloitus on toisen maailmansodan murhenäytelmistä viimeinen ja että sodan opetukset edistävät rauhaa ja yhteisymmärrystä kansojen välillä”. Lopulta ”kello 3 oli kaikki ohii”. *Helsingin Sanomien* arvion mukaan oikeudenkäynnin päätös oli kaiken tapahtuneen arvon mukainen:

lähtivät tästä maailmasta tavalla, joka sai osakseen läsnäolevien ihailun. Kukaan ei luhistunut ennen hirttoa, ja heidän viimeiset sanansa todistivat, että heidän henkiset voimansa olivat tallella viimeisenä henkäyksenä.³³⁵

Teloitusten jälkeen hirtettyjen viimeisen leposijan sijainti kerrottiin salattavan pyhiinvalituskohteeksi muodostumisen tai Mussolinin tapauksesta tutun ruumisvarkauden estämiseksi. Raskaasti vartioidun ruumiskuljetuksen kerrottiin lähteneen vankilasta muuta-

---

³³⁵ HS 17.10.1946 Göring teki itsemurhan; Ilkka 31.10.1946 Mitä kuuluu?; esimerkiksi Kaleva 17.10.1946 Nürnbergissä kuolemaantuomitut teloitettiin varhain eilisaamuna; US 17.10.1946 Käsi-
raudoissa hirsipuun juurelle; Tusa & Tusa 1984, 486–487.

ma tunti teloitusten päätyttyä kohti amerikkalaisten lentokenttää. Todennäköisenä suunnana pidettiin Hampuria, josta brittiläinen alus veisi ruumiit Pohjanmerelle upotettaviksi. Lopulta ilmoitettiin kuitenkin ruumiiden polttamisesta ja tuhkan siroittelusta tuuleen. *Helsingin Sanomien* tietojen mukaan ruumiit saatettiin polttaa Dachauin keskitysleirin krematoriossa, kun leirillä oli poikkeavaa toimintaa, se oli raskaasti vartioitu ja vain puolentoista tunnin matkan päässä Nürnbergistä. *Uusi Suomi* puolestaan mainitsi Vatikanin arvostelleen polttohautausta, kun joukossa oli katolisia.³³⁶

Kuva 5. *Vapaa Sana* 22.12.1945. ”Göringin ujo käsi. Göring ojensi puolustusasianajajansa Stammerin kautta haastattelun ulkomaisia lehtiä varten.” (Sanomalehdet.) Kukriniksin piirros venäläisessä lehdessä.

Vaikka teloitukset sujuivat jouhevasti, löysi vasemmisto tapahtuneesta moitittavaa. Ääri-vasemmisto kritisoi englantilaisen kommunistilehti *Daily Workerin* tavoin natsijohtajien viimeisten sanojen julkaisemista natsipropagandana. Tämä ei ollut ensimmäinen kerta, kun oikeudenkäynti yhdistettiin natsipropagandan levitykseen. Neuvostoliiton pääsyyttäjä Rudenko oli prosessin alussa valittanut syytettyjen asianajajiensa välityksellä antamien haastattelujen julkaisuista propagandana, minkä vuoksi oikeus kielsi ne. Haastatteluja kritisoiden *Vapaa Sana* oli julkaissut pilakuvan ”Göringin ujo käsi”. Nyt *Työkansan Sanomat* ei propagandan vuoksi julkaissut kuvausta teloituksista ja *Vapaa Sana* lyhensi sitä jättäen pois viimeiset sanat:

He olivat huijareita viimeiseen asti: miljoonien ihmisten teurastuttajat tahrasivat kuolemaan astuessaan jumalan nimeä, kansansa pyövelit, orjuuttajat ja henkiset myrkyttäjät väärinkäyttivät viimeisellä hetkelläänkin sanoja isänmaa ja kansa.

³³⁶ US 19.10.1946 Teloitettujen polttohautausta; HS 18.10.1946 Ruumiit poltettu; esimerkiksi SS 17.10.1946 Kuolemaantuomitut teloitettu; SS 18.10.1946 Natsien ruumiit poltettu.

Yksi vaikenä: nihilisti ja kieltäjä Rosenberg. Yksi meni kuolemaan heil Hitler – huudoin ja manauksin: sadisti Streicher.³³⁷

Työkansan Sanomat oli samoilla propagandalinjoilla. Kuten vapautettujen tapauksessa, piti lehti mahdollisena salaliittoa tapahtuneen taustalla, mikä tahoja mainitsematta osoitti ensisijaisesti vankilan vartioinnista ja hirttojen toteutuksesta vastanneisiin amerikkalaisiin.

Yhtä uskomattomalta tuntuva tosiasia on se, että hirtetyille annettiin vielä tilaisuus fasistiseen propagandaan julkaisemalla heidän viimeiset sanansa. Tuntuu todennäköiseltä, että nämä koko ihmiskunnan kauhun herättäneet rikolliset tiesivätkin saavansa tilaisuuden vielä kerran lietsoa alhaisia fasistisia tunteita niissä saksalaisissa, jotka vielä eivät ole puhdistuneet hitleriläisestä saastasta.

Pääsotarikolliset ovat nyt kuitenkin saaneet ansaitun palkkansa. Vaikka tuomio ja sen täytäntöönpano eivät vastanneetkaan täysin odotuksia, niin maailma on kuitenkin vapautunut hirviöistä, jotka uhkasivat alistaa koko ihmiskunnan hirmuvalan alaiseksi.³³⁸

Sosialidemokraatin Muste-Maalari puolestaan kyseenalaisti teloituksilla saavutettavan hyödyn tällaisissa poliittisissa asioissa, lähinnä siis ennakkoehkäisyn ja pelottelun kautta, joita muutenkin ”ihmiskunnan suuri enemmistö pitää erittäin huonoina ja törkeän rikollisina.” Samoin hän kyseenalaisti teloitusten psykologisen vaikutuksen saksalaisiin: ”Mielestämme teloitettut osasivat yleensä omalta kannaltaan katsoen ja propagandamielessä valita hirsipuun juurella hyvin sanontansa.” Tästä esimerkkinä hän mainitsi Keitelin ja Frickin, jotka vetosivat Saksan tulevaisuuteen. Elinkautista vankeutta Muste-Maalari perusteli sankaritarujen huonon aineksen lisäksi myös tällaisen propagandatilaisuuden puuttumisella:

Hirsipuun juurella lausutut viimeiset sanat vaikuttavat ihmisiin paljon voimakkaammin kuin muissa tilaisuuksissa lausutut.

Ja niiden käyttämiselle propagandassa on erikoinen tehonsa.

---

³³⁷ VS 17.10.1946 Natsijohtajat teloitettiin eilisaamuna; esimerkiksi VS 18.10.1946 Natsipropagandaa; HS 15.12.1945 Natsien juutalaisvainot vaativat ainakin 6 milj. uhria; HS 16.12.1945 Puolustajat aikovat vedota sotilasvalaan.

³³⁸ TKS 19.10.1946 Tarkkailija: Kansainvälinen katsaus.

Näin saksalaisten mentaliteettia lähemmin tuntemattomanakin luulisimme, että hirtettyjen viimeiset sanat tehosivat saksalaisiin; ehkäpä moni heistä sai niiden perusteella hirtetyistä paremman käsityksenkin kuin mitä oli saanut itse oikeudenkäynnin aikana.³³⁹

Siinä missä ääri vasemmisto oli vimmastunut viime hetken natsipropagandasta ja Muste-Maalarilta löytyi ”mitä minä sanoin” –sävyjä, oli muiden lehtien suhtautuminen maltillisempaa, eikä syytöksiä natsipropagandasta esitetty. Maalaisliiton lehdet pitivät hirttoja näytelmän päätöksenä, kun *Keskisuomalaisen* mukaan ”esirippu laskeutui keskiviikkona aamuyön varhaistuntien koittaessa Nürnbergin monivaiheisen sotasyllisyysjutun eteen.” Lehti painotti tuomittujen kuolemallaan sovittaneen rikkomukset, joilla he ”osallistuivat ihmiskunnan suurimman murhenäytelmän ennakkovalmisteluihin ja sen toteuttamiseen käytännössä”. *Ilkka* puolestaan piti hirttoja toisen maailmansodan viimeisenä kappaleena: ”Viimeisenä tuotiin sisään Seyss-Inquart. Klo 2.57 olivat lääkärit selittäneet hänet kuolleeksi ja väliverho saattoi laskeutua aikamme valtavimman murhenäytelmän edessä.” *Hämeen Sanomat* ei suoraan kommentoinut, mutta toi kantansa esiin antamalla palstatilaa teloituksia ja oikeudenkäyntiä kritisoinneelle *Manchester Guardianin* kirjoitukselle, otsikoimalla: ”Nürnbergin teloitukset tuskin tuovat mukanaan mitään hyvää”.³⁴⁰

9.4 Silmukasta livahtanut

”11 natsijohtajaa teloitettu tänä aamuna”³⁴¹. Tämäntyylisin otsikoin koitti aamu 16.10.1946 suomalaisille sanomalehtien seuraajille, jotka saivat lukea Nürnbergin oikeudenkäynnin saavuttaneen yöllä jokseenkin mutkattomasti päätepiesteensä. Seuraavan aamun uutiset olivatkin yllätys.

”Göring teki itsemurhan ennen teloitusta. Rikkoi hampaillaan syankaliumkapselin.”³⁴² Näin otsikoi *Hämeen Sanomat* teloitusuutisensa. Hermann Göringin onnistui viime het-

---

³³⁹ SS 19.10.1946 Muste-Maalarin napsutuksia: Tarkoitusperän vastainen tulosko?

³⁴⁰ KSML 18.10.1946 Keko: Lyhyesti vain; Ilkka 17.10.1946 Natsijohtajat hirtettiin toissayönä; HäS 17.10.1946 Manchester Guardian.

³⁴¹ Ilkka 16.10.1946 11 natsijohtajaa.

³⁴² HäS 17.10.1946 Göring teki itsemurhan.

ken itsemurhallaan takaamaan, ettei hänen maallinen vaelluksensa päättynyt ilman leh-
tiotsikoita. Lehdet julkaisivat ahkerasti spekulointeja ja tietoja itsemurhasta.

Göringin itsemurhan herättämä järkytys kulminoitui ihmettelyyn, miten se oli mahdol-
lista. Pitkin oikeudenkäyntiä oli uutisoitu vankilan suunnattoman tarkasta vartioinnista,
joten itsemurhaa oli pidetty mahdottomina. Vangeille tehtiin ruumiintarkastuksia ja Gö-
ringiltä oli vangittaessa otettu pois syankaliumkapselit. Tästä huolimatta hänen onnistui
saada myrkkyy haltuunsa, piilottaa se ja saada kapseli suuhunsa vartijan huomaamatta.
Ihmeteltiin myös, miten hän tiesi teloitusajankohdan koittaneen, kun vangeille ei vielä
ollut ilmoitettu asiasta. STT:n uutisessa Göringin ilmoitettiin ottaneen syankaliumia
15.10.1945 kello 22.45, jolloin vartija teki hälytyksen hänen koristessa ja heittelehtiessä
sellinsä vuoteella. Teloitukset alkoivat kaksi tuntia myöhemmin 16.10 kello 1.³⁴³

Suurin mysteeri oli myrkyin alkuperä. Aluksi epäilykset kohdistuivat Göringin viimeise-
nä tavanneisiin ulkopuolisiin: vaimoon ja asianajajaan sekä parturiin ja lääkäriin. Kun
tarkan vartioinnin ansiosta nämä vaihtoehdot suljettiin pois, alkoivat teoriat villiintyä.
Kansan Lehti ehdotti pannukakkuateriaa, kun vankilan viranomaiset pitivät ruokaan
piilottamista mahdollisena ja *Keskisuomalainen* epäili puhdistettavaksi lähetettyä piip-
pua. Pian heräsi epäily, että Göringillä olisi ollut myrkkyy hallussaan koko vankeusajan
tai myrkyin alkuperä jäisi arvoitukseksi.³⁴⁴

Itsemurhan mahdollistaneista olosuhteista arveltiin selliosastolla poikkeuksellisesti vie-
railleiden kirjeenvaihtajien olleen Göringin tarvitsema osviitta kuoleman läheisyydestä
ja häirinneen vartijoita, jotta hän sai myrkyin suuhunsa. Tapahtunut antoi myös aihetta
epäillä, ettei vartiointi ollut niin kehitetty erinomaista. Lehdissä kerrottiin, että van-
keuden aikana sellien tutkimuksissa paljastui ainakin seitsemällä syytetyllä olleen väli-
neet itsemurhan tekoon. Itsemurhaa tutkineen komission loppuraportista huomion vei
oletus, että myrkkyykapseli olisi ollut Göringillä koko vankeusajan ja hän olisi piilotellut
sitä napansa ihopaimussa tai pesualtaan syvennyksen reunan alla. Vankilan turvallisuus-

---

³⁴³ Esimerkiksi Ilkka 17.10.1946 Natsijohtajat hirtettiin toissayönä; HäS 17.10.1946 Upseeriryhmä mää-
rätty tutkimaan Göringin itsemurhaa.

³⁴⁴ KL 18.10.1946 Saiko Göring myrkkynsä pannukakussa aterialla? KSML 20.10.1946 Göringin likainen
piippu; esimerkiksi HBL 17.10.1946 Göring lyckades dölja giftkapseln ett år?; HS 17.10.1946 MITEN
GÖRING sai myrkkyykapselin?; SS 17.10.1946 Mistä Göring sai myrkyin?

tilanne arvioitiin hyväksi ja amerikkalaisten vartijoiden tai saksalaisten sotavankien osuutta ei pidetty todennäköisenä.³⁴⁵

Göringin itsemurha herätti huolta myös merkityksellään. Yhdysvaltojen pääsyyttäjä Jackson arvio, että Göring olisi ollut ainoa natsijohtaja, joka vakaumuksen syvyydellään ja hirttokuolemalla olisi voinut saada ympärilleen marttyyrin sädekehän. Hänen mukaansa ”Göringin itsemurha teki lopun natsien urhoollisuutta ja stoalaisuutta koskevasta tarusta”, kun miljoonia surmanneiden keskitysleirien luoja ”ei kyennyt itse kohtaamaan hirsipuuta”. Tosin Saksassa Göringiä pidettiin englantilaisten lehtitietojen mukaan taas sankarina. Göringin itsemurha olikin lehdille hyvä tilaisuus muistuttaa kaikista niistä natsijohtajista, jotka olivat poistuneet elämästä oman kätensä kautta. Samalla kritisoitiin myös viranomaisia, joille tapausta pidettiin erittäin nolona. *Uusi Suomi* kirjoitti otsikossaan suoraan, että ”Göringin itsemurha vähentää tuomioiden tehoa”, ja Iso-Britannian lehtiä mukaillen: ”Nürnbergin nolo loppunäytös”. Yksi tärkeimmistä syistä kansainväliseen kritiikkiin oli itsemurhatiedon pimittäminen seitsemän tuntia, minkä vuoksi se myöhästyi eurooppalaisista aamulehdistä, mutta saapui ajoissa New Yorkiin.³⁴⁶

Suomessa suhtautuminen itsemurhaan oli vahingonilon lisäksi yllättynyt. *Hufvudstadsbladet* ja *Sosialidemokraatti* suhtautuivat tapaukseen jokseenkin maltillisesti ja totesivat ilmiselvän: Göring ehti oikeuden edelle. Göringin viimeisen teon ihmeellisyys, huomioiden olosuhteet joissa se tapahtui, sai lehdissä ansaitsemansa arvon ja ihmettelyn. *Ilkka* pakinassaan kirjoitti, että ”pahimmat natsijohtajat kuolivat sivistyneen ihmiskunnan suureksi helpotukseksi. Vain Göring livahti silmukasta kuin viekkainkin kettu.” *Kansan Lehti* kommentoi tapahtunutta poikkeuksellisen runsassanaisesti:

Niinkuin niin monta kertaa eläissään järjestivät nämä natsijohtajat vielä kuolinhetkelläänkin suuren yllätyksen. Göringin itsemurha oli todellakin yllätys, joka lisäsi loppunäytelmän sensatiomaisuutta ja antoi maailman lehdistölle vielä kerran hyvän aiheen jättiläisotsakkeisiin. Asianomaiset viranomaiset vakuuttavat, että varovaisuustoimenpiteet tällaisen teon ehkäisemiseksi olivat niin tehokkaat, että

---

³⁴⁵ Myrkyin alkuperä on vielä nykyisinkin kyseenalainen. Tusa & Tusa 1984, 483–484. Esimerkiksi SS 18.10.1946 Natsien ruumiit poltettu; HäS 20.10.1946 Seitsemän natsijohtajaa yritti tehdä itsemurhan; US 27.10.1946 Göringillä oli myrkky pidättämisestä lähtien; HBL 27.10.1946 Göring gömde giftet i naveln.

³⁴⁶ US 18.10.1946 Nürnbergin nolo loppunäytös; US 18.10.1946 Nürnbergin ruumiit poltettu ja tuhka siroteltu mereen; SS 17.10.1946 Göring teki lopun; esimerkiksi KL 18.10.1946 Göring on nyt sankari; HäS 18.10.1946 Göringin kuoleman salaamista.

vangeilla oli vain yksi mahdollisuus miljoonasta myrkkykapselin saamiseksi ja Göringin onnistui täyttää tämä mahdollisuus.³⁴⁷

Koko oikeudenkäyntiä vähän kommentoinut *Kaleva* sai lopulta sanaisen arkkunsa auki loppunäytöksen tapahtumien takia. Lehden mielipiteessä korostui Göringin oveluus ja tapahtuneen sensaatiomaisuus:

Marsalkka Göring ehätti viime yönä teloittajiensa edelle tekemällä syankaliumilla itsemurhan 2 tuntia ennen, kuin hänet oli määrä vetää hirsipuuhun. Nürnbergin draaman huippukohtaus öisessä vankilassa sai itsemurhan johdosta toisen asun kuin ohjaajat ja lavastajat olivat suunnitelleet. Harvoin joutuvat lehtimiehetkään kokemaan sellaista sensation sävähdystä kuin klo 1 viime yönä, jolloin amerikkalaisen turvallisuuspalvelun päällikkö eversti Burton Andrus ilmoitti heille, että Hermann Göring oli tuntia aikaisemmin tavattu sellistään kuolleen.³⁴⁸

Helsingin Sanomien UP:n tapahtumakuvauksessa korostui vielä itsemurhan erinomainen ajoitus ja taitava toteutus. Lehti kertoi vankilan johtajan olleen vasta matkalla lukemaan Göringille tämän kuolemantuomiota ja ilmoittamaan, että se pantaisiin täytäntöön vielä samana yönä. Samalla korostui myös *Kalevan* tavoin vankilan komentajan järkytys ja teon ihmeellisyys huolimatta tarkasta vartioinnista:

Tavalla, joka ylittää hänen erikoisen uransa ihmeellisimmätkin saavutukset, vältti Hermann Göring natsijohtajien tuomion päivänä rangaistuksensa, ja veti tuomareitaan nenästä tekemällä itsemurhan. Hieman yli kaksi tuntia ennen sitä hetkeä, jolloin hän olisi joutunut astumaan kohtalokkaat 12 porrasaskelmaa hirsipuun juurille, puri natsisotarikollinen n:o 1 rikki syankaliumkapselin, jollaisia natsijohtajat Saksan antautumisen aikoina kantoivat mukanaan, ja häkeltyneiden vankilaviranomaisten silmien edessä veti kuolemaantuomittu natsijohtaja viimeisen henkäyksensä.³⁴⁹

Siinä missä keskusta-oikeistolainen lehdistö piti Göringin itsemurhaa ovelana ja ihmeellisenä tekona, nolona tapauksena viranomaisille, leimasi äärivasemmisto hänet pelku-

---

³⁴⁷ HBL 17.10.1946 Slutakten var över på två timmar; SS 17.10.1946 Kuolemaantuomitut teloitettu; KL 17.10.1946 Nürnbergin loppunäytös; Ilkka 31.10.1946 Mitä kuuluu?

³⁴⁸ *Kaleva* 17.10.1946 Nürnbergissä kuolemaantuomitut teloitettiin varhain eilisaamuna.

³⁴⁹ HS 17.10.1946 Göring teki itsemurhan.

riksi, joka ei kestänyt kohdata hirttoköyttä. Samoin vartioinnista vastanneet tahot saivat täyslaidallisen kritiikkiä, kun *Työkansan Sanomat* piti itsemurhaa epäluottamuslauseena, mikä käytännössä oli yhdysvaltalaisien kritisointia. *Vapaa Sana* oli suoranaisesti suuttunut Göringin itsemurhasta. Kirjoittaessaan tapahtuneesta lehti leimasi Göringin petoeläimeksi, joka vältti hirttoköyden.

Että sitä edes ei kyetty estämään! Että loppujenlopuksi neljä suurinta rikollista – Hitler, Göring, Himmler ja Göbbels – vältti kansojen oikeuden kostavan käden!

Ja vielä: että sensationalkäinen keltainen lehdistö löytää mielenlennystä sieltäkin, missä vallitsee vain yksi: inhotus.³⁵⁰

Äärivasemmiston ja oikeiston suhtautumiserot Göringin tapaukseen tulivat selkeimmin esiin ääripäitä edustaneiden *Hämeen Sanomien* ja *Vapaan Sanan* sivuilta. Molemmat lehdet olivat lisänneet STT:n teloitusraportin loppuun arvionsa Göringistä, jonka ruumis tuotiin hirttohuoneeseen teloitusten jälkeen. *Hämeen Sanomien* mukaan tämä tapahtui, ”jotta tuomio tulisi ainakin vertauskuvallisesti täytetyksi. Hänen kasvonsa olivat kuoleman kalventamat ja ilme oli niillä rauhallinen.” *Vapaan Sanan* tulkinnan mukaan

Göringin kasvoista kuvastui katkeruus. Mutta hänen kasvonsa eivät suinkaan olleet marttyyrien kasvot, ei sellainen ilme, joka kertoisi aatteellisesta vakaumuksesta. Ne olivat rikollisen kasvot, kovat, karut ja julmat.³⁵¹

---

³⁵⁰ VS 17.10.1946 Natsijohtajat teloitettiin eilisaamuna; esimerkiksi TKS 17.10.1946 Göring ei kestänyt – teki itsemurhan; TKS 17.10.1946 Miljoonien surmaaja ei itse kyennyt kohtaamaan hirsipuuta; TKS 19.10.1946 Tarkkailija: Kansainvälinen katsaus.

³⁵¹ HäS 17.10.1946 Göring teki itsemurhan ennen teloitusta; VS 17.10.1946 Natsijohtajat teloitettiin eilisaamuna.

10. OIKEUDENKÄYNNIN TILINPÄÄTÖS

Nürnbergin oikeudenkäynti on ollut yksi kansainvälisen oikeudenkäytön merkkipaaluista, vaikka sitä on kritisoitu voittajien oikeutena, kansainvälisten sopimusten soveltamisesta lain pohjana ja taannehtivasta lainkäytöstä. Miten Suomessa lopulta tähän uraauurtavaan prosessiin suhtauduttiin sen tapahtuessa?

Miten paljon tuomareitten mielialoihin vaikuttavat viha ja kostonhalu, miten paljon inhimillinen ymmärtäminen ja oikeudentunto sanan laajemmassa mielessä, siitä riippuu tuomioitten suunta ja ankaruus. Oma merkityksensä tulee kuitenkin olemaan kansainvälisellä mielenilmaisullakin, sitä tuskin voinee välttää. Niin kauan ei oikeudenkäynti tule kestäämään, että ne väkevät rankaisuvaatimukset, jotka nimenomaan Saksaa vastaan voittajamaiden taholta singotaan, paljonkaan ehtivät laimentumaan, ja siksi tuskin voitaneen kovinkaan lempeää käsittelyä odottaa Nürnbergissä sovellettavaksi.

Tällaisin tunnelmin *Ilkka* ennakoi oikeudenkäyntiä lokakuussa 1945. Pääkirjoituksessaan lehti nimitti prosessia ”laajasuuntaisimmaksi oikeusjutuksi inhimillisyyden tähänastisessa historiassa”, odottaen sensaatiomaisia paljastuksia. Kuitenkin muista poiketen lehti huomioi myös alkavan oikeudenkäynnin lailliset ongelmat, kun kansainväliset säädökset eivät riittäisi tapauksen läpiviemiseen. Saiko prosessi lopulta hyväksynnän oikeuden jakamisena vai pidettiinkö sitä, kuten *Ilkka* pelkäsi, hävinneen valtion johtajiin suunnattuna kostona?³⁵²

10.1 Oikeutta oikeudettomille

Keskustelu oikeuden toteutumisesta käytiin pienessä määrin oikeudenkäynnin alkaessa. Itse oikeudenkäynnin aikana huomio oli oikeussalin paljastuksissa, jolloin merkityksen pohdinta jäi vähälle. Valtaosa keskustelusta oikeuden merkityksestä käytiin tuomioiden julistamisen jälkeen, kun päättynyttä prosessia pystyttiin lopulta tarkastelemaan kokonaisuutena.

---

³⁵² Ilkka 23.10.194 pk Suuren draaman loppunäytöksiä.

Kuva 6. Helsingin Sanomat 30.11.1945. Nürnbergin oikeudenkäynti. Englantilainen piirtäjä Low arvelee nyt syytettyinä olevien Saksan entisten johtajien tuumivan istuessaan oikeussalissa ja kuunnellessaan kuulotorvien avulla oikeudenkäynnin saksankielistä tulkintaa: ”Ei yhtään lippuja eikä rumpujen pärinää – miten paljon paremmin me olisimmekaan järjestäneet kaiken”.

Ilkan pääkirjoituksen jälkeen oikeuden jakamiseen ensimmäisenä otti kantaa *Helsingin Sanomat* pilakuvalla ”Nürnbergin oikeudenkäynti”. Kuvassa huomio oli syytettyjen aitiossa, jossa Hess oli syventynyt kirjaan ja marsalkka Keitel istui korostetun suorana. Kuvassa ilakoitiin lähinnä Göringin kommentin kautta natsien mieltymykselle näyttäviin seremonioihin ja näytösoikeudenkäynteihin, joissa lavastus oli sisältöä tärkeämpää. Tällä luotiin kontrastia karuun oikeussaliin, jossa nyt jaettiin oikeutta. Saman näkemyksen oikeuden jakamisesta erotuksena natsi-Saksan oikeudenkäytölle esitti *Vapaa Sana* pilakuvassa ”Länsimainen oikeus”. Lehti jatkoi Göringin laihdutuskuurille vinoilua, vastakohtana entiselle ylelliselle elämäntavalle. Göringin hirttotuomiota pidettiin itsestään selvänä, vaikka prosessi oli ollut käynnissä vasta muutaman viikon. Tammikuussa lehti oli vielä samalla kannalla huomauttaen, ettei kyse ollut voittajien näytösoikeudenkäynnistä hävinneiden tuomitsemiseksi, koska

sehän olisi voitu suorittaa sodan loppuvaiheessa yksinkertaisesti ja lyhyesti, eikä saksalaisten väkivaltatoimenpiteistä kärsinyt maailma olisi osoittanut myötätunnon häivettäkään tuomittuja kohtaan.³⁵³

Oikeudenkäynnin päästyä vauhtiin ja esiin tulleiden paljastusten myötä oikeuden jakamisen pohdinta jäi. Pitkittänyt prosessi oli itsessään osoitus oikeuden jakamisesta, kun liittoutuneet eivät kiirehtineet tuomitsemista, vaan pyrkivät tarkkaan tutkimukseen ja

³⁵³ VS 8.1.1946 pk Nürnbergin oikeudenkäynti.

antoivat mahdollisuuden puolustautua. Pitkittyminen johti kuitenkin pian mielenkiinnon hupenemiseen, kun alkujaan prosessista oli odotettu muutaman kuukauden speaktaakke-
lia. Kun Yhdysvaltojen syyttäjien vuoro pitkittyi salaliittosyytteiden lisäksi muiden syy-
tekohtien käsittelyn myötä, vaativat muutkin syyttäjädelegaatiot vuoronsa laajentamista,
jotta todisteet voitaisiin esittää sopivassa kontekstissa. Syyttäjien vuoron pitkittyminen
siirsi päättymisarviot ensin kesään 1946, mutta puolustuksen venyttyä ja tuomareiden
tarvittua lisäaikaa tuomioiden laatimiseen, kesti prosessi lopulta 11 kuukautta.³⁵⁴

Kuva 7. Vapaa Sana 11.12.1945. Länsimainen oikeus. Ja tämä on olevinaan humanisuutta! Ensin ryövätään 50 kiloa ihmisen elävästä painosta ja sitten ripustetaan jäljelle jäänyt osa hirsipuuhun.

Prosessi, joka alkoi vaikuttaa todella oikeudenkäynniltä ja tarkalta tutkimukselta, ei kuitenkaan tyydyttänyt kaikkia. Raskaimmin mielenkiinnon vähenemisen otti ääri-
vasemmisto, jonka kantana oli natsien rikosten olevan niin ilmeiset, ettei tarkkaan tarkasteluun
ollut tarvetta, jolloin huomio kääntyi tuomioiden odotukseen. Protestit alkoivat syyttäji-
en vuoron päätyttyä helmikuussa, minkä *Työkansan Sanomat* toi julki pilakuvassa
”Ikuinen oikeusjuttu”. Kuvassa pitkittyneen oikeudenkäynnin seurauksena syytetyt ja
asianajajat olivat ehtineet vanhettua ja syytettyjen aition takana seisoneet sotapoliisit
päästä eläkeikään.

”Mikä se on joka pyörii, jauhaa, jauhaa, jatkuu, jatkuu ja puhuu, puhuu?” Oikea vastaus
ei ollut gramofoni, vaan Nürnbergin oikeudenkäynti, jonka pitkittymistä kaksi kuukaut-
ta myöhemmin *Työkansan Sanomien* pakinoitsija Pentti Pouttu valitteli. Prosessin tär-
keimpänä saavutuksena hän piti natsien rikosten selviämistä, joten vielä kertomattomat
kauheudet olisi voinut esittää lehdissä ja radiossa. Pitkästyksen taustalla oli syytettyjen
alkanut puolustus, jolloin *Työkansan Sanomat* lähes kokonaan lopetti prosessista uu-

³⁵⁴ Esimerkiksi US 28.11.1945 Jodlin tilanneselostus v:lta 1943; Tusa & Tusa 1984, 175–176.

tisoinnin, pitäen sitä natsipropagandan levityksenä ja ajan haaskauksena. Tämän asenteen toi julki myös *Vapaan Sanan* Utelias pakinassaan ”Koska päättyy näytelmä?” Antisemitististä propagandaa ja ”lihamöykky” Göringin puheenvuoroa Utelias piti Saksan puhdistusta vaikeuttaneena propagandana piileskeleville natseille, yrityksenä vähentää syyllisyys olemattomaksi ja hidastaa kehitystä kohti pysyvää rauhaa:

Kuinka kauan näytelmä vielä kestää?

Eikö se koskaan pääty?

Mitä vielä puuttuu Göringin ja kumppaneiden rikosluettelosta?

Koko maailma tuntee heidän rikoksensa ihmiskuntaa kohtaan. Mitä siihen enää voidaan lisätä?³⁵⁵

Kuva 8. Työkansan Sanomat 12.2.1946. Ikuinen oikeusjuttu. Psst, Annatko Petelle jotain? Hän lähtee huomenna eläkkeelle.

Muuten Suomessa prosessin pitkittymiseen suhtauduttiin fatalistisesta. Pitkittymistä puolusti kirjeenvaihtaja Pennanen raporteissaan, huomauttaen, että ”detalji on vaarallinen sana tässä jutussa. Se merkitsee milloin yhden, milloin kymmenien, milloin tuhansien ja kymmenien tuhansien ihmisten elämää ja kuolemaan.” Myös Oslossa vierailut syyttäjä Jackson puolusti pitkittymistä, muistuttaen natsien antautumisesta olevan vasta vuosi, jolloin syytetyt, todisteet ja oikeusrakennuskin olivat heidän hallussaan. Lisäksi neljällä kielellä työskentely ja valtavat asiakirjamäärät hidastivat työtä, minkä tarkoituksena Jackson piti natsien rikosten täyttä selvitystä.³⁵⁶

³⁵⁵ TKS 9.4.1946 Pentti Pouttu: Keskusteluja; VS 11.4.1946 Utelias kysyy: Koska päättyy näytelmä?

³⁵⁶ VS 1.2.1946 Pennanen: Jokainen syyteasiakirja Nürnbergissä on yksityiskohtaisesti todistettava; HS 14.6.1946 Saksan natsien rikoksista täydellinen selvitys.

Muu lehdistö palasi oikeudenmukaisuuden toteutumisen pohdintoihin vasta tuomioiden lähestyessä. *Hufvudstadsbladet* odotti kaikille kuolemantuomioita, kyseenalaistaen oikeudenkäynnin tarpeellisuuden. Tuomioiden julistamisen jälkeen lehti vaihtoi kantaansa, totesi prosessin olleen reilu oikeudenkäynti, etenkin syytetyille annetun puolustautumismahdollisuuden vuoksi. Samalla kannalla, ettei nyt ollut ”kysymys kustosta, vaan oikeuden käyttämisestä”, oli myös *Uusi Suomi*. Lehti huomautti, että puolustuksen syyttäjien vuoroa pidempi kesto, mahdollisuus esittää ”kaikkia asiaan vaikuttavia todistuksia ja käyttää hyväkseen parhainta lainopillista asiantuntemusta” osoitti oikeuden tapahtuneen. Lehti kiitteli erityisesti oikeuden puheenjohtaja Lawrencen toimintaa, mikä

on puolueettomuudessaan herättänyt vilpitöntä kunnioitusta kaikissa sitä itse paikalla seuranneissa. Ja oikeuden langettama tuomio puhuu epäilemättä myös vakuuttavaa kieltä siitä omantunnontarkkuudesta, jolla tuomioistuin hoiti tärkeän tehtävänsä. Kukaan ei uskaltane väittää sitä summaariseksi.³⁵⁷

Annetut rangaistukset, jotka poikkesivat odotetuista kuolemantuomioista, tulkittiin osoitukseksi tuomioistuimen työn onnistumisesta, joten kyse ei ollut lavastamisesta, kuten *Helsingin Sanomat* asian summasi. Prosessiin skeptisimmin suhtautunut *Ilkka* antoi myös tunnustusta tuomareiden työskentelylle, myöntäen tuomioiden olevan jokseenkin oikeudenmukaiset, kun tuomioistuin ”on tehnyt voitavansa tutkiessaan asiat perusteellisesti ja koettanut todella löytää oikeudenmukaisen pohjan päätöksilleen.” *Keskisuomalaisen* julkaisemassa Kulman, maalaisliiton sanomalehtikeskuksen toimittaja Lauri Kulmalan artikkelissa muistutettiin useimpien syytettyjen tilillä olevan poliittisen sotasyyllisyyden lisäksi myös sotarikoksia, joista rankaiseminen oli kansainvälisten sopimusten mukaista. Vasemmiston parissa oikeudenkäynti herätti kiitosta parannuksena edellisen maailmansodan jälkiselvittelyyn. Lehdissä muistutettiin, että ensimmäisen maailmansodan jälkeen Saksan johtajia, keisaria myöten, oli toivottu tuomittaviksi sodan aloittamisesta, mitä ei kuitenkaan tapahtunut.³⁵⁸

---

³⁵⁷ HBL 7.8.1946 pk I väntan på domarna; HBL 2.10.1946 pk Domarna i Nürnberg; US 2.10.1946 pk Tuomio.

³⁵⁸ HS 3.10.1946 pk Nürnbergin tuomiot; Ilkka 4.10.1946 pk Tuomion arvostelua; KSML 14.10.1946 Kulma: Nürnberg - kansallissosialismin viimeinen näytös; esimerkiksi TKS 12.12.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; SS 2.10.1946 Muste-Maalarin napsutuksia: Kolme; VS 3.10.1946 pk Historian suurin oikeudenkäynti päättynyt; Hirvonen 2000, 424.

Hirttäjäisten jälkeen SDP:n *Kansan Lehti* liittyi vielä tyytyväisten joukkoon. Toisaalta lehti toi esiin hienoisen pettymyksen siitä, olivatko tuomiot ja oikeudenkäynti ”tyydyttäneet sitä katkeruutta ja hyvitysvaatimusta, jota kymmenet, sadat miljoonat ihmiset tuntevat”, viitaten syytettyjen ”kammottavista, ennenkuulumattomista rikoksista” kärsei-neisiin. Tosin näiden rikosten perusteella lehti piti kuolemantuomioita perusteltuina: ”Ainakin yksi kaikkia oikeudentuntoisia ja rauhaa rakastavia ihmisiä tyydyttävä teko on tällä prosessilla voitu toteuttaa.” Jokseenkin yleisen yksimielisyyden tuomioista tiivistä *Sosialidemokraatin* Muste-Maalari:

Näissä kotimaisissa ja ulkomaisissa lausunnoissa, jotka olemme nähnyt annetun Saksan natsijohtajien tuomioiden johdosta, emme ole huomannut ainoatakaan sel-laista, jossa olisi väitetty, että tuomitut olivat syyttömiä ja tuomiot siis väriä.

Voidaan siis todeta, että yleinen mielipide kaikkialla pitää Saksan natsijohtajia syyllisinä raskaisiin rikoksiin.³⁵⁹

10.2 Häviäjän tuomio

Vaikka oikeudenkäyntiä pidettiin lopulta valtaosin oikeuden jakamisena, ei tämä käsitys ollut aivan yksiselitteinen. Ennakkotapauksen järjestäminen pian sodan jälkeen antoi aihetta olettaa, että kyseessä olisi enemmänkin kosto. Arviota tukivat syytetyille jo en-nen prosessia ennustetut kuolemantuomiot. Huoli prosessin luonteesta tuli esiin sen ai-kana, mikä ilmeni tuomioiden jälkeen oikeuden jakamisen vakuuttelujen korostumisena. Lehtikirjoittelussa koston ja liittoutuneiden kontrolloiman prosessin kuva oli piirtynyt lukijoille, kun oikeudenkäynti esitettiin usein näytelmävertauksella tai –metaforalla.³⁶⁰

Muutamit tapahtumat varjostivat käsitystä oikeuden jakamisesta. Yksi oli prosessia alussa seuraamaan saapunut merkkivieras, Neuvostoliiton apulaisulkoasiainkomissaari ja maan ylin syyttäjäviranomainen Andrei Vyšinski, jonka mukana saapui myös sairas-teluistaan toipunut pääsyyttäjä Rudenko. Huomio kiinnittyi Vyšinskin saapumiseen,

---

³⁵⁹ KL 17.10.1946 Nürnbergin loppunäytös; SS 12.10.1946 Muste-Maalarin napsutuksia: Silmä-silmästä –politiikasta.

³⁶⁰ Esimerkiksi US 21.11.1945 Natsijohtajat kuuntelivat välinpitämättöminä syytekirjelmän lukemista; VS 11.4.1946 Utelias kysyy: Koska päättyy näytelmä?; Kaleva 17.10.1946 Nürnbergissä kuolemaan-tuomitut teloitettiin varhain eilisaamuna.

mikä päällisin puolin vaikutti viattomalta; korkeassa asemassa olevan viranomaisen kiinnostukselta alaansa liittyvään prosessiin. Kuitenkin saapuminen sai useat lehdet arvelemaan hänen tulleen Stalinin lähettämänä nopeuttamaan prosessia. Samalla kerrottiin Neuvostoliiton vaativan joukkotuomioita. Syy hermostumiseen ja uutisointiin oli Vyšinskin maineessa, olihan hän Neuvostoliiton 30-luvun puhdistusoikeudenkäyntien pääsyyttäjä, jonka oikeudellisesti kyseenalainen toiminta oli innoittanut Saksan natsseja heidän omissa näytösoikeudenkäynneissään. Nürnbergin suhteen huoleen olikin syytä, sillä syyttäjien ja tuomarien yhteisissä päivällispidoissa hän kohotti maljan kaikkien syytettyjen nopeille kuolemantuomioille.³⁶¹

Suoranaista epäluuloa herätti mannermaisessa lakiperinteessä vieras järjestöjen syyttäminen, joiden rikolliseksi julistamisella toivottiin jäsenten syyttämisen helpottumista. Valtavat, miljooniin nousseet jäsenmäärät, joissa luonnollisesti oli hyvin erilaisissa asemassa olleita henkilöitä ja pelko yksilöiden julistamisesta rikollisiksi järjestöjen mukana, kun jokaisella oli oikeus tulla kuulluksi asiassaan, huolestuttivat Suomessakin. *Sosialidemokraatti* huomautti syyttämisen olleen ehto Yhdysvaltojen osallistumiselle, kun tarkoitus oli helpottaa jäsenten syyttämistä, ja *Helsingin Sanomat* mainitsi satojen jo pyytäneen henkilökohtaista tutkimusta. Järjestöjen syyttämiseen positiivisesti suhtautui *Vapaa Sana*, peläten jäsenten hirmutekujen jäävän muuten rankaisematta.³⁶²

Vaikka sodan tapahtumat olivat jättäneet jälkeensä katkeruutta, surua ja tuhoa, mikä luonnollisesti synnytti ajatuksia kostosta, puolusti *Sosialidemokraatti* pääkirjoituksessaan liittoutuneita oikeudenkäynnin järjestäjinä, kun mitään kansainvälistä elintä, joka voisi prosessin järjestää, ei ollut YK:nkin ollessa alkutekijöissä. Toisena perusteena lehti mainitsi voittajien aseman, ”koska nämä valtiot juuri ovat olleet hyökkäyksen uhreja ja joutuneet siitä kärsimään ennen näkemättömän paljon.” *Ilkka* piti oikeudenkäyntiä poliittisena, vaikka myönsi Nürnbergissä olevan syytettyinä ”maailmanpalon aiheuttaneet suuret pääsyylliset”. Vaikka lehti piti prosessia häviäjän rankaisemisena, myönsi se pyrittävän hyökkäyssodan kriminalisointiin. *Hufvudstadsbladet* oli samoilla linjoilla, vaikka hyvinä pyrkimyksinä piti hyökkäyssodan kriminalisoinnin ohella laittomia käs-

---

³⁶¹ Esimerkiksi SS 27.11.1945 Vyshinski saapunut Nürnbergiin; Burleigh 2004, 170–171; Kershaw 2015, 811; Tusa & Tusa 1984, 232.

³⁶² Suuret jäsenmäärät ja massatuomiot huolestuttivat myös tuomareita. Tusa & Tusa 1984, 107–109, 120, 425–427. SS 16.12.1945 Kuuden natsijärjestön; HS 30.11.1945 Saksan Anschluss-politiikka käsiteltävänä Nürnbergissä; VS 1.3.1946 Natsikenraalin uroteko.

kyjä antaneiden vastuuseen asettamista ja natsien veripolitiikan lopettamista. Lehti toivoi kunnollista oikeudenkäyntiä, jolloin tuomioistuin epäilisi omaa toimintaansa, mainiten esimerkkinä erikoisesta päätöksestä Schachtin syyttämisen.³⁶³

Yksi syy pelkoon oikeudenkäynnin muuttumisesta kostoksi oli Saksan miehityksen kokeneiden Ranskan ja Neuvostoliiton syyttäjien avauspuheissa, joista kostopyrkimykset tulivat selkeimmin esiin. Ranskan pääsyyttäjä de Menthonin puheesta, jota on kiitelty asialliseksi ja oikeudenkäynnin perusteita luotaavaksi, nostettiin Suomessa esiin toive miehitysjäsen karsimusten kostamisesta ja vastarintaliikkeen jäsenten nimissä vaadittu oikeus. Sama vaatimus tuli esiin päätöspuheenvuorossa. Myös Neuvostoliiton pääsyyttäjä Rudenkon vaati ”oikeudenmukaista kosta ja ankaraa rangaistusta”. Lopetuksessaan Rudenko tosin vakuutteli, etteivät liittoutuneet olleet ”kostonhimon sokkaisemia ja etteivät ne aio ulottaa kostotoimenpiteitä koko Saksan kansaa käsittäviksi.”³⁶⁴

Huomautukset oikeudenkäynnin kyseenalaisuudesta saivat vauhtia tuomioiden julkistamisen jälkeen. Göring valitteli *Evening Standardille* oikeudenkäynnin poliittisuutta, kun hänellä ei ollut kaikkia keinoja käytettävissään puolustukseksi. Huomiota herätti myös kirjailija George Bernhard Shaw’n kannanotto, kun hänen mukaansa lännellä tuskin oli atomipommin käytön jälkeen moraalista oikeutta hirttää ketään. Hirttäjien myötä oikeudenkäynnin huonot perusteet tulivat Suomessa vielä esiin. Tosin sensuuria, joka rajoitti liittoutuneiden arvostelua, kierrettiin julkaisemalla Iso-Britannian lehtien kannanottoja. Esimerkiksi *Hämeen Sanomien* julkaisemassa *Manchester Guardianin* kannanotossa huomautettiin kuinka syyttäjämaita, kenties Ranska pois lukien, olisi helppoa voittaa syyttekohtien perusteella ja oikeudenkäynnistä oli turha odottaa ennakkotapausta, kun liittoutuneiden yhteisymmärrys oli jo niin pahasti kärsinyt.³⁶⁵

Koston ajatukseen Suomessa oli tyytyväinen *Vapaan Sanan* Hapan, joka pakinassaan iloitsi raakuuksia tehneiden joutuvan kostavan kohtalon voittamiksi. *Ilkka* piti prosessia kaikkein selkeimmin häviäjän rankaisemisena. Viken pakinassa vinoiltiin tuomioiden

---

³⁶³ HBL 27.11.1945 pk Processen i Nürnberg; SS 1.12.1945 pk Natsien johtajat oikeudessa; *Ilkka* 16.12.1945 pk Kahdet käräjät.

³⁶⁴ Esimerkiksi KSML 18.1.1946 Ranskan syytöksiä; KL 2.2.1946 Dubost vaatii; VS 9.2.1946 Suomen ja Romanian päivä Nürnbergissä; VS 3.3.1946 Oikeuden tehtävänä – ei kosto; Tusa & Tusa 1984, 188–189.

³⁶⁵ HäS 17.10.1946 *Manchester Guardian*; esimerkiksi *Ilkka* 3.10.1946 ”En ole koskaan pakoillut kuolemaa”; TKS 11.9.1946 Selviääkö Göring marttyyrikuunutta?

teholle ja Pariisiin nikottelevalle rauhankonferenssille, jossa liittoutuneiden kasvaneet erimielisyydet haittasivat maailmanrauhan vakiinnuttamista:

Maailmanrauhaa on rakennettu yhtäaikaaisesti kolmella taholla.

Pariisissa pienin kiistelyin ja välillä sovinnonmaljoja juoden.

Nürnbergissä sovittamalla köysi alakynteen joutuneiden kaulaan.

Mitä mieltä näistä kummastakin rauhantekotavasta muuten oltaneenkin, niin varmasti voidaan sanoa, että Nürnbergin tekotapa takaa kestävämmän tuloksen. Kauttiit lupaukset haihtuvat lopettajaiskaronkasta selvittyä, mutta määräminuutit hirsipuussa riippunut ei rakenna riitaa enää tässä maailmassa.³⁶⁶

Kritiikin terävin kärki oli suunnattu kuitenkin sisäpolitiikkaan, SKP:n paikallisosaston järjestämään Arabian tehtaassa 12.–22.10.1946 pidettyyn korpilakkoon. Istumalakkoon oli ryhdytty työntekijöiden vaadittua joko palkkauksen tasapuolistamista tai tehtaan kansallistamista. Vikke kritisoi kommunistien asennetta, kun istumalakkoilijat julistivat hirttopäivän voiton päiväksi ja ”raskaan istumisen rasittamat työtätekevät” päättivät juhlia päivää, mikä johti irvailuun ansaitusta huvista, ”sillä raskaaksihan se käy tuo heidän nykyinen työtapansa.”³⁶⁷

10.3 Prosessin merkitys

10.3.1 Hyökkäyssodan tuomio

Nürnbergin oikeudenkäynnin tärkeyttä liittoutuneet perustelivat hyökkäyssodan tuomisemisella, mikä Suomessa tuli esiin jo Lontoon sopimuksen ja syytekirjelmän julkaisun yhteydessä. Suomessa suhtautuminen oli toisinaan skeptistä, olihan talvisodassa Suomeen hyökännyt Neuvostoliitto yksi syyttäjävaltioista. Tätä suhtautumista presidentti Paasikivi selitti lokakuussa 1946 Suomessa vierailleelle United Pressin pääjohtaja Bailielle. Paasikivi oli päiväkirjansa mukaan sanonut yksityistilaisuudessa, että olisi annettava anteeksi, ”jos Suomen kansan suurella enemmistöllä on vaikeuksia ottaa vakavasti Nürnbergin oikeudenkäynti ja vakuutukset siitä, että hyökkäyssota tuomitaan.” Kom-

³⁶⁶ VS 3.10.1946 Hapan: Nemesis; Ilkka 18.10.1946 Mitä kuuluu?

³⁶⁷ Ilkka 18.10.1946 Mitä kuuluu?; Leppänen1994, 246–252.

mentin taustalla oli myös Paasikiven tympääntyminen sekä Neuvostoliiton että kotoisten kommunistien toimintaan. Neuvostoliitto oli syyttänyt Suomea talvisodasta jälleen Pariisin rauhankonferenssissa, mikä painoi presidenttiä, samoin kommunistien Suomen etujen vastainen toiminta, kuten yhteydenpito Neuvostoliiton delegaatioon. Kommunistit tuomitsivat lopulta ulkoministeri Carl Enckellin Pariisissa esittämät toiveet aluemenetysten tarkistamisesta ja sotakorvausten leikkaamisesta sekä järjestivät kotimaassa lievennyksien vastaisia mielenosoituksia, muiden närkästyessä heidän toiminnastaan.³⁶⁸

Oliko tämä skeptinen suhtautumistapa oikeudenkäyntiin lopulta yleinen Suomessa? Vaikka tuomioiden jälkeen Paasikivi tulkitsi suomalaisten suhtautumisen skeptisenä, olivat sanomalehdet prosessin alussa toiveikkaampia, kirjoittaessaan oikeudenkäynnin uraa uurtavasta merkityksestä. Ensimmäisenä päivänä *Helsingin Sanomat* kirjoitti:

Tämä valtava oikeudenkäynti, jossa ensi kertaa maailmanhistoriassa aiotaan oikeudellisesti todeta hyökkäyssodan aloittaminen rikokseksi koko ihmiskuntaa vastaan, avattiin Nürnbergin vanhassa oikeuspalatsissa, ilmapiirissä, jota hallitsi lain ja oikeuden lahjomaton kylmyys.³⁶⁹

Hyökkäyssodan tuomitsemiseen suhtauduttiin aluksi positiivisesti yli puoluerajojen, kun toivottiin parempaa huomista. Etenkin pienille kansakunnille, jotka aiemmin olivat olleet suurimmat kärsijät hyökkääjän tuomitessa häviäjän, *Sosialidemokraatti* piti oikeudenkäyntiä olennaisena. Tämä viittasi myös Suomen tilanteeseen, joskaan Neuvostoliittoa ja liittoutuneita ei suoraan kritisoitu, mihin sensuuri olisi puuttunut. Kuitenkin lehti piti prosessia oikeutettuna, kun Saksan tappio mahdollisti oikeudenkäynnin ”historian suurimman hyökkäysprosessin” aloittanutta kansallissosialistista järjestelmää vastaan:

Se merkitsee kansojen rauhaa vastaan kohdistetun rikkomuksen kansainvälistä tuomitsemista myöskin käytännössä, sen periaatteen tunnustamista, että kansoille on taattava vapaan ja rauhallisen kehityksen varmuus ja että kansojen keskeiset

---

³⁶⁸ Paasikivi 1985, 350–381; Polvinen 1981, 208–213, 216–228; Salminen 1979, 146–153.

³⁶⁹ HS 21.11.1945 Nürnbergin syytekirjelmä luettiin.

etujen ristiriitaisuudet voidaan rikosta tekemättä ratkaista vain rauhanomaista tietä.³⁷⁰

Käsitys oikeudenkäynnistä ennen kaikkea hyökkäyssodan tuomitsevana prosessina oli vallalla pitkään. Kun oikeus tulkitsi syytettyjen Hitlerin kanssa vaikuttaneen sodan syyttämiseen, Suomessa nostettiin keskiöön kansainvälisen lain uutena tulkintana lausunto, että Saksa oli sitoutunut allekirjoittamillaan sopimuksilla olemaan ryhtymättä hyökkäyssotaan, mikä teki sodasta laittoman ja valmistelijoista rikollisia. Näin kansainvälistä lakia katsottiin voitavan soveltaa lakeja rikkoneisiin yksityishenkilöihin, mikä koski myös johtavia valtiomiehiä, joiden koskemattomuus ei ollut sovellettavissa valtion loukatessa kansainvälistä oikeutta. *Uusi Suomi* piti tätä yhtenä tärkeimmistä kannanotoista, kun henkilö ei voinut piiloutua valtion taakse, välttääkseen tuomion, ”jonka hän on ansainnut omaa ja toisia kansoja vastaan tekemistään rikoksista.”³⁷¹

Tuomioiden julistamisen myötä hyökkäyssodan kriminalisoinnin onnistumista kommentoitiin runsaasti. Tyytyväisiä olivat äärivasemmiston lehdet, jotka katsoivat tämän toteutuneen. *Vapaan Sanan* Hapan piti oikeuden tuomiota ennakkopäätöksenä tulevia vuosituhansia varten. *Työkansan Sanomat* puolestaan pönkitti tuomiolla Suomen sotasyllisyysoikeudenkäyntiä, katsoen Nürnbergin tuomion olevan kansainväliseltä merkitykseltään jatkoa Säätytalon prosessille, jossa ”jo itse oikeudenkäynti sinänsä julisti hyökkäyssodan rikolliseksi”, pitihän lehti Suomea hyökkääjänä kahdessa sodassa. Molempia oikeudenkäyntejä lehti piti edistysaskeleena kansainvälisessä oikeudenkäytössä ja kansanvallan voittona. Äärivasemmiston ohella vain *Kansan Lehti* oli positiivinen. Toisin kuin äärivasemmisto, lehti korosti päätöksen etuja pienelle kansalle, peilaten Suomen tilanteeseen, hyökkääjää erikseen sensuurin varomana osoittelematta:

Tästä alkaen pitää kaikkien suurvaltojenkin johtajien tietämän, että jos he hyökkäävät jonkin toisen pienemmän naapurinsa kimppuun, tapahtukoon se sitten milä perusteella tahansa, on heille jo tällä Nürnbergin päätöksellä julistettu kuolemantuomio. Tällaisen päätöksen pitäisi lisätä turvallisuuden tunnetta erikoisesti

---

³⁷⁰ SS 1.12.1945 pk Natsien johtajat oikeudessa; esimerkiksi HBL 27.11.1945 pk Processen i Nürnberg; Ilkka 16.12.1945 pk Kahdet käräjät; US 12.12.1945 pk Nürnbergin oikeudenkäynti; HäS 5.12.1945 Natsijohtajia syytetään; HS pk 31.12.1945 Tapahtumarikas vuosi.

³⁷¹ US 2.10.1946 pk Tuomio; esimerkiksi Kaleva 1.10.1946 Nürnbergissä esitettiin eilen yhteenveto; US 1.10.1946 Nürnbergin syytettyjen rikokset.

pienien kansojen keskuudessa, jotka ovat kautta historian saaneet elää kauhun vallassa isompien hyökkäyksiä pelätessään.³⁷²

Äärivasemmistosta poiketen muut kyseenalaistivat hyökkäyssodan kriminalisoinnin onnistumisen. Jakolinja kulki jälleen SDP:n pää-äänenkannattajasta oikealle. Taustalla olivat luonnollisesti Suomen omat kokemukset, joihin suhtauduttiin äärivasemmistosta poiketen, kun Neuvostoliittoa pidettiin hyökkääjänä. Etenkin talvisota, jossa Neuvostoliiton kansainvälistä närkästyä aiheuttaneen hyökkäyksen ainoa käytännön seuraus oli Kansainliitosta erottaminen, oli taustalla. Täten oikeudenkäynnin merkityksen toteutumiselle asetettiin reunaehtoja ja useimmat katsoivat, ettei tärkeintä tavoitetta saavutettu.

Hyökkääjän rankaiseminen katsottiin mahdolliseksi vain hyökkääjän tappion myötä, kuten *Hufvudstadsbladet* asian kiteytti jo elokuussa. *Helsingin Sanomat* oli samoilla linjoilla, pitäen kuitenkin periaatepäätöstä pitkänä askeleena ihmiskunnalle ja varoittavana esimerkkinä rauhan rikkomisen seurauksista. Tosin täyden merkityksensä saavuttamiseen lehti huomautti kansainvälisen järjestön, kuten YK:n tarpeesta olla takeena sotaa vastaan, koska voima, ”ei jokin hämärä rangaistuksen uhka, voi peloittaa uusia hyökkääjiä lähtemästä samoille teille, kuin Hitler ja hänen kumppaninsa.” Toisin kuin *Kansan Lehti*, oli *Sosialidemokraatin* pakinoitsija Muste-Maalari pessimistinen tuomioiden merkitystä tulkitessaan:

Nürnbergin kuolemantuomioiden johdosta näkyvät eräät lehdet kirjoittaneen, että tuomitsemalla hyökkääjävallan johtomiehet hirtettäväksi peloitettiin hyökkäyshaluisia vastaisuudessa hyökkäämästä, koska sellaisesta seuraa kuolemanrangaistus.

Uskoopa kuka uskoo tuollaiseen.

Jos vastaisuudessa joku suurvalta hyökkää ja voittaa sodan, niin kelläpä sitten olisi voimaa panna kuolemantuomio hyökkääjiin nähden täytäntöön!³⁷³

Oikeiston *Hämeen Sanomat* jätti hieman skeptisenä tulevaisuuden näytettäväksi, miten tuomittujen kohtalo auttaa ”välttymään siitä suuresta onnettomuudesta, mitä sota aina

---

³⁷² VS 3.10.1946 pk Historian suurin oikeudenkäynti päättynyt; VS 3.10.1946 Hapan: Nemesis; TKS 2.10.1946 Suurrikolliset; TKS 19.10.1946 Kansainvälinen katsaus; TKS 15.11.1946 pk Hyökkäyssodan rikollisuus; KL 17.10.1946 Nürnbergin loppunäytös.

³⁷³ HBL 7.8.1946 pk I väntan på domarna; HS 3.10.1946 pk Nürnbergin tuomiot; SS 19.10.1946 Muste-Maalarin napsutuksia: Tarkoituserän vastainen tulosko?

niin voittajille kuin voitetuille merkitsee.” Samalla linjalla oli *Uusi Suomi*, joka toivoi tuomioista ennaltaehkäisevää ja pelottavaa vaikutusta hyökkäyssotien ehkäisemiseksi, tai edes hyökkääjän rankaisemista. Kuitenkin liittoutuneiden kasvanut vastakkainasettelu, jota Suomessa oli tarkasti seurattu sodan päättymisen jälkeen, mitä ilmensi myös Neuvostoliiton tuomarin esittämät protestit liian lievistä tuomioista, saivat *Uuden Suomen* skeptiseksi:

Se sodan pelko, joka viime aikoina – tosin ilmeisesti aiheetta – on levinnyt laajalle, osoittaa, ettei maailma uskalla täysin luottaa nyt päättyneen oikeudenkäynnin kaltaisten keinojen tehoon ainakaan sodan ehkäisijänä.³⁷⁴

Porvariston parista kuuluivatkin yleisesti ottaen skeptisimmät kannanotot. *Hufvudstadsbladetin* mukaan Nürnbergin ennakkotapauksen soveltaminen johti vain rikosten ja aggression sijaan häviäjän rankaisemiseen. *Ilkan* koko oikeudenkäyntiin kohdistama kriittisyys saattoi johtua lehdessä syntyneestä vinoutuneesta kuvasta, kun lehti kirjoitti Saksan hirmuteoista hyvin vähän, kun monille muille natsien vainojen paljastuminen oli ollut syy prosessin hyväksymiseen. Tuomion merkitykseen *Ilkka* oli pessimistinen, kun oikeudenkäyntiä leimasi kaikkein eniten kosto, osoittaen sormella etenkin ankarampia tuomioita vaatineen Neuvostoliiton suuntaan:

Maailma ei jaksakaan ottaa tätä tuomiota ja rangaistusta sodan rikollisuuteen yleensä, ei edes Saksan natsisysteemiin kohdistuvana tuomiona, jonka suurin merkitys olisi siinä, että tämä tuomitseminen ja rankaiseminen kokonaisuudessaan viittoisi parempien aikojen koittoon, jolloin jokaista hyökkääjää pidettäisiin rikollisena. Ajatellaan enemmän kosta kuin oikeuden täyttymistä ja siksi tuskin mikään tuomio tuntuu kylliksi ankaralta niiden mielestä, jotka eivät jaksakaan asettaa tätä murhenäytelmää sen todellista taustaa vasten ja antaa sille sen omia mittasuhteita.³⁷⁵

Paasikivi siis sangen hyvin kiteytti suomalaisten enemmistön tuntemukset amerikkalaiselle vieraalleen. Loppuvuodesta 1945 suhtautuminen oikeudenkäyntiin oli huomattavasti toiveikkaampi, kuin sen päätyttyä, mihin vaikutti sekä liittoutuneiden kiristyneet välit että Suomen kokemukset, mihin uskallettiin rohkeammin viitata sensuurin höllen-

---

³⁷⁴ Kylmän sodan alun lehtikirjoittelusta katso Suistola 1994. HäS 6.10.1946 Hämeenlinnan kirje; US 2.10.1946 pk Tuomio.

³⁷⁵ HBL 2.10.1946 pk Domarna i Nürnberg; Ilkka 4.10.1946 pk Tuomion arvostelua.

nettyä otetaan sotasyllisysoikeudenkäynnin ja Pariisin rauhankonferenssin jälkeen. Suomessa toivottiin parasta, mutta myönnettiin, ettei sitä saavutettu. Itse oikeudenkäyntiä kyseenalaistettiin vain muutamassa kannanotossa, mikä osoitti hyväksynnästä itse tuomioistuimen toimintaa kohtaan. Kritiikin kärki oli oikeuden toimintaraameissa, ei tuomareiden päätöksissä.

10.3.2 Raakuuksien paljastaminen

Yksi oikeudenkäynnin suurista järkytyksistä oli Saksan sotalakien ja ihmisyyden vastaiset rikokset. Suomessa sensuuri oli rajoittanut Saksaa koskenutta kirjoittelua jatkosodan aikana, joten Suomen näkökulmasta odotettiin mielenkiintoisia paljastuksia. Tämä mielenkiinto kohdistui jo aiemmin Ranskan ja Norjan sekä keskitysleirien henkilökuntien oikeudenkäynteihin. Siviilien vainoista ja sotarikoksista tuomitseminen oli osa oikeudenkäynnin oikeutusta, mutta myös juridisesti prosessin vahvinta osa-aluetta. Tuomitsemiselle annettiin moraalinen hyväksyntä ja rikosten paljastumista pidettiin tärkeänä saavutuksena, jonka tarkoitus oli ”poltinraudalla merkitä se politiikka, jota kansallissozialistinen Saksa harjoitti”, kuten *Uusi Suomi* asian ilmaisi³⁷⁶.

Ensimmäisessä näytenumerossaan *Työkansan Sanomat* kauhisteli, kuinka syytettyjen rikoksista kertoivat ”sadat tonnit” asiakirjoja, ”joihin he ovat mitä suurimmalla tarkkuudella merkinneet kaameine yksityiskohtineen kaiken mitä ovat suorittaneet.” Tosin itse oikeudelle lehti piti tätä hyvänä, kun niiden pohjalta rakentui kuva rikoksista ja kukaan ei voisi kyseenalaistaa todisteiden aitoutta. Rikosten paljastaminen oli *Uudelle Suomalekin* tärkeää, samoin kolmannen ja neljännen syytekohtan tekojen rankaiseminen:

Toiseksi he aikovat rangaista johtavissa asemissa olleita miehiä varsinaisista sotarikoksista, jotka on tehty heidän aloitteestaan tai tieteen, sekä kolmanneksi määrätä sen rangaistuksen, jonka nämä vainoamalla ja murhauttamalla poliittisia vastustajiaan tai vain sellaisiksi epäilemiään ovat ansainneet rikoksistaan humanisuuden lakeja vastaan.³⁷⁷

---

³⁷⁶ US 12.12.1945 pk Nürnbergin oikeudenkäynti.

³⁷⁷ TKS 12.12.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; US 12.12.1945 pk Nürnbergin oikeudenkäynti.

Todisteisiin viitaten *Sosialidemokraatti* kirjoitti joulukuussa 1945, että tavallisessa kriminaalitapauksessa todisteet olisivat musertavia. Lehden mukaan syyttäjät pyrkivät ”historiallisen kuvauksen aikaansaamiseen natsismin kehityksestä”. Erityisesti lehti kiiteli vainojen julkituloa, viitaten Suomessa tunnettuun epäuskoon niiden paljastuessa:

Mielenkiintoisimpia tietoja oikeudenkäynnin aikana on ilmennyt natsien pöytäkirjoista, joiden mukaan on todettavissa, että uskomattomimmatkin tiedot Hitlerin hallituskautena toimitetuista joukkomurhista ovat totuuden aliarvioimista.³⁷⁸

Samalla linjalla vainoihin epäuskoisesta suhtautumisesta oli *Kansan Lehti*, kun prosessin aikaiset paljastukset olivat ”ylittäneet hirvittävytydessään kaiken ajateltavissa olevan”. Täten oikeudenkäynnin merkitystä natsien toiminnan paljastajana pidettiin olennaisena Suomelle, koska se mahdollisti ”nähdä kaiken sen kaameuden, jota natsikomento on merkinnyt kaikille sitä kokemaan joutuneille kansoilla”. Lehden mukaan oli etukäteen aavistettavissa, millainen vaara fasismi oli ihmiskunnalle, mutta se tuli esiin vasta Nürnbergissä:

Vain heikkona kaikuna saatiin sodan aikana maahamme viestejä natsien miehittämissään maissa, varsinkin Norjassa, joka oli Suomea lähinnä, toteuttamasta hirveästä komennosta. Vasta Pohjois-Suomea kohdannut tarkoitukseton hävitys antoi maallemme läheistä havainto-opetusta siitä, millaista todellisuudessa oli natsistinen meno.³⁷⁹

Kansan Lehti toi vielä kesäkuussa uudelleen esiin tyytyväisyytensä sotarikosten ja ihmiskunnan vastaisten rikosten käsittelyyn ja julkituloon. Sotarikosten tuomitsemista lehti huomautti, että liittoutuneet olivat sitä yleisesti vaatineet hävinneiltä, myös Suomelta, jossa lehden mukaan asia oli jo pääosin hoidettu ilman julkisuuden suurempaa huomiota. Saksan suhteen lehti piti rankaisemista vielä tärkeämpänä, sen ollessa

maailman yleisen mielipiteen vastalause ja hyvitysvaatimus sitä menettelytapaa vastaan, jonka Hitlerin Saksa vastoin kansainvälisiä sopimuksia ja kemiallisesti puhdistettuna kaikesta inhimillisyydestä otti käytäntöön jatkaessaan sotaa rinta-

---

³⁷⁸ SS 16.12.1945 Kuuden natsijärjestön.

³⁷⁹ KL 6.1.1946 pk Jäljet peloittavat.

man takana valloittamiensa alueiden turvatonta siviiliväestöä ja yhtä turvattomia sotavankeja vastaan.³⁸⁰

Kansan Lehden mukaan oli aivan luonnollista ja oikeustajun mukaista, kun normaalien ihmisten pitäisi ymmärtää, ettei edes totaalista sotaa ollut oikeutettua jatkaa sodankäynnin piirin ulkopuolelle. Tällainen toiminta oli lehden mukaan ”joko harkittua julmuutta tai sairaalloista sadismia.” Tähän natsien toiminnan tuomitsemiseen yhtyi Suomen lehdistö laajasti ja holokaustin julkituloa on myöhemmin pidetty yhtenä prosessin suurimpana saavutuksena. *Uusi Suomi* katsoi oikeudessa osoitetun natsihallinnon sisäänrakennetun raakuuden, kun

ne puistattavat julmuudet ja väestön tuhoaminen, johon saksalaiset monessa maassa syyllistyivät, olleet suinkaan voitettujen kansojen vastarinnan, sabotaashin ja sissisodan seuraus, vaan etukäteen harkittuja ja päätettyjä.³⁸¹

10.3.3 Fasismien epilogi

Vasemmiston piirissä Nürnbergin oikeudenkäynnistä toivottiin laajemmin fasismien tuomitsevaa prosessia. *Työkansan Sanomien* mukaan oikeudenkäynti oli ”tärkeä etappi fasismien murskaamiseksi moraalisesti ja poliittisesti.” Tosin kantaan vaikutti osin Neuvostoliiton mielipide, mistä oli viitteitä jo prosessin alussa, kun *Vapaa Sana* julkaisi *Pravdasta* lähtöisin olleen oikeudenkäynnin tarpeellisuutta käsitelleen kirjoituksen, jossa nostettiin esiin Espanjan Francisco Francon ja Ruotsin Sven Hedinin tilanteet. Espanjassa Franco oli Saksan avulla voitettujen sisällissodan jälkeen vankistanut otteensa maan johdossa ja tutkimusmatkailija Hedin puolestaan oli Hitlerin tuttava, joka oli tuonut natsseja ihailevan kantansa esiin kirjassaan *Nykypäivien Saksa*.³⁸²

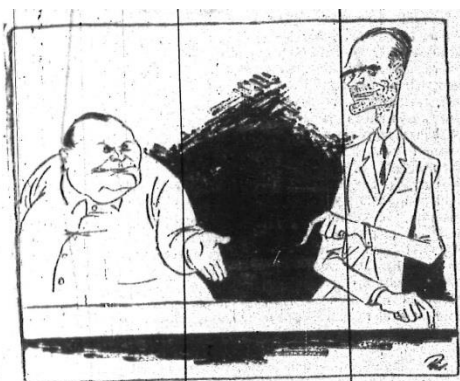
Kommunistien mukaan fasismien linnakkeena säilyi Espanja, ”häpeäpilkku Euroopan kartalla”. *Työkansan Sanomissa* kirjoiteltiin laajasti Francon toimien tuomittavuudesta, esimerkiksi Suomen toivottiin katkaisevan diplomaattisuhteet Espanjaan. Nürnbergin

³⁸⁰ KL 18.6.1946 pk Epätasaista oikeudenjakoa.

³⁸¹ KL 18.6.1946 pk Epätasaista oikeudenjakoa; US 2.10.1946 pk Tuomio; esimerkiksi HBL 7.8.1946 pk I väntan på domarna.

³⁸² VS 23.11.1945 Häikäilemättömyys ja raakuus; TKS 12.12.1945 Nürnbergin oikeudenkäynti; Holmila 2010, 24, 50; Jokisipilä & Könönen 2013, 275; Kershaw 2015, 366–368.

myötä lehti katsoikin maailman omantunnon heränneen, vaatien toimia vielä fasismin uhrien puolustamiseksi. Ruotsin ja Norjan mielenosoitukset, joissa huudettiin Francoa Nürnbergiin, saivat ansaitsemansa huomion. Huhtikuussa *Työkansan Sanomat* yhtyi tähän toiveeseen etusivun pilakuvassaan ”Nürnbergissä paikkoja avoinna”, toivoen fasismin johtajien tuomitsemista yhdellä kertaa.³⁸³

Kuva 9. Työkansan Sanomat 26.4.1946. Nürnbergissä paikkoja avoinna. Göring ja Hess:

- Aikoinaan järjestimme Francolle hyvän paikan Espanjaan.
- Olemmehan nytkin halukkaita järjestämään hänelle paikan...

Ääri vasemmisto halusi oikeudenkäynnistä yleisemminkin fasismin tuominneen prosessin. Vasemmisto hyväksyi kuitenkin käsityksen muuttumisen kolmannesta valtakunnasta, varoittavan esimerkin natsismista ja Suomen oikeiston opetuksen oikeudenkäynnin tärkeäksi osaksi. *Vapaan Sanan* mukaan

Nürnbergin oikeudenkäynnin tarkoituksena on paljastaa natsijohtajien rikollisuus rauhaa ja inhimillisyyttä vastaan niin että totuus kaikessa alastomuudessaan osoitetaisi Euroopalle, mistä tuhosta se on pelastunut, ja estää väärän ja valheellisen tunteellisuuden kasvattamasta tuomittujen natsijohtajien pään ympärille minkäänlaisia marttyyri- ja marshallin kunnioitusta. Totuuden täytyy selvitä niin, että natsipropagandalta tulevaisuuteen nähden putoaa pohja.³⁸⁴

Myös Muste-Maalari otti paljastukset aseikseen kritisoidessaan Suomen porvariston suhtautumista fasisteihin. Muste-Maalari muistutti sosialidemokraattisen lehdistön va-

³⁸³ TKS 19.2.1946 Espanja; TKS 16.3.1946 Franco Nürnbergiin.

³⁸⁴ VS 8.1.1946 pk Nürnbergin oikeudenkäynti; esimerkiksi KL 6.1.1946 pk Jäljet peloittavat; VS 3.10.1946 pk Historian suurin oikeudenkäynti päättynyt;

roitelleen jo Italian fasistien valtaannoususta lähtien aatteen johtavan sotaan, mikä Suomessa herätti virnistelyä ja väitteitä tarpeettomasta pelottelusta. Nyt pakinoitsija vinoili porvariston mielen muutokselle, tai ainakin sen esittämiselle:

Onkohan oikeistolaisten käsitys fascismista ja natsismista nyt myöhemmin todellakin muuttunut, vai onko heidän pahasti myöhästynyt kiirehtimisensä lyömään Saksan natsijohtajia selkään nyt, kun nämä jo ovat hirsipuun juurella, vain sitä niin sanottua konjunktuuripolitiikkaa?

Mene ja tiedä.

Niin, Saksan natsijohtajat poistuvat nyt näyttämöltä, mutta valitettavasti maailmasta ei poistu samalla se paha, väkivalta, vääryys ja raakuus, joka ruumiillistui huippuunsa fascismissa ja natsismissa.³⁸⁵

Toisaalta oikeudessa tehtyjen paljastusten vaikutusta suomalaisiin epäili *Työkansan Sanomien* Pentti Pouttu, perustellen samalla Suomen puhdistusten tarvetta. Hän kauhisteli sitä, millaiseksi Eurooppa olisi muuttunut, jos natsit olisivat voittaneet. ”Heitä olivat voimallisesti auttamassa ja tukemassa meikäläisetkin fasistit, jotka eivät vielääkään näytä tulleen järkiinsä.” Tuomioiden julkistamisen jälkeen Poutun mukaan sodan tylsistyttävän vaikutuksen lisäksi Suomessa ilmenneessä epäuskossa esitettyihin paljastuksiin oli kyse myös natsimielisyydestä ja propagandan vaikutuksista:

Sitäpaitsi monen kai oli hyvin vaikea uskoakin, että samat natsit, joita suomalainen fasistilehdistö ja natsismille myötämieliset äänitorvet olivat vuodesta toiseen ylistäneet, olivat äkkiä paljastuneet perkeleiksi.³⁸⁶

Vapaassa Sanassa tuomioiden myönnettiin puhdistaneen ”ilmaa myrkytetyssä Euroopassa”. Lehden mukaan tämä ei kuitenkaan vielä riittänyt, kun toivottiin ”fasismin jätteen kertakaikkista hävittämistä maailmasta.” *Työkansan Sanomat* kuulutti näiden jätteen poistamisen olevan mahdollista ”vain työtätekevien kansanjoukkojen jatkuvalta taistelulla”. Pentti Pouttu katsoi tuomioistuimen pyrkineen vertauskuvallisesti ”tuomita koko se inhottava ajatussuunta, koko se oppirakennelma, joka oli vähällä onnistua tuhoamaan koko ihmiskunnan tai syöksemään maailman kansat raakalaisuuteen.” Pa-

³⁸⁵ SS 3.10.1946 Muste-Maalarin napsutuksia: Natsijohtajien tuomioiden johdosta.

³⁸⁶ TKS 20.6.1946 Pentti Pouttu: Luimme erään kirjan; TKS 3.10.1946 Pentti Pouttu: Piste ja loppu.

kinoitsija piti tuomioita näin fasismin tuomiona. Samalla taistelulinjalla *Työkansan Sanomat* oli ollut julkaistuaan Ilja Ehrenburgin artikkelisarjan ”Euroopan tiet”, jossa neuvostojournalisti huomautti, että ”oikeudenkäynti muodostuu fasismin epilogiksi ainoastaan siinä tapauksessa, jos se innoittaa kansat ja jokaisen yksilön taisteluun fasismin viimeisiä rippeitä vastaan.” Kuitenkaan oikeudenkäynti ei yksistään riittänyt opetuksiksi natsismi ja fasismi pahimmista seurauksista. Pouttu toivoi oikeudenkäynnistä kimoketta Suomen puhdistuksille, joita SKP oli vaatinut muiden puolueiden kauhuksi.³⁸⁷

Katsoen tapahtunutta laajemmalla näkökannalta, äärivasemmisto käänsi huomionsa kommunismin vastaiseen talousjärjestelmään, fasismin ja natsismin tukijaan ja taustavoimaan: kapitalismiin ja sen kukistamiseen. Jo ennen oikeudenkäyntiä *Vapaa Sana* oli huomauttanut, ettei kapitalismia pitäisi päästää karkuun kun maailmanpalon syyllisiä tuomittaisiin, syyttäen amerikkalaisia rahoittajia Hitlerin valtaannoususta. Prosessin lopulla Pentti Pouttu oli samoilla linjoilla, pitäen kapitalismin tuhoa luonnollisena seuraavana askeleena. Hapan oli erityisen innokas kapitalismin kriitikko, kirjoittaen Euroopan ja Japanin oikeudenkäynneissä käytävän oikeutta ensisijaisesti kapitalismin tuomitsemiseksi. Tuomioiden jälkeen Hapan valitteli, että sotien ennaltaehkäisemiseksi olisi päästävä eroon talousjärjestelmästä, ”joka yhä uudestaan ja uudestaan siittää itsestään kaikki Ilmestyskirjan kauhut.” Kapitalismin syyttämiseen osallistui lopulta myös *Sosiaalidemokraatti*, joka pääkirjoituksessaan huomautti kapitalismin aiheuttaneen sotia ja levottomuuksia, mutta piti natsismia siitä vielä pahempana versiona.³⁸⁸

Kun vasemmisto toivoi oikeudenkäynnistä fasismin ja kapitalismin päätöslukua, muut olivat varovaisempia. Liittoutuneille prosessi tuki Saksan denatsifikaatioprosessia tuomalla natsihallinnon rikokset julki. Tästä Suomessa kirjoitettiin yksittäisiä uutisia. Aihe ei herättänyt Suomessa kommentointia, kun kaikki luonnollisesti ymmärsivät ja hyväksyivät sen. Kuitenkin prosessin valtava propagandamerkitys ja -mahdollisuus herättivät huolta, kun piileskelevien natsien pelättiin viimeisen kerran yrittävän joko sabotaasia tai

---

³⁸⁷ VS 3.10.1946 pk Historian suurin oikeudenkäynti päätynyt; TKS 2.10.1946 Suurrikolliset; TKS 3.10.1946 Pentti Pouttu: Piste ja loppu; TKS 2.2.1946 Ilja Ehrenburg, Euroopan tiet II.

³⁸⁸ Kapitalismi Hitlerin taustapiruna oli esiintynyt vasemmiston lehtikirjoittelussa Suomessa jo 30-luvulla. Vares 1986, 15. VS 15.1.1946 Hapan: Tilinteon hetki; VS 3.10.1946 Hapan: Nemesis; TKS 3.10.1946 Pentti Pouttu: Piste ja loppu; SS 3.10.1946 pk Nürnbergin tuomiot.

syytettyjen vapauttamista, millä perusteltiin myös tarkkaa vartiointia. Prosessin aikana uutisoitiinkin parin vapautushankkeen paljastumisesta.³⁸⁹

Prosessin merkitys osana saksalaisten ohjausta herätti kuitenkin huolta, kun sodasta kärsineessä maassa tuomioiden luvun kerrottiin olleen ensimmäisen kerta sodan päätyttyä, kun koko maassa kuunneltiin samaa radio-ohjelmaa. Ongelmat paperin saatavuudessa haittasivat myös tiedon levittämistä. Jo prosessin alussa *Ilkassa* paljastui paikallisten ihmettelevän ilveilyä, kun syytetyt olisi voitu jo hirttää. Saman huomion teki SDP:n lehtien kirjeenvaihtaja Lindqvist, huomauttaen paikallisten olevan kiinnostuneimpia vain siitä, miltä syytetyt näyttivät, prosessin ollessa toisarvoinen:

Ovathan kaikki nuo 20 jo aikoja sitten tuomitut kaikkien antinatsilaisten silmissä. Nürnbergiläisten on vaikea käsittää sitä, että tuo näytelmä on välttämätön, jotta voitaisiin nykyajan sukupolvelle ja tulevillekin sukupolville selvästi selittää ja todistaa, mitä on syyllisyys ja rangaistus.³⁹⁰

Myös saksalaisten suhtautuminen prosessiin muuttui prosessin edetessä, alkujaan etenkin armeija järjestöjen syyttämistä kritisoitiin. Lopulta saksalaisten kerrottiin kiitelleen sopivia tuomioita, vaikka yksittäisistä tuomioista kiisteltiin. Oikeusprosessin käyttöä saksalaisten opetukseen kommentoi vain *Uusi Suomi*, jonka mukaan pyrittiin antamaan havainto-opetusta saksalaisille ja ehkäisemään natsismin uusi nousu. Näin oikeudenkäynti miellettiin natsismin tuomioksi, saksalaisia ei Suomessa kansakuntana tuomittu:

Esitetty todistusaineisto on ollut niin raskauttava ja paljastava, että se tehokkaasti estänee Saksan kansaa koskaan harhautumasta minkäänlaiseen solidaarisuuteen nyt tuomionsa saaneiden johtomiestensä kanssa.³⁹¹

---

³⁸⁹ Esimerkiksi KL 21.11.1945 Lindqvist: Dramaattista jännitystä Nürnbergin oikeusjutun; KL 5.2.1946 Nürnbergissä on lisätty turvallisuustoimenpiteitä; KSML 7.2.1946 Göring aiottu vapauttaa.

³⁹⁰ Ilkka 11.4.1946 Keskitason saksalainen; SS 30.11.1945 Lindqvist: ”Otto” oli Itävallan valtauksen peitenimi.

³⁹¹ Myöhemmissä tutkimuksissa on katsottu saksalaisten pitäneen oikeudenkäyntiä lopulta reiluna ja tärkeänä rikosten paljastamiseksi. McCormack & Blumenthal 2008, 19–24. US 2.10.1946 pk Tuomio; esimerkiksi HS 18.1.1946 A. J. Cummings, Nürnbergin oikeusjuttu menee; HS 12.2.1946 Saksalaiset haluavat puolustaa pääesikuntaa; HäS 28.9.1946 Nürnbergin teloituksia järjestämään.

11. KAUHUJA, SISÄPOLITIIKKAA JA MAAILMANSODAN JÄLKINÄYTÖS

Nürnbergin kansainvälistä sotarikosoikeudenkäyntiä seurattiin Suomessa mielenkiinnolla. Kirjoittelussa tulivat esiin pääkaupunkiseudun valtalehtien ja pienempien maakuntalehtien lähtökohtien vaikutus. Suuret pääkaupunkiseudun lehdet, joilla oli verrattain laajat resurssit ja mielenkiintoa seurata ulkomaiden tapahtumia, kirjoittivat ahkerasti prosessista. Nämä hyötyivät paremmasta uutisvälityksestä: sopimuksistaan eri uutistolistojen kanssa, ulkomaisista yhteistyökumppaneista, joiden kirjeenvaihtajien raportteja julkaisivat, tai *Helsingin Sanomien*, *Vapaan Sanan* ja *Työkansan Sanomien* tapauksessa, yhteisestä kirjeenvaihtajasta. Pienempien maakuntalehtien, joiden fokus oli ensisijaisesti oman alueensa ja valtakunnan tapahtumissa, kirjoittelu oli huomattavasti vähäisempää. Näin oikeudenkäynnistä ei syntynyt yhtä yhteistä kuvaa, vaan lehtien lukijoilleen välittämät tiedot olivat hyvin erilaisia. Maakuntalehtien lukijoille koko prosessi näyttäytyi pahimmillaan pirstaleisena ja epämääräisenä, kun päälehtien lukijoille prosessista syntyi sangen monipuolinen kuva.

Poliittinen suuntaus ja aiemmat käsitykset Saksasta vaikuttivat lehtikirjoitteluun, joskin porvarilehtien linjanvedoissa ei suuria eroja ollut. Oikeistolehtenä *Uudella Suomella* oli pitkäaikaiset Saksa-sympatiat ja tämä säilyi osin myös Nürnbergin oikeudenkäynnin yhteydessä, kun natsihallinto leimattiin tapahtumiin syylliseksi. Kuitenkin prosessin aikana oli havaittavissa kurssin kääntymistä kohti Iso-Britanniaa, kun paljastui, ettei Saksan toiminta ollut sitä, mitä oli luultu. Toinen pitkään saksalaismyönteistä linjaa vetänyt lehti oli maalaisliiton *Ilkka*, jonka suhtautuminen itse prosessiin oli huomattavan skeptistä, pitäen sitä pitkälti häviäjän tuomitsemisena. Lehti myös valtaosin vaikenä käsitellyistä Saksan sotarikoksista ja ihmiskunnan vastaisista rikoksista. *Helsingin Sanomissa* pitkäaikainen Amerikka-myönteisyys säilyi, vaikka vasemmistovaikutteita tuli kirjeenvaihtaja Pennaselta. Lehden kirjoittelu natsien toimista oli toisinaan hyvin kärkevää, etenkin hirmuteot lehti yleensä uutisissaan tuomitsi. Tasapuolisin suhtautuminen oli *Hufvudstadsbladetilla*, joka kuvasi prosessin monipuolisesti niin Saksan hirmutekojen kuin syytettyjen kantojen kautta. Kannanotoissaan lehti ei epäröinyt kritisoida oikeusprosessia tai tuomita natsien toimintaa.

Pienemmissä maakuntalehdissä *Hämeen Sanomissa*, *Kalevassa* ja *Keskisuomalaisessa* kuva oikeudenkäynnistä jäi sirpaleiseksi vähäisen kirjoittelun vuoksi, mistä osaltaan seurasi hieman kriittinen suhtautuminen itse prosessia kohtaan. *Hämeen Sanomien* ja *Keskisuomalaisen* taustalla oli myös vanha saksalaismyönteisyys. Oululainen *Kaleva*, jolle Saksan armeijan tuhotyöt Lapissa olivat paljon läheisempiä kuin muille, kirjoitti prosessista vähiten eikä sitä liiemmin kommentoinut. Lehti ei myöskään tuonut esiin pettymystään tai närkästystä saksalaisten Lapin sodan aikaisista toimista. Yleensäkin Lapin sotaan ei oikeudenkäynnin yhteydessä viitattu.

Vasemmiston lehdissä oli selkeästi läsnä fasismin vastainen diskurssi, joka näkyi erityisesti äärivasemmiston lehdissä. *Suomen Sosialidemokraatin* ja *Kansan Lehden* sivuilla prosessia seurattiin verrattain tarkasti ja tapahtumia kommentoitiin, monesti mielialat olivat lähellä keskusta-oikeistoa. Äärivasemmiston lehdet SKDL:n *Vapaa Sana* ja SKP:n *Työkansan Sanomat* olivat prosessin ahkerimpia kommentoijia. Näissä lehdissä aatteellinen painotus oli selkeintä, kun prosessista toivottiin suomalaisten ottavan opiksi. Lisäksi siitä haluttiin yleisesti fasismin tuomitseva oikeudenkäynti, kun syytettyjen penkille toivottiin myös Espanjan Francoa. Lehdet muistuttivat myös mahdollisuuksiensa mukaan kommunistien taistelleen kaikkein kiivaimmin natsseja vastaan ja joutuneet vainon kohteiksi. Äärivasemmiston kirjoittelussa otettiin selkeimmin vaikutteita ulkomailta: neuvostoaineistoa julkaisten, maan tuomarin näkökantojen mukaisesti tuomioihin suhtautuen ja sisarpuolueiden kannanottoja seuraten.

Sensuurin vaikutus lehtien kirjoitteluun oli lähinnä epäsuoraa. Suoranaisia sensurointi-päätöksiä ei prosessin yhteydessä annettu. Kuitenkin sensuurin määräykset ja toiveet esimerkiksi liittoutuneiden kritisoinnin ja arvostelun välttämiseksi, mikä koski erityisesti Neuvostoliittoa, ja marsalkka Mannerheimia koskevan kirjoittelun varovaisuudesta vaikuttivat kannanottoihin. Toisaalta ajanjaksolla oli havaittavissa itsesensuurin kehittyminen.

Oikeudessa syytettyihin suhtautuminen oli usein lähtökohtaisesti negatiivista, kun väsymys sotaan, Lapin tuho ja Saksan paljastuneet rikokset olivat kääntäneet mielipiteet entisen aseveljen johtomiesten vastaiseksi. Erityisesti tämä koski natsijohtajia, upseereihin, pankkiireihin ja ammattidiplomaatteihin suhtautuminen oli usein säyseämpää.

Tässäkin äärivasemmisto erosi jyrkemmällä linjallaan ja syytettyjen puolustusta pidettiin lähinnä propagandana.

Syytetyistä huomion saivat osakseen ennestään tutut hahmot. Valtakunnanmarsalkka Göring oli eniten esillä, huomion kohdistuessa syytetyn kiehtovaan persoonaan. Prosessin alussa vinoilua laihdutuskuuristaan ja hermoilustaan saanut syytetty herätti huomiota valtavalla muodonmuutoksellaan, älykkäällä puolustuksellaan, lupauksilla vastuun kannosta ja Hitlerin syyttämisestä pidättäytymällä. Göringin itsemurha tunteja ennen kuolemantuomion täytäntöönpanoa oli suomalaisittain yksi prosessin suurimpia sensaatioita ja herätti huomiota olosuhteisiin nähden ovelalla toteutuksellaan. Äärivasemmistolle hän oli syytetyistä vastenmielisin, ahneen kapitalistin ruumiillistuma.

Muista syytetyistä huomio kohdistui lähinnä Saksan ulkopolitiikkaa käsitelleeseen ulkoministeri von Ribbentropiin. Hänen tapauksensa kiinnosti Saksan ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen ja sen salaisen lisäpöytäkirjan ansiosta. Rudolf Hessin tapauksessa huomio kohdistui hänen kyseenalaiseen mielenterveyteen, joten hänen syyttämistään kirjoittaminen oli keino kyseenalaistaa myös tuomioistuimen oikeudenmukaisuus.

Oikeudenkäynnistä esiin nostetuista aiheista Saksan systemaattinen sodan suunnittelu ja hirmuteot olivat lehtikirjoittelussa suurimman mielenkiinnon kohteena. Oikeudenkäynnin aikana varmistui Saksan olleen aktiivinen maailmansodan aloittaja ja hyökänneen Neuvostoliittoon elintila, öljy ja raakuudet tavoitteinaan. Saksan kylmäverinen toiminta sodan aloittamisessa herätti Suomessa kauhistusta yli puoluerajojen ja paljastukset olivat osasyynä oikeudenkäynnin hyväksyntään.

Suurimman järkytyksen aiheuttivat kuitenkin oikeudenkäynnin aikana kokonaisuudessaan paljastuneet Saksan terroriteot ja hirmuhallinto: keskitys- ja tuhoamisleirit, sotavankien kohtelu ja holokausti. Vaikka Saksan terrori tiivistetään nykyisin usein vain tuhoamisleireillä tapahtuneeksi Euroopan juutalaisten kansanmurhaksi, syntyi lehtikirjoittelusta sangen monipuolinen kuva, kun juutalaisten ohella sotavankien, miehitettyjen maiden väestön ja pakkotyöläisten kärsimykset tulivat julki, samoin saksalaisten tunnettomalta vaikuttanut toiminta. Prosessin aikana tuli vielä esiin aiemmin tunnettu skeptisyys väitettyihin tapahtumiin, mutta aiheista kirjoittaneet lehdet kuitenkin lopulta

hyväksyivät tapahtuneen ja saksalaisten ennenkuulumattoman toiminnan. Toisaalta pienemmät maakuntalehdet sivuuttivat tai vaikenivat lähes kokonaan hirmuteoista, mikä osaltaan vaikutti niiden skeptisempään suhtautumiseen koko prosessia kohtaan. Saksan hirmutekojen selvittelystä ei näin tullut koko Suomea yhdistänyttä tapahtumaa, kun siitä kirjoitettiin valikoiden. Tästä huolimatta ne olivat keskiössä lehtikirjoittelun taustalla, suhtautumisessa syytettyihin, tuomioihin ja itse oikeudenkäynnin järjestämiseen.

Hirmuteoista syytettiin lehtikirjoittelussa yleensä Saksan ylintä johtoa: Hitleriä, natsijohtajia ja poliisijärjestöjä, kuten SS:ää ja Gestapoa, jotka leimattiin käytännön toteuttajiksi. Suhtautuminen armeijan ylimpien yksikköjen ja upseerien syyttämiseen oli kaksijakoista. Toisaalta sotalakeja rikkoneiden käskyjen noudatus ja armeijan osuus sotarikoksiin tuli lehdissä esiin. Kuitenkin natsihallintoa pidettiin Suomessa syyllisenä myös armeijan ylilyönteihin, etenkin porvarilehdissä. Suurempi paino annettiin syyttämisen kritisoimiselle, missä näkyivät armeijan arvostus jääkäriajoista lähtien sekä Suomen ja Saksan yhteistyön sotilaallinen luonne.

Oikeudenkäyntiin liittynyttä kirjoittelua käytettiin myös sisäpoliittisiin kädenvääntöihin. Porvaristo ja SDP:n lehdet kritisoivat usein äärivasemmiston toimintaa, erityisesti *Ilkka* ja *Suomen Sosialidemokraatin* Muste-Maalari olivat äänekkäitä, äärivasemmiston arvostellessa ”taantumuksen” ja fasismin edustajia. *Vapaan Sanan* päätoimittaja Palmgren oli Hapan -nimimerkillään ”taantumuksen” ahkera kriitikko. Näin jakolinja kulki usein SDP:n ja äärivasemmiston välissä. Erityisesti äärivasemmiston lehdet käyttivät oikeudenkäyntiä puolueidensa sisäpoliittisten tavoitteidensa edistämiseen, oli kyse sitten STT:n painostuksesta tai Suomen sotasyllisten ja sodanaikaisen politiikan kritisoimisesta. Mitä pahemmalta natsihallinto ja Suomen sodanaikainen politiikka näyttivät, sitä paremmilta luonnollisesti näyttivät kommunistit ja heidän politiikkansa.

Lehdistöä yhdisti mielenkiinto Suomen asioiden käsittelyyn Nürnbergissä. Sotasyllisyysoikeudenkäynti jakoi lehtiä selkeimmin kahteen leiriin. Äärivasemmistolle Nürnbergin ja Säätytalon prosessit olivat jatkumoa fasismin tuomitsemiseksi, missä Nürnberg oli esikuvana. Prosesseja vertailtiin mieluusti keskenään ja paljastukset Nürnbergin oikeudesta otettiin välineiksi sisäpoliittiseen kädenvääntöön muun muassa Suomen ja Saksan aseveljeyden varhaisen alun suhteen. Tällä kritisoitiin poliittisia päättäjiä, sodanjohtoa ja kiistettiin ajatus erillissodasta. Muu lehdistö suhtautui asiaan päinvastaisesti,

vältellen oikeudenkäyntien vertailuja, tai niin tehdessään korostivat perustavanlaatuisia eroja. Erillisinä kuvatut prosessit irrottivat suomalaiset Saksan sotainnosta ja rikoksista, millä korostui myös Suomen osallistuminen maailmansotaan erillissotana omista lähtökohdista käsin. Nürnbergin oikeudesta tulleet paljastukset Saksan suhtautumisessa aseveljeensä olivat Suomessa usein pettymys saksalaisten petollisuuden vuoksi.

Oikeudenkäynnistä odotettiin aluksi liittoutuneiden lupauksen mukaisesti hyökkäyssodan tuomitsevaa prosessia. Kuitenkin liittoutuneiden keskinäinen vastakkainasettelu ja kiristyneet välit johtivat siihen, ettei tähän löytynyt oikeudenkäynnin päätyttyä liiemmin uskoa kuin äärivasemmiston parissa. Muille prosessi näyttäytyi osin häviäjän tuomitsemisena, joten varsinaista merkitystään tulevaisuuden merkkipaaluna se ei Suomessa saanut. Kuitenkin yksittäisiin tuomioihin ja itse oikeuden työskentelyyn oltiin valtaosin tyytyväisiä, yllättiväthän tuomiot ennako-odotukset kaikkien kuolemantuomioista ja oikeuden katsottiin etsineen perusteluita päätökselleen. Eriävän kannan esitti äärivasemmisto, moittien tuomioita liian lempeiksi, etenkin vapautettujen osalta, joiden motiivina piti jopa kapitalistien ja katolisen kirkon vaikutusta. Muille vapauttavat tuomiot ja vankeustuomiot olivat osoitus siitä, että oli pyritty todella oikeuden jakamiseen. Myös prosessin pitkittyminen odotetusta muutaman kuukauden pikakäsittelystä lähes vuoden kestäneeksi mammuttiprojektiksi vaikutti mielenkiinnon vähenemisen ohella suhtautumiseen. Äärivasemmisto kyllästyi pian, olihan heille syytettyjen rikollisuus selvää vähemmälläkin. Muille pitkittynyt prosessi oli osoitus tapauksen huolellisesta tutkimisesta ja tuomioistuimen toiminta sai tarkkuudestaan kiitosta.

Kaikkiaan oikeudenkäyntiin suhtauduttiin Suomessa lopulta myönteisesti ja sen tärkeys tunnustettiin, vaikka hyökkäyssodan tuomitseminen olosuhteiden vuoksi epäonnistui. Suurimpina saavutuksina pidettiin yleensäkin onnistuneita tuomioita ja Saksan suorittamien raakuuksien julkituloa. Vaikka oikeudenkäynnin tiedettiin olevan osin hataralla pohjalla, niin paljastukset raakuuksista johtivat prosessin moraaliseen hyväksyntään. Prosessin vaikutuksia Saksaan kommentoitiin vähän, mutta taustalla oli itsestäänselvyytensä, että oikeudenkäynti oli osa maan denatsifikaatioprosessia. Äärivasemmiston parissa prosessista toivottiin fasismin tuomitsevaa oikeudenkäyntiä ja laajemmassa merkityksessään kapitalismin lopun alkua.

LÄHTEET

ALKUPERÄISLÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki.

Valtioneuvoston tarkastuselinten arkisto. Sisäasiainministeriön tiedotustoiminnan tarkastusosasto.

Da:1 Kiertokirjeet tarkastustoimistoille, päätoimittajille ynnä muille. 1945.

Da:8 Tiedotustoiminnan tarkastusosaston ohjeet lehdille 1945–1946.

Da:9 Tiedotustoiminnan tarkastusosaston poistomääräykset lehdille 1945–1946.

Suomalaisen kirjallisuuden seuran (SKS) arkisto, Helsinki.

Jarno Pennasen arkisto.

31.1.1946 Helsingin Sanomien sähke Pennaselle.

20.2.1946 Pennasen sähke.

3.3.1946 Pennasen kirje päätoimittaja Palmgrenille.

4.3.1946 Pennasen kirje päätoimittaja Niiniluodolle.

4.3.1946 Pennasen kirje pääjohtaja Wuolijolle.

21.3.1946 Päätoimittaja Niiniluodon kirje Pennaselle.

6-7.4.1946 Pennasen sähke Helsingin Sanomille.

8.4.1946 Pennasen kirje päätoimittaja Palmgrenille.

Sanomalehdet

Helsingin Sanomat (HS) 1.8.1945–31.12.1946.

Hufvudstadsbladet (HBL) 1.8.1945–31.12.1946.

Hämeen Sanomat (HäS) 1.8.1945–31.12.1946

Ilkka 1.8.1945–31.12.1946.

Kaleva 1.8.1945–1.12.1946.

Kansan Lehti (KL) 1.8.1945–31.12.1946.

Keskisuomalainen (KSML) 1.8.1945–31.12.1946.

Suomen Sosiaalidemokraatti (SS) 1.8.1945–31.12.1946.

Työkansan Sanomat (TKS) 12.12, 15.12.1945, 1.1.1946–31.12.1946

Uusi Suomi (US) 1.8.1945–31.12.1946.

Vapaa Sana (VS) 1.8.1945–31.12.1946.

Virallisjulkaisut

Trial of German Major War Criminals. Proceedings of the International Military Tribunal Sitting at Nuremberg Germany. Punainen sarja 1–24. London, 1946.

Valtiosopimukset:

11/1924 Haagin toisessa rauhankonferenssissa tehtyjä ja siellä 18 päivänä lokakuuta 1907 allekirjoitettuja kansainvälisiä sopimuksia, finlex.fi.

25/1929 Sodan hylkäämistä kansallisen politiikan välikappaleena tarkoittava yleissopimus, allekirjoitettu Parisissa 27 päivänä elokuuta 1928, finlex.fi.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Auvinen, Timo (2005), Vihollinen, vastustaja, ystävä – Suomen johtavan sanomalehdistön Neuvostoliittokuva muutoksessa syksyllä 1944. Suomen historian pro gradu. Jyväskylän yliopisto.

Benz, Wolfgang (2000), Holokausti. Tampere: Vastapaino.

Bloxham, Donald (2001), Genocide on Trial: the War Crimes Trials and the Formation of Holocaust History and Memory. Oxford University Press.

von Blücher, Wipert (1950), Suomen kohtalonaikojä. Muistelmia vuosilta 1935–1944. Porvoo: WSOY.

Blåfield, Antti (2014), Loistavat Erkot. Patruunat ja heidän päätoimittajansa. Helsinki: Otava.

Boberg, Henrik, ”Mustaa valkoisella – Näkökulma sanomalehtiin historiallisena lähteenä”. Lähde 1/2004, www.lahde.info/, viitattu 2.1.2016.

Burleigh, Michael (2004), Kolmas valtakunta. Uusi historia. Helsinki: WSOY.

Cienciala, Anna M.; Lebedeva, Natalia S. & Materski, Wojciech (2008), Katyn: A Crime without Punishment. Yale University Press.

Davidson, Eugene (1966/1997), The Trial of the Germans. An Account of the Twenty-Two Defendants before the International Military Tribunal at Nuremberg. Columbia: University of Missouri Press.

Fairclough, Norman (1999), Miten media puhuu? Vastapaino.

- Forsen, Björn & Forsen, Annette (1999), *Saksan ja Suomen salainen sukellusveneyhteistyö*. Porvoo: WSOY.
- Gellately, Robert (2004), Nürnberg – ääniä menneisyydestä. Teoksessa: Goldensohn, Leon, Nürnbergin haastattelut. Helsinki: Tammi, 9–39.
- Glover, Jonathan (2014), *Ihmisyys. 1900-luvun moraalihistoria*. Helsinki: Like.
- Halla, Leo (1978), *Hämeen Sanomat 1879–1978*. Hämeenlinna: Hämeen Sanomat Oy.
- Harju, Markku (2012), Nürnbergin oikeudenkäynti. Salaliitto sotarikollisuutta rakentavana käsitteenä. Valtio-opin pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Heller, Kevin Jon (2011), *The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law*. Oxford University Press.
- Hentilä, Seppo; Krötzl, Christian & Pulma, Panu (2002), *Pohjoismaiden historia*. Helsinki: Edita.
- Hirvonen, Maija (2000), *Salanimet ja nimimerkit*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjasto.
- Hokkanen, Kari (2006), *Ilkan vuosisata*. Etelä-Pohjanmaan lehtiseura.
- Holmila, Antero (2005), Portraying Genocide: The Nuremberg Trial, the Press in Finland and Sweden and the Holocaust, 1945–1946. *Acta Societatis Martensis*, 1, 206–220.
- Holmila, Antero (2010), *Holokausti. Tapahtumat ja tulkinnat*. Jyväskylä: Atena.
- Holmila, Antero (2011), *Reporting the Holocaust in the British, Swedish and Finnish Press, 1945–1950*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Holmila, Antero & Mikkonen, Simo (2015), *Suomi sodan jälkeen. Pelon, katkeruuden ja toivon vuodet 1944–1948*. Atena.
- Hyytiä, Osmo (2008), ”Helmi Suomen maakuntien joukossa”. *Suomalainen Itä-Karjala 1941–1944*. Helsinki: Edita.
- Hyytiä, Osmo (2012), *Suomi ja Hitlerin Saksa 1933–1939*. Helsinki: Minerva.
- Johnsson, Peter (2014), *Stalinin murhat Katynissa ja niiden historialliset jälkipelit 1940–2014*. Mansarda.
- Jokipii, Mauno (1987), *Jatkosodan synty. Tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä 1940–1941*. Helsinki: Otava.
- Jokisipilä, Markku & Könönen, Janne (2013), *Kolmannen valtakunnan vieraat. Suomi Hitlerin Saksan vaikutuspiirissä 1933–1944*. Helsinki: Otava.
- Jussila, Risto (2007), *Puolivirallisia uutisia. Suomen Tietotoimisto ja valtiovalta*. Keuruu: Otava.

- Kalemaa, Kalevi (1984), Raoul Palmgren. Suomalainen toisinajattelija. Helsinki: Tammi.
- Kangas, Lasse (2007), Painetun sanan elämää. Keski-Suomi ja Keskisuomalainen 1871–2007. Jyväskylä: Gummerus.
- Karonen, Petri (2015), Suomi vuonna yksi. Sodasta rauhaan siirtyminen valtakunnallisena ongelmana. Teoksessa: Kivimäki, Ville & Hytönen, Kirsi-Maria (toim.), Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950. Tampere: Vastapaino, 175–207.
- Katainen, Elina (2007), ”Aili edustaa harkintaa, vauhtia ja temperamenttia.” – Katkelmia Aili Mäkisen poliittiselta uralta. Teoksessa: Leppänen, Veli-Pekka (toim.), Etusivu uusiks! Kansan Uutisten viisi vuosikymmentä. Helsinki: Kansan Uutiset, 41–47.
- Kershaw, Ian (2015), Hitler. Toinen painos. Helsinki: Otava.
- Knuuttila, Seppo (1992), Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksina. Helsinki: SKS.
- Kovalainen, Martti (1982), Versailles'n rauhansopimus ja Nürnbergin oikeudenkäynti. Yleisen historian pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Krippendorff, Klaus (2013), Content Analysis. An introduction to Its Methodology. Third edition. Sage.
- Kujala, Antti (2008), Vankisurmat: neuvostovankien laittomat ampumiset jatkosodassa. Helsinki: WSOY.
- Kuosma, Tapio (2013), Nürnbergin oikeudenkäynti. Livres’belles-lettres’.
- Kuparinen, Eero (2008), Antisemitismin musta kirja. Juutalaisvainojen pitkä historia. Atena.
- Kuutti, Heikki (2006), Uusi mediasanasto. Jyväskylä: Atena.
- Laughland, John (2008), A History of Political Trials. From Charles I to Saddam Hussein. The Past in the Present. Oxford: Peter Lang.
- Leppänen, Veli-Pekka (1994), Ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1944–1951. Kansan Sivistystyön Liitto KSL r.y.
- Leppänen, Veli-Pekka (2007), Vuosi 1956: Hrushtshov, Ryömä, työväen suurlehti. Teoksessa: Leppänen, Veli-Pekka (toim.), Etusivu uusiks! Kansan Uutisten viisi vuosikymmentä. Helsinki: Kansan Uutiset, 11–22.
- Lohi, Tuomas (2003), ”Totu sitä sallimahan, mik’ ei parkuen parane”. Suomen johtavan sanomalehdistön suhtautuminen Urho Kekkoseen 1944–1956. Oulu: Oulun yliopisto.
- Lukkari, Matti (1984), Asekätkentä. Helsinki: Otava.
- McCormack, Timothy & Blumenthal, David (2008), The Legacy of Nuremberg: Civilising Influence or Institutionalised Vengeance? Boston: Martinus Nijhoff.

- McMillan, Dan (2015), *Polttouhrit. Holokaustin syyt*. Helsinki: Like.
- Manninen, Ohto (1994), *Molotovin cocktail– Hitlerin sateenvarjo*. Kleio.
- Mikkilä, Timo (2000), *Pohjanmaan patriootti. Artturi Leinonen eteläpohjalaisena vaikuttajana ennen talvisotaa*. *Studia Historica Jyväskyläänsia* 59. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Neuvonen, Riku (2005), *Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely*. Helsinki: Talentum.
- Niemi, Juhani (2003), *Pilvenpiirtäjässä, maan kamaralla. Hämeen Sanomien vaiheita 125 vuotta*. Hämeenlinna: Karisto.
- Nordenstreng, Kaarle (1995), *Median tehtävät yhteiskunnassa*. Teoksessa: Sana, Elina (toim.), *Tieto-opista mediapeliin – journalismin tutkimuksen näkökulmia*. Juva: WSOY, 47–70.
- Näre, Sari (2008), *Turvasäilöön ja keskitysleirille – poliittisten vankien kohtelu sodan aikana*. Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.), *Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia*. *Johnny Kniga*, 249–309.
- Paananen, Sirkku (2003), *Syyllisyys ja sovinto Nürnbergin oikeudenkäynnissä. Teologian pro gradu –tutkielma*. Helsingin yliopisto.
- Paasikivi, J.K. (1985), *J.K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Ensimmäinen osa 28.6.1944–24.4.1949*. Juva: WSOY.
- Paavolainen, Jaakko (1989), *Väinö Tanner -patriootti. Elämäkerta vuosilta 1937–1966*. Helsinki: Tammi.
- Peltovuori, Risto (2000), *Sankarikansa ja kavaltajat. Suomi kolmannen valtakunnan lehdistössä 1940–1944. Historiallisia tutkimuksia 208*. Helsinki: SKS.
- Pennanen, Jarno (1970a), *Tervetultua tervemenoa. Jarnon saaga I*. Porvoo: WSOY.
- Pennanen, Jarno (1970b), *Tervetultua tervemenoa. Jarnon saaga II*. Porvoo: WSOY.
- Perko, Touko (1971), *Aseveljen kuva. Suhtautuminen Saksaan jatkosodan Suomessa 1941–1944*. Porvoo: WSOY.
- Perko, Touko (1988), ”*Sanomalehdistö sodan ja säännöstelyn puristuksessa 1939–1949*”. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 3. Sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Pilke, Helena (2011), *Julkaiseminen kielletty. Rintamakirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941–1944*. Helsinki: SKS.
- Pirilä, Veikko (1978), *Lehtimies ja poliittinen vaikuttaja. Teoksessa Isänmaan asialla. Artturi Leinosen elämäntyön piirteitä*. 130–145. Porvoo: WSOY.
- Pirilä, Veikko (1981), *Taisteleva sanomalehti II. Ilkka vuosina 1930–1980*. Seinäjoki: Ilkan kirjapaino.

von Plato, Alexander; Leh, Almut & Thonfeld, Christoph (2010), Introduction. Teoksessa: von Plato, Alexander, Leh, Almut & Thonfeld, Christoph (toim.), *Hitler's Slaves. Life Stories of Forced Labourers in Nazi-Occupied Europe*. Berghahn Books, 3–20.

von Plato, Alexander (2010), Reports from Germany on Forced and Slave Labour. Teoksessa: von Plato, Alexander, Leh, Almut & Thonfeld, Christoph (toim.), *Hitler's Slaves. Life Stories of Forced Labourers in Nazi-Occupied Europe*. Berghahn Books, 23–36.

Pohjanmaa, Atte (1948), *Sanan säilä taistelun tiellä. Puolen vuosisadan (1895–1945) taival Työmiehen – Suomen Sosialidemokraatin palstoilta nähtynä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kansanvalta.

Polvinen, Tuomo (1981), *Jaltasta Pariisiin rauhaan. Suomi kansainvälisessä politiikassa III: 1945–1947*. Juva: WSOY.

Rantanen, Terhi (1987), ”STT:n uutisia” sadan vuoden varrelta. Espoo: Weilin + Göös.

Rautkallio, Hannu (1981), *Sotasyllisyysnäytelmä: valvontakomission salaiset asiakirjat puhuvat*. Espoo: Weilin + Göös.

Rautkallio, Hannu (2004), *Holokaustilta pelastetut*. Helsinki: WSOY.

Reimaa, Markku (2015), *Pohjoismaisia yhteyksiä. Saksan vallan varjossa 1940–1944*. Docendo.

Rentola, Kimmo (1994), *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. Juva: WSOY.

Ruotsila, Markku (2002), *Churchill ja Suomi. Winston Churchillin Suomea koskeva ajattelu ja toiminta 1900–1955*. Helsinki: Otava.

Rusi, Alpo (1982), *Lehdistösensuuri jatkosodassa. Sanan valvonta sodankäynnin välineenä 1941–1944. Historiallisia tutkimuksia 118*. Helsinki.

Salminen, Esko (1979), *Aselevosta kaappaushankkeeseen: sensuuri ja itsesensuuri Suomen lehdistössä 1944–1948*. Helsinki: Otava.

Salminen, Esko (1996), *Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/ Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991*. Helsinki: Edita.

Sands, Phillipe (2003), *From Nuremberg to The Hague: the Future of International Criminal Justice*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.

Siebert, Fred S.; Peterson, Theodore & Schramm, Wilbur (1971), *Four Theories of the Press. The authoritarian, libertarian, social responsibility and soviet communist concepts of what the press should be and do*. University of Chicago Press.

Suistola, Jouni (1994), *Kylmä sota paleltaa. Kylmän sodan alku Suomen johtavassa sanomalehdistössä. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys*.

Suistola, Jouni (1999), *Kaleva. Sata vuotta kansan kaikuja*. Oulu: Kaleva kustannus Oy.

- Tarkka, Jukka (2009), Hirvuinen asia. Sotasyällisyys ja historian taito. Helsinki: WSOY.
- Teikari, Erkki (1981a), Sanomalehdistön tehtävät. Teoksessa: Salminen, Esko (toim.), Sanomalehdistö Suomessa. Viestintätutkimuksen seuran julkaisusarja n:o 4. Espoo: Weilin + Göös, 58–76.
- Teikari, Erkki (1981b), Sanomalehdistön taustavoimat. Teoksessa: Salminen, Esko (toim.), Sanomalehdistö Suomessa. Viestintätutkimuksen seuran julkaisusarja n:o 4. Espoo: Weilin + Göös, 77–91.
- Tommila, Päiviö toim. (1988a), Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tommila, Päiviö toim.(1988b), Suomen lehdistön historia 7. Hakuteos Savonlinna-Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo (1998), Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki: Edita.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009), Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Viides painos. Helsinki: Tammi.
- Tuomioja, Erkki (1982), K.H. Wiik. Puoluesihteeri ja oppositiososialisti. Elämäkerta 1918–1946. Helsinki: Tammi.
- Tuomisto, Sirpa (1993), Marsalkka Wilhelm Keitelin ja kenraalieversti Alfred Jodlin oikeudenkäynnit Nürnbergissä 1945–1946. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Turner, Barry (2015), Karl Dönitz ja Kolmannen valtakunnan viimeiset päivät. Helsinki: Minerva.
- Turtola, Martti (1988), Erik Heinrichs. Mannerheimin ja Paasikiven kenraali. Helsinki: Otava.
- Turtola, Martti (2016), Mannerheim. Helsinki: Tammi.
- Tusa, Ann & Tusa, John (1984), The Nuremberg Trial. Papermac.
- Uola, Mikko (1999), ”Suomi sitoutuu hajottamaan...” Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella. Historiallisia tutkimuksia 205. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Uola, Mikko (2015), Eritahtiset aseveljet. Suomi ja muut Saksan rinnalla taistelleet 1939–1944. Docendo.
- Vares, Vesa (1986), Hakaristin kuva. Kansallissosialistinen Saksa Suomen johtavassa puoluelehdistössä sisä- ja ulkopoliittisena tekijänä 1933–1939. Turun yliopiston poliittisen historian julkaisuja.
- Vesikansa, Jyrki (1997), Sinivalloiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia I 1847–1939. Helsinki: Otava.

Vilkuna, Kustaa (1962), Sanan valvontaa. Sensuuri 1939–1944. Helsinki: Otava.

Wassmann, Anna-Maria (2007), Esimiesvastuu rikosoikeudellisena vastuumuotona. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

Wiio, Juhani (2006), Media uudistuvassa yhteiskunnassa. Median muuttuvat pelisäännöt. Sitran raportteja 65. Helsinki: Sitra.

Wilén, Yrjö (1949), Kansan Lehti 50-vuotias 1899–1949. Tampereen työväen kirjapaino.

Ylönen, Marja (2001), Pilahistoria. Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle. Helsinki:SKS.

LIITTEET

Taulukko 1. Kannanotot lehdissä

Lehdet	Pääkirjoitukset	Pakinat	Artikkelit	Muut
Hämeen Sanomat	-	1	2	-
Uusi Suomi	2	-	-	-
Kaleva	-	-	-	-
Helsingin Sanomat	1	1	2	3
Hufvudstadsbladet	4	-	1	-
Ilkka	3	6	1	2
Keskisuomalainen	-	4	2	-
Suomen Sosialidemokraatti	1	7	-	1
Kansan Lehti	2	-	3	2
Vapaa Sana	6	8	4	7
Työkansan Sanomat	2	6	6	7